ANTUN RADIĆ

SABRANA DJELA

IX

DR ANTUN RADIĆ:

SABRANA DJELA

IX.

SELJAČKA SLOGA

DR VLADKO MAČEK I RUDOLF HERCEG

ZAGREB 1938.

ZA SELJAČKU POLITIKU

»Hrvatski Narod« 1905.

»Hrvatske Novine« 1905-06.

Pučka politika.

„TIPOGRAFIJA" D. D., ZAGREB

»DOMOVIM« ČITAOCIMA.

Mjesto »Doma«, kojega davno već ne dobiste, evo vam »Hrvatskoga Naroda«. Kako je do toga došlo, to ćete čitati u »Domu«, jer ćete dobiti podpuno 24 broja.

Ja se rastajem sa svojim i našim »Domom« težka srdca, ali se ne rastajem s vama, jer ću se s vama razgovarati i dalje po »Hrvatskom Narodu«. Ako vam je drago bilo čitati »Dom«, bit će vam jednako drago čitati i »Hrvatski Narod«, i to s tim više, kad promislite, što vam kažem: da će vas sada biti preko šest tisuća, koji čitate »Hrvatski Narod«, dok »Dom« nije čitalo ni polovicu toliko. Kada to prosudite vi, koji ste mnogo puta znali pitati: »Hoće li što biti od naše stvari?«, — onda će vam biti lakše, jer nas je eto — ipak poslie pet godina dva i tri puta više, koji u jednoj misli idemo napried. Nadam se zato i molim vas, da »Hrvatski Narod« primite onako rado, kao što ste primali »Dom«, pače i još radje, jer mene ne izgubiste (ako vam je toliko za mene), a dobiste druge prijatelje i dodjoste u veće družtvo.

Na koncu još jedno. Naša Hrvatska Pučka Seljačka Stranka, za koju je »Dom«, kako znate, pet godina pisao, — ona će, mislim, prije ili poslie opet izdavati ili »Dom«, ili drugi list kao »Dom«. To kažu svi, da je potrebno.

A sada hvala vam svima, a osobito onima, koji su vjerno pet godina bili za »Dom« i za one misli, koje ste u njem čitali. Hvala vam i opet! Vi ste, mislim, prvi stalni temelj našoj stranci, jer vas nije raztepla ni ona bura, koja je dvie godine proti »Domu« biesnjela; ostalo vas je mnogo: pune dvie tisuće i trista! To je vojska. Ne dajte, da se ta vojska raztepe, — bila bi šteta, a ne bi ni za vas bilo častno. Držite vazda na umu, da nas sada ima preko šest tisuća, a mi se svi ovdje čvrsto nadamo, da će nas već do godine biti i deset tisuća.

U to ime želi vam srećno novo ljeto vaš vjerni

Ante Radić,
njekdašnji urednik »Doma«.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 1.)

»Hrvatski Narod« 1905.

Mi ćemo ovako.

Sada, kad imamo svoju stranku, — sad ćemo se češće razgovarati o tom, kako ćemo. Danas ćemo početi od glave, kako i treba, t. j. kazat ćemo ono, po čem se od drugih naših ljudi razlikujemo, kao nebo od zemlje, kako oganj od vode.

Dvie su rieči, koje se danas medju gospodom ne mogu čuti bez jedne treće. One dvie rieči — to je život i politika, a ona treća — to je borba. Današnja gospoda ne mogu ni misliti na politiku, a da ne spomenu borbe: »politička borba« — to je svakidašnji kruh i zadnjemu novinaru; a da je život borba, — to znade kazati već i momče i djevojče, koje još ne jede kruha svojim zubima. Borba i borba — to vam je današnji život, a osobito politika.

No tko misli, da je život i politika borba, taj mora svakako misliti i to, da mu je sav sviet neprijatelj ili protivnik, — jer bez neprijatelja i protivnika nema borbe. Pa i zbilja, kad malo bolje pogledamo u današnji život i u politiku, opazit ćemo, da ljudi s ljudima živu i vladaju se kao neprijatelji, ili barem kao ljuti protivnici. To nije čudo: Borba, boj, rat — to je svejedno. A u boju; kad ide za glavu, — onda je sve dopušteno: bori se, kako se znaš, potuci neprijatelja, kako možeš. I doista — svega toga ima u današnjem životu i u politici. Da vam je znati sve pute i načine, sve varke, spletke, laži, obsjene, klevete, potvaranja, izmišljotine, — i tko bi nabrojio to »moderno« oružje, kojim se danas boj bije u životu i u politici? To je strašno. I svi to vide, i nemaju druge rieči za sve to, nego slegnu ramenima i kažu: »E, što ćemo! Život je borba! Politika je borba! Politička taktika traži to i to.« Pa i oni, koji se ne služe ni varkom ni lažju itd., ali ipak misle, da je život borba, — i oni idu napried bez obzira proti svakomu, smišljaju sve moguće, kako će »dopu-

štenim načinom« protivnika nadvladati i smlaviti, — ali ipak je glavno i njima, da nadvladaju, da pobjede, da budu jači, da »izvojšte« ovo i ono: i oni vide oko sebe samo neprijatelje, proti kojima se treba boriti i opet boriti.

Tako se danas misli, govori i piše svuda po svietu, pa i kod nas.

A znate li, što iz toga izlazi? — Kazat ću vam u njekoliko rieči.

Mi se svi tužimo, kako kod nas ima malo ljudi, koji bi se bavili politikom, osobito narodnom politikom. Od tolikih stotina školanih ljudi: svećenika, odvjetnika, trgovaca itd., nadje se samo gdjekoja »nemirna glava«, koja se bavi politikom. Zašto? Zato, jer se nikomu ne će u boj. A na sve strane se ne samo čuje, nego čovjek i na svoje oči može vidjeti, da je politika zbilja boj, i to gadan boj. Još je najmanje to, što čovjek u tom boju bude popljuvan i oblaćen, nego mnogomu je otrovan cieli život, tako da prokune i dom i narod i ljude i sve. — Recite, komu bi se bolje pristojalo, da se bavi politikom, nego narodnomu službeniku: župniku, učitelju, sudcu itd? No danas je takva politika, da je najbolje, što se ovi ljudi ne bave politikom. Ta oni bi se po današnjem načinu morali sa svojim ljudima klati!

U jednu rieč: današnja je politika takova, da pristojni i čestiti ljudi često mahnuvši rukom kažu: »Ja se ne bavim politikom«. Pa je li onda čudo, da u našoj politici vlada »pustoš« t. j. da se nitko ne bavi politikom? — A sve je to za to, što ljudi misle, da je politika »borba«, baš prava borba po što po to.

Ja tako ne mislim, kao što ne mislim ni to, da je život borba. No prije nego što vam o tom kažem još koju, reći ću vam, kako su ljudi došli na misao, da je život, a osobito da je politika borba.

Možda ste čuli barem ime englezkoga učenjaka Darvina. Taj je umni učenjak proučavao sve životinje i najednom se je uvjerio i drugima dokazao, da je na ovoj zemlji prije mnogo tisuća godina živjelo još mnogo drugačijih životinja, kojima danas nema ni traga. Iztražujući, zašto su te životinje sve do jedne izginule, našao je to, da su izginule zato, što su bile od drugih slabije u borbi za život i obstanak. On je prvi počeo

otvoreno naučati, da je život borba i da jači kvači, a što je slabije, to propada.

Ova je nauka bila osobito pred 30 do 40 godina »u modi«, štono je rieč, te je svakomu bila na jeziku rieč: borba za obstanak i opet borba za obstanak. K tomu je došlo još ovo: U novije vrieme nastale su tolike tvornice, u kojima se izradjivala svakakva roba. Ta roba nije baš bila skupa, ali kako se je naglo počela širiti, kao svaka nova stvar, htio je svatko imati. K tomu su se posagradile željeznice, ljudi su s jednoga kraja svieta dolazili na drugi i počeli se miešati — tražiti kruha u nepoznatom dalekom svietu, gdje čovjeka nitko ne pozna; a gdje čovjeka nitko ne pozna, tu se čovjek nikoga i ne stidi, nego radi, što može. U jednu rieč: Sviet je pošao za užitkom i dobitkom kao nikada prije. Ta i sami ste već čuli rieči, da danas svatko hoće da bude gospodin. A to ne ide tako lako, nego se treba boriti: treba se školati, treba se učiti, treba tražiti prijatelja, treba se okrenuti ovako i onako, — jednom riečju: treba se boriti, da stečeš »položaj«, da nadješ mjesto, da se održiš na životu. — Tako je bilo u životu u obće.

A kad pogledamo na politiku, vidjet ćemo ovo: Na cielom Zapadu, t. j. u Francezkoj i Englezkoj, nalazimo od starine zbilja pravu borbu medju rimskom gospodom i poludivljim ili »barbarskim« pukom drugoga jezika i plemena. Gospoda vladaju i zapoviedaju, puk strada i pati. Stotine i stotine godina tovarila su gospoda na puk svoje zakone, odredbe, pače mu nametala i svoj jezik, tako da je današnji francezki jezik samo pokvareni jezik rimski, a i englezki jezik ima svu silu rimskih rieči. Narod je tako patio preko tisuću godina, ali se s tudjim zakonima i uredbama nije nikako mogao pomiriti.

Pače ni oni ljudi iz puka, iz naroda, koji su se pogospodili, — ni oni nisu bili zadovoljni, nego je i u njima disao stari narodni duh i stara tisućljetna mržnja na tudje gospodare. No tudjih gospodara nije više ni bilo, jer su rimska gospoda govorila već isti jezik s narodom, — ali su još ostali stari zakoni. Ove je stare zakone trebalo ukinuti, trebalo je narod osloboditi, trebalo je proglasiti: nema više gospode, svi smo jednaki, svi smo braća, svi smo slobodni. — To vam je u malo rieči buna ili revolucija na Zapadu, osobito u Francezkoj. O toj ste revoluciji stalno već koješta čuli.

Iz Francezke se je ovakav duh mržnje proti starim zakonima raširio svuda po Evropi, gdjegod je bilo starih rimskih zakona i uredaba. Ciela je Evropa bila kao u plamenu: sve je trebalo porušiti. Zato ni politika od onda pa do danas nije drugo nego borba, strašna borba, u kojoj treba da se nješto pobiedi i svlada. Tako je nastala ona nesnosna politika, kojoj se danas ugiblje svaki pristojan čovjek, koji hoće da živi u miru. Treba naime kazati još i to, da se ovakova politika vodi ne samo proti njegdašnjim staležima, na pr. plemićima, koji su zbilja branili stare krivične zakone, — nego se na isti način vodi borba i medju drugim strankama, kao da je jedna stranka drugoj smrtni neprijatelj. Sjetite se samo, koliko su se klale naše hrvatske stranke.

Mi za ovakovu politiku nismo, pače mi smo proti njoj. Ovakva politika ne samo da ne radi za obće dobro, nego i ne može raditi od same svadje i nemira. Ta kod nas, kao i drugdje ima »političara«, koji bi se odmah kanili politike, čim bi prestala svadja. Naši su ljudi tako već na to naučni, da u novinah najprije i najviše traže, tko se s kim svadja, tko komu odgovara i t. d. Drugima je to mrzko, pa za politiku i ne pitaju.

Ovakova politika nije ni po našoj hrvatskoj naravi. Mi smo Slaveni, a Slaveni gledaju na život i na ljude drugačije. Istina je, i naš narod zna, da se u životu mora mučiti, — ali ne misli, da se mora boriti sa ljudima tako, da bi to bio cieli život, taj boj. A moram se mučiti za to, što je tako Bog odredio: što je zemlja tvrda, pa ju treba obdjelavati. A što se tiče ljudi i zakona, i mi smo imali nad sobom tudje gospodare, — no ti su gospodari bili od nas dosta daleko, pa u nas nema toliko mržnje i ljutine na kakve tudjince i zakone, nego se mi više tužimo na zle ljude, i to naše ponajviše ljude, koji su nad nama po tudjoj zapovjedi vladali. Drugačije je bilo na Zapadu, kako ste čuli. Zato se je tamo rodio zao duh, duh bune i revolucije, koja je htjela sve porušiti i osvetiti.

A to nije život. Život je što muka, što užitak, a nije borba, koja bi imala koga uništiti, a nas spasiti. Nipošto! Život je za sve, svi imadu pravo živjeti. A politika — to je rad, to je posao, — da u životu bude manje muke, a više užitka i radosti. Tako mi mislimo, tako i hoćemo.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 1.)

Pučka politika.

Pučka stranka treba da vodi i pučku politiku. Što je to i kakova je to pučka politika, razložit ćemo vam u ovo nekoliko rieči.

Sve su naše novine, osobito u svečanoj kakvoj zgodi, pune rieči o »narodu« i opet o »narodu«, a često se još čuju rieči »dragi naš i mili naš narod«, ili »mukotrpni i mučenički naš narod«. O »junačkom« narodu čujemo sve to manje. Sve su ovo ponajviše prazne rieči, ili štono gospoda kažu: to su fraze. Da su to prazne rieči, to najvole prigovarati službene ili vladine novine.

No i ove službene novine znadu se kadkada poslužiti njekojim riečima, koje su mnogo i mnogo praznije od onih, što ih znademo čitati u novinama naših stranaka, koje su proti vladi. Često naime čitamo u vladinim novinama upravo tako kao i u opozicionalnima rieči: »narodna volja« i »politička zrelost i razboritost naroda.« Ove posljednje rieči osobito ćemo često naći u novinama, koje brane vladinu politiku.

Mi držimo, da su ove rieči tako prazne, da ne znače baš ništa. Istina je, ciela Evropa već jedno sto godina govori o »narodnoj volji« i to osobito u tom smislu: da narod ima pravo kazati svoju volju u politici, u državnom životu t. j. da vlada ima vladati po narodnoj volji, — kako narod hoće. Zato narod izabire svoje zastupnike, izmedju kojih vladar imenuje vladu (ministre), koja je opet odgovorna za svoje vladanje saboru, t j. narodnim zastupnicima. I tako vlada, ona svemoguća vlada, koja izdaje naredbe i propise, koja ima pod sobom tolike oblasti i službenike, koja ima u svojim rukama tolike milijune, — ta vlada nije ništa drugo nego prava živa narodna volja. — To se može svaki dan čitati u vladinim novinama. U opozicionalnim novinama ne ćemo doduše naći toga, da je vlada narodna volja, ali ćemo zato naći to: da bi vlada imala biti prava narodna volja.

Sve se ovo vrlo liepo čita i piše, — ali su na žalost sve to same prazne rieči. Vlada i narodna volja — to je, kažu isto! Tko u to vjeruje?! Nitko! U to ne vjeruju ni same vladine novine, koje to pišu. Ta nismo li u posljednjem broju javili,

kako su one njemačke madžarsko-židovske novine pisale, da od seljačke stranke u Hrvatskoj ne će biti ništa?! A zašto ne će biti ništa? Čitali ste i to: Zato što hrvatski seljak ne razumije ništa u politici, nego ide, kuda ga vode činovnici, popovi i učitelji, a seljak ni sam ne zna, kuda ga vode! — Treba li više kazati? Nije li to dosta, da seljak ne zna, kuda ga vode? Može li se onda reći, da je narod izabrao one zastupnike, koji sjede u saboru, koji daju zakone i paze na vladu?

No mogao bi tkogod reći: Ima naroda i osim seljaka. Nisu sami seljaci narod: ima tu činovnika, trgovaca, zanatnika i t. d., koji ipak nješto više znadu.

Istina je, sami seljaci nisu narod: ali je istina i to, da osim seljaka ima kod nas vrlo malo naroda, pa mi svi, kad kažemo »narod«, mislimo najviše na seljački narod. To je i posve naravski, jer, kako se računa, a za to baš i ne treba velikoga računa, od 100 Hrvata ima 90 seljaka. Kod izbora doduše ne će biti tako, jer vi znate, da mnogi seljak nema prava glasa, a ima ga gotovo svaki pisarčić. Ipak se može kazati, da i kod izbora u banskoj i dalmatinskoj Hrvatskoj ima od stotine izbornika barem 70 do 80 seljaka. A seljaci, kako smo čuli, ne znaju ništa u politici, »nisu politički školani«, kako kažu one židovsko-madžarske novine.

No prije nego što vam kažem još koju o tom, što narod razumije, a što ne razumije, kazat ću vam ovo: Ni mnoga gospoda ništa ne razumiju, ili ne razumiju mnogo, pa ipak imadu rieč u politici. Ili zar vi mislite, da od onih stotina zastupnika, što ih ima u raznim saborima po Evropi, i svaki deseti razumije ono, za što je dao težki svoj i vriedni glas? Ne razumije! Ne razumije pod suncem božjim ništa, a ipak se drži, kao da razumije. A onda se ponosno piše i govori: »Narodno zastupstvo, uvjereno o velikom zamašaju ove zakonske osnove odlučilo je . . .« i t. d. »I tako je narodna volja opet odlučno izjavila, da hoće to i to,« i t. d. A što jadna narodna volja za sve to znade?! Ne znadu ni oni izabrani, a kamo li bi znao onaj tamo seljak, ili baš kramar, trgovac, ili što mu drago! Ne znade, ljudi moji, ne znade, i nema štono rieč, ni pojma o svem tome.

»Pa zašto se to onda tako piše i trubi, da narodna volja vlada i t. d.?« Zašto! Zato, što još nigdje ni kod nas ni oko nas nema prave narodne ili pučke (demokratske) politike, o kojoj se ipak toliko govori i piše. A da me upitate, što je to i kakva je ta »pučka« politika, evo što bih vam odgovorio:

Ima ih, koji misle, da bi to bila pučka (demokratska) politika, kad bi sve bilo onako, kako bi htio »narod« t. j. kad bi za svaku veliku i malu stvar trebalo pitati sakupljeno množtvo naroda, a bez ikakve brige, hoće li to biti dobro i pametno, što bi »narod« tako odlučio. — No ja vam otvoreno kažem ne samo to, da to nije pučka politika, nego i to, da takva politika nije ni moguća. To dobro znadu i mnogi od onih, koji su za »demokratsku« politiku, u kojoj bi »narod« imao rieč. Oni dobro znadu prvo to, da narod mnogo toga ne razumije, — ali što za to? Recimo mu samo, da razumije, — lakše ćemo raditi, što budemo htjeli, a ne ćemo biti odgovorni, jer ćemo uviek moći kazati: »Narod tako hoće!« »To je narodna volja!« I zbilja, narod na to pristaje. A nije ni čudo. Stotine i stotine godina radile su vlade po svietu, što su htjele, ne pitajući naroda. Kad je to narodu dodijalo, počeo je narod tražiti, da mu se kaže, što se to radi, — pa mu se i kazalo. Dakako, da je narod od svega malo razumio, — ali tko bi to smio kazati?! Taj bi bio neprijatelj puka. Zato recimo liepo: Narode, ti sve to razumiješ, ti za sve to znaš, ti sve to odobravaš i hvališ, mi izpunjavamo samo tvoju volju, — ta ti si izabrao svoje zastupnike, koji podupiru tvoju vladu. — A kad tamo, ni ovi zastupnici mnogo više ne razumiju, a mnogi ne smiju ni pisnuti. — I tako njekoliko ljudi radi, što hoće, — i to je onda »narodna vlada«, »narodna volja«.

To nije pučka politika. To je ona ista stara politika, koja se penje narodu na ledja, da po njima gazi. To je ona ista stara politika, medju četiri gospodska zida, gdje gospoda kuhaju, vare i diele, a narodu kažu istom štogod. To je ona ista politika, kojoj je narod samo put, orudje i sredstvo. Jednom riečju: sve je to još gospodska politika.

Pučka je politika drugačija. Pučka politika ne traži, da narod u množtvu odlučuje o svem pa i o tom, čega ne može ni razumjeti, ni prosuditi. Pučka politika traži prije svega to, da narod ne bude varan i prevaren. A prva je i najveća prevara, kad se narodu kaže, da njegova volja odlučuje, a narod o tome nema ni pojma. Tko je za pravu pučku politiku, taj će najprije dati narodu slobodu i rieč ondje, gdje ju narod sam traži. Tu mu ne kratite rieči, tu mu ne zavezujte usta, tu mu ne tovarite

tereta, — a nemojte mu pripoviedati o onom, za što i ne pita; nemojte ga »usrećivati« »slobodom«, koje ne pozna, nemojte ga — varati.

To je prvo. A drugo je ovo, što traži pučka politika: Narod treba učiti, da bude što više razumio. U toj stvari slavna stara Evropa nije učinila gotovo ništa. Ona već stotinu godina nudja narodu slobodu, tura mu u ruke i bombe u borbi za slobodu, — a ne zna još napisati malo veće knjižice, koju bi razumio taj narod! Države troše milijune za gospodske škole, a narodne škole ostavljaju obćini. Što su učinila evropska gospoda za to, da milijuni naroda razumiju njihove »ideje« o slobodi, o ustavu, o narodnoj vrhovnoj vlasti i t. d. Ništa! Pisati, rekoh, ne znadu, da bi ih narod razumio. Govore o puku, o narodu, — a ostavili su ga u tami, u kojoj je bio tisuće godina.

Bez pučke prosvjete u jednu rieč — nema ni pučke politike. Dok puk ne bude prosviećen, gospoda će se i dalje s narodom samo — igrati skrivača.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 2.)

Naš Zagreb.

»Je li Zagreb naš?«

Bome, da me tko ovako naglo upita, ne bih mu znao odgovoriti. Bilo bi mi odmah na jeziku: »Nego čiji bi Zagreb bio, nego naš, nego hrvatski?!« — Ali bi mi odmah došli na pamet Židovi, madžaroni, slavoserbi, čisti, socijalisti, — i još ciela četa svega i svačega i odmah mi se nude na jezik rieči: »Ne, bome nije naš taj Zagreb! Da ga vile ponesu preko 100 kilometara na sjever, tamo preko Drave, — posve bi dobro i tamo pristajao i nitko se ne bi čudio, kako je tamo taj grad došao, jer nitko ne bi poznao, da je to hrvatski grad, i to glavni grad...«

No kad opet dalje promislim, vidim, da nije tako. Ne, nije nipošto! Da u Zagreba nema ništa osim Jelačićeva trga i Kaptola — ne onih kuća i onoga kamena — nego da nema ništa drugo, nego onaj naš narod iz zagrebačke okolice, one različne naše nošnje, onakve liepe biele i crvene, kako ih je Bog stvorio, ili bolje: kako ih je hrvatska naša žena svojom mukom izradila, — da nema ništa drugo osim toga, Zagreb bi već po tom bio naš i samo naš, samo hrvatski. Ne, toga nigdje na svietu nema, što u Zagrebu prije podne: onaj naš sviet iz zagrebačke okolice, ona naša lica i mužka i ženska, onaj naš govor i razgovor — toga nema nigdje, to je naše i samo naše. I tudjinci se tome čude i rado to gledaju, ali bies ih neka nosi! Što je nama stalo za tudjince, koji taj naš trg gledaju kao čudo, jer toga nigdje nisu vidjeli! Nije to nama milo i drago zato, što se tomu tudjinci čude, nego nam je milo i drago zato, što je naše. Nigdje na svietu nije seljak ostao toliko svoj kao hrvatski seljak oko Zagreba: to je onaj pravi koreniti Hrvat, koji će i ostati Hrvat i onda, kad već cieli sviet postane židov i švaba, — ako je to već svietu sudjeno...

A nije u Zagrebu samo to. Istina je, Zagreb je pun »naslaganoga kamenja«, t. j. pun je kuća i palača, koje nisu naše, jer im naši ljudi nisu gospodari; ima u njem dosta novaca, koji nisu naši, — i ako su dobrim dielom izašli iz našega žepa i naših žuljeva; ima u tom Zagrebu i dosta ljudi, t. j. gospode, koja nisu naša, jer ne samo da na nas ni za nas ne misle, nego gdjekoji već i ne znaju hrvatski, a gdjekoji i proti nama misle. Sve je to istina, — ali to nije sve, što Zagreb ima. No nemojte misliti, da ću vam sad nabrajati sve ono, što je u Zagrebu hrvatsko. Ne ću, jer ne bih bio tako brzo gotov. Jedno ću vam samo kazati, i to ovo: Zagreb je danas jedino mjesto na svietu, gdje ima ljudi, koji misle na čitavi i za čitavi hrvatski narod. I ako tomu dodje misao na čitavi naš narod, taj će doći u Zagreb, taj mora doći u Zagreb, jer će inače njegova misao poginuti.

Eto, to vam je Zagreb, i zato je on naš. Imamo mi i drugih gradova, koji su možda koliki je i Zagreb: Eno vam Rieka na moru, eno vam Osiek, eno vam Spljet, pa Zadar, Sarajevo, Dubrovnik, pa ako hoćete i Suboticu preko Drave, — ali nijedan nije Zagrebu par, jer se ni u jednom tom gradu ne misli i ne radi za čitav naš narod. Tako je naš udes odlučio, da je Zagreb postao i srce i mozag našega narodnoga života: u njemu se radja, u njem i spava naša narodna misao. Zagreb je naša glava.

A drugačije, sudeći po svem, nije ni moguće, t. j. nije moguće, da domovina ne bi imala glave. Tako već jest u svietu, pa mi sad ne ćemo da iztražujemo, zašto je tako. Evo Francezi

imaju svoj Pariz, to je njihov mozag, njihova glava. I koliko Francezi komandiraju po svietu, — to komandira njihov Pariz. Pariz komandira cieloj Francezkoj: Što se u Parizu ne rodi, to u Francezkoj ne živi. Mir u Parizu — mir u Francezkoj; buna u Parizu — buna u Francezkoj; svjetlo u Parizu — sjaj po Francezkoj i po Evropi. To se zove glava.

Zagreb već dugo Hrvatskoj ne komandira, to je istina, — i to je zlo, kako se po svem vidi. Naši ljudi izvan Zagreba ljute se na Zagreb, grde ga, pače ga i kunu: »Nesrećni i prokleti Zagreb!« I već se dosta ljudi pobunilo proti Zagrebu: da je u njem sve mrtvo, sve gnjilo, sve zavadjeno i t. d. Ne prigovaramo, samo dodajemo: Kako može biti bolestan cieli čovjek, tako može biti bolestna i glava. To se zna. A znade se i to: Kad čovjeku nije zdrav želudac, boli ga najprije glava. Drugim riečima: Kad je bolestna domovina, bolestan je i glavni grad.

A naša domovina nije već dugo zdrava, jer narod spava i driemlje, ili se muči bez pameti, bez razbora i reda: Zagreb je sam, i zato se čini, da nije naš. U narodu nema života, pa je i glava mrtva, pospana. I zato je Zagreb kriv toliko, koliko i ostala domovina. Neka se narod počne micati, — i Zagreb će biti drugačiji. To je kao na dlanu, pa će tako i biti.

Od nekoliko nedjelja ima Zagreb nove viećnike i novoga načelnika. Nije to Bog zna što, — ali je ipak nješto, korak na dobro. No posve dobro ne će biti dotle, dok se cieli narodni život ne gane napried. A kad se gane, morat će i Zagreb, pače: Zagreb će biti prvi. To mi čekamo, pa ćemo i dočekati.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 3.)

Naši protivnici.

Kad bi sudili po tom, koliko protivnika ima naša seljačka stranka, i kakvih sve ima, morala bi nas brzo proći volja, da nastavimo svoj posao. A dvie su vrsti tih naših dušmana. Jedni su proti nama za to, jer su u obće proti svemu novomu, a osobito u politici. Oni misle evo ovako: Bože moj, ta nije li već dosta stranaka, pa šta nam još treba novih! Pa da je još jedna, nego odmah tri, četiri nove! Stari nisu mogli ništa, gdje nisu imali nego tek dvie opozicionalne stranke, koje su se medjusobno klale i krvarile, a šta će tek sada biti, gdje se uz stare stranke osnovaše još tolike nove. Ta to će biti pravi Babilon, i sam Bog dragi neka znade, što će sve iz toga još nastati. A sve to u isti mah, kad se dvie velike opozicionalne madžarske stranke složiše u jednu, i kad ciela madžarska opozicija zajednički stupa u izbornu borbu proti Tisinoj većini.

Protivnika, koji tako govore ima jako mnogo, no ti baš nisu pravi naši dušmani.

Ima naime još jedna druga vrst naših protivnika, a to su oni, koji biesne protiv nas za to, što smo mi seljačka stranka! Da smo kakova god druga stranka, oprostili bi nam, ali seljačka stranka, to ne ide!

Onim prvim našim protivnicima ne treba ni najmanje da se čudimo. Ta mnogi je od njih dvadesetak, tridesetak godina proživio u tom našem zlu, u toj neprestanoj borbi na život i smrt medju dvjema opozicijama. Svi ti misle, da naša nesreća baš otud i dolazi, što opozicije nisu bile složne. Prirodno je dakle, da su svi ovi protiv nas, jer kad su i dvie opozicije bile previše, kako će tek biti, kad bude toliko novih stranaka, pa se počnu klati sad medju sobom sad opet sa starim strankama. »No to će tek biti nešto! Pa da nismo mi Hrvati najnesretniji narod na svietu! Takav mali narod, a toliko stranaka! Sad će tek Madžari s nama moći raditi, što budu htjeli!« — Tako od prilike misle ti naši protivnici, a ima ih medju njima, koji zbilja jako pošteno osjećaju za narod, ali koja hasna, kad ih ne možeš uvjeriti, da imaju krivo.

Uzalud im dokazuj i ovako i onako, uzalud im govori, da je sve zlo naše otud, što su se gospoda natezala za kožu narodnu, a narod je stajao u kutu. Tako je sad ovaj potegnuo narod za sobom, sad onaj, a za prave njegove potrebe nitko ga nije ni pitao. Svak je u svojoj glavi izmislio, što tobože narod treba i hoće, i eto gotova programa. Sad je trebalo samo ljudi, koji će što jače moći vikati: Ljudi, to je ono pravo, što mi govorimo! Naš program, to je pravi program! Taj program izvadio je naš neumrli učitelj iz srca naroda! Živio naš učitelj! Slava mu! Izdajica, tko ne ide s nama! — I kavga i nevolja gotova.

Bilo je naime i takovih, koji su opet za drugim učiteljem

išli, pa su držali, da oni imadu pravo, i da je njihov program onaj pravi. A držali su to tim više, jer je na njihovoj strani bilo više trieznijega i učenoga svieta, pa kako da se sad oni dadu onim vikačima, koji drugo nisu ni znali nego vikati i grditi.

Tako se je moglo dogoditi, da sve tri stranke, i obadvie opozicijonalne i vladina kroz trideset godina trubile svemu svietu i u sav glas, da je narod s njima, i za taj su se narod klale i otimale, a naroda ni poznale nisu.

Narod bio je za te stare stranke kao neka niema stvar, bez vlasnika i ko prvi dodje i uzme stvar, njegova je. Zato se dosad drukčije nije ni govorilo nego samo: Narod je naš, narod je uz nas! Nikomu nije palo na pamet, da kaže: Mi smo uz narod, mi smo s narodom.

Tu je, vidite, ta golema razlika izmedju dosadanje gospodske politike i naše seljačke politike. Koje čudo onda, što nas starija gospoda ne mogu razumjeti, i što su protiv nas.

Sasvim drugačije je s onima, koji su protiv nas za to, jer smo mi za seljačku stranku. I oni se slažu s onom starom gospodom u tom, da je narod stvar, ili bolje, nekakvo mnoštvo bez misli i duše, koja uviek treba vodju. Ali dok su oni prvi protiv nas za to, jer ne mogu spoznati prave razlike izmedju sebe i nas, i drže, da mi nismo ništa više za narod nego što su oni, i da nam ne bi trebalo stvarati nikakve nove stranke, to oni drugi biesne proti našoj stranci, poznavajući sasvim dobro svu onu golemu propast, koja nas dieli.

A da nas ne bi netko krivo razumio, reći ćemo odmah ovdje, da je i medju starijom gospodom sva sila ovih drugih, a opet da medju mladjim našim protivnicima ima mnogo takovih, koji misle isto tako pošteno za narod, kao i mi što mislimo, samo drže, da njihov put sigurnije vodi cilju.

Rekli smo, da oni drugi, koji su proti našoj stranci, jer je seljačka, dobro poznaju razliku, koja je medju nama, i baš za to i jesu proti nama. Da smo koje god drugo ime uzeli, ne bismo bili krivi u njihovim očima, ali da politiku vode seljaci! Da i seljaci imaju rieč, da i oni odlučuju u javnim poslovima, to ne smije da bude! Ovaj glupi, lieni, zamazani, otrcani seljak da izadje iz svog kuta, u kojem je stotine godina stajao, sretan i zadovoljan, ako ga je gospodsko oko koji put pogledalo — pa da kaputašu soli pamet! — Jok! Odmah u početku treba tu seljačku stranku udušiti, jer poslije zlo!

Ljudi, eto, to su naši pravi protivnici, i nema oružja, koje oni ne će protiv nas upotrebiti, jer znadu, da je to borba na život i smrt. I čim koji od tih seljačkih dušmana više živi o tudjoj muci, tim će se žešće dići protiv ruke, koja ga hrani, jer se boji, da mu se ne će oduzeti, što krivo i bez zasluge uživa. A to su vam isti oni ljudi, koji svagdje viču protiv nasilja, i sada tobože svom dušom pristaju uz ruski puk, koji se diže proti svom caru i proti silnicima, njegovim doglavnicima, ali sami u svojoj duši slobode nemaju.

Svi su oni za slobodu iz daleka, ali svoje vlasti nad narodom ne puštaju iz ruku, a kad se nadje netko, i ustane za pravo i slobodu vlastitoga svoga naroda, svoga seljaka, težaka pučanina, onda s njim u Lepoglavu ili u Stenjevac.

To je rekao jedan — čitat ćete o tom na drugom mjestu — a tako misle mnogi i mnogi drugi — i oni, koji su njegovi neprijatelji, i oni, koji su njegovi protivnici. Strah od seljaka, pa onda priezir prema svemu, što je seljačko — to su vam, ljudi, ta dva najveća neprijatelja seljačke stranke.

Ista vam je to stvar, koja je bila i kod osnivanja radničkih stranaka. I onda je gotovo sve što se je zvalo gospodin, ustalo kao jedan čovjek protiv nove stranke i njezinih zahtjeva, a ustalo je za to, jer su se gospoda bojala radnika i prezirala su ga.

Radnici su to, hvala Bogu, preturili i danas se u mnogim državama i te kako sluša njihova rieč, i društvo se i država upravo natječu, kako će bolje zadovoljiti radničkim potrebama. Pače i sva sila gospode u radničkim je strankama, a u nekim su državama dapače ti strašni nekad socijaliste i na vladi, i nikomu to danas nije više čudno.

Za to nema straha, da ne bi isto tako i seljačka stvar pobiedila sve svoje, pa i najljuće dušmane. Samo treba da mi budemo pametni! Seljačka snaga, koja će bit velika, samo kad se složi i okupi, i zdrava seljačkoga puka moraju pobiediti, a i pravo je pobiede. Ta i sami naši protivnici ne mogu a da ne priznadu, da su Hrvati narod seljački. Ako je tomu tako, e onda nema druge, nego da taj narod i vodi seljačku politiku. — **I samo glup čovjek može u Hrvatskoj slati seljačku politiku u Lepoglavu ili Stenjevac.**

Naša će se stranka već pobrinuti kod izbora, da seljački izborni kotari ne pošalju takove neprijatelje seljaka u hrvatski sabor, pa neka onda u kutu nikomu na putu razmišljaju, kako ti seljaci ipak nisu tako bedasti, pa da na svojim ledjima dižu svoje krvne dušmane.

Ljudi, ima nas hvala Bogu, pa se ne damo!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 4.)

»Oni tako samo — kažu!«

Koliko se puta čuju i čitaju ove rieči, kad je govor o blaženim našim strankam: »Madžaroni samo kažu, da brane nagodbu, a kad tamo, — oni dopuštaju, da se radi proti nagodbi. Oni samo kažu, da su narodna stranka, a kad tamo . . .«

Tako govore i pišu jedni. Drugi se opet javljaju: »Obzoraši samo kažu«, da su proti nagodbi, a da ih Madžari puste na korito, odmah bi bili za nagodbu.« — »Čisti starčevićanci samo kažu, da su proti madžaronima, a u istinu zajedno s njima rade i pomažu jedni drugima.« — »Klerikalci samo kažu, da su i oni za program stranke prava, a kad tamo, njima je nješto posve drugo pred očima.« — »Gospoda od seljačke stranke samo kažu, da su za seljake, a kad tamo, oni sebi seljačkom mukom pune žepove, piju kavu i puše fine cigare po kavanama.« — »Svi ti skupa samo kažu, da su opozicionalci, a u istinu su sto puta gori od ikojega madžarona, gori su od istoga Khuena. Ciela ta tobožnja opozicija nije ništa drugo nego gola khuenovština. Khuen je bio pravi svetac prema njima.«

Živa je istina, da se ovako medju nama govori i još više piše. Ja bih vam mogao rieč po rieč izpisati mnogo toga iz naših novina, pa biste se sami uvjerili.

A što bi na to čovjek rekao? — Svakako se mora reći, da je to zlo. Zlo je, ako je to istina, što novine tako pišu. A zlo je i to, ako nije istina. — »Ako nije istina«, reći će tkogod »onda su naši novinari klevetnici, ništarije, koje se ne znadu drugačije ni braniti ni raditi za svoju stvar, nego ovakovim lažima, koje sramote i pojedine ljude i narod. A ako je sve to istina, ili ako je barem glavno istina, onda jao i naopako za nas: onda naše stranke nisu drugo, nego lopovske družbe, koje baš po dogovoru narod varaju i tudjincu ga i mogućnicima izručuju na milost i nemilost, ili kako se još kaže: »narod i domovinu prodavaju« — samo da njima bude dobro.«

A drugi će tko reći: Do biesa i politika! Da sam Bog, slava mu i dika budi, sadje s neba i počne se baviti politikom, evo moje glave, ako mu za tri dana ne će reći, da je u dogovoru s madžaronima, da se je prodao, ili da sve to radi samo zato, da si napuni džepove. Ajde do biesa! Tu već nema čovjeka, koji nije oblaćen i popljuvan. Kakvagod ništarija, koja i sama znade, da je ništarija, — taj u sav glas bez obzira viče na poštene ljude, ako nisu od njegove stranke: Lopov, nitkov, prodana mješina, — ti bi morao sjedjeti u Lepoglavi! Ciela ta politika nije drugo, nego ciganski vašar i još gore.«

I tako dalje, — ne ću da vam više nabrajam, što ste možda i sami čuli. Reći ću vam radje redom, što o tome mislim.

Bila sad istina, ili ne bila, što naši ljudi jedni drugima prigovaraju, da »tako samo — kažu«, jedno je svakako istina, i to ovo: Oni, koji tako govore i pišu, oni stalno očekuju da će im to barem tkogod vjerovati, što govore i pišu. Ta znate i sami, da svaki lažac smišlja takvu laž, koja se dade kako tako vjerovati; a kad mnogo ljudi istu stvar govori, onda je to ili istina, ili je takva laž, koju sviet lako vjeruje. Kad sviet ne bi vjerovao barem nješto od toga, kako naši političari jedni druge časte, nego kad bi se proti tomu digao sad ovaj, sad onaj: »Ljudi božji, nemojte sa lažima hraniti!« — onda bi to prestalo.

No ako je tako, onda se pita: A zašto naš sviet tako lako vjeruje, da naši političari to i to samo kažu? — Ta promislite: Kada tko ore, ili kopa, ili drva ciepa, ili samo hoda ovamo onamo, — ne bi li bio lud, tko bi rekao: »A, što! Taj samo kaže, da ore, a ne ore!« Je li, bila bi ludost kazati što takova? Kada se dakle našim političarima prigovara, da oni tako »samo kažu«, to ne znači drugo, nego to, da oni drugačije misle, a drugačije govore i pišu. I to, vidite, kako smo razložili, naš sviet vjeruje: da naši političari drugačije misle, a drugačije govore.

Zašto to narod vjeruje? — Bože moj! Zato vjeruje, jer ništa lakše nego to vjerovati. Ta tko danas hoće komu dobro, i to badava? A naši političari dolaze pred narod, ili pišu u svoje

novine da se oni »za narod žrtvuju« t. j. da bez ikakve svoje koristi, pače na svoju štetu za narod rade, pa stradaju, bore se i t. d. Na to ne ću reći više, nego samo ovo: Težko to naš narod vjeruje, — onaj narod, koji je čuo samo to, da se je jedini Sin božji ovako žrtvovao za ljude, a nitko drugi. Ta i narod znade da danas riedko tko hoće komu dobro za badava i u maloj stvari, a kamo li da bi se za narod baš žrtvovao. A kad k tomu stanu još novine pisati, da su političari lopovi, da politikom pune samo sebi džepove, da uzmognu »pušiti fine cigare« i što sve ne — onda se to još lakše vjeruje.«

Naravski, dok je ovako, ne može biti ni govora o kakvom političkom radu. Zato, ako hoćemo da u toj stvari bude bolje, treba da narod drži na pameti prije svega ovo:

Ima ljudi, koji ne mogu gledati krivice, pa makar njima i ne bilo krivo. Svatko od nas pozna barem kojega takvoga čovjeka. Takvi će se ljudi, ako što dočuju za politiku, stalno i baviti politikom i to bez ikakve svoje koristi. Drugo je pitanje, hoće li tko od njihove politike imati koristi. — No uza to je stara stvar, da su ljudi radi politike dobivali čitava imanja, da su postali slobodnjaci, plemići, grofoci itd., pa i danas postaju. I može se dogoditi, da čovjek pošteno radi, pa dobije za svoju politiku nagradu. Ali se može dogoditi i to, pa se i dogadja, da ljudi i s politikom špekuliraju, kao i s drugom stvarju. No kako se špekulanti lako poznaju, tako se lako poznaju i politički špekulanti: tako se lako poznaju, da toga ne treba posebice ni pokazivati, jer to svatko vidi. No kad je govor o političkim špekulantima, onda se gotovo samo po sebi razumije, da to mogu biti samo pojedini ljudi, a nipošto ciela stranka. Kad bi se gdje našla takva stranka, pa bilo u njoj samo pet ljudi, — to bi bila strahota, to bi bili gotovi razbojnici. Zato se ne može vjerovati, da igdje ima takva stranka, pa je stalno, da takve stranke nema ni kod nas Hrvata. Ako ipak koji naš čovjek vjeruje u to, da je ova ili ona naša stranka »prodala« narod, ili da politikom trguje — krivo je tomu to, što mi nemamo prave politike, pa naši ljudi u svom biesu često i ne misle, kako ludo i nepravedno govore i pišu.

Drugo, što treba da drže na umu i naši političari i naši novinari, a osobito naš narod, jest ovo:

Nije dosta samo dobro misliti i dobro željeti »dragom narodu.« Koliko puta učini čovjek zlo, a mislio je dobro! A u politici vriedi to trostruko. No naš narod znade i vidi na žalost, da njemu malo tko misli i želi dobro, pa je već zadovoljan, ako čuje, da mu tko samo misli i želi dobro; i ne samo, da je zadovoljan, nego još i zahvalan onomu, tko mu dobro misli, i odmah bi ga proglasio svojim dobročincem. Takav je svatko, tko je u velikoj nevolji, a naš je narod već stotine godina u takvoj velikoj nevolji. To mi svi znamo i svi se po malo po tom i ravnamo, t. j. svi mi vrlo rado govorimo »dragomu našemu narodu« liepe rieči pa kako rieči mnogo ne koštaju, — mi se natječemo u riečima tko će »milomu i dragomu narodu« ljepše reći i više mu obećati. — I to je naše zlo, tê naše tolike rieči. Jer kad nas jedan vidi, da drugi »dragomu narodu« više obećaje i ljepše govori, — mi se već bojimo, da će »dragi narod« ići za drugim, a ne za nama. Što sada? Kad više liepih rieči ne možemo smoći, onda nema druge, nego da narodu kažemo: »Narode, ne vjeruj, jer oni tako samo kažu!«

Eto vidite, tako vam je to. I bit će tako sve dotle, dok narod bude držao, da je za politiku dosta samo ono i misliti, što se govori, t. j. da je dosta iskreno misliti i željeti. Naravski, to je prvo i bez toga nema ništa, — ali samo to nije dosta, nego treba još i htjeti i znati. Ali za to naš narod još malo pita, jer je ono, kako rekoh, zadovoljan za sada i s tim, da mu tko dobro samo misli i želi. Vidi se — s malim je zadovoljan . . .

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 4.)

Stari strah — bez razloga.

Čitali ste u posljednjem broju »H. N.«, kako se je u hrvatskom zagrebačkom saboru čula rieč: da je naše pisanje pogibeljno, te da bi moglo donesti nesreće, ako mu se ne stane na put. To je rekao zastupnik starčevićanske stranke prava, g. Mile Starčević, a složio se s njim i zastupnik bošnjački, g. Šilović »madžaron«. G. Starčević rekao je onu rieč, govoreći proti našoj pučkoj seljačkoj stranci, a i čitao je nješto baš iz ovoga našega »Hrv. Naroda«, pa se eto to najviše i tiče naše stranke

i našega lista. Zato ćemo o tom kazati, koliko treba, da nas ona gospoda uzmognu razumjeti. Mi znamo, da ovo ne će biti dosta, te ćemo se mi još dugo morati braniti proti ovakovomu i drugačijemu krivomu mišljenju. Ali zato tu i jest stranka, da razlaže i brani svoju misao.

Spomenuta gospoda zastupnici kažu, da je naše pisanje pogibeljno zato, što mi narod bunimo, veleći, da gospoda narod varaju.

Na to treba najprije odgovoriti ovo: Vrlo je to stari prigovor i stara tužba, da je pogibeljno narodu pisati i govoriti ovo i ono, osobito o gospodi. To je stari strah pred narodom. I mi vrlo rado priznajemo, da taj strah nije bio svagda bez razloga, jer mi znamo, kao što znadete i vi, da se krivci imadu za što bojati. A da je bilo krivaca, koji su narodu bili krivi, pa su se za to i bojali, to znade svatko, tko i koliko znade, što je i kako je prije bilo. Sve su to stare stvari, pa se mi samo čudimo, kako se još dan danas može ovako govoriti: »To je pogibeljno, — tomu bi se moralo na put stati!« I drugdje su tako govorili, davno se tako govori, — ali ova stvar ide ipak svojim putem, t. j. narod se uči, narod se upućuje i diže za svoje dobro i svoju korist. I zato mi u tom ne vidimo pogibelji.

Ali pravo govoreći dužni smo kazati i to, zašto se ova gospoda ipak boje. Mi se doista, kako rekosmo, čudimo i jednomu i drugomu gospodinu zastupniku, i to ponajviše zato, što su obojica seljačka djeca, pa se tako strahovito boje svoga naroda. Mi ne ćemo više kazati, nego samo to, da je to dosta žalosno, ne ćemo dalje iztraživati, zašto baš ovaj i jedan i drugi tako govori, jer nam se čini, da oni tako samo govore, a da ih za dušu pograbimo, nama se čini, da bi se oni sjetili sve nevolje od malih svojih nogu, pa kad bi sve dobro promislili, — oni se ne bi bojali svoga naroda, nego bi i sami koju to rieč rekli proti krivici, koja narodu ne dade živjeti... No kako bilo, mi držimo, da ova gospoda govore samo ono, što su čula od druge gospode. A druga se mnoga gospoda zbilja boje naroda, a imadu za to i razloga, i to ne radi toga, što bi bila kriva, nego i radi jedne druge stvari. Čujte samo:

Gospoda kažu, da narod ne zna mjere ni granice, kad »pobjesni«, pa može načiniti zla i nesreće. — To je istina. No istina je i to, da nijedan čovjek ne zna mjere ni granice, kad »pobjesni« te da svaki čovjek može načiniti zla i nesreće. Ali za to ne treba čovjeka tjerati na bies! — »Pa da, to i mi kažemo: Ne treba naroda »buniti!« —

O »buni« ćemo još koju kazati, a sada nješto drugo, i to ovo:

Kad se narod diže na svoje dobro i za svoju korist, treba dvie stvari dobro razlikovati, treba naime razlikovati zakone i ljude. Da se to bolje razumije, prosudite na pr. ovo: Dodju k čovjeku šerežani, žandari s ovrhovoditeljem i traže, da plati porez, a čovjek nema. Sad se može dogoditi, da će i šerežanima i žandarima i samomu ovrhovoditelju srce pucati, kad vide, kako djeca plaču i cvile, jer im se uzima, recimo, jedina kravica, — a ipak oni tu ne mogu ništa pomoći, jer je takav zakon: platiti se mora. — Ili evo drugi primjer: Župnik pobire od svojih župljana, što ga već ide od starine: on vidi, da je mnogomu težko dati i da bi župnik mogao živjeti i bez toga, — ali on ne smije toga pustiti, jer je on prisegao, da će župničke dohodke čuvati i braniti. Mnogi je dobar čovjek, pa bi za svoju osobu sve pustio, pa makar i teže živio, — ali što će onaj, koji iza njega dodje? Jednom riečju: Takav je zakon, tako je to uredjeno od starine, takve su naime uredbe, — a ljudi su dobri. — A ima još više primjera. Može se dogoditi, pa se je već i dogodilo, da oni najviši gospodari, pa i sami vladari vide, da su zakoni prestrogi, da ova ili ona uredba nije pravična, — zakon je zakon. ili je to tako od starine, pa se to najedanput ne može promieniti, jer bi u jedan čas stotine ljudi bilo oštećeno i prikraćeno.

Jednom riečju: drugo su zakoni i uredbe, a drugo su ljudi, koji po zakonu vladaju i upravljaju; zakoni i uredbe mogu biti loše, a ljudi mogu biti dobri. — No recimo, da ni ljudi nisu dobri, teško bi bilo štogod bolje, kad bi mjesto loših ljudi došli dobri ljudi, a zakoni bi ostali isti.

Zašto ovo razlažemo? — Zato, što narod većinom ne razlikuje ljudi od zakona, pa je radi toga doista bilo već dosta zla i nesreće, jer je narod znao dosta puta svoj bies izlijati na ljude, pa ipak je sve ostalo, kako je i bilo. I to je ono, čega se gospoda i danas boje od naroda, naime, otvoreno govoreći: gospoda se boje, da će narod navaliti na gospodu, pa eto zla i nesreće! Ili, ako narod ne će baš navaliti na gospodu, ne će gospodi

ništa vjerovati, pa se s narodom ne će moći ništa početi ni dokončati.

Mi i opet rado priznajemo, da je svega toga bilo i da je to zlo. No mi ujedno kažemo i to, da je toga najviše bilo onda, kad za narod nitko nije mario, kad naroda nitko nije učio, ili kako bi gospoda rekli: kad naroda nije nitko »bunio«; a od kada se za narod pišu knjige i novine, od kada medju narod dolaze prosviećeni i školani ljudi, — od onda ima toga sve to manje. Kad se je za Matije Gubca digla ciela seljačka vojska, te počinila toliko zla, a narodu nije ništa pomogla, — onda još nije bilo ni »Doma«, ni »Hrv. Naroda«, a ni pučkih skupština. A kad mi danas narodu ovako razlažemo: da se zakoni i uredbe ne mogu promieniti u jedan čas; pa kad dodajemo, da narodu ne će biti lakše, ako se rieši ovoga ili onoga nepovoljnoga upravitelja, doklegod zakon ostaje isti; ako mi uza to javno, jasno i otvoreno stavljamo u svoj program, da ćemo raditi za dobro naroda mirnim načinom, — onda je po našem mišljenju ovakav stari strah bez razloga. U programu naše stranke piše i to, da je naš narod i sam više sklon »mirnom razvoju i napredku, te dapače za volju miru često i strada«. Zato će i naša stranka nastojati, da »sve ono, što hoće, provede mirnim, naravskim razvojem. No budući da se mirni i naravski razvoj i napredak može znatno pospješiti »temeljitom i slobodnom prosvjetom pučkih slojeva naroda i povećanjem blagostanja«, — naša je prva briga, da narod prosvietimo i da mu pomognemo doći do blagostanja, t. j. do ljudskoga življenja. Naravski je, da u tom poslu dodje govor na sve naše prilike i neprilike, pa da padne i koja oštra i nezgodna rieč. To mi sve rado priznajemo. Ali nikako ne priznajemo, da mi tim narod »bunimo«. Toga ne priznajemo, i zato nam je krivo, pa to i zamjeramo onoj gospodi zastupnicima, što kažu, da bi našemu pisanju trebalo »na put stati.« To ne može drugo značiti, nego to, da nam državni odvjetnik počne plieniti list, pa se takvoj pomoći doista nismo nadali od jednoga Starčevića.

Trebalo bi još odgovoriti na ono, što su gospoda rekla, da mi pišemo, kako gospoda narod »varaju«. Vi svi imadete onaj broj »Hrv. Naroda«, pa ga pročitajte i prosudite, o kakvom se ondje »varanju« govori. A mi ćemo se i sami još na ono povratiti. *(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 5.)*

Razborita politika.

Jedni kažu, da naši ljudi premalo mare za politiku, a drugi opet kažu, da se u nas previše politizuje, tako da imade dapače glasovitih političara u selu Voloderu (to selo zbilja obstoji, i zbilja se odanle javljaju političke pojave), da, i u Voloderu, pa ti političari ne samo da proglasuju jedne izdajicama, a druge hvale i slave, nego možda misle i to, da bi Hrvatska već davno propala, da njih nema... A onda kažu oni prvi, da naša politika za to i ne vriedi ništa, što ljudi za nju ne mare; oni opet drugi kažu, da naša politika ne vriedi zato, što se u nju pačaju i miešaju kojekakvi ljudi, koji o politici nemaju štono rieč, ni pojma. Zato je, mislim, vriedno prosuditi, koje je istina.

Čujte najprije dva istinska primjera:

Poznavao sam u jednom selu njekakvoga čovjeka, koji je po zanatu bio ličilac, ili, kako su ga obično zvali »anštrajher«. Došao čovjek od njekuda, kad se je popravljala i malovala crkva, pa je i on tu dobio posla, šarao je crkvu. Tako se čovjek tu i zaustavio i skoro došao na glas kao »političar«. I zbilja: čitao čovjek novine, a čitave večeri sastavljao dopise u novine proti pisarima proti načelniku i proti župniku. Nikad nije imao mira, vazda je bio u poslu, — a nikad nije imao svoga posla. Žena ga je znala tražiti po selu, dok ga ne bi našla gdjegod, gdje se s kim pravda i svadja dokazujući ovo i ono i grdeći nemilostivo na sve strane. Razumije se, da nije imao nikakvoga posla ni zaslužbe, jer na selu ne treba kuće šarati, nego ju ljudi sami liepo pobiele. No on se ipak zadržavao u selu, obilazio i zaustavljao ljude, jednom riečju: dangubio, a svoj posao objesio na klin. Novine njegove stranke doista su pisale, da je taj čovjek »osviestio« cieli onaj kotar, da je to »neustrašivi borac«, »neumorni i požrtvovni čelik-Hrvat«, no to sve nije pomoglo: našega slikara bacilo iz stana, jer ga već davno nije platio.

Drugi je primjer ovo: Poznavao sam gospodju, koja je imala sina stolara u jednom gradu. Upitam ju, kad su bili izbori, za koga je glasovao taj njezin sin, ona mi odgovori: za toga i toga. — »Ta to je madžaron!« — rekoh na to. »A, što vam ja znam, mi se u politiku ne miešamo. Njemu je načelnik rekao, neka

glasuje za toga, pa je glasovao. I posve je pametno učinio. Načelnik je njemu priskrbio, da je za peštansku izložbu toliko zaslužio, a i sada sve radi, štogod za grad treba stolarskoga posla.«

Eto vidite: onaj onako, a ovaj ovako. Onaj ne dade ljudima mira, zaustavlja ih, dosadjuje im, svadja se s njima, a za svoj posao ne mari; a ovaj ne pita za ništa drugo, nego gleda samo na to, koliko će zaslužiti. A nije dobro ni jedno ni drugo. No da me tko baš pritisne k stieni, neka mu kažem, koje je bolje: ili baš onako, kako je radio onaj prvi, ili ovako, kako je radio ovaj drugi, — ja ni časka ne bih otezao, nego bih rekao: »E kad jedno od ovoga imam birati, ja kažem, da je ovaj drugi ipak bolje radio.«

»Dakle je bolje radi svoje koristi biti madžaron, nego vatreni i oduševljeni rodoljub! — Liepi nauk od nove seljačke stranke!«

Tako bi tko mogao prigovoriti, no mi se toga prigovora ne bojimo, već velimo i opet: onaj drugi, koji je glasovao za madžarona radi toga, što se ne bavi politikom i što gleda na svoju korist, nije dobro radio, ali je radio bolje od onoga prvoga, koji nije mario za svoj posao, a ni u politici nije ništa učinio. Da vam to jasnije razložim, treba kazati još koju rieč.

Nitko razborit ne će poreći, da dobro radi, tko se stara za sebe i za svoj posao: to je prva dužnost svakoga čovjeka, pa od toga nema nikakvoga izuzetka ni nikakve izprike. Loš gospodar, nevaljali otac — taj nijedan ne može biti dobar političar, a kamo li dobar rodoljub. Tko ne mari za svoj dom, kako će mariti za domovinu? Tko ne ljubi svoje djece i svoje obitelji, — kako će ljubiti cieli narod?!

Ovo je jedan put trebalo kazati jasno i otvoreno, i to s više razloga.

Trebalo je to kazati prvo zato, što smo mi Hrvati meka i dobra srca i živahne misli, pa se našega čovjeka lako prima, kada čuje ili čita, da nas dušmani dave, da nam ne dadu živjeti, da nam čine krivicu itd. Jednako se našega čovjeka prima, kad čuje i čita, da je naša domovina bila velika i slavna, da smo imali svoje moguće kraljeve i banove, svoju vojsku itd. Naš čovjek uzme si to lako k srcu, rado na to misli — i postane političar, kao onaj ličilac. Ljudi njegove stranke vide, da čovjeku propada gospodarstvo, da se čovjek možda podao i piću, ali nemaju kuraže, da mu kažu, kako to ne valja, što radi. Gdjekoji ovakav, kad i sam vidi, kuda je zašao, počne svakomu dodijavati, da ga je »politika uništila« i da mu je obćina to i to, kotarska oblast to i to itd. I tako ovakav čovjek cielim svojim životom više odvraća razborite ljude od svake politike, mjesto da je što koristio. A najkraće rečeno istina je ovo: Da smo svi takvi, Hrvatska bi propala! Što nam onda hasni vikanje ovakvih ljudi: »Živjela Hrvatska!?«

Trebalo je to kazati i zato, što se kod nas do sada politikom bave najviše djaci visokih škola, t. j. oni, koji još ne jedu kruha svojim zubima. Pa ipak smo svi mi bili do sada tim zadovoljni, a stranke su još pozivale i mamile djake na svoje skupštine, djaci su išli na »demonstracije« itd. Za koju godinicu svi su ti djaci do jednoga pokorni vladini službenici. A po tom je posve naravski, da ozbiljni ljudi do naše politike malo drže te kažu: »A, što je to! Danas viču na »izdajice« a sutra će vikati na narod. Sve je to samo nepromišljena djetinjarija.«

Jednom riečju mogli bismo kazati: Naši ljudi ne znadu još pravo, što je politika, ne znadu u politici prave mjere. Najviše naših ljudi misli, da je to Bog zna što, kada se tko bavi politikom. Bilo je naših nekih ljudi, koji su mislili, kad su došli u koju stranku medju vodje: »O, ja sam sada« — ne znam, što. A nije vam to tako. Za politiku mora mariti svaki čovjek, i to najviše onaj, koji što ima, a ne onaj, koji ništa nema. Politika nije nikakva posebna mudrost, niti kakva gospodska »coprija« ili čarolija, nego jedna briga svakomu čovjeku, jer se svaki čovjek ima starati za sve oko sebe. No kod toga treba vazda držati na umu dvoje, i to prvo: da svakomu ima biti prva briga njegov posao i njegovo gospodarstvo, a drugo: pristaše koje političke stranke nemogu biti samo nječiji »korteši« ili kako bismo mi rekli: nemaju biti njekakvi goniči. Drugim riečima: politika se nema voditi za kakvoga vodju, ili po čijoj zapovjedi, nego po svojoj volji i po svojem razsudjivanju.

To bi bila razborita politika. Takva bi razborita politika imala zavladati sada, kad hrvatska pučka seljačka stranka okuplja na politički rad sav puk, osobito seljački. Mi stalno držimo, da i hoće.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 8.)

Dodjimo k sebi!

Jao onomu, tko nije pri sebi! A da saznate, što hoću da kažem, čujte časak, dva.

Bit će vas mnogo, koji čitate ove naše novine, a niste nikada ni vidjeli onih novina, u koje je pisao pok. Starčević. A to je bilo svoje ruke pisanje, tako da su i sami stekliši (tako su se zvali starčevićanci), — da su i sami stekliši o tom pisanju mislili svakako. »A, Stari opet piše o svojoj Africi« — znalo se više puta čuti. I zbilja je živa istina: Pok. je Starčević vrlo mnogo i vrlo često pisao: Što će Englezi u Egiptu, što će na to Francezka, »kako se bude deržati pri tom Rusia«, što će na to Bizmark — i tako dalje. Razumije se, da velika većina »stekliša«, nije o svem tom imala ni pojma, pa je posve naravski, da toga ljudi nisu ni čitali. Ali Bože sačuvaj, da bi tko radi toga Staromu prigovarao! »Stari već znade, što radi« — znao bi tko reći.

Nismo toga spomenuli zato, da bilo što oduzmemo uspomeni pok. stvoritelja stranke prava; spomenuli smo to zato, što je baš njegovo pisanje »o Africi« i o sličnim stvarima bilo toliko na glasu. Istina je, bilo ih je, koji su se toga radi »Staromu« rugali, — ali ni sami nisu bili bolji, a nisu mnogi ni danas. »Stari« je bio barem političar od zanata, pa je nješto i znao kazati i o tim stvarima, — no što se danas po našim novinama črčka, — to je zbilja tako, da čovjek mora doviknuti: Ljudi božji, dodjimo k sebi!

Uzmite, molim vas, koje hoćete naše novine, pa da vidite, što ćete naći na prvoj strani. Još je blaženo, ako nadjete tri puta u nedjelji: »Kriza u Ugarskoj« ili »Položaj u Austriji«. No tu ćete naći često i ovakvih naslova: »Konferencija u Haagu«, »Homerule«, »Gladstone«, »Fachoda«, »Kulturni boj u Francezkoj«, »Septenat«, — i tako dalje. Možda će vas koji pročitati naslov, možda i koji redak, — ali onda će stalno okrenuti i brzo okom potražiti »Domaće viesti« mislim: koji od vas, koji ste naučni čitati novine. A koji niste naučni čitati novina, vi ćete ih prosto baciti.

Ne bih ja toga ni spominjao, jer znam, da vi većinom ne čitate tih novina, pa neka pišu, što im drago. No evo, zašto vam to spominjem:

Mi smo njekoji počeli novu, »pučku« politiku i osnovali novu pučku seljačku stranku. Bit će vas, mislim, koji poznaje barem po imenu stare naše političke vodje, pa će čujući i čitajući, što se to snuje, ovako sam u sebi pitati. »A Bože moj, što tim ljudima ne dade mira! Jesu li oni zbilja pametniji od dosadašnjih naših političara? Ta valjda i naši stari nješto znadu!« I još će kojekako možda mnogi od vas pitati ili sam sebe, ili koga drugoga, te će oklievati ne znajući, bi li ovamo, ili onamo. A to je i pravo, jer nikomu ne treba vjerovati bez razloga. Treba dakle kazati razlog, zašto naša stara gospodska politika ne valja, — a ovakvo pisanje, ko što smo spomenuli, jedan je dokaz više, da zbilja ne valja.

Ovakvo pisanje nije prije svega ozbiljno, — da ne kažemo, da nije pošteno. Treba naime znati, kako ovakvi »uvodni članci« nastaju. Novine treba da izadju, daj brže »uvodni članak«. Od kuda? Uzmi kakve njemačke novine i napiši po tom štogod: o »Fachodi«, o »Konferenciji u Haagu« i t. d. Novine će biti pune, članak će biti plaćen (to se, dabome, plaća), — a ima li tko od toga hasnu, to se ne pita.

Zato nije čudo, što mnogi naši ljudi ne drže ništa do toga, što novine pišu. A kako bi i držali! Vide oni, kako se tu plaćeni novinar razbacuje riečima, kako se smiešno grozi na pr. Englezkoj, — pa što će razborit čovjek do toga držati!

No sve je to posve naravski. Kao što je stara naša gospodska politika posve pustila s vida narod, tako ni njezino novinstvo ni najmanje više ne gleda niti se ne obazire na narod, nego piše za njekoliko gradskih ljudi, koji nemaju drugoga posla, već da listaju novine. Pače ni ovi ne čitaju tih novina, jer sve to imadu i bolje i obilnije u njemačkim novinama. Naš sviet, koji još čita novine, tako malo do njih drži, da se nitko ne će ni maknuti, pa napisao tko ne znam što i o našim stvarima. Jedino, što je znalo naše ljude malo uzbuniti, to su bile stranačke svadje i psovke. No kako je naš sviet toliko pametan, pa ni u tom ne vidi koristi, te na novine radi toga viče, čuvaju se toga i novine, pa znade proći i mjesec dana, a da u hrvatskim novinama nema ništa o hrv. stvarima.

I to je, kažem i opet, dokaz, kako se je naša politika posve odvratila od naroda i od narodnih potreba, — kako nije pri sebi.

Gospoda su naša u »velikom« svietu«. Znadu i ona vrlo dobro, da to njihovo pisanje ne samo da nema za nas nikakve vriednosti, nego da većina njihovih čitalaca nema o svem tome ni pojma, — pa ipak pišu. Zašto? Zato, što hoće da budu »na visini«, da idu istim korakom, kao i »ostali kulturni sviet«.

A to je ono, za što mi kažemo, da nije dobro, jer sve to dokazuje, da mi nismo pravo pri sebi. Ta mi ne samo da ne možemo ništa u svietu, ne samo da ne možemo ništa u ovoj državi, u kojoj živimo, nego mi ništa ne možemo ni u samoj svojoj domovini. A ovakvo pisanje tu našu nemoć još povećaje. Kad naš čovjek pročita članak o Englezkoj, razum mu kaže, da se to »samo tako piše«; kad na to čita drugi članak o krizi u Ugarskoj, i opet vidi, da se to samo tako piše, — vidi napokon, da se sve to samo tako piše.

Videći sve ovo, pa videći još i to, kako jedan dio naših pisaca i književnika, koji se ne bave politikom, — kako i oni pišu samo takve stvari, koje mogu samo oni sami čitati — nama se sve to čini, da je to isto, što je u nas bilo pred 100 godina, kad su gospoda bila tako odieljena od ostaloga naroda, da je morao doći jedan Gaj, o kojem ste stalno već čuli: da »preporodi« narod. A taj »preporod« nije bio ništa drugo, nego poziv: Ljudi, dodjimo k sebi, — dodjimo k narodu! Pogledajmo svoju sirotinju, — što će nam sav ostali sviet?! I zbilja naši preporoditelji dodjoše k sebi barem u toj stvari, što su počeli pisati narodnim jezikom. (Do onda su naša gospoda pisala samo latinski).

Od onoga doba, od Gaja, prošlo je kakvih 60—70 godina, no u to vrieme stvorila su se nova gospoda, koja su i opet cielim svojim mišljenjem negdje u tudjini, a nisu pri sebi, govore doduše i pišu hrvatski, ali ih većina Hrvata ne razumije: vode politiku, pišu knjige i novine — za sebe. I zato ne mogu ništa ni u politici ni u književnosti. Zato su se naše stare stranke razteple: glava i srce njihovih vodja nije bila doma, nego negdje u tudjem svietu, u tudjini.

Zato je trebalo udariti drugim putem, — trebalo se obratiti k narodu, trebalo je pogledati na narodne potrebe. Tako je počela nova pučka politika, koja nas i opet poziva: Dodjimo k sebi!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 9.)

»Zemlja složno zahtieva!...«

Kolika je razlika izmedju pučke politike, koju mi hoćemo, i izmedju gospodske politike, kakvu vode sve naše stranke, vidjet ćete i po ovom primjeru:

U »Obzoru«, koji, uz put budi rečeno, nije više »glavno glasilo hrvatske stranke prava«, — u »Obzoru« dakle, u tim velikim i uglednim zagrebačkim novinama, počeo je njeki »D« (kažu, da je to poznati naš stari političar g. Derenčin) pisati i razlagati, što bi se u jadnoj našoj politici imalo učiniti. Čut ćemo za čas, što hoće stari taj političar, koji eto (ako je to zbilja g. Derenčin, kako bez sumnje jest) — još nije izgubio volje ni snage, da se i opet — ne znamo po koji već put — živo prihvati u naše doista neveselo političko kolo. No prije nego što to čujemo, moramo kazati, da smo upravo pohlepno čitali to pisanje, da vidimo: Što li je smislio, što li je mogao smisliti umni taj i izkusni političar? Kakav je on našao način, da se žalostna i sramotna naša politika koliko toliko makne i izvuče iz svoga skrovišta, u koje se je radi svojega kukavičluka i nemoći zavukla? Treba na ime znati, da novine svih tolikih naših stranaka već dugo vremena šute gotovo o svem, što se kod nas doma dogadja, kao da svega toga i nema. Zato smo, kako rekosmo, pohlepno pročitali, što li to piše »Obzor« pošto je opet došao »k sebi«.

No već po onom, što je do sada napisao g. D., mi vidimo, da su to stare, stare diple, — stara gospodska politika, koja se ne dade popraviti. Istina je, mi se nismo nadali, da će g. D. proglasiti, da je pučka politika jedino dobro na svietu, te možda i sam kao pomladjen pristupiti u naše kolo, — ali smo ipak mislili, da će tako uman, još uviek bistre i žive misli čovjek kazati odmah u početku: Sve to ne valja, sve je to komedija i uzaludno gospodsko natezanje! To danas nije više politika!

No ipak je g. D. kazao nješto, što je za naše ljude posve neobično. G. D. piše naime: Neka banska Hrvatska kaže Ugarskoj (t. j. Madžarima): »Mi s vama više ne ćemo!«, — t. j. neka odkaže onu glasovitu nagodbu od god. 1868!

Razumije se, g. D. dobro znade prvo to, da bi to Ugarskoj

i Madžarima mogao kazati samo hrvatski zagrebački sabor, a drugo to, da toga današnja većina u tom saboru (t. j. madžaroni) ne će učiniti. Zato g. D. kaže dalje: neka se sadašnji sabor razpusti, a onda naravski izaberu novi zastupnici, koji će Ugarskoj odkazati prijateljstvo. »To zemlja složno zahtieva« — piše g. D.

Kad smo mi pročitali da »zemlja« to složno zahtieva, — mi smo se u prvi čas od srca poveselili, što je eto barem u jednim novinama nješto napisano, što će »zemlja« razumjeti: Neka se taj sabor razpusti, i neka se slobodno više i ne sastane! I onako od njega — — —

Jest, to bi rekla i crna hrvatska »zemlja«, kad bi samo znala i mogla govoriti... A još više bi to rekao hrvatski narod, koji bi znao i mogao govoriti, — kad bi ga tko pitao...

No manimo se gorke te šale i progledajmo kroz prste našoj gospodi, koja se njekako boje kazati, da »narod« zahtieva, nego kažu: »zemlja« zahtieva. Ne ćemo reći, da se toga boji i g. D., premda je i to moguće, — ali mi znamo, da su ovakav govor izmislili oni, kojima narod vriedi i manje nego mrtva zemlja. To su svi oni, koji uz svoju gospodsku politiku vode još i »zemaljsku«, koji su izmislili i »zemaljske« jezike itd.

Mi bismo htjeli znati, je li što mislio onaj, koji je ovo napisao: da to »zemlja« zahtieva. Znamo mi, kako već rekosmo, što to znači, kad njekoja gospoda kažu »zemlja«; no mi bismo htjeli znati: tko to u Hrvatskoj nešto zahtieva, a da se uzmogne kazati, da to zahtieva »zemlja«? Tko je taj? Jesu li to zagrebački novinari? Jesu li to zagrebački političari, koji to tako »složno« zahtievaju? Jesu li to možda gospoda činovnici? Ili su to možda gospoda kršteni i nekršteni trgovci, ili dioničari rodoljubnih štedionica? Recite, koji su to toliki, koji to tako zahtievaju, te se može kazati, da to složno zahtieva »zemlja«? Ili su to možda napokon hrvatski biskupi, kanonici i župnici? — Koliko mi znamo, osim novinara i političara, koji u nas nikada još valjda nisu ništa složno zahtievali, pa kad i bi, ne znamo, koliko bi to vriedilo, i bi li se moglo reći, da to »zemlja« zahtieva, — osim ovih mi ne znamo, da bi oni drugi baš tako strahovito i složno išto zahtievali. Pa kad bi i ovi kojim čudom počeli što zahtievati, bi li se moglo reći, da to »zemlja« zahtieva? Ta svih činovnika, trgovaca, svećenika i

ostalih, na koje se više ili manje pazi, kad što zahtievaju, — ta svih tih nema ni deseti dio toliko, koliko ima ostaloga naroda! Pa je li to »zemlja«?

Ili možda ostali taj narod, ponajviše seljak, — možda taj tako složno nješto zahtjeva? — U to g. D. ni sam ne vjeruje. G. D. piše, kakvu bi »akciju« imao započeti hrvatski sabor u borbi s Ugarskom, — pa »zemlja«, kaže g. D. misli, da ovaj sabor nije za tu akciju. Je li moguće, da je Duh sveti najedanput razsvietio hrvatske seljake, pa da oni sad eto razmišljaju o neprilikama u Ugarskoj i o nuždi da bi Hrvatska imala započeti radi toga neku »akciju«. I može li se takvo razmišljanje u obće ikada očekivati od puka? — A ako o tom ne razmišlja ni puk, ni spomenuta šaka naše gospode, — gdje je onda ta blažena »zemlja« koja o tom razmišlja i »složno« traži, da se sadašnji sabor razpusti?

Nema te »zemlje« o kojoj piše g. D., — nema danas u Hrvatskoj nikoga, tko bi što razmišljao i što zahtievao, a da bi se moglo reći: »zemlja složno zahtieva«. Ta »zemlja«, taj njetko, koji tobože nešto zahtieva, — to je danas prazna rieč, ili kako gospoda kažu: to je fantom, to je utvara. Čudimo se g. D-u, koji nije prijatelj utvara, što je napisao ovako praznu rieč. Ali mu se ne čudimo, što on pomišlja na »akciju«, — kako najbolje znade. Sramota je zbilja, kako se naši političari drže, dok u Ugarskoj sve kipi. Za to se lako razumije, što se je pojavila misao, da treba barem nješto učiniti.

No mi mislimo, da iz toga ne će biti ništa, jer Ugarska ili Madžari ne će za volju trojici novinara i petorici narodnih zastupnika pustiti ono, čega nisu htjeli pustiti, kad je to tražilo i više i drugačijih ljudi. A da za kakvu »akciju« upitamo narod, od njega bismo za cielo čuli ovo:

»Dajte nam živjeti, dajte nam barem dahnuti! I mi smo ljudi, pa i Hrvati! Vi nas okovaste svojim zakonima, kojima ne znamo kraja ni računa da se ne znamo i ne možemo maknuti! Vi posijaste i postaviste po gradovima i po selima svoje ljude, koje valjda mi plaćamo, a ne znamo, zašto! Vi napuniste sela i gradove štedionicama i bankama, koje još malo, pa nas protjeraše s ognjišta! Vi... Vi... valjda vi, koji imate u rukama narodne novce, a imate znanja i mudrosti, — vi ste valjda krivi, što je svagdje na svietu bolje nego u ovoj

nesrećnoj zemlji, iz koje bismo i mi pobjegli, da možemo! Što mi znamo, zašto se drugdje živi i služi, a ovdje ništa! Valjda je i to kakva vaša politika! Vi ste valjda i to krivi, da je u ovoj zemlji, kako ju vi zovete, — vi ste krivi, da je u njoj Hrvat zadnji čovjek! Pa i vi sami — što ste vi nama? Vi nas i ne gledate, ako vam nemamo što dati! Vama je bolji od nas svaki doseljeni židov i svatko, samo ako nije domaći seljak! Vi — vi nas pustite u miru, jer što vas više vidimo, to nam je gore! Manite se vi nas!«

Ovo je, što na sto sličnih načina »zemlja« složno zahtieva. Nigdje na svietu nijedna »zemlja« ne razmišlja o velikoj politici i o kakvoj saborskoj »akciji«, za to su tu ljudi, koji to razumiju. Ali ti ljudi treba da budu takvi, da im »zemlja« uzmogne vjerovati, — a ne im onako dovikivati i obtuživati ih, kako smo malo prije čuli.

Gosp. D. piše, da su se naše stranke preživjele, t. j. da više ne mogu živjeti. Hvala Bogu! A preživjele su se zato, jer se je preživjela politika naše gospode: držanje njihovo i odnošaj prema narodu, pogled na narodnu volju i potrebe narodne, to se je preživjelo. I ako tko misli na kakvu »akciju«, ne zna, da takva »akcija« nije moguća bez naroda. Zato treba drugačije početi s narodom. Jest, moguća je »akcija« i bez naroda, — ali samo proti narodu. Ne dao Bog, da tko i opet dodje na nesrećnu misao o kakvoj »akciji«!

(*»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 10.*)

Malo »velike politike«.

»Idi, mani se! Što ćeš ti paorima (poljodjelcima) govoriti još i o velikoj politici! Ne zna pravo ni opanka zakrpati, a ti njemu o velikoj politici!«

Pa možda i ima koji seljak, koji ne zna »ni opanka zakrpati«, i to ne samo medju našim zagorcima, koji ne znadu za opanke, nego nose čizme ili »škornje«. Ali za veliku politiku toga i ne treba. Ili zar oni, koji danas vode veliku politiku, — zar oni možda znadu krpati opanke?!

Za veliku politiku hoće se mnogo više, čega seljak, to je istina, nema. A to, čega seljak nema, to je znanje, a bez znanja nema ni govora o velikoj politici. Ne treba tu Bog zna kakvog znanja, možda o zviezdama, ili o čem još daljem, nego za to treba ovakvoga znanja: Treba prije svega znati, kolika je snaga koje države i naroda. A od kuda će to znati seljak? — A onda treba znati prošlost ili poviest (historiju). A toga seljak i opet ne zna. I zato je težko seljaku govoriti o velikoj politici, a nije težko zato, što toga seljak ne bi mogao razumjeti.

U ostalom mi i ne kanimo u onu najveću politiku, tamo medju Ruse i Japance, pa medju Engleze i t. d., nego ćemo ostati u susjedstvu sve pod bečkim cesarom. A to i jest naša velika politika, pa kad bi i naši prvi političari dobro razumjeli barem tu politiku, bilo bi kod nas malo drugačije. No mi ne možemo u ovom jednom razgovoru pretresti ni ciele politike pod bečkim cesarom, nego ćemo se časak zadržati samo kod Madžara, naših saveznika preko Drave.

Madžara su danas pune sve novine po svietu; njihovi grofovi: Aponji, Andrassy (Andraši), a osobito njihov Kossuth (Košut), — njihova se imena spominju već njekoliko mjeseci u svim brzojavima i novinskim razpravama. Sve se pita, piše i razpravlja: Kako će se svršiti ugarska »kriza«? Hoće li popustiti kralj (bečki cesar), ili će popustiti Madžari? — Madžari su danas pod bečkim cesarom prvi.

A nije li vriedno upitati: Pa kako je to, da su Madžari prvi? Po čemu su oni do toga došli? Eno, českoga naroda ima po broju malo manje nego i čistih Madžara (t. j. opet do šest milijuna), — pa što mogu Česi, a što Madžari? A koliko Česi više imadu i više vriede od Madžara u prosvjeti i narodnom gospodarstvu!! Pa sve to ne pomaže. I Česi se bore kao i Madžari tamo od šestdesetih godina prošloga stoljeća (1860.), pa što su postigli Česi, a što Madžari?! Jest, Česi su postigli svojim radom i bez državne pomoći i proti državnoj vlasti mnogo, ali od države i po državi ništa. A Madžari danas zahtievaju za svoju vojsku madžarsku komandu, zahtievaju svoju posebnu carinsku granicu, — i radi toga drmaju cielom cesarovom državom. A kako im na ruku ide zajednička ugarska vlada, vidi se po tom, koliko se je madžarski jezik ugnijezdio i u samoj banskoj Hrvatskoj kod željeznica. Zajednička ugarska vlada u Pešti po-

maže Madžarima toliko, da se može reći: To je madžarska vlada. Madžari u ostalom i ne razlikuju, što je to »ugarski«, a što »madžarski«, nego bez obzira na Slovake, Rumune, Hrvate i Srbe, pa Sase-Niemce — njima je u Ugarskoj sve madžarsko, »magyar«! A pogledajmo, koliko ima u Ugarskoj drugih naroda. U okruglim brojkama ima u Ugarskoj (po madžarskom popisu):

Rumunâ(Vlahâ)	2,600.000
Njemaca (Sasâ)	2,110.000
Slovakâ	1,900.000
Srba: (500.000) Hrvata (190.00) Slovenaca (70.000)	760.000
Rušnjaka (Rusâ)	400.000
Židova	800.000
	8,570.000

Ciela Ugarska ima okruglo 15 milijuna naroda, od toga ima Madžara zajedno s Ciganima (koji se posebno ne broje) 6½ milijuna, a ostalih naroda 8½ milijuna. I Židovi se gotovo bez izuzetka broje i sami medju Madžare, kao što i Cigani. Pa ipak ni sa Židovima i Ciganima nemaju Madžari u Ugarskoj većine, premda se znade, da se kod popisivanja broji medju Madžare svatko, tko znade madžarski, osobito djeca. Vriedno je posebice zabilježiti, da svih Slavena u Ugarskoj ima preko tri milijuna, a samih Hrvata sa Slovencima i Srbima preko ¾ milijuna — sve po madžarskom popisu.

Ali što hasni sve to mudrovanje, da Madžara nema te nema toliko, — kada su oni ipak prvi i sami gospodari u Ugarskoj! Oni su tamo »vladajući narod«, kako to sami s ponosom kažu. Ne hasni dakle mudrovanje, nego bi trebalo odgovoriti na pitanje: Po čem su Madžari došli do te vlasti ne samo nad cielom Ugarskom, nego i nad Hrvatskom, pače su dobili glavnu rieč i u cieloj cesarovoj državi?

Jedni kažu, da je to zato, što Madžara ima ipak više, nego ikojega naroda samoga za sebe, t. j. oni su ipak razmjerno (relativno) u većini. To je već nješto: oni su jednoga plemena i jezika, pa su složni. K tomu dodaju još i to, što Madžari živu u najplod-

nijim krajevima, t. j. u nizini, a Slovaci na pr. živu ponajviše u gorskim krajevima (u Tatrama).

No to nije dosta, da se protumači tolika madžarska vlast, — tolika vlast, da se za ostale narode i ne pita, premda ih ima na milijune. To nije dosta, nego treba odgovoriti na pitanje: Što Madžare drži na okupu već tisuću godina? Što im daje snage u borbi? Kakva ih misao vodi?

Hoćemo li da na to odgovorimo, ovo treba svakako spomenuti na prvome mjestu: Madžari su njegda stvorili u Ugarskoj svoju državu: ta država stoji i danas, — i to Madžarima daje snage: ta sviest i ponos, da su oni na svojem, da su tu oni gospodari. To je ono, na što ne treba nikada zaboraviti: Političke uredbe, kad se jedanput stvore, ne mienjaju se i ne ruše se tako lako. To se najbolje vidi po tom, što Madžari ne mogu napraviti od Hrvata ono, što su napravili od Slovaka. Zašto? Zato, jer se Hrvati osjećaju svoji u svom: i Hrvati imadu od starine svoju državu, u kojoj su samo oni gospodari.

Uz to imade još nješto, i to ovo: Tko malo bolje pozna prošlost madžarskog naroda, lako će opaziti, da borbu za slobodu madžarskoga naroda vode već preko 300 godina — madžarski kalvini. Bočkaji, Betleni, Rakoci — sve glasoviti borci za oslobodjenje od Beča — sve su to bili pristaše novih nauka o »slobodi« i »reformi«. Mi nismo ni lutorani, ni kalvini, a suvišno je kazati, da i ne želimo biti; no istina je istina: kalvini se nisu dali, oni su se uviek i uviek dizali, dok nisu postigli barem nješto. A treba držati na umu, da i danas medju pravim Madžarima ima preko trećine kalvina (reformiranih evangelika).

Napokon se mora spomenuti još jedna stvar i to ova: Madžarima su mnogo pomogli Niemci. Treba naime znati, da su Madžari dobili svoju današnju nagodbu godinu dana iza toga, što je Prus potukao vojsku bečkoga cesara (1866.) kod Kraljičina Gradca. Sva pruska politika, koju je vodio glasoviti Bismark, išla je za tim, da oslabi Austriju, a što su Madžari jači i slobodniji od Beča, to je Austrija slabija. Zato je posve razumljivo, što se je Bismark borio za Madžare kao i za sebe. To je u ostalom poznata stvar, kao što i to, da su i Prusi — protestanti (lutorani). — A što danas imadu Madžari od Niemaca, i to se znade. Znade se na pr. da je kajzer Vilim pred nekoliko godina došao Madžarima u posjete ravno u Peštu. Dosta se piše i o

njekakom njemačkom princu Ajtelu (Eitel), koji se uči madžarski. U kratko i Madžari se nječemu nadaju od Niemaca.

No u ovoj drugoj stvari — tu bi se Madžari mogli grdno prevariti. Pametniji medju njima to vide i sami. Ljudi, koji mirno stvar prosudjuju, misle, da bi najbolje bilo za Madžare, kad bi se pomirili sa Slavenima, osobito s Hrvatima, pa i Rumunima.

I to vam je nješto malo razgovora iz »velike politike«.

(*»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 12.*)

Hrvatska industrija.

Što je to »industrija«? — »Industrija« — to vam je ono, o čem Evropa još pred 100 godina nije ni sanjala, a po čem je današnje doba postalo ono, što jest; industrija je ono, što je stvorilo današnje bogataše milijunaše, a seoski sviet odmamilo u gradove i stvorilo od njega bezkućnike; »industrija« je ono, što dan današnji velikim dielom dovodi zemljište hrvatskih seljaka na bubanj, jer je »industrija« ona sreća ili nesreća, koja je napunila sviet tolikom šarenom i jevtinom robom, za kojom posižu i divljački narodi; »industrija« je ono, radi čega se po svietu vode ratovi samo zato, da roba ovoga ili onoga naroda nadje kupca. »Industrija« — to je današnje — moderno — rukotvorstvo. Danas doduše nema više mnogo smisla zvati današnju robu »rukotvorinama« i izradjivanje robe »rukotvorstvom«, jer danas gotovo svu robu izradjuju strojevi ili mašine, sve doduše još uviek uz pomoć čovječje ruke. Dosta je u ostalom, da znamo, što je ta »industrija«: to je sav onaj golemi posao, kojim se danas izradjuje silna roba od svega na svietu: od zemlje i kamena, od svakoga ploda i priroda i od svega živoga. Industrija tali željezo i kuha smolu; industrija peče spirit, pravi vino i šećer, vari pivo, sieče šume i izradjuje drvo; industrija učinja kože, kuha rogove i papke i pravi kelje; ona dobavlja pamuk i vunu te prede i tke platno i sukno; industrija dobavlja sebi ribe i ribice te ih sprema u škatuljice — i tako dalje, do sutra ne bismo bili gotovi. To je industrija: sav taj posao i radnja, a i sva

roba, što se tako izradjuje, — sve se to jednom riečju zove industrija.

A nije to šala današnja industrija! Imate li pojma, što stoji danas jedan ratni brod? Imade ih, koji stoje više nego cieli jedan grad; stoji po 10, 20, 30, po 50 pa i po 80 milijuna kruna! A stvorila ga je današnja industrija. Znate li, što stoji jedna željeznica: šinje (tračnice), lokomotive, kola (vagoni)? To stoji na desetke i stotine milijuna. I to je djelo industrije. Jeste li vidjeli željezni most? Jeste li vidjeli gradske kuće?

Ali ne ću dalje pitati za ono, što je od vas dalje, nego pogledajte malo po sebi i oko sebe: pogledajte puceta na svojoj košulji, ili na hlačama, i to ona staklena i ona limena (željezna), na kojima ono piše sve u okrug: »Ne coupant pas le fil.« Pogledajte »cajg«, od kojega su vaše hlače, ili baršun, a možda i svilu, što ga nose vaše žene. Sjetite se, što ste dali za pamučnu bielu predjicu (kojoj njegdje kažu »ježa«), pa za onu crvenu (koja se negdje zove »pismo«). Da ne spominjem većih stvari, kao što su vuneni i svileni rubci (marame), sjetit ću vas opet na male stvari: na igle i konce . . . Sve je to djelo industrije.

Nisam nabrojio ni desetinu svega, što već ima i svaka seljačka kuća (gdje su šibice, petrolej, svjetiljke ili lampe?), — jer se sve žurim, da vas upitam: A jeste li vi kada pomislili, od kuda sve to dolazi i gdje se to radi? — Možda koji i jest, ali većina znam, da nije. A ne ću vas ni izpitivati, nego vam odmah kažem sam: Sve je to djelo tudje industrije, jer hrvatske industrije jošte nema.

Nema dakle hrvatske industrije, a vi možda mislite. »Hvala Bogu, da je nema! Da Bog dâ, da je nikada i ne bi bilo! Kamo sreće, da nikad nije bilo ni one Bog zna čije, koja nam šalje sve ovo, što smo čuli!

Nu — to nije tako, nego je to u kratko ovako: Narod, koji danas nema svoje industrije, taj je dan na dan globljen. Čujete li? Taj je narod dan na dan globljen, baš globljen!

Da malo bolje promislite, vi biste to razumjeli i sami. Vi znate onu staru: »Tko kupuje, što mu ne treba, taj će prodavati, što mu treba.« A baš to vriedi i za izradke tudje industrije. No ja bih vam to morao dugo razlagati, a možda ne bi mnogo hasnilo, jer sviet njekako ne vjeruje ovakvim starim naucima, ili

im vjeruje tek onda, kad je kasno. Ja ću vam kazati nješto, što će vas možda više potaknuti na razmišljanje.

Čitali ste već i u ovom našem listu, da je u Ugarskoj njekakva »kriza« t. j. razkršće, s kojega se tamo ne mogu maknuti ni na jednu stranu, pa već više mjeseci nema prave vlade. Baš je ovih dana u Pešti sam kralj, pa se još ništa ne zna, što će biti i kakva će vlada biti.

A zašto je sve to? — Čitali ste, da Madžari hoće madžarsku komandu za ugarsku vojsku, a kralj ne dade. No nije to sve: Madžari hoće i to, da se izmedju Ugarske i Austrije odredi trgovinska granica, tako da roba iz Austrije ne bi smjela u Ugarsku samo onako, nego bi se na tu robu pazilo, pa bi se za ovo i ono moralo platiti na toj granici tako zvana »carina«. Zašto to hoće Madžari? — Odgovor je kratak: Madžari hoće svoju industriju.

I da ste vi čuli i vidjeli, kako su oni u Austriji radi toga skočili. Zašto opet? — Zato, što ne će dalje moći u Ugarsku prodavati svoje robe, ne će imati profita, — ne će moći Ugarske »globiti«. Dakle, ako ne vjerujete meni, da tudja industrija narod »globi« na njeki način, onda prosudite to, što ste čuli: Zašto bi se Madžari toliko za to borili, a zašto bi se opet »Austrijanci« (Niemci, Česi i t. d.) proti tomu dizali? Zašto bi se austrijanski industrijalci sastajali, da viećaju o pogibelji, koja prieti njihovoj industriji?

Tako se, vidite, bore Madžari za svoju industriju, — Madžari, koji imaju toliko tvornica, koji već imadu priličnu svoju industriju. A kako bismo se tek imali boriti mi Hrvati, koji nemamo nikakve industrije, nego kupujemo gotovo sve iz tudjine, sve do posljednje igle!

No pita se: Tko bi se imao boriti za tu hrvatsku industriju? Da li narod? — Odgovarajući na ovo pitanje moramo otvoreno priznati i mi, koji pristajemo uz pučku politiku, — da je u ovoj stvari najteže s cielim narodom, osobito s pukom. Težko je to prije svega zato, što ima dosta malo i školanih ljudi, kojima bi to na pamet palo: kako narod, koji kupuje tudju rukotvornu robu, postaje sve malo po malo sve to siromašniji. A ne vide toga ljudi zato, što industrija »globi« po malo: danas malo, sutra malo, danas jednoga, sutra drugoga. Zato se to i vidi tek onda, kad već dodje siromaštvo. Onda to opažaju i obični ljudi te jauču: »Ubi nas gizda!« A što je za pravo gizda? Tudja roba. Jer

da nije tudja, — pomogao bi se barem naš čovjek, koji bi tu robu za gizdu izradjivao. Nije li tako? A kad tamo, — kod nas sve propada, a drže se ponješto samo trgovci, koji imadu takodjer profita od te tudje robe. — A težko je u toj stvari s narodom i zato, što je težko svakomu pojedinomu zabraniti: nemoj toga kupovati. Djevojka se na primjer udaje jedanput u životu, pa tko će njezinim roditeljima zabraniti, da joj ne kupe to i to, što joj srce želi? Kako ćeš zabraniti mužu, da ne ugodi ženi, kupujući joj danas ovo, sutra ono? — Svega se toga boje i Madžari, pa se zato kod njih i razpravlja o tom: Hoće li narod htjeti i moći podnesti sve one »žrtve«, koje su nuždne, da se dodje do madžarske industrije, t. j. hoće li narod htjeti čekati, dok se stvori madžarska industrija, te ne će li prigovarati, ako tudja roba radi carine bude skuplja? — Ima ih, koji kažu, da ne će, jer znadu, kako je u toj stvari težko poučiti cieli narod, a izdati u toj stvari kakvu zapovied, ili zabranu gotovo je nemoguće.

O tom dakle valjda nema govora, da bi se i kod nas sviet toliko osviestio te da ne bi toliko kupovao tudje robe, osobito takve, koja je samo za gizdu. Tu je obično svaka prodika uzaludna, dok siromaštvo ne zapišti: Dalje se ne može. A osim toga treba držati na umu to, da narod njekoje stvari baš mora imati (na pr. razno orudje).

No što bi se ipak u toj stvari dalo učiniti, t. j. kako bismo mi Hrvati došli barem do kakve — takve svoje industrije, o tom ćemo se porazgovoriti koji drugi put. No da ne biste mislili, da Hrvati nemaju baš nikakve industrije, evo vam imena hrvatsko-slavonskih industrijalaca, koji su se ovih dana sastali u Zagrebu: Gutmann, Granitz, Eisenhuth, Heinrich, Hally, Mayer, Seyfferth, Sonnenberg, Stern, Weiss, Gamiršek, Gavrilović. Vriedno je, zar ne, malo proštudirati imena ovih »hrvatsko-slavonskih« industrijalaca? Trebalo je samo još to, da se nazovu »hrvatski« industrijalci . . .

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 13.)

Jesu li Hrvati za Beč?

Čudnu smo stvar čitali ovih dana u našim novinama, na ime: da i naši »madžaroni« nisu ništa drugo, nego pravi pravcati »austrijanci«, t. j. da nisu za Madžare, nego za »Austriju«, za Beč; pače i »pokojni« ban Khuen-Hedervary — ni on nije bio za Madžare, nego je sve radio za Beč i po naputku iz Beča. — A došlo je sve to na vidjelo ovako: Madžari, kako znademo, zahtievaju »svoju vojsku«, t. j. barem to, da u cieloj ugarskoj vojski bude madžarska zapovied (komanda). Toga kralj ne dade, jer je to njegovo pravo, dati ili ne dati, — i zato u Ugarskoj nema mira. Zato je kralj zvao k sebi ljude, političare svih stranaka, neka mu kažu, što oni misle o svem tom, što opozicija zahtieva, a osobito to, što misle za madžarski jezik u vojski. Medju ostalim pozvao je kralj k sebi i Hrvata dra. Nikolu pl. Tomašića. Što je g. pl. Tomašić rekao kralju, to se sve ne zna, ali se je dočulo to, da je g. pl. Tomašić rekao: Ako kralj u Ugarskoj dopusti madžarsku komandu, onda će Hrvati zahtievati za bansku Hrvatsku hrvatsku komandu. Sad Madžari udri na Tomašića: da je on proti madžarskoj komandi, da on pravi madžarskoj komandi neprilike i t. d. A hrvatske novine nisu na te Tomašićeve rieči ništa, samo je »Obzor« pohvalio g. Tomašića, i to njekako prikriveno, — jer je kod nas težko hvaliti »madžarona« i onda, kada što dobra uradi. No jedne hrvatske novine, i to riečki »Novi List« udarile po Tomašiću: da je to njega naputio njegov prijatelj Khuen-Hedervary, pa da se sada vidi, da ni Khuen ni madžaroni za pravo nisu za Madžare, nego sve rade onako, kako im kažu iz Beča. Oni su, kaže, za Madžare samo toliko, koliko im dopušta Beč. A sada su Madžari Beču na neprilіku, pa hajde da pozovemo Hrvate, neka Madžarima pomrse račune, jer kad i Hrvati počnu zahtievati svoju komandu, kakova će to biti vojska, u kojoj će biti tri komande: njemačka, madžarska i hrvatska! — Tako će reći u Beču, pa Madžarima ne će dati madžarske komande, — a svemu su opet krivi Hrvati. Hrvati su bili vazda bedasti, oni su vazda bili bečke sluge, pa zato nije čudo, što ih Madžari radi toga ne trpe, — tako njekako pisaše »Novi List«.

Na to pisanje »Novoga Lista« oborile se za čudo različne

novine, koje u Hrvatskoj izlaze: žestoko udri po »Nov. Listu« madžaronsko-židovsko-njemačka »Drau« u Osieku nješto mirnije, ali otvoreno zagrebački njemački »Agramer Tagblatt«, i treći »Obzor«, — ali vrlo, vrlo oprezno. Najčudnije je, što madžaronska »Drau« nije zadovoljna: ona udara na »Novi List« što brani Madžare! Što »Agr. Tagblatt« nije zadovoljan, to se lako razumije, jer se znade, da te (njemačke) novine radije i ljepše gledaju na Beč, nego na Peštu; njeki im pače kažu, da su »švarcgelb« (crnožute), t. j. da su za cesara i za Austriju. A što misle oni kod »Obzora«, — to je težko znati. Svakako je očito, da mudruju i da znadu više nego mi, koji ovo pišemo, ili barem misle, da znadu.

Mi naime — mi »pučani i seljaci« — mi o svem tom malo znademo, što gospoda imadu medju sobom. Mi držimo, da g. pl. Tomašić po svoj prilici nije u Beču rekao ništa, što oni tamo ne bi bili znali već prije, ili drugim riečima: u Beču su znali, što će reći g. pl. Tomašić. A znao je to zacielo i grof Khuen. Ali to nije ništa osobito. Čovjek, koji je jedanput bio kraljev ministar (a to je bio g. pl. Tomašić jedno mjesec dana, zajedno sa svojim prijateljem Khuenom), — taj valjda nije ni mogao reći nješto novo, čemu bi se oni u Beču čudili. Toliko razumijemo gospodsku politiku i mi »seljaci«. To je tako naravski, kao što je posve naravski, da su madžaroni radili ono, što je htio Beč — upravo tako, kako su i ugarski vladini političari radili isto: naime ono, što je htio Beč. Tek sada nedavno dobila opozicija u Ugarskoj više zastupnika, koji ne će onako, kako Beč hoće, — pa zato Ugarska i nema još vlade. U jednu rieč: To se sve samo po sebi razumije, da se u cieloj državi bečkoga cesara: u Ugarskoj i u Hrvatskoj upravo tako kao i u »Austriji« — svuda se tu vlada tako, kako hoće oni u Beču, razumije se: u glavnim stvarima. Ali to ne znači, da su na pr. naši madžaroni za Beč Tko je kada pitao poštovane inače zastupnike narodne (madžaronske) stranke — na pr. g. Šoraka, g. Mašića, g. Ristovića, g. Štekovića itd., — tko ih je kada pitao, jesu li oni za Beč, ili za Peštu? Ta cielu našu politiku vodi ban s jednim ili s dvojicom naših ljudi, ili pače i bez njih; a bana imenuje Nj. Veličanstvo kralj.

Zato to nije nikakva novost, kada tko kaže: Sad se vidi, da su naši »madžaroni« radili samo ono, što je htio Beč, pa su to-

bože varali i Hrvate i Madžare. A što bi »varali!« Madžari sve to znadu bolje nego madžaroni sami: oni znadu, da i kod njih vlada gospodska politika, pa zato i viču na svakoga svoga ministra, da je »bečki sluga«, t. j. da radi što mu se zapovieda. A kad oni viču na svoje ljude, da su bečke sluge, nije čudo, što viču i na Hrvate. Što znači ta madžarska vika, o tom bi se dalo mnogo razlagati, ali pustimo za sada. Mi smo sebi postavili pitanje: Jesu li Hrvati za Beč? — pa ćemo na to odgovoriti.

Kada se pita: Jesu li Hrvati za Beč? — treba razlikovati troje, i to treba znati prvo: je li hrvatski narod za Beč, drugo: je li opozicija za Beč, i treće: je li vladina stranka za Beč.

Je li naš narod za Beč, ili za Peštu, o tom se danas može malo kazati. Kako je danas našemu narodu i pod Bečom i pod Peštom, naš bi narod najvolio ni za Beč, ni za Peštu. Kad bismo se htjeli dalje razgovarati: koje bi ipak bilo bolje, kad bismo morali i mogli birati jedno, ili drugo, — onda bi trebalo izpitati mnogo toga, čega mi danas ne znamo. Trebalo bi u prvom redu izpitati, što bi bilo za nas korisnije, a onda i to: jesu li nam više po srcu slavenski narodi i Niemci, koji su pod Bečom, ili su nam pak više po srcu ugarski narodi. U tom pitanju bila bi opet glavna stvar to, da se prije svega znade: bi li u Beču i dalje vladali samo Niemci, a u Pešti samo Madžari, — jer je to velika razlika: Beč i Beč i Pešta i Pešta. Beč, u kojem bi imali rieč Česi, Poljaci i Slovenci, to je nješto drugo, a samo njemački Beč, kakav je sada, opet drugo; drugo bi bila Pešta, u kojoj bi sjedjela madžarsko-židovska vlada, a drugo Pešta, u kojoj bi imali rieč Rumuni, Slovaci, Niemci, Srblji i Hrvati, Rusi — jednom riečju svi ugarski narodi.

Pitamo li u toj stvari za našu opoziciju, treba tu razlikovati opoziciju i opoziciju, a onda današnje vrieme od prvašnjega.

Pred 50 godina bili su naši rodoljubi »za Beč«. Naši »preporoditelji« ili »Ilirci«, Gaj i ciela »narodna« stranka, a osobito Jelačić, — svi su oni bili za Beč, pače se je govorilo i pisalo, a i danas se to može čuti, da je sve to bilo »delo Austrije«, a velikaši i plemići — oni su bili madžaroni ili »unionisti« (za jedinstvo s Ugarskom), pa tko je od ondašnje »narodne« stranke prešao u madžarone, toga su držali za izdajicu. — No to nije nikakvo čudo, niti se radi toga može našim rodoljubima štogod prigovarati. A što Madžari viču na Hrvate, da su zato »bečke

sluge«, to na tu stvar treba ovako gledati: I danas, a još više pred 50 godina bile su i ugarske i hrvatske uzde u bečkim rukama. Madžari su se naravski otimali Beču, pa čim bi se njima uzde malo popustile, gledali su Hrvati, da se i njima popusti. Tako je bilo još pred 70 godina, upravo kao i danas. Kad je na pr. god. 1835. Ljudevit Gaj htio da izdaje prve hrvatske novine (»Danisu«) i molio cesara u Beču za dozvolu, rekao mu je cesar: Kad imadu Madžari novine, neka ih imadu i Hrvati. — Danas je isto: Madžari hoće madžarsku komandu, a Hrvati hoće odmah hrvatsku. A na to se Madžari onda ljute! A nemaju razloga, jer se Hrvati otimaju Beču, kao i Madžari, no jednako se otimaju i Madžarima: ne će da budu Madžari, — i to je sve!

Nasljednici naših preporoditelja bili su poslie »obzoraši«. Njima se je takodjer prigovaralo, da su »austrijanci«. Prvi, koji je medju Hrvatima žestoko ustao proti Beču, bio je pokojni Ante Starčević, koji je rekao, da će se pogadjati s Turskom, s Rusijom, s kim hoćete, — samo ne će s »Austrijom«. Razumije se, da su to madžaroni jedva dočekali, pa nije čudo, što su se madžaroni i »stekliši« (»pravaši«) u koječem slagali, i što je bilo ljudi, koji su radi toga pravaše sumnjičili i klevetali: da su u dogovoru s Madžarima.

Danas je drugačije: danas se kod nas ne čuje gotovo ni rieči proti Beču, pače baš ovih dana čitamo, kako je dalmatinski pravaš Biankini, zastupnik u bečkom saboru, razlagao jednomu Niemcu: da bi se ciela Hrvatska (t. j. banska, dalmatinska, pa i bosanska) imala nagoditi s Austrijom, — a Madžari neka onda gledaju, što će i kako će.

Može se dakle kazati, da se madžaronska politika ne može kod Hrvata pravo udomaćiti, te zbilja naši političari sve to više gledaju na Beč. Je li to za pučku našu politiku povoljnije, o tom ćemo kazati svoju drugom prilikom.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 14.)

Katoličko »Hrvatstvo« proti H. P. S. Stranci.

Bit će skoro godina dana, što su njekoji rimsko-katolički svećenici počeli u Zagrebu izdavati svakidanje novine »Hrvatstvo«. Kažu, da te novine uzdržava, ili da im barem jako pomaže i g. nadbiskup zagrebački.

Kad su se te novine pojavile, bilo je radi toga medju našom gospodom dosta buke. To je posve naravski, i to s četiri razloga. Prvi je razlog to, što su se naši političari pobojali, da će sada »popovi« (svećenici) stvoriti svoju stranku, — pa tko će onda i ostati u drugim strankama! Činovnici ne smiju, odvjetnici imadu posla, i tako ostaju svećenici: oni su gotovo jedini do sada uz gdjekojega trgovca dovadjali našoj gospodi narod na izbore. — Drugi je razlog to, što su se izdavači naših novina pobojali za svoje novine, jer ako svećenici budu imali svoje novine, tko će držati i plaćati druge novine. Činovnici čitaju na selu — koliko ih tu ima — »Nar. Novine« a u gradovima idu u kavane, a drugih čitalaca, koji bi mogli plaćati velike novine, ima malo. — Treći je razlog to, što su se mnogi pobojali onakvog nemira, mržnje i nesreće, kakve ima već više godina drugdje po svietu, pa i u najbližoj našoj blizini, u Kranjskoj: tu se »liberalci« i »popovi« grde i bore, da je užas. — Četvrti je napokon razlog to, što ima i u nas ljudi, koji su protivni popovima, a osobito ne dadu, da bi popovi vodili rieč u politici i u obće da bi se za njih mnogo pitalo.

No tu je na mjestu pitanje: A zašto su rimsko-katolički svećenici počeli izdavati svoje novine? Na to se je od njih čuo odgovor: da je rimsko-katolička vjera u Hrvatskoj u pogibelji, pa da ju treba braniti. Gotovo sve naše novine, velike i male, — sve su postale protukatoličke, protuvjerske, pače bezbožne, »a mi se nemamo gdje braniti« — govorili su i pisali popovi. »Novi List«, »Dom«, pače i ista »Nar. Obrana«, a napokon i sam stari pobožni »Obzor« — sve je to bilo »okuženo« i t. d. — Po tom bi čovjek rekao, da su se hrvatska gospoda najedanput okrenula proti Vjeri, pa da su rimsko-katolički svećenici morali ustati na obranu.

No tko samo malo bolje znade, što se u nas i oko nas dogadja, tomu je očito, da to nije tako. I razumnija djeca znadu, da svi rimsko-katolički vjernici imadu jednoga poglavara, sv. otca papu u Rimu, koji od vremena do vremena i sve zajedno i svakoga pojedinca biskupa upućuje, što imade raditi. I djeca dakle znadu, da je to posve naravski, ako svi rimsko-katolički svećenici po svietu rade po jednoj misli, kao po dogovoru. A kad se znade, da su svećenici rimske Crkve u Kranjskoj složili katoličku stranku i počeli izdavati svoje novine već pred 33 godine; kad se znade, da je sadašnji biskup u kranjskoj Ljubljani, g. Jeglič, bio kanonik u Sarajevu kod nadbiskupa Stadlera, a sadašnji biskup krčki (Mahnić) da je bio glavni borac za katoličku stranku u Kranjskoj; kad se znade, da baš g. nadbiskup sarajevski Stadler i krčki biskup g. Mahnić vode rimsko-katoličko svećenstvo u Hrvatskoj, — onda je vrlo čudno, kada tko kaže, da su rimsko-katolički svećenici po hrvatskim zemljama počeli izdavati svoje novine i slagati stranku radi toga što su se hrvatska gospoda i hrv. novine najedanput okrenule proti Vjeri. Nije to zato, nego je tu mnogo razložnije mišljenje: da su biskupi i svećenici rimske Crkve u hrvatskim zemljama pristali uz gotov katolički pokret u susjedstvu.

Što hoće novi taj katolički pokret, mi toga sada ne ćemo razlagati. Koliko možete, sudite po ovom, što ćemo sad u kratko priobćiti.

Pred više dvie nedjelje izašla je, kako znate, knjižica »Hrvatska Pučka Seljačka Stranka«, koju mnogi od vas imadu već u rukama. Radi te knjižice oborilo se je katoličko »Hrvatstvo« na osnivače H. P. S. Stranke, osobito na Stjepana i Antu Radića takvim načinom, da je to težko nazvati pravim imenom. Neka u ostalom sude naši čitaoci sami.

Na str. 1 ove knjižice razlaže se, kako je dr. Svetimir Korporić, pristajući uz Stj. Radića, u siečnju 1903 godine pisao, da bi trebalo osnovati veliku seljačku ili pučku stranku, koja bi od seljačkoga svieta stvorila svjestnu vojsku, no da naši stari rodoljubi nisu za te misli marili. A onda dalje stoji na istoj strani od rieči do rieči: »Da stari naši rodoljubi za ove misli o puku, osobito o seljačtvu, ne mare, pače da su im nepomirljivi protivnici, to se je za malo vremena očito pokazalo« i t. d. — A sada gledajte, što o tom piše katoličko »Hrvatstvo«:

»Neistinito i tendencijozno piše se tuj« (t. j. tobože u onoj knjižici H. P. S. S.) »ponajprije o postanku te stranke, kada se

veli, da »stari naši rodoljubi za misli o puku, osobito o seljačtvu ne mare, pače da su mu nepomirljivi protivnici«. — Dalje piše katoličko »Hrvatstvo«: »Priesna je neistina uztvrditi, da »naši stari rodoljubi ne mare za seljačtvo«, a pusta je kleveta reći, da su seljačtvu ovi rodoljubi »nepomirljivi protivnici«.

Jeste li opazili, kako istinito prepisuju iz one knjižice i tumače? — Ta kako ne bi! U knjižici piše, da naši stari rodoljubi ne mare za one misli o puku i seljačtvu, kako su razložene u knjižici Stj. Radića i u članku Sv. Korporića, na ime: da se puku osobito seljačtvu ima dati u politici drugo mjesto i veće znamenovanje; a katoličko »Hrvatstvo« prepisuje, da stari naši rodoljubi ne mare »za misli« o puku, pače da ne mare za »seljačtvo«. — No to je još malo. U knjižici se našoj kaže, da stari naši rodoljubi za one misli ne mare, »pače da su im (t. j. onim mislima) nepomirljivi protivnici«; a katol. »Hrv.« ne samo da tumači, nego i tobože doslovce prepisuje: da stari rodoljubi za misli o puku, osobito o seljačtvu, ne mare, pače da su mu (t. j. puku i seljačtvu) nepomirljivi protivnici.

Ne ćemo sada razlagati, kako je nješto drugo, kad je tko nepomirljivi protivnik kojoj političkoj misli o pravu, što ga puk i seljačtvo ima u politici, a opet drugo, kada je tko nepomirljivi protivnik seljačtvu. Mi hoćemo samo da ustanovimo, da u našoj knjižici ovo drugo nije napisano ni riečima, ni po misli; nije naime napisano, da su stari naši rodoljubi nepomirljivi protivnici seljačtvu. Mi bismo se imali pravo potužiti na kat. »Hrvatstvo« i onda, kad bi ono naše pisanje ovako tumačilo po svojoj pameti. No kad katol. »Hrvatstvo« mjesto naše jedne rieči podmeće drugu, kad naime mjesto im (t. j. mislima) piše mu (t. j. seljačtvu), a naznačuje, da tako piše u našoj knjižici, i onda nas radi toga, čega u našoj knjižici nema, grdi, psuje i kaže, da mi pišemo neistinu, da klevećemo, — onda bi malo bilo, da mi kažemo, da pisac onoga članka u katol. »Hrvatstvu« piše neistinu, nego moramo kazati, da onaj pisac očito laže. A s takvim koji laže, mi ne ćemo da ovdje razpravljamo.

(„Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 14.)

Stradanje radi politike.

U mjesecu veljači sazvao je Stj. Stanković u Kostajnici na sastanak kostajničke obrtnike i seljake iz okolice, a za njekoliko dana odsudila ga radi toga kr. kotarska oblast na 14 dana zatvora. — Dne 17. travnja sazvao je Antun Jemrić sastanak u kuću Martina Jemrića, a na sastanak je došao i retkovački kapelan; dne 29. travnja odsudjena su radi toga sva trojica svaki na globu od 100 K. — Na samu veliku subotu, kako je već javljeno, zaplienilo je poglavarstvo grada Zagreba po nalogu kr. državnoga odvjetničtva — 6.600 komada knjižice »Hrvatska Pučka Seljačka stranka«.

To smo eto doživjeli u kratko vrieme, od kada obstoji Hrvatska Pučka Seljačka Stranka. Što će biti dalje, to ćemo vidjeti, a danas ćemo se ogledati na ove prve naše neprilike i kazati, što o tome mislimo.

Ovakove osude — to nije ništa nova ni kod nas ni drugdje po svietu. To su tako zvani »politički progoni«, ili bolje: to su progoni radi takvih zločina, prestupaka i prekršaja, za koje se obično kaže, da su »politički« zločini, prestupci ili prekršaji. Rekoh: za koje se obično samo kaže, da su »politički« zločini itd. a nisu, jer zakon ne poznaje posebnih »političkih« zločina, prestupaka i prekršaja, nego je pred zakonom svaki zločin samo zločin.

Ali, kako rekoh, obično se to zovu »politički« zločini, i cieli sviet priznaje, da ima »političkih« zločina, pa i »političkih« progona.

Što ćemo reći na sve to?

Da odgovorimo na sva ova pitanja, mogli bismo dugo razlagati i još više mudrovati. Ali to bi nas predaleko odvuklo od same one stvari, kojoj treba otvoreno u lice pogledati. Zato ćemo kazati u kratko ovako:

Od starine do danas čuje se nauk, da bi se ljudi imali dobrovoljno pokoravati zakonu i oblastima. Kad bi tako bilo —

to bi tek bile prave oblasti, to bi bili pravi zakoni, to bi bila prava država, — to bi bili pravi ljudi. No tako govore i naučaju samo mudraci ili filozofi, a filozofi nisu vladari ni zakonodavci. Političari i državnici misle i rade posve drugačije: njima u politici nije prva i glavna stvar dobra volja, nego moć i sila. Zato je političarima i državnicima još i danas prva i glavna briga to, da dobiju u ruke političku vlast, moć, silu. A kad imadu vlast, onda se ne pita, što je komu po volji, po duši i po savjesti, nego se pita: je li to i to po zakonu. A zakon su dali oni, koji imadu političku vlast; oni zakon tumače. Tko se ne pokorava zakonu, taj je kriv, taj treba da bude kažnjen. Tako dolazi do političkih progona.

Koliko se tu vidi zla i nepoštenja, ne treba ni spominjati, kao što ni toga, da oni, koji imadu vlast, još više progone po zakonu svoje protivnike, samo da se održe u vlasti. A ako protivna stranka dodje zbilja do vlasti, onda joj je prvi posao, da se ljuto osveti onima, koji su do sada imali vlast, i evo vam gotova domaćega klanja!

I tako, kao što i inače u životu, iz jednoga zla nastaje drugo: iz političkih progona — politička osveta i novi progoni. Koliko se time ljudi kvare i odvraćaju i od posla za narod i za obću korist, to je očito.

Kod nas se različno misli o političkim progonima. Jedni se tješe time: da pravedna stvar mora pobiediti, da je domoljubno mučeničtvo sjeme novih boraca i t. d. Drugi uza to iznose na pazar političke svoje patnje, i traže u to ime od naroda za sebe posebno mjesto, priznanje i t. d. — Sve je to istina i u redu, ako se u tom drži prava mjera i ako se na sve to gleda triezno, pošteno i ozbiljno. Što se posebice tiče »pravedne stvari«, o tom nema nikakve sumnje, da je to najjače oružje svakoj stranci u njezinoj borbi. Na jedno samo ne smije nijedna stranka zaboraviti, na ime na ovo:

Dok je koja stranka u manjini ili u opoziciji, uviek joj je na jeziku »pravica«; a kad dobije vlast u ruke, onda radi, kako se je i prije radilo: progoni svoje protivnike i t. d. zato se najbolje pozna, kakva je koja stranka, i je li u istinu bolja i naprednija

od drugih — ako se stranka ne bori toliko za političku vlast, koliko za to, da u cielom narodu prevladaju njezine dobre, koristne i pravedne misli. Takve stranke, ako i dodju do vlasti, ne služe se ipak svojom vlašću onako, kako su se služile njezine predšastnice. U tom i stoji sav politički napredak, to mu je jedino mjerilo.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 18.)

Banka za parcelaciju i kolonizaciju.

Od 29. travnja ove godine ima u Zagrebu jedna banka više: banka za parcelaciju i kolonizaciju. Prije nego što više kažemo o toj banci, razložit ćemo u kratko, što je to »parcelacija«, a što »kolonizacija«.

»Parcelacija« — to je dieljenje ili komadanje; a kad je govor o banki za parcelaciju, misli se na dieljenje i komadanje zemljišta.

»Pa što treba banke za parcelaciju zemljišta? Zar se dosta ne dieli i ne komada zemljište i bez banke?«

Malo će vas biti, koji ćete tako pitati, jer danas gotovo već svatko znade, kakova je to parcelacija zemljišta, kojom se bave banke. To je naime ovakvo komadanje zemljišta: Banka kupi veliki koji posjed, veliko kakvo imanje ili spahiluk, pa to onda dieli i prodaje na komade. To je ta parcelacija.

A kolonizacija, to je naseljivanje: kad se ljudi iz jednoga mjesta ili kraja sele u drugi kraj, u drugu zemlju, to je kolonizacija. Razumije se samo po sebi, da se ljudi sele iz onoga mjesta ili kraja, gdje ih ima mnogo i previše; a naseljuju se u onim krajevima, koji su pusti, ili gdje ima malo ljudi. — Ako se ljudi u svojoj domovini sele iz jednoga kraja u drugi, onda je to domaća kolonizacija. No od kada je odkrit nepoznati prije sviet (Amerika, pa i Australija), seli se sviet iz Evrope daleko preko mora, pa bi se to moglo nazvati prekomorskom kolonizacijom.

Sad, kada znademo, što je parcelacija i kolonizacija, kazat ćemo još dvie, tri rieči o jednoj i o drugoj.

Kad je danas govor o parcelaciji, misli se obično na

dieljenje velikih vlastelinskih (spahijskih) imanja, kojima su vlastnici grofovi, baroni i plemići. Nemamo kada razlagati, kako su njegda pojedine familije došle do tolike zemlje. Dosta će biti, ako dodademo, da je do pred kojih 50 godina sva zemlja pripadala velikašima, plemićima i svećenstvu, tako da narod ili obični seljaci nisu ni imali svoje zemlje, nego su obdjelavali gospodsku zemlju, t. j. bili su kmetovi, radili su gospodi »tlaku« ili »rabotu«. No to je, hvala Bogu, ukinuto, seljaci su odkupili onu zemlju, koju su do onda obdjelavali, a tlake ili rabote više ne moraju gospodi služiti, t. j. ne moraju badava obdjelavati gospodske zemlje. Od onda, od kad je ukinuta tlaka, — od onda gospodska imanja većinom propadaju. To je posve naravski. Do onda su velikašima morali kmetovi obdjelavati zemlju, i to badava, a od onda treba plaćati težake. A težaka ima sve to manje, jer ne samo da svatko najvoli raditi sebi, nego sviet ide za zaslužbu u grad i daleko iz domovine.

Zato veliki posjednici, koji su većinom zaduženi, gledaju, da se rieše svojih imanja, da plate dugove, pa da se presele u grad. No riedko se dogodi, da bi tko htio kupiti cielo veliko imanje, jer se svatko boji, da će mu biti, kao i predjašnjem posjedniku; težaci su skupi, pa će opet biti gubitka. Zato se velika imanja diele na manje komade, t. j. parceliraju se, a onda pojedine komade kupuju seljaci poljodjelci. No s takovim je dieljenjem i prodavanjem mnogo posla, a najveća je za gospodu posjednike neprilika to, što njima treba odmah novaca, a seljaci ne mogu odmah platiti. Zato se obično dogadja ovako: Gospodsko imanje kupi kakav novčar (obično židov); on odmah posjedniku imanje izplati, a onda sve po malo utjeruje od seljaka, koji su pojedine komade kupili. Ako jedan novčar nema za taj posao dosta novaca, složi ih se više, — i eto vam gotova banka za parcelaciju.

O kolonizaciji govori se i u nas već dosta dugo. Od kad se je pred 200 godina donja Hrvatska, u kojoj je bilo dosta puste zemlje, oslobodila od Turčina, sele se onamo sve više Njemci, Madžari, Slovaci, Rušnjaci i Poljaci (»Galicijani«), pa i Česi. Gospoda naša jauču radi toga i kore zagrebačke zagorce, što se oni ne sele u ove naše krajeve; u zagorju kažu, ima toliko ljudi, da već ne mogu živjeti, ali se nikako ne dadu naputiti, da se odsele u dolnju Hrvatsku, gdje ima dosta zemlje.

Jednako se prigovara i ličanima. No oni, koji bolje poznaju stvar, kažu, da to nije tako lako. I zagorac i ličanin možda bi se ipak odselio, da mu tko pomogne: da uzmogne prodati svoju zemlju i kupiti drugu. Ali kamo će, kad njegov susjed nema novaca, a da i ima, ne bi to bilo dosta za novi grunt. — No i tu može pomoći banka: banka će dati novaca i susjedu, koji ostaje doma, a i onomu, koji se seli, da uzmogne kupiti novi grunt. Što više, banka će zagorcu i ličaninu dati gotovo gospodsko zemljište na odplaćivanje.

I tako jedna banka može liepo obavljati uz put dva posla: parcelirati od gospode kupljenu zemlju i odmah naseljivati na nju poljodjelce. To vam je banka za parcelaciju i kolonizaciju. — Kažemo li još nješto, znat ćemo sve, što treba znati o banci za parcelaciju i kolonizaciju.

Svaka banka ide za dobitkom, — to se razumije. A da se banka za parcelaciju može nadati velikomu dobitku, to može svatko lako razumjeti, a moglo bi se to i gotovim primjerima dokazati. Velikaška imanja prodaju se obično jeftino, a narod ih od prekupca kupuje obično vrlo skupo, jer mu zemlje treba. To je dakle jasno, pa o tom ne treba mnogo govoriti. — Osim toga imadu danas banke pred očima i politiku. »Novac vlada svietom« kaže jedna njemačka rieč. Zato nema banke, nema pače ni male štedioničice, koja ne bi pomagala bilo kojoj političkoj stranci. Ta vi znate najbolje, što i kako rade naše štedionice. A da novčari vode danas veliku rieč u politici, to možemo misliti, pa kad obična banka ima posla s politikom, to će banka »za parcelaciju i kolonizaciju« imati još i više. Čuli smo, kako se k nama naseljuju Niemci i Madžari, pa kako radi toga naša gospoda jauču. Po tom se vidi, da nije svejedno, kakav se narod kamo naseljuje, nego da tu treba paziti i na politiku: hoće li se zemlja davati Hrvatima, Niemcima, Madžarima ili komu drugomu.

A sad će dvie, tri rieči biti dosta o novoj banci za parcelaciju i kolonizaciju u Zagrebu.

Da i ta banka ide za dobitkom, to je posve naravski. Dobitak će dieliti oni, koji su banku osnovali, a to je hrvatsko-slavonska hipotekarna banka u Zagrebu, ugarska hipotekarna banka u Pešti, obća štedionica u Pešti, Union-Banka u Beču i još jedna novčarnica iz Trsta. Ako kažemo, da u hrv. slav.

banci nisu naši domaći novci, nego opet novci iz Pešte i Beča, onda ne bi trebalo posebice ni spominjati, da će najveći dio dobitka povući oni iz Beča i Pešte. Razumije se, da će taj dobitak plaćati oni, koji budu od te banke zemlju kupovali. Budu li i hrvatski seljaci kupovali, i oni će puniti žep osnivačima te banke. — To je, što se tiče dobitka.

A gledamo li na politiku, možemo kazati ovo: Toj novoj banci izabran je za predsjednika g. Nikola pl. Tomašić, nar. zastupnik i bivši hrvatski ministar. On pripada »narodnoj« ili »madžaronskoj« stranci. Uz njega čitamo imena: Beck jedan i drugi, Mayer (sva trojica iz Pešte), Kalchberg (iz Beča), Weiss, Kolmar, pa onda: Eber i Rozsay; istini za volju dodajemo, da su medju njima i ovi: Crnojević, Krešić, Operman i Zagorac. — Kakvu će politiku voditi ova gospoda, toga ne treba ni spominjati.

Kazat ćemo samo to, da je ova banka niknula kao iz zemlje, najedanput. Tko uzme na um, da »narodna« (madžaronska) stranka ima vrlo malo nade u uspjeh kod budućih izbora, taj će se lako složiti s nama u mišljenju, da je ova banka osnovana možda u prvom redu radi politike, i to valjda poglavito za to, da »narodna« stranka okupi na taj način oko sebe seljačtvo. Nitko od madžarona do sada nije ni sanjao o banci »za parcelaciju i kolonizaciju«, a sad najedanput niknula ta banka kao iz zemlje.

I tako vidimo, tko opet ima kod nas jedan način više za dobitak i za vodjenje politike: Becki, Mayeri, Kalchbergi, Eberi iz Beča i Pešte. A i dobitak će dobivati od naroda, i politiku će voditi u ime naroda — ponajviše seljačkoga. Oni to razumiju. A mi pitamo: Nije li došlo vrieme, ne bi li bilo moguće, da se narod tako složi i organizuje? Nije li došlo vrieme, da se stvori »Hrvatski seljački savez«, u kojem bi bilo seljačtvo čitavoga našega naroda?

O tom ćemo progovoriti budući put.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 19.)

Život, misli i djela biskupa Strossmayera.

Kratak životopis biskupa Strossmayera.

Josip Juraj Strosmayer (on je sam podpisivao svoje ime ovako: Strossmayer) rodio se u Osieku, dolje na Dravi, godine 1815. Prapradjed mu je bio Niemac, po imenu Pavao, iz Linca (u gornjoj Austriji), a došao je u Osiek kao vojnički stražmeštar i tu se priženio u kuću jednoga Hrvata: dakle je Strosmayer već po praprababi Hrvat. Mati mu je bila dakako Hrvatica, a zvala se po kući Erdeljac. Rodjaci Strosmayerovi zvali su se u Osieku po prvom doseljenom svojem pradjedu Pavlu — Pavlovi. Otac Strossmajerov Ivan trgovao je konjima i govedima, a doživio je i on i žena mu, da si sina ugledaju kao biskupa.

Iz djetinjstva Strosmajerova vriedno je zabilježiti, da se nije rodio sam, nego je na sviet došao kao blizanac: mati mu rodila dvojke, pa su jednoga okrstili Josip, a drugoga Juraj. No jedan od ovih umre isti dan; je li umro Josip, ili Juraj, roditelji nisu znali, pa su onomu, koji je ostao u životu, ostavili jedno i drugo ime: Josip Juraj. — Još je vriedno zabilježiti, da je Josipa Jurja za djetinjstva ujela guja (zmija): kupao se s bratom Matom u Dravi, zaplivao u trsku — i ujede ga zmija. Vriedno je kod toga zabilježiti i to, da ga je ta guja zmija ujela na madžarskoj dravskoj obali! . . .

Školao se Josip Juraj, za onda »Pavlov«, kako se je onda školalo: u maloj školi (dva razreda) pa u latinskoj školi kod fratara. Kad je kod fratara svršio šest škola, otac s njim u Djakovo, da bude pop. Imao je dobru svjedočbu od fratara, pa kad su ga doveli pred biskupa djakovačkoga Sučića, da ga primi u crnu školu, našali se biskup, veleći mu: Lako tebi imati dobru svjedočbu, kad fratri vole kavu i šećer, a u tvoga oca ima toga dosta. — Kad je Josip Juraj izučio u djakovačkom sjemeništu dvie godine »filozofije« pošalje ga biskup u Peštu, da uči bogoslovlje, gdje je učio četiri godine. Tu je vriedno zabilježiti, da ga je otac kolima vozio u Peštu, pa bi taj put trajao po 6 i 8 dana, a mladi bi crnoškolac spavao i na kolima i pod kolima i svakako. Prvu je misu odčitao god. 1838., a onda

ga poslali za kapelana u Petrovaradin, a onda dalje u školu u Beč, gdje je ostao dvie godine i položio stroge izpite.

Vrativši se iz Beča bio je Strosmajer do god. 1847. učitelj djakovačkim crnoškolcima, a onda ga pozvali u Beč za dvorskoga (cesarskoga) kapelana, što je i bio sve do god. 1849., kad ga je cesar i kralj imenovao biskupom u 35. godini, što se vrlo riedko dogadja.

Strossmayer je bio biskup 55 godina, što je takodjer velika riedkost. Pripoviedati dalje njegov život — to je isto, što i nabrajati njegova djela za vjeru, za crkvu, za državu, za prosvjetu i umjetnost. No da bolje razumiemo sve ono, što je biskup Strosmajer učinio, treba poznavati njegove misli, koje su ga u radu vodile. Zato ćemo, koliko znamo, razložiti glavne misli, koje su vodile velikoga toga čovjeka.

»Velike« misli i »veliki« ljudi. Za Strosmajerove misli i djela njegova rečeno je i napisano tisuću puta i na stotinu načina: da su to »velike« misli i »velika« djela, a on da je »veliki« čovjek. Prije nego što i o tom koju kažemo, reći ćemo dvie rieči o »velikim« mislima i »velikim« ljudima u obće.

Kad se za koga kaže, da je »velik« čovjek, naš neškolani narod ne misli i ne razumije drugo tom riečju, nego to, da je taj čovjek velik tielom, t. j. visok. I pravo ima. Naš narod znade, što je to, kad se kaže za koga, da je »pošten«, ili »dobar« ili »pametan« čovjek; no dobru, poštenu i pametnu čovjeku ne kaže, da je »velik« čovjek. Ono, što gospoda kažu »velik« čovjek, to bi naš sviet kazao »na glasu« čovjek, — ali kad je tko »na glasu« to nije Bog zna što, jer čovjek može biti i na dobru, a bome i na zlu glasu.

Spomenuo sam ovo zato, što prosviećeni sviet po Evropi, kako se meni čini, hvali i slavi, a gdjekada kudi i grdi »velike« ljude na takav način, da toga baš sviet ne razumije. Kad se današnji »veliki« ljudi hvale i slave, tu se rasiplju tolike i takve rieči, da se već ne može pravo prosuditi, što je istina, a što nije, i što za pravo tolike i takve rieči znače.

Mi držimo, da to nije dobro. Kad se za kojega čovjeka kaže, da je tako velik, da su drugi prema njemu ništa; kad se kaže, da je jedan čovjek toliko uradio, koliko nije drugih tisuću na njegovu mjestu; kad se kaže, da je koji čovjek takav, kakvoga nije bilo, a Bog zna, hoće li ga kada biti; kad se kaže,

da je jedan čovjek spasio cieli narod od propasti, — i tako dalje, onda je posve naravski, da običan čovjek svega toga ne može razumjeti, pa mu ne preostaje drugo, nego da se sliepo klanja takvim riečima te da vjeruje u nješto, čega ne razumije, čega ne može razumom svojim dohvatiti. Ako se u kojem narodu ustali i ukorieni ovakva sliepa hvala i slava velikih ljudi, takav narod mora sve malo po malo izgubiti svoju volju i odlučnost, jer sve čeka od »velikih« svojih ljudi. Nama se čini, da je i to jedan način, kako se od naroda stvara sliepo roblje, koje se klanja često praznim riečima i pustoj magli.

Zato mi držimo, da je razboritije i naravnije, da se i »veliki« ljudi mjere ljudskom mjerom, jer smo svi mi ljudi. Istina je, naći će se ljudi, koji ne idu pod običnu ljudsku mjeru, ali onda će se to tek pravo i vidjeti, kad ih pod takvu mjeru metnemo: vidjet će se, da su veći. No onda ćemo ujedno lakše razumjeti, po čem i koliko su veći, — onda ćemo ih bolje razumjeti.

Ovo je, mislim, trebalo kazati hrvatskomu narodu u ovom našem listu, koji hoće da se narodu vazda govori s razlogom, a ne praznim riečima, kojih narod ne razumije. Trebalo je ovo kazati zato, što naš narod treba da spozna, da nijedan od nas nije tako velik, da bi mogao učiniti sve, i nijedan tako malen, da ne bi mogao učiniti ništa. Sve, što narodu treba za obstanak i napredak, može sebi stvoriti samo čitav narod u slozi i zajednici. — Stoga gledišta razlagat ćemo mi misli i djela pokojnoga biskupa Strosmajera; na taj ćemo način, mislim, najbolje spoznati, da je bio doista velik čovjek, velik Slaven i velik Hrvat.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 15.)

*

Štrosmajerov život i djela njegova.

Obećasmo, ali ne mogosmo nastaviti razgovora o pokojnom biskupu Štrosmajeru. Bilo je drugoga posla. No svejedno, nije kasno, i ne će biti kasno još dugo spominjati Štrosmajera.

Rekosmo, što kaže malo ne sav sviet, domaći i tudji, da je Štrosmajer bio velik čovjek. Obećasmo, da ćemo razložiti, zašto je bio i po čem je bio velik.

Ima ih, no ima ih, istina, malo, koji kažu: »A što! Imao je novaca, — to mu je pomoglo, da je postao velik. Dielio je novce, častio je ljude, pa su ga hvalili i slavili.«

O novcima ćemo poslie kazati koju, a sad velimo: Imali su i drugi novaca, pa ih nisu darivali, a ako i jesu, svejedno nisu radi toga došli na toliki glas. Nisu ni novci sve. A za Štrosmajera moraju priznati i njegovi neprijatelji, da nije došao na glas radi novaca, što ih je dielio. O tom je sav razumni sviet već na čistu, tako da je smiešno o tom i govoriti.

Zašto je Štrosmajer bio velik čovjek, to se može najkraće kazati ovako: Bio je velik zato, jer je bio u opoziciji, jer je bio proti. — To ću vam malo razložiti.

Nije nikakvo čudo, nije ništa neobična, ako siromah čovjek mrmlja, ako se tuži, ako viče na one, koji imadu i koji mogu, pa i na vladu i oblasti. To je obična stvar. Čovjek nema, čine mu krivo, ne može si pomoći, — pa kakvo čudo, ako je u vječnoj »opoziciji«!

No pomislite vi sebi biskupa, koji je u opoziciji! Ta biskup spada medju najviše dostojanstvenike u crkvi i u državi. Kad biskup putuje po domovini i državi, pozdravljaju ga zvona sa zvonika, dočekuju ga oblasti i dolaze pred njega, da mu se poklone. Gledajte ga, kad služi sv. službu božju: ima ih oko njega pet, šest, pače i do dvadeset, koji ga dvore i služe mu. — Pa ne bi li to bilo čudno, da takav čovjek bude u opoziciji? Mi »mali« mi se već junačimo, ako smo u opoziciji proti obćinskomu načelniku, ili proti župniku; oni koji su nješto više, oni se kuraže po malo proti višima, a komu posluži sreća, da dodje u sabor, može grmjeti i proti vladi. A proti komu će grmjeti jedan biskup? Načelnici, župnici, predstojnici, župani — ta to se sve biskupu klanja, sve gleda na njegov mig, da mu ugodi, a oni kod vlade — oni biskupa časte, on je njihov. Kako ne bi bio njihov, kad nitko bez vladine privole ne može ni postati biskupom? A kad se prosudi, da vlada i biskup moraju u mnogim stvarima raditi i postupati sporazumno i složno, — onda je težko pomisliti, da bi biskup mogao biti u opoziciji proti vlasti. Isto se može reći i za crkvenu vladu, — jer je sam biskup na čelu crkvenoj vladi u svojoj biskupiji, pa kako bi mogao biti u opoziciji sam proti sebi!

Pa ipak je istina, da je biskup Štrosmajer bio u opoziciji. I po tom je on, velimo i opet, velik čovjek.

Prosudite onu rieč našega naroda: Ciganin postao car i prvoga objesio svoga otca. — Tako radi ciganin i svaka ciganska duša: postavi ga na više mjesto, on već ne zna, da je bio ciganin, ne pozna svoje braće, nego postaje nasilnik. Za to imamo stotine i tisuće primjera kod naših ljudi i naše gospode: dodje čovjek do gospodstva — i sada je sve dobro, ta naš čovjek, njekadašnji opozicionalac, i ne misli više na nekakvu opoziciju, već se posvema pomiri i sprijatelji s onima, medju koje je dospio. Tako rade obični ljudi.

No ima ljudi, koji rade drugačije. Ima ljudi, koji ostaju vjerni svojoj misli, pa došli medju ne znam kakve ljude i ne znam na kakvo mjesto. A to nije lako. Pomislite samo na ono, što se često čuje, kada na pr. koji svećenik brani ovo ili ono, kako mu znadu kazati: »A, što! Ti tako govoriš, jer si pop!« To dokazuje i stotinu drugih rečenica: U kakvom si kolu, tako igraj! Medju vucima moraš zavijati! — A nadje se sada čovjek, koji ne će da igra, kako mu se svira; ne će da tuli s vucima! Eto ti onda na njega vike i hajke i često se dogodi, da takvoga iz kola iztjeraju, ili da ga vučja braća razderu, unište! A tko se toga ne boji, tomu se može doista reći, da je jak i velik. A takav je bio Štrosmajer.

Drugi put ćemo razložiti, proti komu i proti čemu je Štrosmajer bio u opoziciji.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 21.)

Što hoće Hrvati?

Čitali ste, kako je zastupnik Tomašić kazao u peštanskom saboru, da hrvatski zastupnici hoće to i to, pa kako se u novinama o tom piše i razpravlja. Madžarske novine pišu na to, da Hrvati opet rade po naputku iz Beča, samo da Madžarima smetaju. Tako su, kažu te novine, Hrvati vazda radili: kadgod su se uhvatili s Bečom, eto ti Hrvatâ, da pomognu Beču proti Madžarima. Tako je bilo i god. 1848, kad je ban Jelačić pošao s hrvatskim regimentama na Madžare. Tako je eto i sada. Madžari

hoće madžarski jezik za ugarsku vojsku, a Hrvati ne pristaju složno s Madžarima, nego traže za hrvatske regimente hrvatski jezik.

Vriedno bi bilo znati, što misle naši čitaoci, većinom seljaci, kad ovo čitaju: Hrvati, kaže, hoće to i to. — Nama se čini, da gdjekoji misle ovako: »Borami i ja sam Hrvat, pa mene nitko ne pita, što hoću! A da mene pitaju, hoću li ja hrvatsku ili madžarsku komandu, bome bih ja njima kazao. Ali što ćeš, kad nas ne pitaju! Samo zašto onda pišu, da Hrvati hoće to i to, a ja znam, da nijednoga od nas na daleko i široko nitko ništa ne pita za te stvari.«

Tako valjda misli mnogi naš čovjek. No današnja politika znala bi i na to liepo i mudro odgovoriti. Ona bi na to odgovorila od prilike ovako: »Istina je, ne pita se tu svakoga pojedinoga, što hoće, jer to nije moguće. Kad bi to bilo gotovo? Za to su tu zastupnici, narodni zastupnici, koje je narod izabrao, pa oni mjesto naroda govore, što treba, a što ne treba, što je dobro, a što nije.« — A kad bi tko prigovorio, da cieli narod ne bira zastupnika, nego samo pet šest iz svakoga sela, a možda ni toliko, onda bi današnja politika i na to vrlo liepo odgovorila, da je i to pravo i dobro.

No sve to znamo i mi, kako se današnja politika brani, ali mi ipak kažemo, da mi za takvu politiku nismo, jer držimo, da nije pravedna. Prosudimo stvar samo malo, pa ćemo vidjeti, da je tako.

Čitava naša banska Hrvatska ima danas stalno dva i pol milijuna duša (2,500.000). No kad se pita za izbore i za politiku, tu se naravski ne broje djeca, a ni žene; treba dakle da uzmemo na oko samo odrasle mužkarce. Oženjenih mužkaraca bilo je pred pet godina u banskoj Hrvatskoj nješto preko 520.000, a danas ih ima stalno oko 550.000. Upitamo li sada, koliko ljudi ima pravo glasa, moramo na žalost odgovoriti, da ni deseti dio odraslih ljudi nema pravo glasa! (Moglo bi se pače reći, da istom svaki dvadeseti ima pravo glasa).

A kad je to tako, onda se krivo kaže, kad se kaže: hrvatski narod hoće to i to, — a kad tamo, to hoće samo narodni zastupnici, i to takvi narodni zastupnici, koji ne zastupaju ni desetine odraslih mužkaraca u narodu.

Ali ni to nije sve. Ne ćemo sada gledati na to, što svi izbornici nisu glasovali za onoga zastupnika, koji je izabran (jer su njekoji glasovali i za opoziciju); ne ćemo gledati ni na to, da su njekoji izbornici izabrali opozicionalne zastupnike; ne ćemo napokon pitati ni to, jesu li svi izbornici glasovali baš po srcu i po svojem mišljenju, nego nam je na pameti ovo: Kada su se izabirali današnji narodni zastupnici, nije nitko pitao izbornika, jesu li oni za njemačku, ili za madžarsku, ili za hrvatsku komandu, jer se onda nije ni znalo, da će se o tom odlučivati. Po tom se može kazati, da nitko nije za tu stvar pitao ni izbornika, a kamoli bi pitao cieli narod. Pa ipak novine pišu: Hrvatski je narod takav i takav, Hrvati su takvi i takvi, oni su samo bečke sluge i t. d.

Mi sad ne ćemo dokazivati ni razlagati, je li današnji zakon o izborima u banskoj Hrvatskoj pravedan ili nije, jer tu svakomu govori zdrav razum. Mi ne ćemo razpravljati ni o tom, je li svaki odrasli čovjek sposoban suditi o ovakovim stvarima, kao što je komanda za vojsku. Mi ćemo kazati samo ovo:

Današnja politika ne daje ni desetini odraslih ljudi u narodu baš nikakve rieči, kad se stvaraju zakoni, a ipak današnji političari i njihovi novinari govore i pišu: narod hoće to i to. A takova rieč nema nikakvoga smisla, pače bismo mi rekli, da je to njekakva čudna sljeparija. A nije to sljeparija, samo zato, što ni desetina naroda nema u politici nikakve rieči, nije to sljeparija samo zato, što ni ona desetina, koja ima rieč, nema ni pojma štono će zastupnici njezini u ime naroda kazati, — nego je to sljeparija još i zato, što ima i zastupnika, koji se u politiku ni malo ne razumiju, ili za nju nimalo ne mare, nego samo kimaju glavom na sve, što im kažu »prvaci« i »vodje«. A kad je tako, je li onda čudo, što novine pišu, da Tomašić sve radi onako, kako ga uči Khuen, a Khuen pazi samo na to, što hoće oni u Beču?! — To nije nikakvo čudo, to je posve naravski. To je ono, to je ona politika, proti kojoj se bori hrvatska pučka seljačka stranka. To je politika bez naroda. To nije politika samo bez trgovca, nego je to politika i bez samih zastupnika, jer i dobar dio samih zastupnika pazi samo na to, što žele »prvaci« i »vodje«, a prvaci i vodje paze samo na to, što hoće i što žele »oni gore«.

Mi smo, razumije se, proti takvoj politici. Mi smo za takvu politiku, koja daje rieč i narodu, koja pazi na to, što hoće narod.

Zato kad se danas pita: »Što hoće Hrvati?« — mi ne možemo drugo odgovoriti, nego ovo: Što hoće Hrvati, što hoće hrvatski narod, toga nitko ne zna, jer po svem, što smo razložili, hrvatskoga naroda nitko još nije pitao i danas ga ne pita, što hoće.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 21.)

Poslie petrinjskoga izbora.

Naši čitaoci, a osobito pristaše hrvatske pučke seljačke stranke, treba da vazda, kad je govor o izborima, drže na pameti, što su i kakvi su saborski izbori u banskoj Hrvatskoj, naime to: da se to ne mogu zvati »narodni izbori«, jer ni svaki petnaesti odrasao čovjek nema glasa kod tih izbora. Kod tih izbora ne odlučuje narod. Tu je sve tako udešeno, da opozicija mora paziti na svaki pojedini glas, i premda se može dogoditi, da je čitav narod za njih, — njezin će kandidat propasti, ako bude imala samo dva ili tri »izbornika« manje.

Nama je o tom težko pisati, ali toliko možda smijemo kazati, da takvi izbori ne pokazuju narodne volje. A što se je naša stranka upustila u izbornu borbu u petrinjskom kotaru, i što će se i u buduće upuštati, — čini to zato, da se baš po brojevima vidi, koliko je narod i uz ovakav izborni red za misao pučke politike, a onda i zato, da se narod sve to više okuplja i priučava na političku borbu. Dodje li tim putem koji naš čovjek i u sabor, tim bolje.

Radi petrinjskoga izbora digla se na našu stranku i na naše ljude, kako smo već javili, strašna vika i hajka po novinama, kojih naši čitaoci velikom većinom doduše ne čitaju, ali držimo, da im nije potrebno ni tajiti, što pišu. Zašto to nije dobro ni tajiti, kazat ćemo kašnje. A sada da čujemo, tko je to na nas navalio, kako i zašto, pa tko su to ti naši protivnici i kakvi su.

Prije svega treba spomenuti, da je to već kao njeki običaj ili moda u gospodskoj politici po svietu: da je u »izbornoj borbi« koješta dopušteno. I mislimo, da je naravski, ako protivnici za vrieme izbora ne paze baš na svaku rieč, osobito onda, kad se brane, pa bismo mi po malo zaboravili sve one nepravde i uvrede, što smo ih u ovo malo dana doživjeli od naših protivnika. Mi bismo koješta kroz prste progledali i zato, što znamo, da ima ljudi, koji su postali politički protivnici samo zato, što jedan drugoga rado ne gleda radi čega drugoga, t. j. zato, što su se kada zavadili, pa zamrzili, a onda kad se desi prilika, — udri po njem tobože zato, što je »politički« protivnik. Ima toga, hvala Bogu, dosta.

Ali se o svem tom ne radi.

Nije tu kriva samo »izborna« žestina, ni osobna mržnja, nego je tu krivo nješto drugo, što i jest glavno.

Evo, što je krivo:

Protivnici su naši napisali, da mi — osnivači hrvatske pučke seljačke stranke — da mi mrzimo inteligenciju.

Priznajemo: na pravom su putu, premda nisu napisali istinu. Da mi mrzimo inteligenciju, mi bismo se morali mrziti i medju sobom, — jer valjda su naši protivnici tako gospodski milostivi, pa će priznati, da i medju osnivačima naše stranke ima nješto malo inteligencije.

To dakle nije istina, da mi mrzimo inteligenciju. Ali je istina ovo: Mi mrzimo i preziremo pokvarenu gospodsku inteligenciju. Jest, mi mrzimo nju, a ona mrzi nas, — i zato je na nas digla onakvu hajku, kao što ćemo mi dizati hajku na nju, na tu pokvarenu gospodsku inteligenciju — pa što komu Bog dade. Mi to otvoreno kažemo, da ćemo u taj boj — i ne bojimo se, da ćemo biti slabiji.

Razumije se, da će nas naši protivnici s biesnom porugom pitati: »A dajte nam milostivo kažite, koja je to ta »pokvarena gospodska inteligencija?« Tko je vas postavio, da sudite, tko je »gospodski pokvaren«, a tko nije?«

I mi ćemo odgovoriti, i to više narodu, nego njima, ovako: Pokvarena gospodska inteligencija — to vam je roba svjetskoga glasa, od starine. Pozna ju sav sviet, od kad ga ima. Nismo mi iznašli biljege, po kojima se ta fina roba pozna, nego je te biljege našla inteligencija i napunila time knjige svih viekova i naroda. Otvorit ćemo i hrvatske knjige što ih je napisala hrvatska inteligencija — pučka i zdrava inteligencija, — pa ćemo iz njih pretiskavati gotove današnje portrete i obrazine naših protivnika.

Otvorit ćemo, što nam pod ruku dodje: Šenou, Kumičića, Starčevića, Novaka. Otvorit ćemo knjige ruske — one osobitu poznadu tu robu. Naći ćemo gotove slike svih naših protivnika i njihovih saveznika...

Jest, hoćemo. A u tom će nam poslu biti na pomoć inteligencija cieloga svieta, prošloga i sadašnjega vremena. I jer vjerujemo u snagu zdrave pučke inteligencije, — vjerujemo i u to, da ćemo njezinom pomoću izmesti po vremenu iz hrvatskoga naroda smeće i trulež inteligencije, kako su to učinili drugi narodi. Ne nadamo se doduše, da ćemo se toga zla ikada posve riešiti; ali da nam pokvarena gospodska inteligencija ne će gospodovati, — to ćemo stalno postići.

Proti pokvarenoj gospodskoj inteligenciji ne borimo se mi prvi ni u Hrvatskoj, a kamo li na cielom svietu. Mi pače držimo, da je politička borba svagda i svagdje bila u prvom redu borba proti pokvarenoj gospodi. A što se tiče naše Hrvatske, za nju to vriedi kud i kamo više. Za Hrvate, kao što i za druge manje narode, koji su okruženi jačim, većim i prosvjećenijim narodima, — za njih se može reći, da imadu samo dvie protivničke stranke: gospodsku i pučku. To bi mogla sjajno potvrditi i poviest novije hrvatske politike.

Nije dakle nikakvo čudo, niti se toga treba bojati, što se na našu stranku digla gospodska hajka: to je naravski boj. Nije čudo ni to, što se toj hajci pridružio i što će se još pridruživati gdjetko od dobroćudne ali tužne inteligencije. Danas ta gospoda imadu svoju masu, t. j. ljude, koji su naučili čitati valjda samo zato, da u tiskano slovo vjeruju kao u sveto pismo. To je neinteligentna naša tužna »inteligencija«, koja ništa ne misli svojom glavom, nego živi u strahu pred gospodskim novinama, pa što koje novine više viču i bezobraznije psuju (osobito »masu« i »ježuvite«), — to su onda »uglednije« novine i treba im se pokoriti, da za Boga i nas ne ubroje medju »masu«, koja ništa ne razumije. Takvi će na nas vikati, da smo se »prodali madžaronima«, da hoćemo da povješamo svu »gospodu« i t. d., — a sami u to ne će vjerovati. No što ćemo! Ne će biti druge, nego da proti takvim gospodskim lažima i sljeparijama ustajemo iskrenom i otvorenom riečju pred narodom. To i jest jedna od naših zadaća.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 22.)

Još o petrinjskom izboru.

Gradski načelnik u Petrinji, g. Winkler, koji je bio predsjednik izbor. povjerenstva kod nedavnoga izbora u Petrinji, dao je u »Obzoru« izpravak na ono, što je pisao g. Potočnjak, naime, da Budisavljevića nije nitko pred izbornim odborom postavio za kandidata, i da je izbor zaključen 6 do 7 časova prije 12 sati. Sve to, piše g. Winkler, nije istina. — Na ostale prigovore, koje je u našem listu iznio naš kandidat, g. Stj. Radić, nema do danas ni slovca odgovora.

No što je u cieloj toj stvari najsramotnije, to je ovo: Gosp. Winkler piše, da je g. Cetolo, vodja petrinjske »združene hrvatske i srbske opozicije«, isti dan poslie izbora doveo pred stan g. Winklera glazbu (muziku), da u čast g. Winkleru svira; pače je g. Cetolo držao i govor g. Winkleru i zahvaljivao mu se, što je tako slobodno vodio izbor. Eto, dakle — piše g. Winkler — da je izbor bio slobodan i da nije bilo nikakve neurednosti i protuzakonitosti!

Tako piše g. Winkler, a ni od kuda se nitko ne javlja, niti poriče, da je to istina, da je naime g. Cetolo zbilja g. Winklera počastio muzikom i zahvalio mu se, što je na izboru dao slobodu. Valjda je po tom sve to istina.

A ako je to istina, onda mi pitamo: Kakva je to opozicija, koja priprema glazbene parade političkim protivnicima? Što vele na to one novine, koje su pisale, da je kotarski predstojnik radio za našega kandidata, — a nisu za to iznesle nikakvoga dokaza? — A onda: Kakva je to sviest u tih vodja opozicije, koji se javnomu službeniku zahvaljuju za nješto, što je on morao učiniti, jer tako odredjuje zakon?

Pitamo, ali znamo, da ni od koga ne ćemo dobiti odgovora, jer se na ovo odgovoriti ne može. A ne može se odgovoriti za to, jer je sada očito, da je kandidatura tobožnje »združene hrvatske i srbske opozicije«, bila samo puka komedija. Kud ćete sramotnije komedije, nego postavljati kandidata proti službenomu kandidatu, a onda službenim ljudima praviti parade i zahvaljivati im se za ono, što su morali učiniti po zakonu!?

Neka se nitko ne brani: To je učinio g. Gjuro Cetolo, a ne »združena opozicija hrvatska i srbska«. To i jest ono, što smo mi

u početku rekli: Nema tu ni traga »združenoj opoziciji hrvatskoj i srbskoj«, nego je to sve djelo njekolicine petrinjskih gradjana, koji su radi svoga glasa, a najviše radi naroda morali nječim pokazati, da su proti madžaronima«. I postaviše kandidata, koji je doista opozicionalac, ali za kojega su znali, da ne će proći. Pa kad i zbilja nije prošao, — trebalo je službenim ljudima pokazati, da je sve to bila samo šala i komedija, da je sve to bilo na oko; a sad je opet sve dobro, pa hajde s muzikom pred prozore g. Winkleru!

Jest, tako je! Ali nije tomu kriva, velimo i opet, nikakva »združena hrvatska i srbska opozicija«, jer takve opozicije u Petrinji, a ni nigdje u Hrvatskoj na žalost jošte nema. A što su njekoji najedanput iz ništa stvorili njekakvu »združenu opoziciju hrvatsku i srbsku« (g. Cetolo združen sa Srbima!), — bilo je to samo za to, da se omrazi naša stranka, što je postavila kandidata proti »združenoj opoziciji hrvatskoj i srbskoj«. I sviet, masa gospodska, taj se je sviet nad tim »zločinom« naše stranke zgražao. Ali su u laži kratke noge: Došao g. Cetolo s muzikom i sa zahvalom pred g. Winklera — a što sada: Zar je »združena hrvatska i srbska opozicija« tako nizko pala, da pravi ovacije službenoj gospodi? — Toga valjda gospoda ne će priznati, pa nema druge, nego kazati, da je to g. Cetolo učinio — na svoju ruku. I mi kažemo tako, samo dodajemo, da je g. Cetolo učinio to na svoju ruku upravo tako, kako je na svoju ruku postavio kandidata. A iza njegovih ledja stvorili su u čas »združenu opoziciju hrvatsku i srbsku« oni isti ljudi, koji su toliko gada sasuli na našu stranku i na naše ljude. Ti ljudi nemaju sada kuraže ni pisnuti o Cetolinoj mužiki.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 23.)

Jedini prigovor našoj stranci.

Poslie kratkoga vremena, što naša stranka javno i živo radi u narodu, nestalo je svih prigovora, što su se proti njoj dizali, — svih osim jedinoga. Prigovaralo se, da bunimo narod proti gospodi, da smo proti vjeri, da hoćemo da budemo Srbi i t. d.

Svih je tih prigovora nestalo, ili već nisu tako glasni. Samo se jedno još prigovara, i to: Zašto nismo za slogu? Sve je dobro, što mi hoćemo i kako narod upućujemo, — samo ne treba nove stranke, ne treba nesloge.

Ovo je kod nas stara pjesma, pa joj se mi ne čudimo, kao što se ne čudimo ni tomu, što je i narod za slogu, pa ne samo da daje pravo onomu, tko govori za slogu, nego bi često bio spreman, štono je rieč, i kamenovati svakoga, tko je proti slozi.

Razložit ćemo u kratko, zašto je narod tako za slogu, a zašto je opet sloga njekoj gospodi toliko na jeziku.

Sloga — to je prvo i najveće dobro u ljudskom životu; to je, štono se drugačije kaže: ideal ljudskoga života. Kad bi medju ljudima zavladala sloga, onda bi bilo i ljubavi, a ne bi bilo svadje, onda bi se radilo i napredovalo, onda bi se veselilo i uživalo, — onda bi bio gotov raj već na ovom svietu. Nije zato nikakvo čudo, da prosviećeni narod, koji znade, što je to i kako je težak život, — nije čudo, da takav narod hvali slogu i govori za nju, gdjegod može. A naš je narod ne samo prosviećen, nego je do jučer velikom živio u zadrugama, u velikom družtvu; a u zadruzi se ne može ni živjeti bez sloge. Tako je našemu narodu prešlo već u krv, da o slozi govori i slogu hvali.

A pogledamo li na političke prilike, u kojima živimo mi Hrvati, onda ćemo još bolje razumjeti, zašto naš narod toliko uzdiše za slogom. Mi smo Hrvati na žalost već dugo i dugo vremena više ili manje pod tudjim gospodstvom. Neprijatelji i gospodari naši znali su svagda naći medju nami ljudi, koji su okrenuli na svoju stranu, — znali su posijati neslogu. A u najnovije vrieme morao je naš narod desetke i desetke godina gledati, kako se ljuto grde i kolju tako rekući dvie naše političke stranke, a svaka je govorila, da narodu i domovini želi i hoće samo sve dobro i najbolje. Pa kad obadvie stranke žele i hoće dobro, žele i hoće isto, — zašto se onda tako svadjaju, zašto se ne slože? — Tako je narod mislio i govorio, a misli i govori i danas. A ne govori to narod samo zato, što mu je dodijala gospodska svadja, nego ima tomu još jedan razlog, i to ovo:

Ne samo seljački naš sviet, nego i većina ostaloga naroda, pe i iste gospode, znade često vrlo malo o politici i o političkim ljudima i dogadjajima. A čovjek, koji ne razumije dobro koje stvari, lako postane neuztrpljiv, kad mu se o toj stvari mnogo

govori i kad se mnogo nateže ovamo i onamo. Tu treba misliti, treba suditi, treba se odlučiti za ovo ili za ono, — a na to naši ljudi većinom nisu naučni, niti su svi za to sposobni. Zato, kad im tko počne na dugo i široko razlagati, što hoće koja stranka, oni zlovoljno znadu viknuti: A, što se toliko natežete, — složite se! — Jest, složite se! Ali ne znade mnogi, da se je to sve već slagalo i da se je oko slaganja potrošilo uzalud mnogo vremena, pa nije bilo od svega ništa.

Sve ovo znadu više ili manje svi naši političari. Oni znadu. da narod drži mnogo do složnoga rada; oni znadu, da je politička nesloga medju gospodom narodu dodijala; oni napokon znadu i to, da je narodu teško razložiti sve ono, rad šta se gospoda diele u različne stranke. Znajući sve to, rade naši političari na dva načina: Jedni hoće da svoje protivnike prisile u svoje kolo, u kojem oni imadu prvu rieč; to hoće da postignu tim, što pred narodom govore proti neslozi i grde svakoga, tko nije za slogu. Drugi pak kažu otvoreno, da su njihovi protivnici lopovi i izdajice, — a s takvima, naravski, ne će ni narod sloge, ako tim riečima jednom povjeruje. — I jedni i drugi mogu se doista pohvaliti njekim uspjehom sve dotle, dok je narod u politici posve neuk i neupućen. Neuk i neupućen narod ne razlikuje lako jedne stranke od druge i jedan politički zahtjev od drugoga, a naprotiv vrlo lako vjeruje, da medju gospodom ima lopova i izdajica. To lako vjeruje manje više puk u svakom narodu, a kako ne bi vjerovao hrvatski puk, kojega politika njegove gospode nije baš usrećila!

No ovo nijedno nije pravi put. Pravi je put ono, kad se kaže ciela istina. A ciela je istina ovo:

Da je sloga dobra stvar, o tom nema sumnje; sloga je dapače prva i najveća stvar u ljudskom životu. Ali za slogu vriedi isto, što i za svako dobro na svietu. Svatko zna, da bi to bilo dobro, kad na svietu ne bi bilo grieha ni zloće, kad bi svi ljudi živjeli zdušno i pošteno. Pa ipak vidimo, da nije dosta svietu govoriti samo to: Nemojte griešiti, — nego na svietu ima različnih svećenika: katoličkih, pravoslavnih, muhamedanskih, židovskih itd., koji svaki na svoj način naučaju sviet istu stvar: naime: da ne grieši, da živi ljudski i pošteno. Što biste vi sada rekli čovjeku, koji bi, slušajući razne ove vjerske učitelje, počeo vikati na njih: A što toliko govorite, što se mučite! Složite se svi

i recite svietu, neka živi, kako Bog zapovieda! — Rekli biste, mislim: To bi doduše bilo dobro, ali to nije moguće.

Tako je od prilike i s tom našom slogom.

Uza to treba na umu držati i ovo: Kao što su za svadju i neslogu potrebna barem dvojica, tako su i za slogu potrebna barem dvojica; pa tko drugoga zove k sebi u slogu, — neka pokaže činom, da je za slogu, t. j. neka pristupi k onomu, koga zove u slogu. Ako naši protivnici kažu i sami, da mi hoćemo dobro, — ništa ih ne smeta, da pristupe k nama, pa je sloga gotova.

U ostalom glavno je u toj stvari ovo: Naše su se stranke slagale preko deset godina. Pa što je od toga nastalo? — Ništa! Od kad se kod nas samo govori o slozi, ništa se ne radi. To je očito svakomu i toga nitko ne poriče i ne može poreći. A sad, kad je jedna stranka počela raditi u narodu — sad neka pristane uz one, od kojih se je odielila baš zato, što se nije ništa radilo. Složiti se dakle sa starim našim strankama — to ne znači drugo, nego prestati raditi.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 24,)

Što sve može, a što ne će i ne može naša gospodska politika?

Na ovo pitanje može se odgovoriti, kad se prosudi, što se je dogodilo u ovo njekoliko dana radi izbora u koprivničkom kotaru. Da se to uzmogne bolje prosuditi, razložit ćemo u kratko, kako su se naše zagrebačke gospodske stranke držale jedna prema drugoj posljednje ove godine sve do jučer.

Stare dvie opozicionalne stranke, »stranka prava« i »neodvisna narodna stranka« (»obzoraši«) složile su se i sjedinile na početku godine 1903 u jednu stranku »hrv. stranku prava«. Novine su njezine bile »Obzor«. »Čista stranka prava« (»frankovci«) ostala je za sebe, premda se i ona prozvala »hrv. stranka prava«, no za kratko vrieme prozvala se »Starčevićeva stranka prava«. Njezine su novine »Hrvatsko Pravo«. Ove dvie stranke nastavile su staru svadju, osobito u vrieme izbora u

Zlataru i u Biškupcu. U oba kotara izabrani su starčevićanci (u Zlataru Pisačić, u Biškupcu Tomac).

Za kratko vrieme izstupili smo iz »hrv. stranke prava« mi, koji smo na koncu god. 1904. osnovali hrv. pučku seljačku stranku, a za devet mjeseci izstupili su i oni, koji sada osnivaju »naprednu« stranku i izdavaju novine »Pokret«. Medjutim su njekoji katolički popovi počeli izdavati svoje novine »Hrvatstvo«, a »Obzor« je oglasio, da više nije glasilo »hrv. stranke prava«, pa se već držalo, da te stranke i nema. No kad je naša Hrv. Pučka Seljačka Stranka izdala na svjetlo svoj program i počela narod sazivati u sastanke, počela se okupljati i »hrvatska stranka prava«, ali bez »obzoraša«, ili barem bez glavnih »obzoraša« (bez Derenčina i Mazzure). Prvu rieč imadu od sada u toj pomladjenoj »hrv. stranci prava« dva katolička svećenika: Zagorac, župnik koprivnički i Rubetić, kanonik zagrebački. — I tako su do jučer naše gospodske stranke stajale ovako:

»Obzoraši« imadu samo svoje novine (»Obzor«), koje pišu ni ovamo ni onamo; zadjenu se kojiput o »čiste starčevićance«, pa o »furtimaše« (popovsku stranku), a što se tiče madžarona, pomagale su Tomašiću koji je ono (po naputku iz Beča, kako kažu) Madžarima rekao, da i Hrvati traže svoju komandu.

Starčevićanci su proti starim i mladim »obzorašima«, proti »Obzoru« i »Pokretu«, u »furtimaše« ne diraju; pače im se prigovaralo, da su se »pofurtimašili«. Kad se je osnovala H. P. S. S. odsudio ju je njihov vodja (dr. Frank) i to radi toga, što mi svoju domovinu zovemo »Hrvatska, Slavonija i Dalmacija«, a ne pitamo za Bosnu i Hercegovinu, Istru itd. (što medjutim nije istina). Prema madžaronima drže se njekako kao i »Obzor«.

Mladi »naprednjaci« oko »Pokreta« natežu se ponajviše sa starčevićancima i »furtimašima«; njima su upravo dušmani; u tom se slažu s »Obzorom« ali se ne slažu u tom, što se tiče madžarona, jer Tomašić po njihovu mišljenju radi proti Madžarima i pomaže Beču, — a to je zlo. I oni su proti Hrv. P. S. Stranci, ali ne radi Bosne itd., nego radi toga, što su vodje pučke seljačke stranke prosti »demagozi« (t. j. da zavadjaju i tako rekući varaju narod), itd. Kad se je »hrv. stranka prava« počela okupiti, naprednjaci su žestoko na nju navalili.

Katoličko (»furtimaško«) »Hrvatstvo« ima najviše posla s »naprednjacima« i »obzorašima«, to su njihovi dušmani. U starčevićance ne diraju, jer su i »furtimaši« za hrvatsko državno pravo. No zato žestoko navaljuju na Hrv. P. S. Stranku, i to radi toga, što su njezini vodje proti Vjeri, proti Crkvi, proti svećenstvu, pače i proti kralju.

Pomladjena »hrv. stranka prava« (Zagorac, Rubetić, Kipah itd.) nema još novina, ali je zato izdala dva oglasa, proglasa ili poziva, iz kojih se nješto vidi. Oni su pravaši, ali su proti bezvjerstva, te zahtievahu, da se djeca kršćanski odgajaju. O tom prije medju pravašima nije bilo govora, pa su »naprednjaci« radi toga žestoko napali na pomladjenu »hrv. stranku prava«, veleći: da su to zapravo takodjer »furtimaši«. Iz proglasa se vidi, da je i pomladjena »hrvatska stranka prava« takodjer proti Hrv. P. S. Stranci.

Osim ovih stranaka i njihovih novina izlaze jošte dvoje dnevne novine: »Narodna Obrana« u Osieku i »Novi List« na Rieci. »Nar. Obrana« ide za »Obzorom« i »Pokretom«, »Novi List« ide svojim putem, ali je najbliže »Pokretu«, kako je pisao njeki dan.

To je eto — bez naše stranke, bez Srba i bez socijalista — šest različnih stranaka i novina. No i ako ima toliko, ipak se njekoje stranke i novine više slažu, tako da se u zgodnoj prilici mogu razlikovati samo dvie glavne hrpe: u jednu hrpu spadaju »liberalci« ili »naprednjaci«: »Pokret«, »Novi List«, »Obzor«, »Narodna Obrana«, a u drugu »furtimaši« sa starčevićancima i s pomladjenom »hrv. strankom prava«. Ove su dvie hrpe kao vatra i voda: medju njima nema gotovo ništa zajedničkoga, a glavno, u čem se razlikuju, to su ove tri stvari: hrv. državno pravo, »srbsko pitanje« i »klerikalizam« (popovnjačtvo). »Liberalci« ili »naprednjaci« svi su više ili manje proti hrv. državnomu pravu i proti klerikalizmu, a za Srbe, pa i za socijaliste.

Tako je bilo do jučer i prekjučer, kadno najednom donesoše sve novine viest: da je vodja »hrv. stranke prava« pop Zagorac, zajedno s prvim urednikom »furtimaških« novina, Harambašićem, preporučio koprivničkim pravašima, da biraju za nar. zastupnika g. dra Franka Potočnjaka.

Da uzmognete pravo ocieniti, što se je to dogodilo, treba barem u kratko kazati, što je u našoj politici g. Fr. Potočnjak.

— G. Potočnjak bio je pravaš t. j. pristaša hrvatskoga državnoga prava i protivan srbskim zahtjevima. Za tim je s više mladih ljudi stao izdavati list »Narodnu Misao« i postao pristaša takve »narodne« misli, koja ne računa s hrvatskim državnim pravom, nego bez obzira na to pravo snuje zajedničku budućnost Hrvata i Srba. U saboru se je g. P. kao zastupnik oborio na sve hrvatske političke stranke, zagovarao i socijaliste, te poradi svega toga došao upravo na glas ne samo kao čovjek, koji ne će nikakve sloge, o kojoj se je onda toliko pisalo i o njoj jadikovalo, nego je izašao na glas i kao njekakav socijalista, a onda dakako i kao bezvjerac i t. d. Bile su ga pune novine, a branio ga »Novi List« — i poslije »Pokret«, — ljuti ovi »bezvjerci« koji su se rugali svakomu slaganju naših stranaka, osobito ako je pri tom bio i g. Frank. Za to se lako razumije, da g. Potočnjaka nije bilo nigdje, gdjegod se je radilo o slozi hrvatskih političkih stranaka. Nije ga bilo ni u novoj hrv. stranci prava, pa ni danas ne spada u nijednu stranku. Najbliži je jošte srbskoj samostalnoj stranci, koja ga je bila postavila za kandidata u petrinjskom kotaru. Osobito je g. P. izašao na glas kao protivnik katol. svećenstva.

Kad sve ovo promislimo, onda doista moramo pitati: Kako je došlo do toga, da »hrv. stranka prava« postavlja za kandidata toga g. Potočnjaka? Kako je došlo do toga, da ga katolički pop Zagorac, pače i prvi urednik »furtimaških« novina, Harambašić preporučuju? Kako to, da »čisti« starčevićanci tomu ne prigovaraju, što se piše, da će i oni za Potočnjaka glasovati? Kako to, da »naprednjaci« u »Pokretu« sve to bilježe kao svoju stvar te primaju kandidaturu za svojega čovjeka iz ruku »furtimaša« Zagorca i Harambašića, proti kojima su napisali mnogo toga, samo ništa liepa ni dobra? U jednu rieč: Kako se je vatra i voda u tren oka složila?

Na sva ova pitanja mi ovdje ne možemo sada odgovarati. Dosta je da znate ovo: Gospodin Zagorac predložio je koprivničkim izbornicima sedam kandidata: Rukavinu, Mileusnića, popove Pavića i Homotarića, Španića, Nancinija i Potočnjaka. Tko pozna ova imena, taj će znati, da je jedan medju njima mnogogodišnji službenik za vlade Khuenove; drugi su pravaši; treći su »furtimaši«, četvrti su »naprednjaci«, peti su »čisti«, šesti nisu baš ništa. I svi su dobri, i svaki može biti kandidat, — samo ne može biti nitko od pučke seljačke stranke.

Zato na gore postavljeno pitanje možemo odgovoriti ovako: Gospodska naša politika može se složiti i pomiriti sa svim i sa svačim: s madžaronom, furtimašem, naprednjakom, čistim, a najlakše s onim, što nije n i š t a, — samo ne može i upravo ne će da se složi i pomiri s pučkom seljačkom politikom ni s njezinim ljudima.

U to se je vriedno zamisliti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 25.)

Novo »magjaronstvo«.

Ali ni mnogi odrasli ljudi, pače ni političari ne znadu, kako je do toga došlo i kako se to može tako dugo držati, da jedan narod vlada nad drugim, ili bolje: da tudja gospoda vladaju i nad svojim i nad kojim susjednim narodom. Ni mi toga ne ćemo sada na tanko razlagati. Dosta će biti, ako za ovu stvar, o kojoj smo nakanili govoriti, kažemo za nas Hrvate ovo: Mi smo Hrvati imali u staro vrieme svoje vladare i svoju gospodu. Istina je, i naši stari vladari, bani i kralji, koji su bili Hrvati, nisu vladali, kao da su sami na svietu, nego su i oni trebali pomoći drugih vladara i druge gospode. Tako su u staro vrieme imali hrvatski vladari posla s grčkim carem u Carigradu, pa onda s papom u Rimu (jer je i papa u ono vrieme bio vladar). Pred 800 godina dali su se hrvatski velikaši pod ugarskoga kralja, a pred 400 godina došla je i Ugarska i Hrvatska pod vladara njemačkoga plemena, t. j. pod Beč. Tako je i danas. Kako je i zašto je do toga došlo, toga ne ćemo razlagati, jer ne samo da nemamo toliko prostora, nego je to i težka stvar. Toliko se

mora ipak reći, da tomu nije krivo to, što nas Hrvata ima malo, i što smo slabi, pa smo se morali uteći pod tudju vladu. To nije istina zato, jer poljskoga naroda ima tri i četiri puta više nego nas Hrvata, pa su i oni pod tudjom vladom; a eno na pr. Danci, ili pak Norvežani imadu svoju vladu i državu, a nema ih ni toliko, koliko nas Hrvata.

Za ovu stvar, o kojoj govorimo, glavno je, da znademo ovo: Banska Hrvatska nema s Ugarskom samo zajedničkoga vladara (kralja) u Beču, nego ima osim svoga sabora i svoje vlade u Zagrebu još i zajednički sabor i zajedničku vladu u Pešti. No nješto slično ima i Ugarska s Austrijom, naime ovo: Ugarska i Austrija imadu ne samo jednoga vladara, nego i zajedničku vojsku. — Tako je danas. A bilo je vrieme, kad ne samo Hrvatska, nego ni Ugarska nije imala svoje vlade, nego su iz Beča vladali, kako su htjeli. Magjari su se sve to više izpod bečke vlade otimali i zbilja su se do danas izpod Beča posve oslobodili, samo još nemaju svoje vojske, nego dan današnji slušaju u svojim regimentama: abtak! reksum! i t. d. A sada traže i zahtievaju, kako ste mogli čitati, da se iz njihovih regimenta njemački jezik odstrani, a da se uvede, naravski, magjarski jezik. To vam je glavna stvar, radi koje danas u Ugarskoj nema mira, pače nema ni prave vlade, jer je cieli sabor proti novoj vladi, koju je kralj ovih dana postavio. A u ustavnoj državi nije prava vlada, proti kojoj je sabor.

Kad mi ovako čujemo i čitamo, kako su se Magjari borili proti Beču, je li da se svaki od nas mora pitati ovako: Ako Magjari nisu zadovoljni, premda imadu sve u svojim rukama osim vojske, — kako je to, da su Hrvati zadovoljni, koji nemaju svojih željeznica ni svoje pošte, a što je glavno: koji nemaju svoje muke u svojim rukama, t. j. nemaju svojih financija? Kako je to, da su oni zadovoljni? — Nisu svi zadovoljni bili nikada, a nisu ni danas. Osobito od onoga vremena, kad je Hrvatska predala Ugarskoj željeznice, financije i t. d., t. j. od god. 1868., kad je sklopljena »nagodba«, — osobito od onda ima Hrvata, koji su nastojali, da Hrvatska bude »samostalna«, ili da bude »ravnopravna« s Ugarskom, — ali su proti tomu bili drugi Hrvati, i to su »magjaroni«. To su ljudi, koji su za ugarsko-hrvatsku zajednicu, a proti državnomu pravu hrvatskomu, — to su ti magjaroni.

Zašto su magjaroni vodili i pravili takvu politiku, t. j. jesu li za to imali kakav politički razlog, to je težko kazati. Mogao bi tko reći, da su tako radili zato, što su mislili, da drugačije nije moguće, t. j. da nije moguće ni misliti na to, da bi Hrvatska mogla biti samostalna. Možda je tko medju njima tako mislio, ali je težko vjerovati, da je to jedini razlog za njihovu politiku. Ta ako se nije moglo ni misliti na to, da Hrvatska bude samostalna, — moglo se je misliti barem na to, da se Hrvatskoj ne čini krivo.

— samo treba da još koju o njima kažemo zato, da se bolje vidi, kako su u najnovije vrieme nastali novi magjaroni.

Stari naši magjaroni držali su se magjarske tako zvane liberalne stranke, koja je u Ugarskoj imala preko 30 godina vladu u rukama. Kad je nedavno ta liberalna stranka kod izbora propala, t. j. kad je većinu zastupnika dobila opozicija, a medju njima najviše Košutovci, koji zahtievaju, da se mjesto njemačkoga jezika uvede u sve ugarske regimente magjarski jezik, — sav je sviet čekao, što li će sada hrvatski magjaroni. Hoće li i oni s Košutovcima proti Beču? — Na to pitanje dao je odgovor u ime Hrvata predsjednik četrdesetorice u Pešti, zastupnik i bivši ministar Nikola pl. Tomašić, koji je rekao u kratko ovo: Mi smo Hrvati za magjarsku politiku; no ako se u ugarske regimente uvede magjarski jezik, mi zahtievamo, da se u hrvatske regimente uvede hrvatski jezik, jer nas to ide po zakonu (po nagodbi).

Tako je u glavnom rekao taj stari magjaron, i to, kako kažu, najprije pred kraljem u Beču, a onda i u zajedničkom saboru u Pešti. Na te Tomašićeve rieči digoše se Košutovci kao biesni, veleći, da Hrvati eto opet pomažu Beču proti Magjarima, jer prave Magjarima neprilike. Sve je to kažu, Tomašića naputio onaj nesrećni Khuen, koji služi samo Beču. — Tako Magjari. Ali se odmah našlo i medju Hrvatima ljudi, koji su rekli da je Tomašić sve pokvario, jer ako Magjari ne dobiju ništa, ne ćemo dobiti ni mi Hrvati; a ako Magjari budu jači onda će se nama osvetiti, što smo im pravili neprilike, pa nam ne će dati ništa. Mi drugo i ne zaslužujemo, jer smo uviek samo bečke sluge. Beč ne zna, što je zahvalnost, pa kad nas ne treba, onda

nas odbaci. Tako ne valja. Trebalo je čvrsto pristati uz Košutovce proti Beču, pa kad bi Košutovci nadvladali, onda bi oni na svoje pomoćnike drugačije gledali.

Tako sada dan na dan pišu njekoje naše novine, a mi velimo, da je to novo magjaronstvo. Ovo novo magjaronstvo ima za svoju politiku, kako se vidi, i svoje razloge, — što se za stare magjarone do sada nije moglo reći. Koliko vriede ovi razlozi za novo magjaronstvo, o tom ćemo se ozbiljno porazgovoriti u dojdućem broju.

(*»Hrvatski Narod«, God, 1905., Br. 24.)*

Još o novom »magjaronstvu«.

Prije nego nastavimo razgovor o toj stvari, treba spomenuti jednu sramotnu i štetnu stvar u našoj politici, a to je ovo:

Sve naše opozicionalne stranke bez razlike kažu jedna drugoj, da su u svezi s »magjaronima«. Pravaši su za cieloga svoga vieka govorili i pisali narodu ne samo to, da su »obzoraši« proglasili Hrvatsku »ugarskom krunovinom« i spravili ju pod Magjare, i ne samo to, da su se za mastne službe i plaće prodali, nego i to, da su oni samo jedan dio ili lievo krilo »magjarona«, te da njihova politika i ne ide za drugim, nego samo za tim, da pomoću Magjara dodju »na korito« t. j. da magjarone podkopaju te da sami dobiju vladu u ruke. To se može još i danas čitati u našim novinama. — »Obzoraši« su opet govorili i pisali za pravaše, da su pravaši uviek držali s »magjaronima«: da je već pok. A. Starčević pomagao magjaronskomu banu Rauhu protiv »obzoraša«, da su za volju Magjarima grdili uspomenu bana Jelačića, i t. d. A tek onda, kad se je stranka prava razdvojila, pa kad je jedno krilo pravaša počeo voditi Frank, — tek onda, pa sve do danas pišu naše novine dan na dan da je Frank u svezi s »magjaronima« i s vladom, da je pomagao grofu Khuen-Hedervaryu, i t. d. i t. d.

Tako to traje kod nas već blizu 40 godina, pa tko bi htio vjerovati našim novinama, morao bi misliti, da medju Hrvatima i nema opozicije, nego da su sve to sami »magjaroni«.

A tako vam je to i dan današnji. Naša hrv. pučka seljačka stranka živi jedva pol godine, pa se već i za njezine ljude govori i piše, da su u svezi s magjaronima. Ima ljudi, koji »na svoje poštenje« uvjeravaju, da je hrv. pučka seljačka stranka kod petrinjskoga izbora bila u svezi s magjaronima, a tek ovih dana napisale su jedne novine, da mi liepo i prijateljski pišemo samo o frankovcima i magjaronima.

Pa kad sve to ide tako liepo, čemu da i mi ne kažemo komu, da je »magjaron«? Zašto bismo mi jedini bili izuzetak u toj stvari? Zar mi moramo biti najpametniji? — Nipošto! Kad ne znamo protivniku ništa drugo prigovoriti, — recimo mu samo, da su sve to magjaroni, a mi da smo jedini pravi rodoljubi, — pa je stvar gotova: protivnika smo utukli i mi ćemo onda sami spasiti narod i domovinu.

Ovakove gorke šale dolaze čovjeku na pamet, kad vidi, kako se to kod nas vodi politika.

Ali to i nije politika, nego nješto drugo. No tako mora biti sve dotle, dok hrvatski naš narod bude lako, a tvrdo vjerovao, kako danas vjeruje: da nijednomu političaru nije do naroda, nego samo do toga, kako bi narod izdao i prodao. A da naš narod ima razloga u to vjerovati, to je razloženo u knjižici o našem programu (na str. 34.) Ono, što hrvatski političari jedni o drugima govore i pišu, — tim se narod samo utvrdjuje u tom svojem mišljenju.

Mi smo odlučili, da u toj stvari počnemo posve drugačije, pa smo i počeli već u spomenutoj knjižici. Mi o toj stvari mislimo ovako: Narod, koji je proživio ovakvu političku prošlost, kakvu je proživio naš hrvatski narod, — takov narod rado vjeruje u političko i narodno izdajstvo. I treba narodu samo kazati: To je izdajica, — i narod je na tvojoj strani . . . tako dugo, dok tko za tebe ne kaže, da si ti izdajica.

No zašto naš narod tako lako vjeruje, da su ga gospoda spremna vazda izdati? — Evo, zašto:

Istina je, što naše novine često pišu: da Hrvatske nije nikada tudjin osvojio niti nad njom zavladao. Ta pogledajte i danas po banskoj Hrvatskoj: u državnim službama sjede sama domaća gospoda. Istina je dakle, da su se gospoda hrvatska vazda samo dobrovoljno predavala pod vladu tudje politike. Posve je dakle naravski, da narod misli ovako: Kad nama ne zapovieda i ne vlada tudjinac, nego naši ljudi po tudjinskoj

komandi, svemu su krivi domaći ljudi ,koji su se tudjinu predali, pa bi sve dobro bilo, kad se naši ljudi ne bi tudjincu predavali, kad ne bi bili izdajice. — Ovo spoznanje — to je do danas, ako i ne jedina, no svakako je to najjača politička spoznaja našega puka, to je jedina pučka politička misao. Zato je ta misao najsigurnije oružje, koje će ubiti svakoga protivnika. Zato su se naše stranke toliko i služile tim oružjem, — zato su se tako i izmrcvarile.

No pita se: Zašto su se naša gospoda predavala tudjinu? To je jasno: Zato, što su vodila politiku bez naroda. Kadgod su tudja gospoda tražila štogod od Hrvatske, naša su gospoda gotovo svagda popustila, jer su bila slabija od tudjinske gospode.

No mogao bi tkogod reći: »A zar bi bilo drugačije, da je uz našu gospodu bio i narod? Onda bi valjda i uz tudju gospodu bio njihov narod, pa bismo mi Hrvati bili opet slabiji, jer nas ima manje.« Kako bi bilo, kad bi tako bilo, to se ne zna, jer toga još nije bilo. No kad bi do toga došlo, da se na nas Hrvate digne tudji koji narod, — onda bi i naš narod vidio, da smo slabiji, a ne bi vjerovao u izdajstvo, kako danas vjeruje.

Napisali smo sve ovo zato, da vidite, kako ni glasovito to hrvatsko »izdajstvo« nije baš tako jednostavna stvar, kako se kod nas o tom govori i piše.

Ima izdajica i izdajstva »stotinu vrsti«, — kako kaže ona naša knjižica, ali narodno izdajstvo nije takva stvar, koju je dosta samo pokazati i kazati: To je izdajstvo, »vjeruj meni, narode.« To ne ide tako, osobito danas, kad politiku vode stranke, t. j. više ljudi zajedno. A već kod jednoga čovjeka nije izdajstvo i narodna nevjera samo jedan čin, kako njekakva pogodba, — nego su tu razni puti i načini, koje treba razložiti i dokazati, pa ni onda još nije stalno, je li taj čovjek sve to učinio samo zato, da se okoristi, ili je pak i on imao kakav, i to politički razlog. A kako je tek ondje, gdje bi čitava stranka počinila izdajstvo! Ta kad bi se i tu moglo pokazati na jedan kakav čin, recimo na pogodbu za cienu izdaje, — to bi bili ljudi gori od razbojnika! — Pa ipak naši ljudi govore i novine pišu o »prodanim mešinama« — kao o najobičnijoj stvari!

To je sramota, i tome treba da jednom bude kraj! Sramota je, što se i najmladje i najnaprednije naše stranke još uvijek

služe starim ovim oružjem, starom lažju o tajnim savezima i pogodbama, drugim riečima: služe se starim lažima o izdajstvu. Mi rekosmo, da je misao o vječnom i trajnom gospodskom izdajstvu — da je ta misao do danas jedina politička spoznaja našega puka: on drugo ne zna, njemu je uviek i uviek na pameti gospodska nevjera i izdaja. A što se i najmladji, pa i »najnapredniji političari služe žalostnim ovim političkim kapitalom, dokaz je to, da je i naša nova politika opet samo nastavak stare gospodske politike, koja i jest kriva, da narod tako čvrsto vjeruje u izdajstvo.

Tomu, velimo i opet, mora biti jednom kraj. Naš narod treba da prestane jednom vjerovati u to, da je politika samo sramotno trgovanje narodnom srećom i nevoljom. A tko narodu i danas još govori o tajnim savezima s vladom, ili s narodnim neprijateljima i protivnicima, taj ne samo da narod učvršćuje u tom uvjerenju, nego taj i nehotice priznaje, da politički vodje i političke stranke imadu i pravo trgovati na taj način; takvi i nehotice posvećuju svu krivicu stare gospodske politike.

Vrieme je već, da naš narod dozna i spozna, da je dobra volja i poštenje doduše prvi uvjet za politiku, kao što i za svaki drugi rad, — ali da samo dobra volja i poštenje nije dosta za politiku. Narod treba da spozna, da je i u politici nužda vrlo često jača od svake dobre volje, a onda i to, da neznanje i glupost još češće pokvari sve, što hoće dobra volja. Naš narod treba da spozna, da politički protivnik ne mora biti zato i nepošten čovjek, ili, kako se danas kaže: »prodana mešina«. Jednom riečju: Naš narod treba da jednom počne političke svoje prijatelje i neprijatelje razložno prosudjivati.

Tako mi mislimo. Pa ako mi poslie svega toga nazovemo koju opozicionalnu stranku »magjaronima«, — to ne znači, da njezine ljude držimo za »prodane mešine« i izdajice, nego mi tim imenom zovemo jednu posebnu političku misao, koja ima i mora imati i svoje uzroke i razloge.

Kako su nastali naši novi »magjaroni« i kakve imadu razloge za svoju politiku, — o tom ćemo svršiti razgovor dojdući put.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 27.)

Magjaronstvo.

(Treći razgovor.)

Kad smo počeli pisati ove razgovore o magjaronstvu, nismo ni mislili, da će to biti tako potrebno, kako nam se sada čini. Velimo tako zato, jer se je u ovo nedjelju dana pokazalo, da će se naši političari zbilja skoro razdieliti na »magjarone« i »austrijance«. To se vidi po tom, što naše novine pišu, jer se malone dan na dan piše o tom: hoćemo li mi Hrvati s Peštom ili s Bečom, t. j. hoćemo li s Magjarima, ili s »Austrijom«, to jest »sa Švabom«, kako se kaže. A treba dodati i to, da o toj stvari ne pišu samo sve naše novine, nego o tom pišu i njekoje magjarske i njemačke novine, a po svem se vidi dobro, da i Magjari i Niemci nas Hrvate mame svaki k sebi. Ali ni to nije sve, nego smo u novinama čitali i to, da će skoro doći u Zagreb jedan odlični Magjar, i to predsjednik magjarskoga sabora, po imenu Just (Juszth), pa da će se o toj stvari dogovarati s hrvatskim političarima. Vriedno je spomenuti i to, da taj Magjar Just ne će pitati samo dosadašnje naše magjarone (Tomašića, Spevca, Egersdorfera i t. d.) nego će popitati i opozicionalce, što i oni misle. A kaže se, da se magjaroni toga boje, jer po tom vide, da im pravi Magjari više ne vjeruju. A čitali smo i to, da će magjarski političari poći i u Dalmaciju, pa da će i dalmatinske Hrvate pitati, što oni misle: Hoće li ostati pod Bečom ili će se pridružiti »svetoj kruni ugarskoj«. — I tako se je u ovo njekoliko nedjelja toliko toga nakupilo, da naši novinari i političari imaju ne samo dosta pisanja o toj stvari, nego jedni druge njekako draže: »Vi ste magjaroni! Vi ste austrijanci!« A onda se jedni i drugi ljute i psuju, a Bog zna zašto? Očito je, da su jedni za jednu, a drugi za drugu stranu, a ipak se jedni i drugi srde, kad im se to kaže! Tako se jedne novine ljuto srde i na nas, što smo napisali samo to, da ima »novih magjarona«.

To je doista čudno, što je našim političarima žao, kad se njihovoj politici dade ime po tom, kakva je: Jedni su za magjaronsku politiku, pa im kažeš, da su »magjaroni«, — i njima je žao; drugi su za bečku politiku, pa im kažeš, da su »austrijanci«, — pa je i tima žao. No kad se sjetimo, što smo o tom posljednji put napisali, onda nam to ne će biti čudno. Mi smo naime kazali, da naši političari jedni drugih ne prosudjuju razložno, nego jedni druge nazivlju prodancima i izdajicama, pa kad se komu kaže »magjaron« nije čudo, ako sav sviet misli, da taj hoće da narod i domovinu prodade ili izdade Magjarima. Osobito nije čudo, ako tako misli narod, jer naroda nitko za ništa ne pita, niti mu politički vodje kažu, što su nakanili i odlučili. Narod dakle ne zna posve ništa, što naša politička gospoda snuju i dokončaju, pa onda nije čudo, da svatko sebi sam tumači, zašto su gospoda odlučila ovako ili onako, pa da svuda gleda i nalazi samo izdajstvo. Dok se vodi gospodska politika, drugačije ne može ni biti, jer ta politika ne daje narodu razloga, a onda je posve naravski, što im narod bez razloga i sudi. — Zato ćemo mi tu stvar po mogućnosti razložiti.

Kada se pita: Hoćemo li mi Hrvati s Bečom, ili s Peštom, treba prije toga razložiti ovo pitanje:

Možemo li mi Hrvati, kamo hoćemo? Možemo li mi s Bečom, ako hoćemo, i možemo li od Pešte, ako hoćemo? — Već sama zdrava pamet kaže, da je suvišna svadja radi toga, hoćemo li s Bečom, ili s Peštom, — ako mi sami ne možemo o tom ništa odlučiti. I premda je to tako očito, ipak naši novinari i političari jedni po drugima lupaju: Ti nas hoćeš pod Magjare, ti nas hoćeš pod Beč, — a kad tamo, svaki ikoliko ozbiljniji i pametniji političar znade, da o tom danas ne može biti ni govora, da bi Hrvati mogli o tom po volji odlučiti.

Osobito nam se čini nesavjestno, kada tko govori ili piše: »Mi ne ćemo ni s Bečom ni s Peštom, — mi ćemo sami! Mi nismo ni za magjaronsku, ni za bečku, nego smo mi za hrvatsku politiku!« Ima ih, koji na to kažu: »To je sve liepo, kad bi to moglo biti!« — a mi ne kažemo ni to, da je to liepo, nego je to ili bezdušno ili nepromišljeno, jer i opet ozbiljan političar znade, da to danas znači varati i sebe i drugoga, kad se kaže: »Mi ćemo Hrvati sami!« Tko hoće da narod zavarava, pokazujući se tako velikim i »pravim Hrvatom, neka slobodno tako govori i piše. Mi sad ne možemo svega toga ni onako na krupno razlagati, nego ćemo se na to još povratiti. A sad kažemo samo to:

Danas se Beč i Pešta natežu. Nas Hrvata ima i pod Bečom i pod Peštom. Razumije se samo po sebi, da mi tu možemo pomoći ili jednomu ili drugomu. To se razumije ne samo zato, što nas Hrvata ima ipak oko tri milijuna, nego osobito zato, što mi po svojoj prošlosti i po današnjem zakonu imamo i pod Bečom i pod Peštom takovo mjesto, da će Beč i Pešta našu gospodu morati ipak pitati barem za njeke stvari. — Ne radi se dakle o tom, niti smo na žalost mi Hrvati na to spremni, da ovaj čas odlučimo o sudbini i budućnosti čitavoga svoga naroda, kako to pišu njeke novine. Ono, što te novine pišu: da je sada »sudbonosan čas«, pa ako sada ne učinimo ništa, ili ako pogriešimo, sve je propalo, itd. —, to je prava gospodska politika. Mi smo zadnji, koji ćemo reći, da ne treba ništa raditi; i mi znamo, da sunce svaki dan samo jedanput izlazi, — ali mi ne držimo, da bi još dan današnji gospoda mogla narodu svezati ruke za stotinu i više godina! Ne! Mi čvrsto vjerujemo, da će se gospodska predja, što ju u ovom »sudbonosnom času« spredu i narod njom omotaju, — za kratko vrieme razpasti kao paučina: raztrgat će je pučka politika. Prošla su ta vremena, kad su gospoda, sklapajući medju sobom kojekakve »mire«, »unije«, »konvencije« itd., vezale narode na stotine godina. A što njekoji jauču i lamaju tobože rukama: da će sada sve propasti, ako ne poslušamo njih itd., itd., — to je obična novinarska grmljavina, kojoj se već smiju i slagarski naučnici u tiskari.

Istina je, da će, kako rekosmo, oni u Beču i Pešti, pitati našu gospodu za njekoje stvari, a poglavito zato: Hoće li Dalmacija i dalje ostati pod Bečom, i drugo: kako će se urediti t. zv. carinska granica, t. j. hoće li za prevažanje robe iz Austrije u Hrvatsku vriediti ono isto, što i za Ugarsku. Hoće li doći do toga, da se bude pitalo i za jezik u vojsci, t. j. hoće li u vojsci vladati jezik njemački, ili magjarski, to se ne može za stalno reći. No moguće je i to. — Tu sad nastaje pitanje:

Je li bolje s Bečom, ili s Peštom? — Kad je govor o tom pitanju, treba odmah u početku kazati, da u toj stvari ljudi sude ponajviše onako, štono je rieč, po srcu, ili po »simpatiji«. Jedni ne trpe Magjara, drugi ne trpe Švaba; jedni znadu to proti jednima, drugi znadu ono proti drugima. Jedni i drugi imadu svoje razloge, koje su čuli, ili čitali. No ipak je vrlo čudno, što se je u nas našlo ljudi, koji su u ovoj borbi izmedju Magjara i Beča

— na magjarskoj strani. To su ti »novi magjaroni«. A čudno je to zato: Znade se, da se proti Beču bori magjarska opozicija, u prvom redu Košutovci; naši dakle »novi magjaroni« drže s magjarskom opozicijom. No svatko znade, da ta magjarska opozicija nije nikad prigovarala ničemu, što je ugarska vlada radila u Hrvatskoj, dapače je magjarska opozicija htjela od Hrvatske i više, nego predjašna ugarska vladina (liberalna) stranka. Po čem je dakle magjarska opozicija stekla ljubav njekih hrvatskih opozicionalaca, — toga mi pravo ne razumijemo. A koliko razumijemo, držimo, da bi bilo vriedno, da se o tom posebice progovori. Za sada kažemo samo ovo:

Kako smo već spomenuli danas ljudi sude o Magjarima i o Beču onako po srcu, po simpatiji, kako su to čuli ili čitali u knjigama i novinama. Za obična čovjeka — to je naravski. Ali kad jedna politička stranka pristaje uz Magjare, ili uz Beč, onda mora za to imati i svoje razloge. Koji razlozi govore za Beč, a koji za Magjare, mi ni o tom nemamo kada razpravljati, nego što se tiče Magjara, kažemo ovo: Spomenuli smo, da magjarska opozicija nije nikad ničemu prigovarala, što je ugarska vlada radila u Hrvatskoj. Čudimo se doduše, što to naših novih magjarona ne smeta, ali ipak držimo, a mislimo, da se ne varamo, da bi se naši novi magjaroni tek onda sporazumjeli s magjarskom opozicijom, kad bi se iz Hrvatske uklonilo barem sve ono, što je proti zakonu (n. pr. magjarski jezik i činovnici), — premda o tom naši novi magjaroni ne pišu. Ali ima i još jedna velika stvar, a to je ovo:

Magjari su danas u Ugarskoj jedini gospodari, a za druge narode, kojih svih zajedno ima više od Magjara, — za njih se i ne zna. A magjarska opozicija ne samo da tomu ništa ne prigovara, nego bi ona htjela druge ugarske narode još i niže potisnuti. Po tom je jasno kao sunce, da nijedna stranka, koja je za slobodu i pravicu, ne može s poštenjem pristati uz magjarsku opoziciju, a najmanje bi to mogla koja hrvatska stranka, jer od prevlasti magjarskoga naroda u Ugarskoj nema se ni Hrvatska nadati dobra. Naprotiv svaka hrvatska stranka ima Magjarima za zajednički kakav politički savez postaviti kao prvi uvjet to, da se u Ugarskoj dade sloboda svim narodima: Hrvatima i Srbima, Slovacima, Rumunima i Sasima (Niemcima).

Neka nitko ne kaže, da je to unutarnja stvar Ugarske, pa neka se oni tamo narede, kako znadu. Nipošto! Zna se, da su Magjari isto takav uvjet postavili Austriji. Oni su stupili s Austrijom u savez samo pod tim uvjetom, ako se u Austriji bude vladalo »ustavno« (t. j. ako ne bude vladao sam cesar, nego sabor s cesarom).

Zato mi kažemo: Ako je koja naša stranka spremna na kakav savez i sporazum s Magjarima, a ne traži da se dade sloboda svim narodima u Ugarskoj, — za takvu se stranku mora reći, da se je posve predala Magjarima, da je u podpunom smislu rieči magjaronska.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 28.)

Za narodnu slogu.

Od kada je g. D(erenčin) u »Obzoru« napisao, da u banskoj Hrvatskoj ima 12 političkih stranaka, od onda se jedni iskreno, a drugi lukavo čude, žaloste i sgražaju nad našom hrvatskom neslogom. Na sastanku rodoljuba iz »Slavonije« (4. srpnja o. g. u Osieku) moglo se je čuti, da imamo pače 18 stranaka.

No tko hoće da previše ugrabi, ništa ne zahvati, ili, kako se ono još kaže: Tko hoće da previše dokaže, taj ništa ne dokaže. Tako i ovo. Kad njetko dokazuje, da u nas ima 12, pače 18 stranaka, a nema ih, onda nitko pravo ne vjeruje ni u tu strašnu našu neslogu, pa se domišlja, da je tih 12 i 18 stranaka samo kao njekakav bau-bau, kao strašilo za političku djecu.

O toj stvari treba da budemo na čistom, jer već ima previše tih nepodobština sa slogom i u ime sloge.

Da ponovimo u kratko, što se je u toj stvari uradilo i o njoj pisalo:

Kad je opozicija u Ugarskoj srušila predjašnju vladu, pa kad se sa svih strana stalo pitati i pisati: Što će to sada biti? — počelo se i kod nas pisati: da se približuju sudbonosni časovi, a mi ništa ne radimo. Trebalo bi, da se sastanu naši zastupnici, pa da se dogovore, što će i kako će.

No hrv. zastupnici iz Dalmacije nisu se odazvali pozivu, a na veliko veselje mnogih onih, koji su bili za slogu, izjavio je i vodja starčevićanaca, da ne će u tu slogu.

Kolikogod se je o tim stvarima pisalo dosta nejasno, toliko se je moglo razabrati, da bi trebalo, da se mi Hrvati nadjemo složni proti vanjskomu neprijatelju, da nas ne zateče i da se bez nas ništa ne odluči t. j. da hrvatski narod sa svojom državom ne dodje pod Peštu, ili pod Beč, a da Hrvata nitko i ne pita. No za malo vremena počelo se opažati nješto posve drugo, naime ovo: Njeke novine (»Novi list«, »Pokret«, »N. Srbobran«) počele su otvoreno pisati, da se mi Hrvati imademo sporazumjeti s magjarskim košutovcima, koji će skoro dobiti u Ugarskoj vladu u ruke. Zato treba da ustanemo proti »Khuenovoj kliki«, t. j. proti »magjaronima«, te da ih odpuhnemo. Hoćemo li, da to postignemo, treba da se slože sve opozicionalne stranke, ali bez starčevićanaca (»frankovaca«), a u tu će slogu pristati i Srbi.

Mi po duši kažemo, da ovoga ne razumijemo. Mi smo razumjeli svaku slogu proti »magjarona« sve dotle, dok smo znali samo za jedne »magjarone«, tj. one, koji su kod nas vladali preko 30 godina. Mi smo takvu slogu razumjeli i bez novih »starčevićanaca« (»frankovaca«), jer se je naš sviet već priučio na to, da se novi »starčevićanci« računaju medju magjaronske saveznike. Ali od kada imamo nove magjarone, koji otvoreno priznaju, da su spremni na sporazum s onom magjarskom strankom, koja u Ugarskoj dobije vladu u ruke, — od sada mi ovakve sloge ne razumijemo. Ne razumijemo, kako jedni magjaroni mogu narod zvati u borbu protiv drugih magjarona i onda to zvati slogom opozicije. Kakva je to sloga opozicije, kad jedan dio opozicije ne samo da nije u toj slozi, nego je unapried izključen iz te sloge?

Neka nitko ne kaže: »Starčevićanci (»frankovci«) nisu opozicija!« To mi kažemo, na žalost i sramotu našu, jedni drugima. To su naši stranački sporovi. No ako ostajemo kod svojih stranačkih sporova, kako možemo zvati narod, da se pridruži našemu stranačkom mišljenju? Kako možemo zvati narod u borbu protiv magjarona — samo zato, što su stari magjaroni? Gdje je razlog, da su novi magjaroni opozicionalci, a stari nisu? Zar je to razlog, što su stari imali vladu, a mladi nisu? Ta ne

pišu li i novi magjaroni, da se moraju sporazumjeti, s onim Magjarima, koji budu imali vladu u Ugarskoj? A ako se moraju sporazumjeti, morat će se zadovoljiti s onim, što im Magjari dadu, — kao što su se morali zadovoljiti i stari magjaroni. Ili su možda Magjari davali starim magjaronima više, pa oni nisu htjeli?

Po svem tom stvar je očita: Njekoji kod nas hoće, da se slože njeke stranke proti jednoj stranci, proti starim magjaronima, proti »Khuenovoj kliki«, proti Khuenovu ortakluku. Sve je to obična stranačka politika, i nitko nema prava nazivati to narodnom slogom, pače ni slogom opozicije.

A narodna je sloga zbilja nuždna. No komu je do narodne sloge, taj će u nju pozvati sve Hrvate, pače sve sinove hrvatske domovine, da se u ovom doista ozbiljnom času nadju složni prema tudjim težnjama, da domovinu oslobode i za budućnost obrane od tudjinske prevlasti. A ako u takvu slogu treba pozvati sve sinove hrvatske domovine, onda treba pozvati i magjarone, stare i nove, i starčevićance, a dakako i Srbe, pa i Židove, i Niemce, i Magjare, što ih kod nas ima, riečju sve, koji su proti tudjoj prevlasti nad našom domovinom.

U kratko naše je mišljenje o cieloj toj stvari ovo: Ako je domovina u pogibelji, onda treba da složno ustanu na obranu svi domoljubi; a valjda je prošlo ono vrieme, kad su stranke narodu mogle govoriti, da su svi domoljubi samo u ovoj ili onoj stranci. Ako pak domovina nije u pogibelji, ili ako smo još tako stranački zaslieplјeni, te svaki samo sebe i svoje ljude drži za domoljube, a sve druge za izdajice, koji ne mogu i ne smiju sudjelovati u nijednom domoljubnom poslu, — onda nemojmo govoriti o nikakvoj obćoj narodnoj slozi, nego neka svaka stranka radi i kod budućih izbora po svojem stranačkom programu, domoljublju i ukusu. A raditi stranački, narod pak zavaravati narodnom slogom — nije pošteno, i toga nam je već dosta.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 29.)

Zemljištne zajednice.

Gdjegod dodjemo medju seljački naš narod, svagdje se odmah povede razgovor o domaćoj zajednici, i posvuda se čuje isti sud i isto mišljenje o toj stvari. Gradski ljudi, koji ne znadu, što je seljaku zemlja, koji nemaju prilike prosuditi, da je seljaku zemlja život, da je to njegova plaća, njegov kapital, njegovo sve, — oni često i ne razumiju, kako se seljaci mogu za tu stvar toliko starati, toliko se radi nje za uhom česati i toliko hodati, štono je rieč, od Poncija do Pilata, a sve uzalud. No ljudi od hrvatske pučke seljačke stranke, od kojih su mnogi seljačka djeca, — oni treba da tu stvar prosudjuju drugačije. Zato ovo i pišemo, neka narod znade, kako se u toj stvari medju nama misli i kako nam se je svima u toj stvari vladati.

Što je dakle s tim »zajednicama«?

Hrvatski sabor u Zagrebu stvorio je god. 1894. »zakon o uredjenju zemljištnih zajednica«. Taj zakon kaže, da oni ljudi, koji skupno ili zajednički uživaju kakvogod zemljište, imadu tim zemljištem gospodariti i upravljati po propisu ovoga novoga zakona. A propisi toga zakona kažu, da se ti ljudi imadu sastajati u skupštine, birati odbor ili zastupstvo, namještati osoblje (službenike) za zaštitu šuma itd., a sve to pod pazkom ili nadzorom oblasti. Takvo uredjenje — to je onda zemljištna zajednica.

Da bolje razumijemo, što taj zakon traži, treba odmah spomenuti ovo: Ovaj se zakon ne proteže na zemljište, koje ljudi zajedno uživaju istom poslie god. 1850., od kada naime vriedi gradjanski zakon. Drugim riečima kaže zakon to: Ako su na pr. ljudi kojega sela poslie god. 1850 zajedno kupili kakovo zemljište, koje zajedno i uživaju, — onda ovaj zakon na njih ne spada, niti se imadu ovoga zakona držati. Ovaj zakon dakle vriedi samo za ono zemljište, koje su zajednički uživali njegdašnji kmetovi, koji su zemaljskoj gospodi služili tlaku ili rabotu. — Da je ovaj zakon stvoren samo za njegdašnje kmetove i njihove potomke, vidi se i po tom, što ovaj zakon ne vriedi za ono zemljište, koje je prije god. 1848. bilo zajednička vlastnost plemićke vlastele.

Sad, kad smo ovo spomenuli, možemo pitati:

U koju je svrhu stvoren taj zakon? A poglavito se pita: Je li taj zakon stvoren za to, što je sabor htio da se postara za bolje gospodarenje, pa je zajedničko zemljište postavio pod pazku i pod nadzor oblasti? — Mi velimo, da se to ne vidi iz ovoga zakona, jer da se zakon stara za dobro gospodarenje na zajedničkom zemljištu, onda bi taj zakon imao vriediti za svako zemljište, koje se zajednički uživa. A kako smo čuli, ovaj zakon ne vriedi ni za plemićko vlastelinsko zajedničko zemljište, a ni za ono zajedničko zemljište, koje je poslie god. 1850. kupljeno.

Po tom se jasno vidi, da ovaj zakon o zemljištnim zajednicama pravi razliku medju zemljištem i zemljištem, i to po tom, pripada li to zemljište plemićkoj vlasteli i oslobodjenim seljacima, ili pak pripada njegdašnjim kmetovima i njihovim potomcima. Drugim riečima: Ovaj zakon prenaša njegdašnje staležke razlike u današnje vrieme te u njeku ruku ostavlja na njegdašnjim kmetovima i njihovim potomcima još i danas biljeg ili žig njegdašnjeg kmetstva, koje je kod nas inače ukinuto. Po tom se jasno vidi, da ovaj zakon o zemljištnim zajednicama nije stvoren ni po duhu drugih naših zakona, koji više ne poznaju staležkih razlika, nego su za sve staleže jednaki. A kad je tako, onda ne treba ni spominjati, da ovaj zakon ne odgovara duhu pučke politike, mislima i programu hrvatske pučke seljačke stranke. — To je jedno.

A drugo je ovo: Zakon o zemljištnim zajednicama kaže u paragrafu 26. ovo: »Unutar granica ovoga zakona i pravovaljano sastavljenih pravilnika upravljaju i razpolažu zajednice pod nadzorom oblasti, u ovom zakonu naznačenim, samostalno svojom imovinom.« — Dakle zajednice upravljaju i razpolažu svojom imovinom samostalno, ali se imadu držati ovoga zakona i pravilnika i još pod nadzorom oblasti. Pravilnik si daje po zakonu zajednica sama, a vlada ga ima potvrditi. Nadzor nad zajednicom obavlja kotarska oblast sama, ili po obć. poglavarstvu. Obć. poglavarstvo dužno je na poziv oblasti biti zajednici na ruku (t. j. voditi račune itd.), a zajednica je dužna obćinu odštetiti za taj posao, t. j. taj posao platiti. Dalje nadzorna oblast ima paziti, da se dio izvanrednih šumskih prihoda upotriebi za dobro gospodarenje i za trajno namirenje poreza. Zajednica je dužna namjestiti sposobno osoblje (službenike) za

zaštitu šuma, a oblast je dužna paziti, da se to i učini, osobito da se službenici plate (§. 27. i 28.).

Tako kaže taj zakon. — Ne treba mnogo dokazivanja, da oblast po tom zakonu ima veliku vlast nad ovakvom zajedničkom imovinom. No treba osobito iztaknuti ono: da oblast ima pravo i dužnost paziti i na to, kako će se upotriebiti izvanredni prihod, (na pr. prodaja šumskih stabala), dapače i na to, kako će se platiti ne samo porez, nego i gospodarski sluge (službenici). A kad promislimo, kako je zemljištni prihod glavna stvar vlasniku i kako mu je plaćanje poreza i gospodarskih službenika (radnika) glavna briga, — onda je jasno, da kod zemlj. zajednice oblast ima rieč u glavnim stvarima. Prosudimo samo, kako bi bilo gospodaru, kad bi tko drugi imao suditi, je li taj i taj sluga, kojega je gospodar u službu primio, sposoban za njegovu službu.

Po svem je ovom očito, da zakon o zemlj. zajednicama duboko seže u ono pravo, što ga ima svaki vlastnik nad svojom imovinom. A da su oni, koji zajednički uživaju koje zemljište, zbilja pravi vlastnici, to priznaje i ovaj zakon, kad dopušta, da se zajedničko zemljište može i podieliti (§. 42.), t. j. predati se u podpunu samovlastnost pojedincima zadrugarima. A i sami zajedničari drže, da su oni vlastnici svoga zemljišta, pa zato nije čudo, što njihovoj pravnoj sviesti nikako ne odgovara ono, što hoće ovaj zakon, — da i ne govorimo o stotinu drugih stvari, koje nuždno izlaze iz ovoga zakona. Zato nije čudo ni to, što uredjenje zemljištnih zajednica nailazi na tolike zapreke i potežkoće.

No dok je ovaj zakon u snazi ili krieposti, treba da mu se pokorimo. Drugačije nije. Ali dvoje treba da pri tom držimo na umu svi skupa, a to je:

Prvo: Dobra i poštena uprava, koja bi imala ovaj zakon provesti, svakako će držati na umu, da je za život u obće, a za gospodarenje napose potreban mir i red. Koja hasna od provedbe zakona, ako se postigne protivno od onoga, što se je htjelo postići?! Zato mudro rade oni upravni poglavari, koji u ovoj stvari ne tjeraju mak na konac.

Drugo: Nastojmo mi seljaci svim dopuštenim silama, da što prije dodju u sabor takvi ljudi, koji će ovaj zakon zakonitim putem ukinuti. *(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 30.)*

Kakva je pošta u Hrvatskoj?

Sudite najprije po tom, što se je nama dogodilo ovih dana:

Poslali smo prijatelju Petru Dobriniću iz Zagreba pismo, koje je u Barilović stiglo dne 25. srpnja. Prijatelj Dobrinić slao je po svoje pismo (jer ga je očekivao) tri dana za redom u obćinski ured u Barilović — i nije ga dobio: rekli su mu, da ga nema; napokon ga je dobio dne 30. srpnja, i vidi na njem poštanski pečat: Barilović 25. jula.

Drugi slučaj desio se prijatelju Fr. Bočkaju u Stubici: i on je dva puta pitao za pismo, koje je u Stubicu stiglo 21. srpnja, kako se je vidjelo po pečatu, a dobio je pismo dne 23. srpnja.

Treći je slučaj ovaj: Poslali smo žurno ili ekspresno pismo prijatelju Crljenjaku i na omotu naznačili, neka se uruči po noći (u večer) i platili za glasnika jednu Krunu. Pismo je stiglo na poštu u večer, ali nije uručeno u večer, nego sutra u jutro, i nije ga donio glasnik, nego se slučajno desio čovjek iz onoga sela i ponio pismo.

Ovo su u kratko vrieme tri slučaja, koje smo točno iztražili, a drugih ne spominjemo (a bilo bi vriedno spomenuti osobito naše pošiljke u brodsku okolicu); ne spominjemo ni brzojava, koje smo uzalud platili, kao što smo uzalud pisali i platili spomenuta pisma.

Neka nitko ne misli, da ćemo mi sada pisati o »neurednosti« ili »netočnosti« na poštama u Hrvatskoj, premda ni toga ne bi smjelo biti. Kad bismo htjeli o tom govoriti, mogli bismo reći, da se današnji život bez točne i uredne pošte ne može ni pomisliti, pa da narod, koji toga nema, ne može danas napredovati, jer nikad nikamo ne dospije, jer ga svatko preteče. To je sve istina, ali o tom ne ćemo da govorimo, nego ćemo, jer nam je toga već previše, te se to dalje ovako mirno podnašati ne može, — razložit ćemo, kako je to čudno uredjena pošta u Hrvatskoj.

Kako mnogi znate, Hrvatska nema posebne svoje pošte, nego je pošta zajednički posao s Ugarskom, a zove se kr. ug. pošta (kraljevska ugarska pošta), ili kako se magjarski kaže: »magyar kiraly posta«, t. j. kr. magjarska pošta.

Hajde, neka bude. Ali čujte sad ovu čudnu stvar: Potužili se mi ovdje kod poštanskoga ravnateljstva, da naše novine tamo i tamo ne dolaze nikako ili ne dolaze u redu, pa smo to i dokazali. Pa što mislite, što nam je rekao g. ravnatelj kraljevske pošte? — Rekao nam je, da je on tu stvar dao iztražiti, pa se je, kaže, našlo to, da naše novine zadržava obć. poglavarstvo. — »A što ima hrvatsko obć. poglavarstvo posla s kraljevskom magjarskom poštom?« — pitamo mi u čudu. A g. ravnatelj kr. pošte razloži nam stvar ovako: Kr. hrv. slav. dalm. vlada u Zagrebu izdala je naredbu ili naputak na obćinska poglavarstva, da u toj stvari ide nama na ruku te da sa svojim pismima, što ih prima na pošti, prima i pismo za sela u svojoj obćini i da ih uručuje, komu spadaju.

Mi smo se tomu čudili, a čudimo se i danas. Mi znamo, da možemo poslati pismo u Australiju, i stalni smo, da će to pismo doći u ruke, ako je naslov (adresa) dobro napisan; a nismo stalni, hoće li dobiti pismo Petar Dobrinić u selu Podvožiću, 8 km od Karlovca!

Zašto nismo stalni? — Zato, jer nam se je to dogodilo. A zašto nam se dogodilo? — To je pitanje.

Zašto obć. poglavarstvo nije uručilo pisma Petru Dobriniću, premda je on svaki dan slao svoga sina po to pismo, — o tom ne ćemo razpravljati. To su drugi posli. No mi kažemo, da pisma »kr. ug. pošte« nemaju pravoga mjesta u ob. uredu, i da ta pisma ne smiju dolaziti u takav položaj, da ih obćinsko poglavarstvo može i uručiti i ne uručiti onomu, na koga glase. Drugim riečima: Za pisma, koja se predadu kr. ugarskoj pošti, i za koja mi plaćamo odredjenu poštarinu, — za ta pisma odgovara samo kr. ug. pošta i nitko drugi.

A što to opet znači? — To znači, da kr. ug. pošta mora imati svoje ljude, t. j. listonoše, a ne da obć. poglavarstvo bude u njeku ruku listonoša kr. ug. pošte.

Mi držimo, da bi to bilo ne samo sigurnije i u redu, nego je to jedino pravedno. Prosudite: Za pismo u Podvožić kraj Karlovca plati se 10 filira upravo tako, kao i za pismo u Osiek, u Beč, itd. Ako sad kr. ug. pošta donaša u kuću ono pismo, koje ide u Osiek, ili u Beč, kako to, da će ono pismo, koje ide u Podvožić, ležati u Bariloviću dotle, dok mu se tko ne smiluje? Kako je to? Zar za ono pismo nije plaćena podpuna poštarina?

Neka nitko ne kaže i ne pita: A tko će nositi pisma u svako zakutno selo, koje je Bog zna kako daleko od pošte?! — Takav prigovor ne vriedi ništa, jer da se tako kod pošte misli, pošte ne bi nikada ni bilo, i to zato, jer se kod pošte ne gleda na daljinu u jednoj državi. Svatko zna, da se za pismo iz Zagreba u Beč plaća upravo tako 10 filira, kako i za pismo iz Zagreba u Podsused, koji je Zagrebu na pragu.

Neka nitko ne kaže ni to, da bi to mnogo koštalo: slati čovjeka ne znam kako daleko, a možda s jednim pismom. — To se razumije, da to košta. Ali zato listonoša u gradu uruči u jednoj ulici za njekoliko sati na stotine pisama, pa ipak je za svako pismo plaćeno 10 filira. Ako pošta vidi, da se to ne izplaćuje, neka povisi poštarinu, — ali pošta je za to tu, da pisma uručuje naslovniku, a ne da pobere poštarinu, a pisma predade njekomu drugomu bez brige, hoće li ih uručiti.

Znamo mi, da se ta stvar vrti oko troška. Trebalo bi, da kr. ugarska pošta otvori više pošta u Hrvatskoj i da na njima namjesti poštare, koji bi imali kola, konje, bicikle, listonoše. To stoji novaca, — to se razumije. Ali mi već rekosmo, da mi u Hrvatskoj, koji dopisujemo sa seljacima u selu, plaćamo jednaku poštarinu za naša pisma, — pa imamo pravo i tražiti, da se naša pisma uručuju u redu, i da ih uručuje pošta. A pobirati poštarinu, pisma pak prepuštati kamo im drago, — mi znademo, kako se to zove, ali ne ćemo da kažemo.

Vi znate, da naše obćine pobiru i porez, da popisuju i vojnike itd. A sve su to poslovi zajednički, na korist ciele državne zajednice, — a obćinske službenike plaćaju obćine same. To je ona težka stvar, onaj obćinski »preneseni djelokrug« — prenesen od zajedničkih službenika na obćinske, — na što se toliko tuže rodoljubni i pravedni njeki naši političari. Sad eto doznajemo, da obćine obavljaju i onaj posao, koji spada na poštu, a pošta je i opet zajednički posao. I tako mi plaćamo i poštarinu kao i sve zajedničke troškove (56 od naših dohodaka!), i još obćinu, i još naša pisma ne dolaze, kamo ih šaljemo! Doista, tu je težko ne kazati, kako se to zove. Ali ne ćemo i opet, nego pozivamo opet i opet: Ljudi, trgnimo snagom, da ustavnim i zakonitim putem stresemo sa sebe, što nas po krivici pritište!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 31.)

»Dospjet ćemo . . .«

Sada već nitko o tom ne sumnja, da su Rusi u Mandžuriji potučeni najviše zato, što je kod njih sve išlo polako, kako se je komu htjelo, a ne, kako bi i kada bi trebalo. Kad je tko koga potjerao: »Daj, čovječe, požuri se!« — čuo se u Mandžuriji i u cieloj Rusiji vazda jedan stalni odgovor: »Dospjet ćemo! Ne boj se, dospjet ćemo!« — Nu, pak se je vidjelo, da nisu nikad nikamo dospjeli, da su ih Japanci gotovo svagda i svagdje pretekli i potukli. Jest, kad bi Japanci bili čekali, dok se ciela silna Rusija protegne kao iza sna, pa da bi bili svoja djela nastavili pod rusku golemu šaku, nema sumnje, — ruski bi medonja zamahnuo te poklopio i zgnječio Japance kao muhe. Ali to danas ne ide tako. Dok je Rus jedan drugoga poticao i gurao: »Daj, makni se!«, i dok je jedan drugomu odgovorao: »Čekaj, dospjet ćemo!« — dotle je Japanac naskočio — i stvar je bila gotova. Pa mislite, da je Rus i onda skočio od jada, ljutosti i sramote? — Nije, nego ste opet čuli samo jednu jedinu rieč: »Ničego* . . . « t. j.: Ništa, ništa! — Gdjekoji koji je dobio dobrano po glavi, ili koji je vidio, da je najviše kriv, taj se je možda malo počesao za uhom, a onda za čas i taj kazao liepo mirno: Ničega! . . .

To vam je eto ruska narav. Rusi to sami znadu, pa kažu, da je to njihova »široka natura«. Ta se ruska »široka natura« pokazuje i drugačije, na pr. na ovaj način: Napije se naš Rujo baš ljudski rakije i dodje veseo kući medju družinu; stupi u sobu i ne zna od veselja drugo, nego kako opazi veliku peć (furunu) u sobi, pograbi nješto, što mu prvo dodje pod ruke, i obori se na peć te ju taj čas poruši do temelja! Porušio čovjek rodjenu svoju peć, i to ne od ljutosti, nego od veselja! Pa što ćeš mu?, — to je njegova »široka natura«, kako kažu ruska gospoda; to je ruska »volja«, kako kažu ruski seljaci. Ništa nije Rusu nad njegovu »volju«. Zato on njoj i pjeva: »Oj, ti moja volja, voljica!« I ono, što mi njekoji kažemo »sloboda«, — Rus i tomu kaže »volja«: pustili ga, kaže na volju iz tamnice, a mi bismo rekli na slobodu. Pa i jest tako: Prava sloboda — to je ono, kad je čovjeku na volju i po volji . . .

* »Ničego« to je ista ona rieč, kao što je ono, kad mi kažemo »ničega« samo što to Rus izgovara »ničevo« i to onda, kad hoće da kaže »ništa«.

I ne može se poreći — ovakva volja — to je život! To je pravi život. »Sad ja vidim, da po volji živim,« — pjevalo se i još se pjeva i po našim sokacima...

Jest, to je život, ali, vidite, ovakav: Porušio čovjek danas rodjenu svoju peć, a sutra će drhtati od zime. Ili da spomenemo velike stvari iz boja u Mandžuriji: Rusi nemaju ugljena, kad se nisu postarali, da ga prirede, koliko i kako treba, a treba ga. A kad ga treba, smozi ga, kupi ga, pa pošto bilo. Plati i ne žali, što moraš platiti trostruko, desetorostruko — samo zato, što ti se je prije htjelo onako po volji čekati, sve misleći i govoreći: »Dospjet ćemo!« Pa i onda, kad se plati i strada — »ničego«! Ništa za to!

Takav život »po volji« — to je čas veselje i užitak bez kraja — a za čas stradanje i muka opet bez kraja.

Kakav je to život? — To je život, da tako kažemo, naravski: bez brige, bez skrbi, bez misli, bez plana i osnove, bez računa; to je život slobodna čovjeka i naroda, koji živi samo toliko, koliko ga goni krv i srce, koliko skaču žile i mišice.

Liep je takav život i sladak, i ako ima u njem mnogo jada i gorkosti. Oh, živjeti po volji, kako je to liepo!...

No takav život bez osnove i bez računa nema uspjeha: ljudi i narodi, koji tako živu, ne idu napried, nego s vremenom propadaju. To se vidi očito. Gledajte oko sebe: Tko živi i napreduje, tko teče i ima? — Onaj, tko rano rani, a kasno lieže, — koji se drži vremena; onaj koji pazi i broji i ne sipa u ludo, onaj... nu, pogledajte židova.

»Uh, takav život! Uviek samo paziti, uviek se starati, uviek brojiti i računati, uviek spekulirati! Vrag odnio i takav život! Bolje je i ne živjeti! Volim proživjeti čas po volji, pa nemao ništa nego postati gavan, a ne znati za veselje, ne ispuniti si volje...«

Koliko tako govore, — pa ih gledajte, kako im je. Uzalud je: čovjek je stvoren da živi po razboru, da pazi, broji, računa. Promislite, koliko je strpljivosti i smišljanja trebalo, dok su ljudi stvorili, recimo, prva kola, tu najprostiju mašinu ili stroj. Tu treba da jedno pristaje uz drugo, da sve bude kako-tako točno po mjeri i t. d., — inače kola ne će napried. A koliko su još ljudi toga izmislili, čim se i danas služe i napried pomiču,

— a nije to išlo onako: »Čekaj, dospjet ćemo!« nego je trebalo dane i noći mozgati, grbiti šiju, lomiti ruke i prste — sve proti volji i voljici. Ali to je — kultura, to je prosvjeta, to je napredak. A ono »po volji«, ono »ničego«, — ono je Mandžurija, ono je barbarstvo, ono je poludivljačtvo, ono su batine, ono je propast....

Neka nitko ne kaže: U brizi, u staranju, u brojenju — kakav je to život i užitak? — Jest, i to je život i užitak, ali razborit, umjeren — ljudski život i užitak. A za takav život čovjek i jest stvoren, takvim se životom čovjek i drži na svietu. Bez toga bi ga bilo davno nestalo s lica ove zemlje, — bili bi ga izjeli vuci...

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 31.)

Zabranjen sastanak u Kraljevcu na Sutli.

Kako smo u posljednjem broju javili, bio sam se dogovorio s njekim ljudima u Kraljevcu, da će se u nedjelju dne 14. o. mj. obdržavati sastanak pozvanika, koji žele, da se upute, što hoće H. P. S. S. Na urečeni dan dovezao sam se u Kraljevac oko 4½ sata po podne, no ljudi mi kažu, da je tu »predstojnik« već od 10 sati u jutro i da je sastanak zabranio i zaprietio globom od 100 K onom seljaku (Pavliću), u čijoj se je kući sastanak imao obdržavati. Ja podjem u gostionu, gdje je bio, kako su mi rekli »predstojnik«. Tu zbilja nadjem upravitelja kr. kotarske oblasti klanjačke, po imenu Vrkljana, gdje sjedi uz čašu vina s obćinskom gospodom i učiteljem. Upravitelj mi kr. kot. oblasti reče, da je zabranio i da zabranjuje sastanak, jer on, kaže, pozna svoje ljude. Na moje pitanje: boji li se nemira i nereda, odgovorio je upravitelj, da se toga ne boji, nego da ljudi ne će razumjeti, što ćete im vi, kaže, razlagati, pa će poslie biti »komedije«. Iza poduljega uzaludnoga dokazivanja udaljim se, a upravitelj pošalje za mnom opć. redara, koji mi uruči pozivnicu »radi presluha«. Ja sam se pozivu odazvao, pa mi upravitelj kot. oblasti ponovno u opć. priopći, da sastanak zabranjuje, a vi, kaže, imate smjesta ostaviti moj kotar. Ja na to odgovorih, da sam

pozvan na večeru u jednu kuću, pa da ću tamo. No upravitelj kaže: Možete, ako mi zajamčite, da u toj kući ne će biti nikoga osim članova one obitelji. — Ja toga, rekoh, ne mogu zajamčiti, jer ne znam, je li domaćina još koga pozvao, a ako jest, ja ga ne mogu tjerati, bit će svakako tamo jedan gospodin, koji je kolima došao po mene. — Onda ne ćete ići — kaže upravitelj, a ja koračim k vratima, da ću otići, veleći upravitelju, neka uređuje, ako misli, da ima razloga. Upravitelj na to reče: Sad ćete ostati ovdje, — a nazočni obć. redar priskoči k vratima i zakrči mi put. — »Sad ćete sa mnom u Klanjec« reče upravitelj. Dok su se spremala kola, upravitelj je kot. oblasti koješta govorio (da mu je žao, što se je tako dogodilo itd.) a ja ga napokon upitam: Imate li što proti tomu, da odem g. kapelanu i da tamo ostanem, dok bude vrieme, da podjem na kolodvor. — Dobro, samo neka ide s vama g. obć. upravitelj. — Čemu policajna pazka? Toga ne ću. — A hoće li još tko biti tamo? — Ja ne ću nikoga zvati, a ako g. kapelan koga pozove, ja ću ga moliti, da ga odstrani, — rekoh smiešeći se. — Da, da, recite to u moje ime — reče kot. upravitelj. — Mogu dakle ići, nisam više uhapšen? — Možete. — Podjoh, a upravitelj kot. oblasti za mnom, dok se pred gostionom nismo razstali. Upravitelj mi je još nješto dovikivao, što nisam pravo razumio.

Kod g. kapelana Mikovića proboravih u ugodnu razgovoru do 8 sati, dok nisu došla kola. G. kapelanu hvala za stan i za dobrotu.

Suvišno je na široko razlagati, što treba misliti o cielom tom dogadjaju. Dosta je upozoriti na to, da čovjek ne smije ni na večeru, pače ni na razgovor k prijatelju, ako prije ne zajamči upravitelju kot. oblasti, da tamo ne će biti nikoga trećega. — A toga u zakonu nigdje nema.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 33.)

Poslie skupštine.

Kako je liepo, kako je ugodno čovjeku, kad zna, da je učinio svoju dužnost! A kako je tri puta ljepše i ugodnije, kad mu uza to i posao podje za rukom, kad postigne ono dobro, za koje se je trudio! — Tako je sada svima onima, koji su pripravili veliki onaj sastanak hrvatskoga seljačtva gotovo iz svih krajeva banske Hrvatske. Nije to Bog zna što, jer se čudesa danas ne dogadjaju; ali da se je počela dobra i velika stvar za narod, o tom ne sumnja nitko, pa ni isti naši protivnici, radi kojih i pišemo ovo njekoliko redaka, — radi njih, a i radi nas, da vidimo, što nam prigovaraju, jer je to dobro znati osobito onima od nas, koji ne čitamo drugih novina i ne poznamo drugih naših političara.

Što nam dakle prigovaraju naši protivnici?

Jedni, i to čisti starvečićanci, prigovaraju, da je Hrvatska Pučka Seljačka Stranka nepotrebna; drugi ili se boje, da će naši vodje postati demagozi (boji se »Obzor«), ili pak kažu, da naši vodje već jesu demagozi. Ovo drugo na dugo i široko kazuje »N. Srbobran«, a s njim se slažu u toj misli i naši naprednjaci (»pokretaši«), koji još dodaju, da ciela ta naša stranka ne podnosi stroge kritike (to bi gospoda inače kazala, da je naša stranka i skupština »izpod kritike«), t. j. da o tom nije vriedno ni govoriti.

Odgovorit ćemo najprije starčevićancima i »Obzoru«, a onda drugima.

Mi ne ćemo na dugo i široko dokazivati našim starčevićancima, je li, nije li potrebna hrvatska pučka seljačka stranka, jer komu to nije jasno poslie naše skupštine, tomu i ne će biti jasno. Kad je na ovu skupštinu prvi put, od kad ima na svietu Hrvata došlo toliko seljaka, koji nisu dovedeni samo kao dokaz, da ima i naroda i da je za tu i tu stranku — kako je to znalo biti do sada — nego koji su došli sami, i to na svoju, a ne na gospodsku skupštinu, gdje su govorili i odlučivali, — onda je to znak, da do seljaka u politici nije kod nas do sada nitko ništa držao, osim na dan izbora. Neka svi naši političari metnu ruku na srce, pa neka kažu: je li seljačtvo, — koliko je do sada dolazilo na političke skupštine, — je li bilo što drugo,

nego, štono je rieč medju gospodom, samo štafaža, t. j. samo zato dovedeno ili pušteno u dvoranu, da bude barem njetko od mnogobrojnoga »mukotrpnoga« naroda. A onda neka po duši kažu, koliko je puta koji seljak i usta otvorio na takovoj političkoj skupštini, i nije li to bilo kao čudo, ako se je što takva dogodilo. A napokon neka kažu i to, nije li svoj gospodi njekako odlanulo, kad je takav zalutali seljak skupštinar svršio svoj govor, i nisu li svi njekako u stranu, gledali sve očekujući, ne će li taj seljak kazati kakve gluposti. — Budimo samo iskreni, pa priznajmo, da je seljak do sada bio na našim političkim skupštinama riedak gost, i to redovito na posljednjemu mjestu. A što je bilo seljaka, ako ih je gdje bilo, kod kakvih stranačkih parada, osobito u crkvi, to ne dokazuje ništa. Mi tvrdimo to, da do sada nije bilo ni takve političke skupštine, gdje bi seljačtvo imalo barem njekakvu, a kamo doličnu rieč, da i ne govorimo o takvoj političkoj skupštini, gdje bi seljačtvo kao golema većina našega naroda imalo prvu i odlučnu rieč, na kojoj bi seljak imao sviest, da je on tu ono glavno, da je gospodar, a ne gost, ili čak prikrpina.

Toga do sada nije bilo, — to je oživotvorila H. P. S. S. Je li to bilo potrebno, — pokazali su seljaci sami, kad su u tolikom broju došli na tu svoju skupštinu. Da se ne zanimaju za politiku, ne bi bili došli. A kako su došli sada, bili bi došli i prije, da je koja stranka do njih što držala, osim, kako već rekosmo, na dan izbora. Sad je lako govoriti: I mi smo mislili na seljačtvo, u našem je programu to i to.

A što se tiče demagogije, reći ćemo najprije dvie, tri »Obzoru«, koji se boji, da će naši vodje postati demagozi, da će nama do stranke biti više nego do naroda.

Da je »Obzorov« pisac još malo pažljivije i još malo pravednije motrio cielu našu skupštinu, mislim, da se ne bi toga bojao, jer bi bio vidio, da barem naši skupštinari nisu materijal za demagogiju, t. j. da nisu ljudi, koje bi bilo lako varati i voditi kao sliepce, kad bi to tko i htio. A da je malo više razmišljao, bio bi došao na misao, da će demagogija (varanje i zavadjanje naroda) postati kod nas za malo vremena u obće nemoguće, ili barem vrlo težko, i to samo kratak čas. Tko toga nije vidio, tomu ne ćemo sada na dugo razlagati. Upozorujemo samo na to: Mi smo svoj program tiskali i popratili ga našim

mislima: to je naše jedino sredstvo za prikupljanje pristaša. Uzmite, čitajte i pokažite narodu, u čem ga varamo i zavadjamo. Dalje: Na skupštinu smo pozvali sve novinare, da čuju, kako se govori, ako tko misli, da drugačije govorimo, a drugačije pišemo. A 400 naših pristaša i povjerenika, koji su nas čuli na skupštinama izvan Zagreba, — oni su kontrola, kako govorimo tu, kako tamo. Čuli ste, — pa sad kažite, u čemu smo narod zavadjali; napišite to i dajte u narod, — pa će našemu zavadjanju skoro biti kraj.

Boji se još »Obzor«, da će vodjama biti više do stranke, nego do naroda. — Ovo je prije svega, štono bi gospoda rekla, vrlo nedelikatan prigovor, t. j. kako bi se to još reklo: to je škakljiva stvar. Zašto? Zato, što je u tom prigovoru sadržana sumnja, da bi vodje mogli imati pred očima samo svoje ciljeve i svoj interes, pa bi stranku tako vodili, da što prije i što sigurnije taj svoj interes postignu. Mi ne ćemo reći, da toga nema u svietu, ali ipak držimo, da se o tom ovako ne piše, dok se u isti čas ne iznesu i dokazi, da su vodje koje stranke kao neki spekulanti. — Drugo, što se na ovaj prigovor mora odgovoriti, jest ovo: Kad je koja stranka osnovana na ovako širokom temelju, kao što je H. P. S. S. i kad narod, koliko je za stranku saznao, listom uz nju pristaje, — onda se doista vrlo lako razumije, ako »vodje« »zamjenjuju stranku s narodom«. Ne čine to toliko vodje, koliko to čini sam narod, koji cielu ovu stvar drži narodnim, a ne stranačkim pokretom i probudjenjem. A budimo i tu iskreni: Koliko su naše dosadašnje stranke govorile i pisale o narodu i zamjenjivale svoju stranku s narodom, — a naroda nije bilo nigdje gotovo ni vidjeti! Zašto se to dakle prigovara samo pučkoj seljačkoj stranci, koja ipak — ako već idemo na to — ima najviše razloga, da se u toj stvari zanese, gledajući u budućnost, kad će sav narod zbilja biti u toj stranci! A stranka, koja se tim ne zanosi, neka i ne obstoji.

Prigovara »Obzor« i to, što vodje naši tako govore i tako se vladaju, kao »da su jedino spasavajući principi (misli) seljačke stranke«. — Čudnovato! A zar druge stranke drugačije misle? Misle li na pr. Starčevićanci, da njihove političke misli nisu »jedino spasavajuće«, nego možda drže, da su spasonosnije »Obzorove« misli? Ne radi se doduše o »spasenju«, nego tek o

radu za spasenje, — ali kakvi bi to vodje bili, koji ne bi držali, da su njihove misli i njihov način najbolji, ili recimo, najspasonosniji? Očekivati se može samo strpljivost i snošljivost, — a u tom smo valjda mi najmladji, gleda li se na sveobće stranačko klanje, zaslužili dosadašnjim vladanjem dapače i pohvalu. Ta nismo li snošljivi i prema istim magjaronima?

»Jest, ali vi grdite »gospodu!« To je nesnošljivost, to je pače pogibelj! Vi ne grdite jedne stranke, nego sve skupa, svu »gospodu!« — Na to odgovaramo najprije to, da »gospode« ili inteligencije naše ne grdimo, samo mi. Ta tko je ono i ovih dana pisao, da našu gospodu treba liečiti? Tko piše dan na dan o truležu i gnjiležu medju gospodom, osobito u Zagrebu? Pa zašto onda prigovarate samo nama? Zar nam svima nije već dodijalo, što ta naša gospoda rade, ili bolje ne rade?

»To je drugo! Oni drugi grde gospodu pred gospodom, a vi grdite gospodu pred seljacima! To je razlika! — Jest, to je razlika. No baš u toj razlici leži ono novo, — ono pučko, ono seljačko, ono — ako hoćete — spasonosno. Mi smo pregradu izmedju gospode i puka porušili, jer stojimo na tom, da svi mi imamo pravo jedni drugima suditi. Ta to baš i jest »gospodska« politika, kad se gospoda samo medju sobom grde, — a pred narodom se tobože ljube. To baš i jesu »gospodske petljanije« — to je svoje ruke demagogija, to je zavadjanje i varanje naroda s gledišta naše pučke politike.

»Ali to je pogibeljno. Puk tu ne će znati granice.« — A tko je vlastan puku kao političkomu faktoru postaviti tu granicu? Nitko po načelima pučke politike, mislite na nepolitičko nasilje, t. j. na bune, nemire, nerede itd., kazat ćemo vam prvo: da ni naš program, ni naša strogo zakonita metoda ne ide za tim, da do toga dodje pa doista toga do sada povodom pojave naše stranke nije ni bilo; drugo: da je tu kazneni zakon; treće: da su bune strašilo svih reakcionaraca, t. j. svih neprijatelja političke slobode.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 39.)

Poslie skupštine.

(Drugi razgovor.)

»Novi Srbobran« (»Нови Србобран«) pisao je mnogo o našoj skupštini, pet, šest li dana. Pisao je vrlo nepovoljno, da ne kažemo neprijateljski, osobito proti »vodjama« naše stranke. Pisao je i ono, što nije istina.*)

Mi ćemo se osvrnuti samo na ono, što je potrebno, da pristaše H. P. S. S. znadu, kako se naše stranke medju sobom razlikuju.

Prvo što treba upitati jest: Zašto je »N. Srbobran« proti našoj stranci, a osobito proti Stj. Radiću? Ta nije li poznato, da se je Stj. Radić toliko borio za Srbe, da su mu to ljuto i grdno zamjerali mnogi Hrvati? Je li se što promienilo, ili je to »srbska sloga«, da ne govorimo o priznanju i njekakvoj zahvalnosti?

O toj bi se stvari moglo više pisati, no Bog zna, bi li bilo od velike hasne. Nije ni pisanje suvišno, ali sloga se i ljubav dokazuje najbolje činom, a ne toliko riečima. A Stj. Radić je u tom srbskom pitanju dosta činom pokazao, što znadu i sami Srbi. A što su Srbi proti H. P. S. S. i još više proti Stj. Radiću, tomu su drugi razlozi. Jedan će razlog biti to, što u nas stranke

*) Naše novine često prigovaraju jedne drugima, da ne pišu istine. To je danas tako obična stvar, da gdjekoji ljudi, koji više čitaju novine, ne vjeruju ni jednima ništa. Zato ćemo pokazati našim čitaocima, da se sami uvjere o tom, što smo gore napisali. — »N. Srbobran« piše u br. od 25 rujna i ovo:

Uzgred spominjemo, da su gospoda vodje (H. P. S. Stranke) »zaboravila na jednu vrlo krupnu stvar, o čemu je trebalo bez sumnje govoriti. Zaboravila su gospoda vodje, da u našem ustavu nema onijeh zakona, što se zovu inače državnim temeljnim zakonima. Mi nemamo zakona za zaštitu lične slobode, zakona radi zaštite kućnoga praga, zakona radi zaštite tajne pisama . . . Čudnovato je, jako čudnovato, da su vodje mogle to previdjeti.« Tako »N. S.«. A naši čitaoci neka otvore knjižicu »Hrvatska Pučka Seljačka Stranka« na str. 41., stupac prvi, redak 13 i dalje pod naslovom: »III. O obćim pravima državljanskim.« »Obća prava državljanska« — to su oni »državni temeljni zakoni«, pa se tamo spominje i otvaranje pisama itd. A sve je to na skupštini pročitano i protumačeno, — a »N. Srb.« piše, da su vodje to »zaboravili« i da je to »čudnovato, jako čudnovato« . . .

jedna drugoj vrlo težko štogod dobra priznavaju; drugo to, što Srbi drže, da su naši »naprednjaci« veći i bolji prijatelji srbske sloge, a kako naprednjaci krivo gledaju našu stranku, ne gledaju je liepo radi toga prijateljstva ni Srbi. No glavni je razlog to, što Srbima nije dosta ni ono, što je o njima pisao i govorio Stj. Radić, a kamo li ono malo, što za njih kaže program H. P. S. S. Srbobranci drže i pišu, da su Hrvati za sebe narod, a Srbi za sebe, dok naš program kaže, da su Srbi i Hrvati jedan narod, pa da se već zato moraju u politici sporazumjeti. Po našemu sudu mi smo jedan narod, ali imamo dvie države: Srbi srbsku, Hrvati hrvatsku državu. Po našem sudu može se u Hrvatskoj voditi samo hrvatska politika, t. j. takova politika, koja radi za hrvatsku državu, tako da i Srbi, koji su u Hrvatskoj, imadu raditi za tu hrvatsku državu, za zajedničku našu domovinu. Srbi o toj stvari tako ne govore i ne pišu, pače, kad mi Hrvati govorimo o hrvatskom državnom pravu (a bez državnoga prava nema države), Srbi rado tomu prigovaraju, veleći, da su takovi Hrvati »stekliši« (t. j. starčevićanci). U jednu rieč: Srbi se ne mogu pravo, ili pače nikako pogoditi s hrvatskom državom, t. j. sa mišlju, da ima hrvatska država, u kojoj bi bilo Srba. Zato su Srbima mnogo miliji oni Hrvati, koji ne drže mnogo do hrvatskoga državnoga prava. A budući da je i H. P. S. S. za hrvatsko državno pravo, nazvali su srbobranci i nju već više puta »stekliškom«, pa se po tom lako razumije njihovo držanje prema našoj stranci. — Hoće li se kada srbobranci i ostali Srbi pomiriti s mišlju o hrvatskoj državi, to je težko kazati. Mi držimo, da je to moguće.

Srbobranci ne gledaju liepo naše stranke ni stoga, što se je ovdje ondje desilo, te su i seljaci srbsko-pravoslavnoga zakona dolazili na naše skupštine i pristajali uz našu stranku. Radi toga oni nama oštro i ljutito prigovaraju, kako je to bilo i javljeno u našem listu. Mi ni tu ne vidimo, da smo što krivi, jer prvo: mi ne držimo svakoga Srbinom, tko je srbsko-pravoslavnoga zakona (vjere); to nas uči i razum, a vidimo to i u narodu. Mi smo našli toliko seljaka srbsko-pravoslavne vjere, koji su nam kazali, da su Hrvati. A drugo: Mi ne vidimo krivnje ni u tom, što primamo u svoju stranku Srbe, jer oni ostaju Srbi i u našoj stranci, a valjda i Srbi mogu biti za pučku politiku, za seljačku slogu itd. pak i za hrvatsku državu, koja

je njihova domovina. Razumije se, da onda ne bi moglo biti posebnih srbskih stranaka ni posebne srbske politike, kad bi Srbi i Hrvati srbsko-pravoslavne vjere svi ili većinom pristali uz H. P. S. Stranku. A to i jest, čini se, srbobrancima najviše na pameti, pa se zato tako i drže prema nama. — No mi držimo, da će se i to s vremenom popraviti, osobito kad narod bude o tom imao da odluči.

Pišući o našoj skupštini kaže »N. S.«, da naši vodje govore »fraze«, t. j. prazne rieči. Tako su, piše, govorili prazne rieči o ujedinjenju naroda, o slavenstvu i o Srbima; ne rekoše ništa, kako će ujediniti narod; spominjali su slavenske mislioce (umne ljude), a nisu kazali, koji su to mislioci, a za Srbe rekoše: treba da se Srbi i Hrvati sporazumiju, a ne rekoše: kako i u čem. — To je dobar prigovor, ako gledamo na to, kako su druge njeke stvari protumačene. No ipak, što se tiče ujedinjenja naroda i slobodne narodne države, — ne razumijemo pravo prigovora. Srbobranci nam kažu: Vi niste za revoluciju (za bunu), pa kako ćete to veliko djelo obaviti! — Mi smo pokazali činom, kako to mislimo: ovako liepo skupljati narod, kazati mu, što znamo, čuti od naroda, što on znade, — pa onda na politički put, na izbore, u sabor, na vladu, — ako Bog i sreća dade — i drugo ništa. Čarolije bome ne znamo nikakve, već ovakav doista težak i mučan put i posao. A ako gospoda srbobranci znadu što bolje, sreća njihova, jer nama, to znamo, ne će kazati.

A što se tiče slavenstva i slavenskih mislilaca, priznajemo, da će o tom trebati još dosta razmišljati i učiti, da se narodu uzmogne ta stvar jasnije kazati. Ovo je sad za nevolju, a svaki je program kratak. Držimo ipak, da nas je u glavnoj stvari razumjela i inteligencija i narod: ne ćemo tudjinskih zakona i uredaba, koje nama nisu po srcu. Samo nemojmo previše mudrovati, jer napokon se ne ćemo složiti ni u tome, što nam je »po srcu« t. j. što hoćemo. A da bi prerano bilo i našim seljacima (kojima se svi »dive«) govoriti o Tolstoju, Krapotkinu, Gorkom itd. osobito na skupštini, to će priznati i naši prigovarači. To je posao daljega rada naših učenjaka i pisaca, da nadju i odrede, koji su mislioci u skladu sa slavenskim svojim narodom. Čuvajmo se samo, da se svemu tomu slavenstvu ne narugamo, kako to malo da nije učinio »N. S.«

Što se napokon tiče »praznih rieči« o Srbima, mi znamo,

što bi htjela gospoda srbobranci: oni bi htjeli, da im kažemo, što mislimo o srbskoj zastavi, o ćirilici, o srbskim školama i o svem onom, rad šta je danas toliko borbe i mržnje. A što nismo rekli o svem tom ništa, mi se samo »nadmudrujemo« kao pravi stari »gospodski« političari, — kaže »N. S.« — Dobar prigovor, kažemo i opet. No dobro je koji put, da se čovjek barem pričini mudar, ako i nije... Ali budimo iskreni: Da smo kazali više, zacielo bi bilo više i ljućih prigovora, i to ne samo od srbobranstva. A zar nije dosta svadje i uzaludne borbe? Mora li se prikoriti i takova — recimo — mudrost, koja nastoji, da se ukloni svadji? Nama je te svadje dosta, a Srbima bi moralo biti dosta to, što mi želimo sporazumak s njima. Kod sporazumka nema krivice nikomu.

Pita se samo, jesmo li mi iskreno za sporazum. — No to je ono, iz čega izvire sva zlovolja gospode srbobranovaca; oni ne vjeruju, da mi iskreno želimo sporazum. Oni su to i napisali. A što ćemo im! Ne vjeruju, pa ne vjeruju. Zato mnogi ne vjeruju njima, — pa to i jest naša bratska sloga, ništa nova. — Ipak ih tu posve ne razumijemo, jer pišu, da je Stj. Radić, braneći na skupštini »frankovce« (čiste starčevićance) — »odkrio do u najtanje tančine dušu svoju.« — Što dakle? Ili smo iskreni, ili nismo?

Napokon o srbobrancima još jednu: Jedan skupštinar iz »Slavonije« pripoviedao je na skupštini, kako su ga drugi seljaci odvraćali, neka ne ide na skupštinu, jer što ćemo mi Slavonci, reče, s gladnim Hrvatima. — Naš je skupštinar ovo pripoviedao zato, da to pokudi. »N. Srbobran« je ovo sve ponovio, i to bez razloga, jer nije tim ništa dokazao za svoju stvar, a nije ovih ružnih rieči ni najmanje pokudio. Kad smo mi to u »N. S.« čitali, nama je bilo težko, i bilo nas je stid, a rekli bismo, da je Srbobranski pisac unapried znao, da će nam biti težko i da će nas biti stid? Pa zašto je onda to ponovio? — Zar samo zato, što smo — braća?

(»Hrvatski narod«, God. 1905., Br. 40.)

Knjiga o upravi — za 100 K!

Ovih je dana dogotovljeno veliko djelo, što ga je pred više godina započeo jedan činovnik kod vlade, g. Smrekar. To je djelo — knjiga: »Priručnik za javnu upravu« ili bolje pet debelih knjižurina (po tisuću strana i više), a stoji svih pet knjiga 100 K. U jednim smo novinama čitali, da će ove knjižurine dobro doći i narodu, i nad tim smo se upravo zapanjili od čuda i zamaglilo nam se gotovo pred očima, što se to kod nas radi. Da naši čitaoci bolje razumiju, čemu se čudimo i zašto nam se magli pred očima, razložit ćemo tu stvar malo potanje.

U svakoj državi živi narod pod kakvom takvom vladom, t. j. nad narodom stoje poglavari ili poglavarstvo svake ruke, koje nad narodom ima vlast, koje mu ima vlast zapoviedati, zabraniti, naložiti, odrediti i t. d. Sve se to zove jednom riečju državna vlast.

U njekojim državama stoji ciela ta državna vlast u jednoj ruci. Tako na pr. ima ruski car cielu državnu vlast u svojoj ruci; on daje po svojoj volji zakon, a onda postavlja sebi pomagače: ministre i različne činovnike, koji paze, da se zakon obdržava. No u drugim državama nije tako, nego ovako: Zakon daje narod (u saboru) zajedno s vladarom, a kako se ima po zakonu raditi i postupati, — s tim narodni ili državni sabor nema posla, nego se za to stara vladar sam i njegova vlada, t. j. različni službenici. I to je prva dioba državne vlasti: narod (t. j. sabor) daje zakon, a vladar sa vladom zakone obdržava i pazi, da se obdržavaju. Gdje je državna vlast ovako podieljena, t. j. gdje sabor s vladom daje zakone, a vladar sam sa svojom vladom na zakone pazi, — tu vlada »ustav« to je »ustavna država«. Takva je ustavna država i banska Hrvatska, Ugarska, Njemačka i t. d. Ona vlast, koja daje zakon, zove se zakonodavna (legislativa), to je sabor, a ona vlast, koja zakon provadja, zove se »izvršbena«, poslovna (eksekutiva).

No državna je vlast još i drugačije podjeljena, i to, da odmah kažemo: na »upravnu« i »sudbenu« vlast, tako da ima stvari, koje spadaju na sud, a ne na upravu, a opet ima stvari, koje spadaju na upravu, a ne na sud.

Njegda je i to bilo drugačije, pa i kod nas ima još ljudi, koji pamte, da nije bio »kot. predstojnik« nego je bio samo sudac (veliki sudac), koji je i sudio i obavljao onaj posao, što ga danas obavljaju kot. predstojnici. Onda još nije bila, kako se kaže, uprava razdieljena od sudstva.

Da bolje razumijete, što je to »uprava«, a što sud i sudstvo, reći ćemo ovako: Kada državna vlast radi, postupa, ili odredjuje štogod na obće dobro, ili na državnu korist (u državnom interesu), onda je to uprava (administracija); a kad državna vlast postupa ili odredjuje štogod na korist kojega pojedinca, onda je to sudbena vlast, sudstvo (judikatura). Istina je, to se točno ne može odieliti jedno od drugoga, jer je težko u svakom slučaju kazati, je li što na korist samo pojedincu. No tu posebni zakoni odredjuju, koja stvar spada pred upravnu oblast, a koja pred sud. U glavnom se ipak može reći, da se uprava imade starati samo za obće dobro, a svatko neka svoje pravo i interes brani pred sudom. Razumije se, da i to služi obćem dobru, ako svatko može pred sudom dobiti svoje pravo, ali to dolazi istom u drugom redu.

Ali istom sada, kad znademo, da se uprava ima starati za obće dobro ili za državni interes, — sad tek ne znamo pravo, što je to uprava i komu ona služi. Mi znamo, da za obranu države dajemo svoju djecu u vojnike, pa su za to posebne vojničke oblasti; znademo, da za državne troškove plaćamo poreze, pa su tu posebni porezni uredi i financijalne oblasti. Pitamo se sada: A što još treba državi? Treba li još kakvih oblasti i službenika za obće dobro? Koje je to obće dobro, za koje se ima starati »uprava«?

Na to pitanje daje odgovor onih pet velikih knjižurina.

Je li to moguće? Je li moguće, da se naše uprave oblasti toliko staraju za obće dobro, da je to trebalo popisati u pet velikih knjižurina?

Mi vam na to ne možemo odgovoriti, kako bi trebalo, nego ćemo kazati samo ovo:

Kad je sadašnji ban primio u ruke vladu, rekao je medju ostalim, da će prva njegova i glavna briga biti to, da u našoj domovini bude »dobra i poštena uprava«. Nije novi ban rekao, da će se olakšati vojnička služba, ili sniziti porezi i daće, nego da će uprava biti »dobra i poštena«.

No mi kažemo, da uprava u banskoj Hrvatskoj ne može biti takva, kako bi trebalo, i to sve dotle, dok budu vriedili dosadašnji upravni zakoni i naredbe.

Pomislite: Upravni zakoni i naredbe za bansku Hrvatsku ne mogu se napisati u knjižicu, ni u knjigu, ni u knjižurinu, nego treba za to pet velikih knjižurina! Sad mi pitamo: Može li biti valjana takva uprava, koja ima svoje propise u pet velikih knjižurina? — Pitamo i odgovaramo: Ne može! — Mi ćemo to i razložiti.

Da uprava bude valjana, potrebno je, pače nuždno prije svega to, da upravni službenik (na pr. obć. bilježnik, kotarski predstojnik itd.) dobro i točno pozna zakon, te da točno znade, što smije, a što ne smije. — A sada se neka javi koji obćinski, ili kotarski, ili županijski, ili baš vladin službenik, koji bi se usudio reći, da on posve dobro i točno znade upravne zakone i naredbe! Mi mislimo, da se ne bi javio nijedan, koji bi to mogao kazati po duši. A kakva može biti uprava, ako upravni službenik ni sam točno ne pozna i ne može lako upoznati zakona, to neka svatko prosudi sam.

No da uprava bude valjana, potrebno je još jedno, a to je pazka (kontrola), i to tako, da svatko, tko s upravom ima posla, može i sam prosuditi, zašto je oblast to i to odredila, pa ako nije zadovoljan, da se uzmogne braniti. Ako toga nije, t. j. ako čovjek ne može prosuditi, radi li oblast po zakonu, onda bi upravni službenici morali biti angjeli ili svetci, koji nikada nikomu ne bi htjeli krivo! — A sad neka tko kaže, da naš seljak može prosuditi, radi li oblast po zakonu! Neka kaže, tko ima duše, da seljak može proučiti pet debelih knjižurina!

Pa ipak su naše novine (i to od opozicije!) pisale: da će narodu dobro doći ove knjižurine! Narodu će dobro doći knjižurina, koja košta jednu stotinu kruna!

I neka onda tko kaže, da ljudi kod naših gospodskih novina misle nješto, kad kažu što za narod!

Mnogo bi se još imalo reći o toj stvari, ali nemamo kada. Jedno svakako treba reći, a to je ovo: Ovakovi zakoni stvaraju birokraciju i birokratizam, t. j. uz ovakove zakone mora biti

dan na dan sve to više službene gospode, koja s vremenom dobivaju svu vlast u svoje ruke, a sav je ostali narod njekako okovan i sputan silnim zakonima i naredbama, u koje se razumije samo birokracija.

Razumije se, da je pučka politika proti tomu. Zato program Hrvatske Pučke Seljačke stranke zahtieva, da zakoni budu razumljiviji i da se narodu imadu, kako treba, proglasiti. A to ne može biti, dok upravnih zakona i naredaba ima toliko, da mogu jedva stati u pet debelih knjižurina, koje koštaju čitavu stotinu Kruna! Zato mi kažemo ne samo to: dajte narodu dobru i poštenu upravu, nego vapimo do neba: Dajte narodu jasne zakone i naredbe!

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 34.)

Ustav.

Malo ima rieči, koje bi se u političkim novinama tako često spominjale, kako se spominje rieč ustav. Pa ipak vrlo malo ljudi znade i razumije, što je to taj ustav. Ima ljudi, koji se drže za političare, a nemaju pravoga pojma o ustavu, pa onda nije čudo, što neškolani ljudi ne znadu, što je to taj toliko spominjani i hvaljeni ustav. A baš nam se sada daje zgodna prilika, da to razložimo, pa ćemo to i učiniti. Pred njekoliko dana naime proglašen je i u Rusiji ustav, pa da vidimo, što je to.

Do sada je u Rusiji bilo ovako: Ruski car, ili, kako ga ruski narod zove: gosudar (t. j. gospodar), ili kako se službeno zove: »imperator i samoderžec vsej Rusi«, t. j. vladar i samodržac sve Rusije, on je jedini gospodar u cieloj Rusiji i on sam i on jedini može dati zakon, on ga može i ukinuti, i nitko nema prava tomu prigovoriti. — A od sada će biti ovako: Ruski car ne će više sam davati zakona, nego će najprije pitati »gosudarstvenu dumu«. A tko je to i što je to »gosudarstvena duma«? To je skupština od 412 ljudi, a izabrat će te ljude narod po cieloj Rusiji i oni će popravljati stare i predlagati nove zakone, a car će to potvrditi; oni će paziti, kako se i kamo se troše novci; oni će ministre i više poglavare pitati račun i razjašnjenje za

njihove čine. U jednu rieč: I Rusija će od sada imati narodni sabor, i ona je postala ustavna država.

Po tom, kako je eto u Rusiji nastao taj tako zvani »ustav«, po tom bi tko mogao misliti, da svaki ustav daje vladar, t. j.: najprije vlada i zapovieda sam vladar (cesar, kralj, car, knez itd.), a onda pusti uzde narodu, ili bolje: narodnim zastupnicima. I doista je tako bilo gotovo posvuda, pa su malo ne svi današnji »ustavi« tako postali: Vladar je najedanput proglasio, da ne će dalje vladati sam, nego da daje jedan dio vlade i narodu. Po tom je »ustav« dobio i svoje ime. Treba naime znati, da se u drugim jezicima »ustav« zove konstitucija (francezki: constitution, a tako i njemački). A zašto se to zove »konstitucija«? — Zove se tako zato, jer su se tako zvali zakoni, koje su izdavali rimski cesari: to su bile »konstitucije«.

»Konstitucija« dakle nije zapravo ništa drugo nego zakon, ili bolje »red« ili pravilo. To dobro kaže i naša rieč »ustav«, premda bi bolje bilo reći »ustanova« t. j. ono, što je ustanovljeno ili postavljeno, ono, što je stalno te se mora držati, a ne smije se dirati, ni po čijoj volji mienjati — to je ustav. Ova naša rieč »Ustav« nije baš zgodna za tu stvar, jer ima ljudi, koji misle, da se »ustav« za to tako zove, što ustavlja ili zaustavlja vladara i njegove službenike. No to nije tako. I naša rieč »ustav« starinska je rieč, i to još iz onoga vremena, kad se nije ni znalo za današnje sabore; onda se je govorilo na pr. »crkveni ustav«; »samostanski ustav«, a to je značilo: crkveni zakon, samostanski red ili pravilo. Rieč »ustav« kao što i rieč »konstitucija« znači dakle zapravo ono isto, što znači rieč »statut« ili pravilnik, t. j. znači ustanova ili ono, što je uredjeno i ustanovljeno.

Pita se samo: Zašto se to zove »ustav«, kad narod ima rieč u davanju zakona? Čuli smo, da je svaki zakon, svako pravilo, svaki red — sve je to zapravo »ustav« ili »konstitucija«, t. j. njeka ustanova, pa zašto se onda zovu »ustav« posebice oni zakoni, koji narodu daju rieč u saboru i kod vlade, i kojima se narodu zajamčuje pravo govoriti, pisati, sastajati se itd.?

To je posve u redu, da se to tako zove, i to za to: Dok u kojoj državi i nad kojim narodom vlada i zapovieda sam jedan čovjek po svojoj volji, — to još nije nikakav ustav, t. j. nikakav stalni red. Zašto? Zato, jer taj čovjek može svaki čas zakon promieniti, a nema za to nikoga pitati, niti se koga bojati. Isto tako

i njegovi pomagači (činovnici ili službenici) mogu raditi i postupati samovoljno, jer napokon konca nisu nikomu odgovorni, nego svomu gospodaru, t. j. vladaru, pa ako vladar ili viši poglavar odobri njihov postupak — stvar je gotova, i tu nema dalje mjesta nikakvomu prigovoru. To baš i jest glavni biljeg neustavne vlade: da radi i postupa samovoljno, a ne po zakonu.

Po tom bi mogao tko reći, da bi se i bez sabora moglo vladati po ustavu ili ustavno, t. j. po stalnim zakonima i propisima, samo što bi te zakone i propise izdavao sam vladar i njegova vlada. — No to je samo na pol istina. Kad sam vladar i njegova vlada daje zakone i propise, tu je često puta slaba hasna; što se vlada drži stalnih zakona, jer zakon može biti i nepravedan, a narod mu ne smije ni prigovoriti, a kamo li bi imao načina, da takav nepravedan zakon ukine. Zato je pravi ustav samo ondje, gdje nema nikakve i ničije samovolje, a ako je ima, može sabor ne samo samovoljnika pozvati na odgovornost, nego sabor može promieniti i ukinuti svaki zakon.

Još treba, kad je govor o ustavu, spomenuti ovo: Mogao bi tko pitati: A zašto vladari puštaju vladu iz svojih ruku? Zašto daju vlast saboru, t. j. narodu? Zašto sami krnje i stežu vlast svojega veličanstva? Pa kako je u obće došlo do toga, da se najedanput pita za narod? i to za sve staleže u narodu: od velikaša do obrtnika i maloga posjednika, — a stotine godina nije nitko pitao, je li tomu narodu pravo, ni onda, kad su mu davali batine i tako rekući kožu s ledja gulili? Kako je do toga došlo?

O tom bi se dalo mnogo razpravljati, ali mi ćemo kazati samo ovo: Gledamo li na ljude, dok naravski medju sobom živu, vidimo to, da nitko nikomu ne dade preko sebe i nad sebe. Tako se i ista djeca dižu proti roditeljima, čim ponarastu. Po tom možemo suditi, a vidi se to i iz prošlosti mnogih naroda, da se je svaki narod u početku vladao više ili manje sam, t. j. u vieću i po dogovoru, a da nije imao nad sobom vladara proti svojoj volji.

O toj se stvari učenjaci doduše prepiru, ali bilo, kako mu drago, svakako stoji na pr. to, da smo mi Hrvati imali svoje sabore još pred 800 i više godina, pa i poslie. A tako je bilo i kod drugih naroda, pa se samo pita: Kako su vladari po Evropi došli do samodržavne ili absolutne vlasti nad narodom? Drugim riečima: Kako je narod iz predjašnje slobode došao u toliku

podložnost, da nije bio gospodar ni svomu životu? Posebice bi bilo vriedno znati, jesu li vladari i velikaši podložili narod milom ili silom? — Na ta pitanja nije lako odgovoriti. Toliko se može reći, da je to išlo što silom, što milom. A ako tko pita: Kako je jedan čovjek, ili kako je manjina gospode mogla prisiliti većinu naroda na podložnost, onda treba odgovoriti, da većina nije ništa, ako nije složna, uredjena (organizovana) i razborita. A pita li tko: Kako se je narod dobre volje dao pod težki jaram? — ne može se ni na to odgovoriti jednom riečju, nego bi to trebalo razložiti. O svem tom govori povjest (historija) evropskih naroda i država. Kratak bi odgovor bio: da i volovi idu dobrovoljno u jaram, — ali taj odgovor nije dosta, a na široko sada ne možemo toga razlagati.

Napokon da odgovorimo na ono pitanje: Zašto vladari puštaju vladu iz svojih ruku te ju daju narodu? — Na to je kratak odgovor: Narod dolazi k pameti i k razboru; narod spoznaje po malo, da su svi ljudi jednaki, pa zašto bi jedan imao vlast nad drugim; spoznaje zlo i dobro, pravicu i krivicu, sluša svoj razum i razbor i svatko hoće, da bude čovjek, pa kao čovjek traži svoje pravo i zahtieva, da se to pravo prizna u zakonu. Jednom riečju: narod traži ustav, t. j. razboriti red po narodnoj volji, a vladari i zemaljska gospoda moraju sve po malo popustiti složnoj narodnoj volji.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 34.)

Ne razumijemo!

Mi, koji smo za pučku politiku i za pučku seljačku stranku, mi ne razumijemo u naše gospode poglavito tri stvari. Reći ćemo ih redom.

Prvo ne razumijemo, zašto su naša rodoljubna i domoljubna gospoda toliko i tako jako proti pučkoj politici i proti pučkoj seljačkoj stranci. Mi toga ne razumijemo zato, što je našoj rodoljubnoj gospodi na jeziku već sedamdeset godina narod i prije svega narod. Sve naše rodoljubne knjige i sve novine pune su toga, kako je narodu težko, kako narod strada, kako ga dušmani gaze i dave. Iste knjige i novine pripoviedaju, tumače, razlažu

i dokazuju, da je naš narod dobar i plemenit, da on znade, što mu treba, da on teži za slobodom, da bude svoj u svomu domu itd. Čitamo i čujemo još i to, da se je taj narod probudio, da je došao k sebi, da je došao k sviesti, da će taj narod već ustati kao div i kao lav, stresti okove i ponosnu grivu — i da će onda svanuti i njemu novo doba, da će biti sretan i poštovan medju ostalim narodima, koji su naprednij i koji imadu više slobode. I pitajmo slobodno kojega god našega rodoljuba: Je li to sve tako, — svaki će reći: Jest, to je istina, i još će dodati, da je spreman učiniti i dati sve na svietu, pače i isti život za slobodu, sreću i slavu našega miloga mučeničkoga naroda. A da upitate koga god, svatko bi vam rekao, kad se kaže narod, da se tu razumieva gotovo uviek: seljak, ili u prvom redu seljak.

A sada, kada se je složila stranka, t. j. kad su se našli ljudi, koji hoće i nastoje, da se zbilja jedan put ustane taj stari div, taj ponosni lav, taj stoljetni mučenik, taj hrvatski narod, — sad najedanput sva naša rodoljubna gospoda ne samo da zaostaju natrag i da ne idu napried za tu stvar, nego još kažu, da je sve to dobro, ali nije, kažu, istina, da su samo seljaci narod; nije istina, kažu, da bi sami seljaci mogli voditi politiku. Zato smo mi proti pučkoj seljačkoj stranci.

I kad bi zbilja bila istina, da pučka seljačka stranka nauča, da su samo seljaci narod i da oni sami mogu i imadu voditi politiku, — onda bi naša rodoljubna gospoda imala pravo. Ali svatko, tko je pročitao program pučke seljačke stranke, taj znade, da naš program kaže, da su seljaci i gospoda zajedno narod, pa upravo zato zahtieva, da i seljaci dobiju rieč i pravo u politici. Jednako nije istina, da pučka seljačka stranka hoće da odvoji i razdieli seljačtvo od gospode i gradjanstva, naprotiv je istina, da program pučke seljačke stranke kaže, da gospoda imadu bez straha pristupiti k najvećemu dielu naroda, k seljačtvu; i tako od gospode i puka stvoriti jedan narod hrvatski. Sve, što tko protivno tomu govori, sve je to hotimična kleveta ili govorenje na pamet. I zato mi opet kažemo, da u toj stvari rodoljubne naše gospode ne razumijemo.

Drugo ne razumijemo, što osnivačima pučke seljačke stranke prigovaraju, pače ih kude naša gospoda zato, što idu medju narod. I to nam prigovaraju baš mladi rodoljubi. Mi toga ne razumijemo zato, što smo do nedavna svi mi mladji, a i gdjekoji stariji u jedan glas prigovarali starim našim političarima, što ne idu u narod, nego tek pred izbore. Mi smo i tu od rieči pristupili k poslu, a sad nam kažu, da je to demagogija, t. j. bunjenje i zavadjanje naroda. Znam, kako se brane ovi prigovarači: oni kažu, da se to ne radi tako. Dobro. Mi radimo, kako mi najbolje znamo, — a drugi neka rade, kako oni znadu, a neka ne pljuju, da prostite, na ono, što su sami govorili.

Treće, što ne razumijemo, — to su naši popovi, naši svećenici. Komu bi bolje pristajalo nego njima, da pristanu uz misao pučke politike i seljačke stranke? Toga ne treba potanko razlagati, jer ako tko može, pravi kršćanin mora pristati uz pučku politiku. Nije li Hrist Spasitelj naučao narod na tisuće i tisuće? Jest, a nije išao samo k velikašima i farizejima. — Znam i to, kako se svećenici brane: da su gdjekoji osnivači pučke seljačke stranke proti Crkvi, proti svećenstvu, pače proti Vjeri. No već i djeca gotovo znadu, da je kod nas u Hrvatskoj nastalo njekakvo novo vrieme, pa su danas »proti Crkvi«; »proti svećenstvu« i oni, koji su pred godinu dvie bili prvi branitelji svećenstva. Tko će bacati kamen samo na pučku seljačku stranku, kad se danas viče i na gdjekoje svećenike, i piše proti njima, jer su »proti Crkvi«, »proti svećenstvu«! Jest, istina je: čulo se i napisalo koješta, što svećenicima nije po volji. Ali tako se je pisalo i prije, pa se zato nije vikalo, da su to sami bezvjerci, bezbožci i protivnici svećenstva.

To su te tri stvari, kojih mi ne razumijemo, t. j. ne vidimo razumnoga razloga, zašto se ti naši ljudi tako vladaju. No samovoljne razloge vidimo i tu, pa ćemo prvom prilikom spomenuti i te razloge.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 35.)

Jesmo li braća?

Čitam u jednoj knjižici, kako se u Bosni našao njeki momak, pa stao medju svietom govoriti: Mi smo, kaže svi braća. I nismo braća samo mi kršćani, nego su naša braća i hrišćani (pravoslavni), a jednako i turci, koji su Muhamedova zakona. A braća su naša i age (spahije), i mi smo njihova braća. — Tako govorilo

momče, je li od sebe, ili je gdje tako čulo. No na njega se diže hajka. Prvi se nekako na njega oborio seoski knez (starješina), i sam on kršćanin: I'š, ti, kaže, ne luduj! Ti fukara (siromah), — pa ti meni brat! — A onda knez pred agu: Čestiti i liepi aga, našao se u selu bundžija: svi smo mi, kaže braća, svi mi ovdje u Bosni, pa i dalje, ne znam, dokle, — onamo preko Save. A je l', čestiti aga, gdje će raja (kmet) biti brat turčinu! — Aga sluša i kaže: Bre, bundžija! Ne more ono bit!

Tako to u Bosni, kako čitam. Je li, nije li, ne znam, ali vjerujem. Ali ovo znam sâm: Pravoslavni hrišćani po našim stranama u gradovima slave vrlo svojega svetitelja sv. Savu i priredjuju za tu priliku tako zvanu »svetosavsku besjedu«, t. j. sastanak i zabavu. Tako to bilo i pred 7—8 godina u gradu V. A bio predsjednik, što li, u tome poslu njeki financijalni oficijal, dakle mali činovnik. Kad se društvo skupilo u odredjenoj prostoriji, ustane taj mali činovnik i počne besjediti: »Srbska braćo! . . . .« A sjedi tu medju slušateljima i gospodin kr. savjetnik i financijalni ravnatelj, i sve nješto mrmlja i mrgodi se. A sutra dan kaže prijatelju, da više ne će na svetosavsku besjedu i dodaje: »Što ću ja, da mene tamo kakigod tkogod zove bratom! Ja financijalni ravnatelj, a on pisar, što li, pa on meni: Srbska braćo! . . . Nije to ništa, ne ću ja to više.«

Ovo je živa istina, da je tako bilo. A kad ja to čuo, ja se malo zamislio, pa se pitam: Pa i zbilja — jesmo li braća? Toliko se puta govori i čuje, pa i piše sve braćo! pa braćo, — a sada vidim, da to skoro baš i nije tako. Sve mislim, pa što više mislim, to mi se više čini, da to svi ljudi govore, a da nitko u to pravo ne vjeruje, a još manje se tko po tom i vlada. I onda se i opet pitam: Pa zbilja — jesmo li braća, ili se to samo tako kaže?

Sve se spominjem, što su nas o tom učili, što sam čuo, ili čitao: Jedan nam je Bog na nebu, svi smo braća. Jedno nas sunce grije. Za sve nas je Spasitelj na križu umro. Svi smo od Adama i Eve, od jednoga otca i majke. Sve nas je jedna majka Hrvatska rodila i na noge podigla. I tako dalje — sve se sjećam i u pamet dozivam, ali mi po svem tom nikako ne ide pravo u glavu, da smo zbilja braća: sve mi se čini, da su to zbilja samo rieči te rieči. Ako nam je svima jedan Bog otac, a mi njegova djeca, onda su braća svi ljudi: Magjari su braća Hrvatima, Japanci su braća Rusima i t. d. A da ne govorimo o jednom suncu,

koje nas sve grije, i o jednome Spasitelju, koji je za sve nas muku podnio, spomenut ćemo »majku Hrvatsku«: Nije li ona rodila i naše »slavosrbe« obzoraše i stekliše frankovce, — pa kakva su to vajna i jadna braća!

Znam ja, da ima svakakve braće, pa bi se moglo reći: Pa da; i Hrvati i Magjari su braća, ali zla braća — i tako redom. Ali to slabo pomaže, jer bi trebalo znati: Gdje se to bratstvo počinje, a gdje prestaje? Moralo bi se barem po nječem poznati, da smo braća, ako jesmo. Ako su svi ljudi braća »jednog otca čeda«, na koje »jedno nebo i jedan Bog gleda«, — što će na to politika svih naroda, koja uči, da se imamo složiti proti ovomu ili onomu dušmaninu — proti cielom ovomu ili onomu narodu? Ako su svi ljudi jednoga jezika braća, — što će na to oni Hrvati, što viču na »vlahe«, koji govore istim jezikom? Ako su svi sinci »majke domovine Hrvatske« braća, — što se toliko koljemo mi Hrvati radi politike i koječega drugoga? — Ne govorim o tom, što se ljudi zavade na čas, nego govorim o tom, što ciele knjige, a novine dan na dan, godinu za godinom upravo naučaju: Složimo se proti Magjaru, proti »vlasima«, proti »slavosrbima«, proti »frankovcima«. — Što je to? Jesmo li braća, ili nismo? Nije li to samo prazna rieč, da smo braća? Što to znači, da smo braća? Imamo li se kako drugačije vladati, ako smo braća?

Na sva ta mnoga pitanja odgovorit ćemo u kratko ovako: Da su svi ljudi braća, to nije baš stara nauka. Prvi su ju naučali kršćani, i njoj se imade zahvaliti, što se je kršćanska vjera tako po svem svietu razširila. No toj nauci stajalo je na putu, a i danas stoji mnogo zapreka, a osobito različnost jezika, pa različnost imetka i staleža. Gdje bi, recimo, Japanac bio brat Rusu, ili siromah bogatašu, sluga gospodaru! Zato je trebalo izmišljati kojekakve razloge, da se te zapreke uklone.

Najviše to razlažu vjerski nauci, koji kažu, da smo svi djeca božja, pa se dugo na svietu nije ni znalo za drugo bratstvo, nego: svi smo »po Bogu braća«. No kad su i prostaci postali kršćani, onda su gospoda kršćani našla novi razlog za bratstvo medju sobom: to je bilo u ono vrieme, kad su junaci (vitezovi) i plemići bili medju sobom braća. Kad su se gospoda previše osilila, pa se je narod morao od njih braniti, počeo je narod, koji je do tada bio raztepen, ne zanjući nitko za nikoga, — narod je počeo dolaziti k sebi i spoznavati: svi smo mi braća, osobito, kad se

je narod digao proti tudjinskoj vladi, ili proti tudjemu narodu, proti kojemu je branio domovinu. Od onda se zovu na borbu svi »sinovi jedne domovine«, pa kad su svi sinovi jedne domovine, onda su i braća.

No nijedno ovo bratstvo nije pravo razloženo, niti ide od srca k srcu. Što se kaže, da smo svi »djeca božja«, na to se u težkoj borbi života i uz zloću ljudsku lako zaboravi. A »majka Hrvatska« — to je samo rieč, jer svatko zna, da ga je rodila njegova majka. Jače ide k srcu, kad se narod diže, da obrani domovinu, to je istina: tu svatko brani i svoju kožu.

Pravo može čovjek osjetiti bratstvo sa svim ljudima, kad pomisli na to, da samo čovjek čovjeku može nješto razložiti i samo čovjek čovjeku duši i srcu ugoditi: um i srce ima samo čovjek. A um i srce čovječje očituje se u cielom životu. Zato se i pravo bratstvo očituje u cielom životu. A sve, što je čovjek ikada zamislio i oćutio, morao je to izreći jezikom, ako je htio, da to priobći i drugim ljudima: jezik je ono, po čem ljudi s ljudima obće, da mogu živjeti. S kim ne možeš govoriti, s tim je težko i živjeti; a naprotiv oni ljudi, koji tisuće i tisuće godina zajedno živu, — ti ljudi imadu i jedan jezik, jedan govor. Ti su ljudi i jedan narod. Zato je narodno bratstvo najjače. Zato nam je najmilije medju svojim svietom, u svojem narodu. Može nam biti gdjekoji čovjek i mrzak, ali njegov govor i cielo njegovo držanje i vladanje može nam biti milo, ako je to naš čovjek, ako u njem i na njem vidimo sve, što je naše. Naš na pr. hrvatski razgovor, hrvatske poslovice i rieči, hrvatska šala, a osobito hrvatska pjesma, — to je svakomu nam najmilije, jer je naše, a svi oni, u kojih to vidimo, to su naši, — pa makar ih nikada ne vidjeli.

No i ovo se narodno bratstvo znade zatrti — kako kod onoga financijalnoga ravnatelja, — ali o tom sad ne ćemo govoriti. *(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 35.)*

Kruna.

Tkogod se je nješto više bavio našom politikom tomu je svakako poznata nauka pok. A. Starčevića, koja kaže u kratko ovako: Hrvati nemaju posla s nikim drugim, nego samo sa svojim kraljem ili s »krunom«; njekakvi »zajednički« posli s Austrijom, ili s Ungarijom — to su samo petljanije. — To je u kratko bila nauka pok. A. Starčevića.

Ova je nauka, štono se kaže, vrlo jednostavna, pa ju razumije i političko diete. No nije samo to. Ova nauka diže svakomu Hrvatu ponos, jer mu kaže, da mu nitko nije gospodar, da se nitko nema pravo miešati u hrvatske stvari, nego Hrvati sami i zakoniti njihov kralj. Zato nije čudo, što je dosta našega svieta pristalo uz ovu nauku, a sve to manje marilo za one političare hrvatske, koji su se pogadjali s Ungarijom ili s Austrijom: to su biti petljanci i »prodane mješine«, koji su Hrvatsku proglasili austrijanskom i ugarskom »krunovinom« (t. j. zemljom, koja spada pod drugu krunu), to su bile izdajice. Oni su nesreća hrvatskoga naroda. A kako bi to drugačije bilo, kad bi svi Hrvati pristali uz onu nauku pok. A. Starčevića! Onda bi Hrvati, t. j. hrvatski sabor, onda bi oni liepo pošli pred svoga kralja i s njim sve uredili: kralj bi Hrvatsku ujedinio i, naravski, oslobodio od tudjega gospodstva. Ali što ćemo, kad u hrvatskom narodu ima izdajica, koji svoju domovinu prodavaju svakomu tudjincu!

Ovako i danas misli o našoj politici dosta naših ljudi.

A sjetili smo se svega toga danas zato, jer vidimo, što se dogadja u Ugarskoj. I Ugarska (Magjarska, kako kažu Magjari) — i Ugarska ima svoga kralja, i to baš iz iste familije ili dinastije, iz koje je i kralj hrvatskih zemalja, t. j. iz dinastije Habsburgove, koja vlada Hrvatskom i Ugarskom već blizu 40 godina. I Ugarska dakle ima svoga kralja, pa je i medju Magjarima bilo političara, a i danas ih ima, koji magjarski narod naučaju od prilike onu istu nauku, koju je kod nas Hrvata naučao pok. A. Starčević, t. j. i oni kažu: Ugarska nema posla s nikim, nego do svojim kraljem. To su magjarski košutovci, jedna magjarska politička stranka. Ova je stranka dugo i dugo bila u manjini, dok prošle godine nije dobila na izborima mnogo više zastupnika, a onda se k njoj pridružilo zastupnika iz drugih stranaka, i tako se stvorila sprega ili sveza (koalicija) svih protuvladinih stranaka tako, da su sve te stranke zajedno imale proti vladi većinu. Sad je došao dugo očekivani čas: sad će se izpuniti sve, što se je tako dugo željelo i propoviedalo narodu.

I zbilja: ta koalicija sruši staru vladu, vlada je morala odstupiti, jer vladina stranka nije imala u saboru većine zastupnika. Sada nije bilo druge, nego da kralj dade vladu onima, koji

imadu većinu zastupnika, t. j. koaliciji, Košutu i njegovim sprežnicima. I doista kralj pozove k sebi prve ljude od koalicije, a oni kralju kažu: Mi hoćemo to i to: u vojski magjarski jezik itd. Pak što mislite, što je dalje bilo? Jesu li košutovci dobili vladu i magjarsku komandu?

Nisu! — Nisu ni onda ni od onda do danas. I prošle subote bili su ti ljudi od koalicije u Beču kod kralja — i vratili su se praznih ruku: bez vladinih uzda u rukama i bez magjarskoga jezika za vojsku.

Što je to? Zar nije istinita ona nauka, o kojoj smo govorili? Zašto magjarska koalicija nije dobila vlade? Zašto nije u ugarsku vojsku uveden magjarski jezik? Zašto?

Zato, jer ne dade kralj. »Ne dade kruna.«

Ne ćemo sad pitati: Zašto kralj ne dade? — nego hoćemo da razjasnimo pitanje, kojim se danas mnogi bave, naime: Ima li kralj p r a v o n e d a t i, što traži većina sabora?

Na ovo pitanje odgovaraju Magjari, da ugarski kralj nema nikakvoga prava, ako mu ga ne daje ustav, t. j. zakon. A budući da je ustavne zakone stvorio narod (sabor) to kralj po tom nema sam po sebi nikakvoga prava, već ima samo ono pravo, koje mu je dao narod. U tom smislu stvorio je ugarski sabor pred dvie, tri li godine i zaključak, na ime: da sva vlast dolazi od naroda, i da druge nikakve vlasti nema.

Drugi opet dokazuju, da kralj ima sam po sebi svoja »vladarska prava« ili »prava visočanstva« ili »prava veličanstva«. Medju ta »vladarska prava« spada i to pravo, da je vladar neograničeni gospodar vojske.

No bilo kako mu drago s tim »vladarskim pravom« ustavni vladar (t. j. takav vladar, koji ne daje zakona sam, nego sa saborom) — ustavni vladar ima svakako pravo, da koji zakon potvrdi, ili ne potvrdi, a osobito, da kojoj stranki daje vladu, ili da joj vlade ne dade. To stoji jedino do njegove volje. Tako je od kojih 50 godina uredjeno po Evropi. Naravski, da tu može doći do toga, da se vladar ili »kruna« ne slaže s narodom (saborom), ili kako se još kaže: tu može doći do sukoba izmedju »krune« (vladara) i naroda. Ali tu baš treba upozoriti na jednu stvar, za koju bismo htjeli, da ju naši ljudi dobro zapamte i vazda drže na umu. Evo, što treba da držimo na umu mi Hrvati, a i ugarski narodi:

Hrvatska i ugarska »kruna« ili vladar nije Hrvatima i Ugrima ono, što je »kruna« drugim narodima, koji imadu svoju državu, nego tu ima velika razlika. — Zašto? — Zato, što naša hrvatska i ugarska »kruna« ili vladar nije samo naša kruna, nije samo naš vladar, nego naša kruna ima pod sobom još i mnogo druge zemlje i narode. Posve je nješto drugo na pr. srbska »kruna« Srbijancima, nego što je nama Hrvatima naša kruna ili naš vladar.

»Zašto je to posve nešto drugo?« — mogao bi tko pitati. — »Što to smeta, što naša »kruna« ima vladu i nad drugim narodima?«

Na to odgovaramo: Smeta to, što naša »kruna« ima snage i ugleda i bez nas Hrvata i Ugara: korien našoj »kruni« nije samo kod nas, nego i u drugom svietu. U jednu rieč: Naša je kruna politički faktor i bez nas i izvan nas, t. j. ono nješto može, i to mnogo, i bez nas.

Prosudimo sada, što bi to značilo, kad bi se sa svojom »krunom« sukobio narod magjarski, ili narod hrvatski: To ne bi bilo samo domaći, nego i izvanjski sukob. A kolika je to razlika, to može prosuditi svatko bez razlaganja, kad prosudi, što su sve na pr. Srbijanci radili i uradili sa svojom »krunom« pa se je u drugom svietu jedva tko i maknuo.

Držimo dakle dobro na pameti: »Kruna« hrvatska i ugarska nije samo domaći politički faktor po onom pravu, što ga ima po domaćim zakonima, nego je naša kruna već sama po sebi t. j. po svojoj starini, po svom ugledu, po svojim svezama, po brojnosti svoje obitelji i po svojem bogatstvu — ona je evropski i politički faktor, pače svjetski politički faktor: na našu krunu gleda ciela Evropa, pače cieli sviet, i to ne radi nas, nego radi nje. Razumije se po tom samo po sebi, da je ovakva kruna i u domaćim našim stvarima nješto drugo, nego samo ustavna kruna; ona je politička moć

A razlagali smo sve ovo zato, da razsvietlimo našemu svietu u jednu ruku to: zašto se Magjari već tri godine pletu i motaju, a sve do sada uzalud. To je zato, što oni drže, da je ugarska kruna samo ugarska, pače samo magjarska. A u drugu ruku dobro je upozoriti naš sviet, da malo promisli, kad čuje ili čita,

da ćemo mi Hrvati »ugovarati sa svojim kraljem« — jer mi kralja, koji bi bio samo naš, nemamo. A bit će već zgode, da razložimo i to, zašto je to dobro vazda na pameti držati.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 39.)

Naš čiča Ilija.

Skoro će ga poznati ciela Hrvatska.

Prošla mu je njekako petdeseta, ali mu zato zub vremena nije još gotovo ni dirnuo garave šube na glavi, već mu ona, kad se čiča onako naljuti, strši u vis, kao da je i ona spremna na vječni boj, što ga čiča od malih nogu vodi sa životom. I ono brade, što je čiča Ilija čuva na lalokama, ne pokazuje jošte, da je blizu zimski snieg. Samo zubi kao da su bili preslabi proti zubu vremena, koji sve krši. Po tom dakle sudio bi čovjek, da je naš čiča još u najboljoj snazi, osobito, kad ga vidiš svega, onako živa, pa kako vazda radi kao mrav: prisukanih rukava, a bome i gaća kadkada, naći ćete čiču Iliju vazda za poslom. Bio bi on i drugačiji, da se nije jednom, štono rieč, na muci pretrgao. Našao se sam kod njekake kladurine u šumi i htio da ju polugom prevali: uzeo svu snagu i bome ju prevalio, — ali se i sam svalio i jedva na četverice dopuzao do kuće, tako ga zaboljelo u kostima. Od onda naš čiča nije njekako pravi. Krsta mu njegova vazda prorokuju, kakvo će biti vrieme, — bolje nego aparati na zagrebačkom Griču. Jadna krsta seljačka, za što ste sve stvorena!... A da ne bude bilo toga, još do danas ostalo nješto od onoga Ilije, koji je ono u devetnaestoj godini, prisukavši gaće, poletio za konjem i bome ga uhvatio za rep, a onda mu se objesio za vrat: nije drugačije mogao natjerati konja u dvorište, već ovako kozački.

A drugačije vam je čiča Ilija vazda dobre volje i pun njeke posebne šale, u kojoj ima više od polovice zbilje i istine. Sjećam se još dobro, kako je ono bilo, kad sam ga prvi put vidio. Bio razgovor o tom, kako njeki naši kukavci gataju, da će nas Hrvata nestati, jer u prirodi vlada takav red i zakon, da velike ribe žderu male, a mi smo maleni. Na to uleti u rieč čiča Ilija

i počne: Rekao bih ja tomu kukavcu ovako: Jest, istina je, velike ribe jedu male. Ali ima jedna mala riba — zove se bandar, — pa kad nju som proguta, odmah crkne: upili mu se bandar svojim bodljikama u grkljan i zakolje ga. Tako neka paze i naši dušmani...

No s dosjetkama čič' Ilijinim ne bismo bili tako skoro gotovi, kad je on vas cieli jedna ozbiljna dosjetka. Ali za seljački ponos čič' Ilijin vriedno je zabilježiti još ovu: Svratio s k čiči gosp. pristav, a čiča mu odmah: »A što Vi to k meni, gosp. pristav, — k političkomu protivniku?« — A g. pristav svratio se k čiči, da malo založi, i čiča ga zbilja podvorio, kako je mogao. A onda ga upita g. pristav, što je dužan. — »Bogu dušu« odgovorio čiča. A g. pristav na to: »E, to ne ide, ja sam ipak gospodin«. — »Kakav ste vi gospodin! Neka vam noću dodje uredski podvornik, vi će te skočiti, misleći, da je došao veliki župan... A meni neka noću pokuca sam ban, ja ću odgovoriti: Ja nisam ništa dužan, ja sam svoj porez platio. Ja sam gospodin, a vi ste siromah« — završi čiča Ilija svoju prodiku g. pristavu, koji je sve samo kimao glavom i potvrdio: Istina je.

I jeli smo zajedno, hvala Bogu, više puta, no za čudo: čiča Ilija jede dosta malo, a ne pije gotovo ništa osim vode: okusi čašu vina, pa s njom na stranu. A kod jela se vlada onako starovirski, kao svi oni naši dobri starci: krsti se redom polako (a ne kao mi njekoji, kao da muhe tjeramo izpred nosa), a onda moli sklopljenim rukama. Običaja dobrih staraca drži se Ilija i onda, kad se umiva: i onda se dugo moli Bogu, — da i tu nješto vremena ukrade, sve Bogu dobromu na čast. Čisto bi čovjek rekao, da to nije onaj isti čiča Ilija, koji toliko viče na popove, tako da bi ih mnoge (tko ne bi Ilije poznao) povješao. Ali on je i tu pravi starovirac: on popa štuje kod oltara kao svetca, on se moli Bogu, on ne će da mu diete bude u »lutoranskoj« kući, gdje se Bog ne moli, — ali on nije sliep na ničiju nevaljanštinu.

Spomenuli smo njegovo diete, njegova Matu. Imao ih čiča i više, ali mu ih Bog uzeo. Do onda bio Ilija tvrd kao kamen: ne bi mu iz oka izmamio suze nikako. A od onda mekan, — i ako svak čas vješa i strielja nevaljalce ovoga svieta. Vidio sam i to, kad je ovih dana doveo svoga Matu u Zagreb u obrtnu školu. Htio je predstojnik, da Mato bude pisar. Uh, kako se čiča Ilija naljutio! On ne će, da mu sin bude gospodin. — Za-

što? — pita g. predstojnik. — Možete si misliti što mu je čiča odrezao. I tako on doveo Matu, da bude bravar, da gradi strojeve, jer »danas bez strojeva ništa« — dokazuje čiča Ilija. On je u tom i u drugom opet novovjeki čovjek: on se i promeće i sve računa, prije nego što počne, tako da mu kažu njegove komšije, da je u tom kao židov. Doveo on dakle svoga Matu, da nauči praviti strojeve. Trošak je to, ali za diete je. Gledam ga, kad se je vratio ostavivši sinčića: ne vjerujem, da je to onaj čiča, koji samo vješa i strielja izdajice i druge lopove. Plače čiča Ilija, plače kao ljuta godina... »Ako moje diete bude sretno, ono će mene blagosivljati... A ako bude nesretno, proklinjat će me, što sam ga ovamo doveo...« govori čiča, gušeći se u suzama. Bože moj, mislim ja, kako taj čovjek ozbiljno shvaća budućnost i sreću svoga djeteta! A kako mnogi drugi rivaju svoju djecu kud bilo, samo da im nadju koru kruha, ili da ih se rieše!...

Potražio čiča i sobu, gdje će ostati njegov Mato. Ima tu još šest momčića iz svih krajeva naše domovine. Tu će on ostaviti svoga Matu. Gleda, misli, a onda će: »Djeco, živite liepo, u veselju i ljubavi. Ja sam bio soldat, pa sam se slagao s Magjarima, s Česima..., a vi ste ovdje od jedne majke naše Hrvatske: jedni iz Like, drugi iz Dalmacije, a ovaj moj evo tamo od Sriema. Pa kako se ne biste mogli slagati! A držite na pameti, da vaši otci nisu nikakvi plemići, nego da se za vas muče evo ovakvim žuljevitim rukama, kao što su moje. Gledajte, da budete ljudi, da jednom pomognete i sebi, i njima, a i cielomu našemu narodu. Jer znajte, djeco, našemu je narodu zlo: sve je proti njemu, a on se ne zna braniti, ne zna si pomoći. Vi ćete se učiti, vi ćete si znati bolje pomoći i bolje se braniti. A kad dodju praznici, dodjite s mojim Matom k meni, u moj dom. Daleko je, ali ja ću petorici poslati za put, pa bio kruha gladan, samo da dodjete, pa da imadete svoje veselje. A onda ćete k drugomu, da tako upoznate sve krajeve naše domovine, da vidite, kako narod živi i kako se muči, pa da budete znali, kakve mu treba pomoći...«

Sam mi je to pripoviedao još u suzama, samo da nješto govori, ne bi li mu srcu odlanulo... A nije ni znao ni slutio, da bih bio najvolio skočiti k njemu i ogrliti ga, toga našega čiča Iliju, koji eto, kudgod hoda, nosi sebe ciela i svuda sije sjeme hrvatske seljačke dobrote i poštenja. Htio sam da mu rečem: Čiča, čiča, ne znate li, da zidine ni obrtne ni nijedne zagrebačke

škole nisu još nikada čule takvih rieči, koje bi jednako išle k srcu i k razboru onima, kojima toga najviše treba, djeci našoj... Čekale su, da dodje hrvatski seljak...

To vam je naš čiča Ilija. A da vam stanem pripoviedati o ozbiljnom njegovom susjedu »Pišti« pa o onom Podravcu, koji će smotati svakoga fiškala, a onda o onome malome iz Sibinja, koji govori kao da čita, i što reče, ne poreče, pa o njegovom drugu Gjuri, — kad bih bio gotov! Ali ne bih ni htio, jer ih još dosta malo poznam, kao što nikako ne poznam ni ja ni nitko podalje tolikih naših seljaka, niti se oni sami poznadu. To je još nepoznati sviet. A kakav može biti taj sviet, sudite po našem čiči Iliji, koliko sam ga mogao pod pero turiti.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 39.)

Riečka odluka (resolucija).

Novine su već dulje vremena javljale, da bi Hrvati imali nešto učiniti, da se pripreme za promjene, koje se oko nas snuju. U Ugarskoj naime nema već tri godine mira ni reda, jer magjarska opozicija, košutovci i njihovi saveznici hoće pod svaku cienu, da im se dade u vojsci magjarska komanda i da se odiele od »Austrije«. No kako su naše stranke zavadjene, težko je bilo ljude složiti. Najviše je smetalo to, što nisu nikako htjeli, da se na dogovor o toj stvari pozove i vodja Starčevićeve stranke prava, dr. Jos. Frank. Napokon su se njekako sastali samo zastupnici iz banske Hrvatske, a bio je pozvan i dr. Frank, koji je za malo vremena oglasio, da ne će u tom poslu sudjelovati. No hrvatski zastupnici iz Dalmacije, s kojima su banovinski zastupnici stupili u dogovor radi takovoga sastanka, na koji bi došli svi hrvatski, pače i slovenski zastupnici — oni su na taj veliki sastanak pozvali i dra. Franka i dalmatinske Srbe, a nisu pozvali ni Slovenaca ni Srba iz banske Hrvatske. Dr. Frank je po odluci svoje stranke izjavio, da ne će doći, pa i nije došao: dalm. Srbi zastupnici nisu došli zato, što nisu bili pozvani. Srbi iz banske Hrvatske. (Ovi nisu bili pozvani zato, jer nemaju u saboru nijednoga zastupnika; zato nisu bile pozvane ni druge stranke, koje nemaju zastupnika u saboru.)

Tako su se na Rieci sastali hrvatski zastupnici iz Dalmacije i Istre, zastupnici »hrv. stranke prava« iz banske Hrvatske i još dva zastupnika izvan stranaka (Barčić i Vrbanić). Što su odlučili, što se vidi iz našega proglasa u današnjem broju, a od rieči do rieči priopćit ćemo njihovu odluku u posebnoj knjižici.

Osim ove odluke izabrali su ovi zastupnici izmedju sebe odbor od pet lica (Čingrija, Milić i Trumbić iz Dalmacije, Harambašić i Zagorac iz banske Hrvatske), koji se odbor ima dalje starati za ovu stvar, t. j. dogovarati se s Magjarima. I zbilja su se ova petorica brzojavom pozdravila s vodjom magjarske opozicije, s Košutom, počeli su dakle posao. Jednako je i magjarska opozicija odabrala za taj posao sedmoricu svojih ljudi (više grofova, jednoga baruna i jednoga odvjetnika). Bilo je u novinama, da je jedna od njih (Polonyi) krenuo već na put na Rieku i u Zagreb.

No osim ovoga posla s Magjarima dao je riečki sastanak ovoj petorici i drugu zadaću, i to ovu: Ova petorica imadu doći u Zagreb i tu saslušati sve novinare i sve ostale stranke (koje nisu bile pozvane na riečki sastanak), da čuju, što svi ovi kažu na njihovu odluku.

Glavna svrha tomu dogovaranju sa zagrebačkim novinarima i strankama imalo bi biti to: da se ciela opozicija (bez starčevićanaca, koji su unapried rekli, da u to kolo ne idu), da se ciela opozicija složi s odlukom riečkoga sastanka i da ta odluka bude program za buduće izbore u banskoj Hrvatskoj, t. j. ovako: Tko je za riečku odluku, na jednu stranu, a tko je proti njoj, na drugu. — Novinari od klerikalnih (popovskih) novina »Hrvatska« nisu se pozivu odazvali; predsjednik H. P. S. Stranke odazvao se pozivu ove petorice i izjavio pismeno, da se s riečkom odlukom ne slaže i da će to predložiti i glavnomu odboru H. P. S. Stranke; sve ostale pozvane novine i stranke pristale su uz riečku odluku, poimence: »Obzor«, »Pokret«, i »napredna stranka« i »Нови Србобран« (»N. Srbobran«) i njegova (srbska samostalna stranka. Svi oni, koji su na dogovoru ostali (jer je predsjednik H. P. S. S. otišao, kad je svoje kazao) — odlučila su, da će dvojica od one petorice (Harambašić i Zagorac) pozvati još jednom i H. P. S. Stranku na dogovor radi izbora.

Tako je u kratko tekla ta stvar do sada, a mi mislimo, da svemu tomu ne treba za sada mnogo razlaganja. Mi ćemo kazati samo ovo:

Očito je prije svega to, da su Magjari predobili za svoju politiku i onu hrvatsku opoziciju, koja je do sada vodila u cielom hrvatskom narodu prvu rieč, t. j. sdružene obzoraše i pravaše u banskoj Hrvatskoj i sdružene narodnjake i pravaše u Dalmaciji. To je očito ne samo zato, što je ciela ova opozicija sve do jučer bila oštra protivnica magjarske politike, a osobito magjarske opozicije, s kojom se je sada, kako kaže, dužna uporedo boriti, — nego se to vidi posebice i po tom, što je ova hrvatska opozicija do jučer bila proti sjedinjenju Dalmacije, a sada, kada bi to Magjarima dobro došlo, — sada je i ova hrvatska opozicija za to. Pače su sada za to i Srbi.

Očito je dalje to, da su Magjari za svoju politiku predobili najprije dalmatinske Hrvate, kojima nije toliko zamjere, kad se prosudi, što su doživjeli od Beča. Za dalm. Hrvatima povela se i šaka zastupnika, što ih obzoraško-pravaška opozicija ima u banskoj Hrvatskoj.

Očito je, da su banovinski zastupnici doveli dalmatinske zastupnike u Zagreb, da im budu u pomoć, i to u ove dvije stvari: prvo, treba ovaj nagli i veliki politički preokret pred narodom opravdati, — a za to su zastupnici banske Hrvatske preslabi, jer svi skupa nemaju toliko povjerenja, a ni ugleda; a oni znadu, da banski Hrvati ne samo ljube sve dalmatinske Hrvate, nego i poštuju one odličnjake, koji su u tom poslu došli u Zagreb. — Drugo, treba raztepenu i nemoćnu obzoraško-pravašku opoziciju skupiti i ojačati, ako hoće da dobije barem toliko zastupnika za zagrebački sabor, koliko ih ima sada. — Koliko je ovo jedno i drugo pošlo za rukom, to će se vidjeti. No sada se već može kazati, da još nikada nisu ovako odlični Hrvati iz Dalmacije — ovako tiho i neopaženo došli u Zagreb, boravili u njem i otišli iz njega.

Očito je napokon, da je riečka odluka našu politiku vrlo, vrlo promienila. Ovom odlukom konačno je nedavno stvorena i tako brzo raztepena »Hrvatska stranka prava« ostavila sve temelje pravaške i obzoraške, a stupila na temelj magjaronski. Tim je te stranke konačno i nestalo iz naše politike, pa bi bilo ne samo u redu, nego bi to morala biti upravo dužnost sadašnjih zastupnika te stranke, da polože svoje mandate, — jer su ih dobili na drugom temelju.

Kako će se narod držati prema ovoj političkoj promjeni, mi o tom ne sumnjamo: odsuditi će ju. Jednako ne sumnjamo, kojoj će stranci narod privoljeti, — jer sad imamo dvie, ili pače tri stranke, koje su proti riečkoj rezoluciji: H. P. S. S., Starčevićevu str. prava i treće klerikalce (popove, furtimaše), koji još nemaju stranke. No mi proricati ne ćemo ništa, mi volimo gotove čine. Bit će ih zacielo medju našim protivnicima, koji će se čudom čuditi, u kakvom je to družtvu H. P. S. S.: u družtvu starčevićanaca i »furtimaša«. No prvo — mi nismo u tom družtvu, a drugo: Kad se sve lomi i krši, lako se čovjek nadje u čudnom položaju i u još čudnijem družtvu. Protivnici, koji se nama čude, neka samo pogledaju u kakvom su oni družtvu.

Vriedno je napokon unapried upozoriti na obično političko oružje, koje služi za lakše razumievanje, lakšu navalu i uništenje protivnika: to su razni politički i nepolitički nadimci i prišvarci. Dosada smo imali stare »magjarone«, a sad će se sve više pisati o »novim magjaronima«. Oni naprotiv, koji su proti riečkoj odluci, to će biti »austrijanci«, sluge dvora i Beča, hofrati itd. Čudno je samo, što pristaše riečke rezolucije, koji su očito za magjarsku politiku, odbijaju od sebe, da su magjaroni. Što se tiče Beča, to se i s one strane baca udica, ne bi li se koji »političar« ulovio. Tako njekakve bečke novine »Gross-Oesterreich« (»Velika Austrija«) pišu nješto, kako čitamo u zagrebačkim novinama i o H. P. S. Stranci, da će ona s »furtimašima« i starčevićancima graditi »veliku Austriju«, što li. Nama se još nije nitko prijavio niti nas pozvao, na kakav dogovor o toj stvari, a mi mislimo, da i ne će, ako pozna našu stranku. Novi će magjaroni dakako tražiti svaku priliku i nepriliku da dokažu, kako H. P. S. S. radi sve po naputku i želji iz Beča, — ali im ni to ne će pomoći, jer su oni već danas sa svojom politikom pokopani.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 41.)

U Blatu.

Naša nova »seljačka« politika dovela nas i u — Blato . .

A to vam je Blato krasno hrvatsko selo uz Savu kraj Zagreba, ni sat hoda od Zagreba. Krasno selo, a zove se — Blato. A blatu ni traga, t. j. ni više ni manje, nego u svakom selu, pa se

zvalo baš i Gorica. Možda u Gorici ima više blata premda čovjek ne bi rekao, da bi na Gorici moglo biti blata . . .

Ali takva su vam naša hrvatska imena i prezimena: u svakom je ciela pripoviest o onom, što je negda bilo. Što li čovjeku pripoviedaju ta sva naša imena! Kad se približavaš Brezju, Breziku, Brezama, Breznu, Breznici, Brezovici, Brezovcu, Brezovoj Gori, Brezovoj Glavi, Brezovu Polju, Brezovu dolu i Brezovljanima, — kao da čuješ iz daljine kako treperi brezovo lišće. A naši Bukovci i Bukovice, naše Bukevje i Bukovje, naši Bukovi Vrsi i sami Bukvići, naše Cerje na svakom gotovo koraku, naši Cernici, Cerovci, Cerovice, Cerovnici i Cerovski Vrsi, naši toliki Dubovci, Dubrave i Dubravci, Dubravčaki i Dubrovnici, Drenje i Drenovci, naši toliki Gaji, naši nebrojeni Granici, naše Hrastje i Hrastici, Hrastovci i Hrastovice, naši Johovci, Jalševci i Glogovci, naši Klenici i Leskovci, naši Lipovci i Orahovci, naše Trnje i Trnave, Trnici i Trnovci — a što je to drugo, ako i nisam sve nabrojio — što je to drugo, nego draga slika našega doma, kakav je bio onda, kad su naši pradjedovi goloruki i možda golokraki došli u blaženu i blagoslovljenu ovu zemlju, ogledavali se po njoj, gdje bi našli zgodnije mjesto za sebe i za svoje drage! Onda su oni sladkim našim jezikom kitili i gaje i luge, gore i dolove, rieke i potoke.

Onda pusta tada mjesta progovoriše i prozvaše se našim imenom, koje im do danas ostade: onda su progovorile tolike Gore i Gorice, Brda i Bregi, Lazi i Klanci, Humi i Grede, Kamnici i Kamenice, Cjeline, Goljaci i Goli Vrsi, Glave i Dolci, Drage i Luke, Gline i Čreti, Lokve i Blata . . . Onda ovako progovoriše, od onda se na ova imena odzivaju svomu ljubovniku i gospodaru — hrvatskom narodu. Onda je ova zemlja bila, kakva bila, ali koju mi danas zovemo liepim i dragim domom svojim, progovorila našim hrvatskim jezikom, od onda do danas pokazuje ona cielu svoju sliku u tom jeziku: sad Gaje i Luge, Drage i Luke, sad Gore i Brege, Klance i Dolove, a bome Lokve i Blata . . .

Ej, moji dragi, ne znam, znate li vi, kako je to čovjeku pri srcu, kad mu domovina ovako pripovieda, kad ovako u njegovom jeziku kazuje, što sve ima i što je njegovo, kad na svakom koraku osjećaš: Ja sam doma, to je moje, moje! . . . No znali biste vi to onda, kad biste došli u zemlju, gdje vam nijedno mjesto ne govori ništa, jer ga ne razumijete. Znali biste vi, što je to biti u

svojem domu, kad biste došli u naše Medjumurje, gdje se stari hrvatski Prelog danas po zapovjedi zove Perlak, stari Kraljevec — Mura Kiralyi... Ali znate to možda i vi, koji ste se vozili željezničom od Zagreba prema Dravi, a onaj vam tamo viče u sav glas Kaproncza mjesto hrvatske Koprivnice. Mila li je u taj čas hrvatska Koprivnica, pa bila ona baš prava Koprivnica!...

Uzalud je ljudi: Domovina je živa samo dotle, dok narodu, koji u njoj stanuje, svaki kamen i svaka greda, svaki vrh i svaka jama govori živim narodnim jezikom.

No mi smo pošli u Blato, pa hoću da vam o tom pripoviedam, — ali ne mogu sve, jer sam toliko toga vidio, čuo i oćutio, da mi je duša bila puna još tri dana poslie toga.

Blatu, kako rekoh, nema u Blatu ni traga, ili barem se ne vidi. Njegda ga je zastalno bilo, ali su marljive ruke naših pradjedova lopatom, plugom, sjekirom i drugim orudjem učinile od blata liepo hrvatsko selo. Ljude je milina pogledati: na cielom odielu nose hrvatsku zastavu crveno-bielo-plavu: bielo rublje, a preko njega plavi prsluk s crvenim vrbcama.

Sreća nas dovela u zadružnu kuću, kojih još ima u tom kraju pet, šest. U kući tri brata — kao u pripoviesti — i dva njihova oženjena sina, a svih zajedno 24 duše, — dobar znak, jer se po tom vidi, da djece ima više od odraslih, hvala Bogu. U dolnjoj Hrvatskoj bilo bi u kući, gdje ima pet oženjenih ljudi, jedva i 15 duša, jer nemaju djece.

Stojim s gospodarom na prostranom dvorištu i gledam oko sebe: imam i što. Desno velika zidana kuća, preda mnom ravno krasni zidani štagalj, lievo malo napried štale, a za nama troje ili četvere »komore«, liepe drvene kućice, u kojima svaki par ima svoje škrinje, a u njima ruho. Pred štalom uz jednu komoru stoji zidana zgrada, za koju ne znam, što je, nego pitam gospodara. — »To je hambar«, kaže. — Hvala Bogu, još se grade hambari u Hrvatskoj. Davno ga već nisam vidio... Desno od štaglja stoji liepa drvena zgrada, a ne znam, ni što je to. — »To je, prošćenja prosim, svinjac i kokošinjak«, — kaže gospodar. — »Sve je to naša oskrb, to smo mi sve sami priskrbeli«. — Slušam gospodara, kako mi s tihim i dubokim zadovoljstvom u malo rieči kazuje, što je sve eto stvorila bratska sloga, a sve još mislim na onu drvenu zgradu, na onaj — »prošćenja prosim«

— svinjac i kokošinjak. Ta ovo je tako liepo i zgodno, kao da su i ono kakve komore, — a kad tamo, to je svinjac!

Koračismo i u kuću, pa u družinsku sobu. Nova je to kuća, gradjena god. 1888. Na gredi je rukopisnim seljačkim pismom urezano u krov: Dali načiniti Franjo, Mato, Anton i Štefan F...ići. — I pismo i cieli napis svjedoči, da je sve to domaće, narodno djelo i misao. Samo da mi je bilo biti kod toga, kad se je kuća dogotavljala, kad se je o tom govorilo: da treba napisati, tko je to dao načiniti, »neka zna negda netko«... A misle naši ljudi na to, »neka zna njegda netko!« To je ono, što se kaže: prosviećeni ili kulturni sviet, jer prosviećenja nema bez misli na prošlost i budućnost, prosviećenja nema bez sveze jednoga i drugoga pokoljenja. Cigani ne pišu napisa za svoje potomke, jer nemaju ni gdje pisati, nemaju stalnoga doma, na koji bi gledali s ponosom, jer nemaju na što gledati.

Razgledah se po sobi: prava zadružna hrvatska kuća. Stoji tu uz novi stol, oko kojega su klupe, još i stari širok stol od jednoga komada debele jagnjedi. — »Ala je to bila debela jagnjed!« — kažem ja, čudeći se. — »To je samo polovica« — tumači gospodar, a ja vidim: i to je njihov ponos — taj kvrgasti djedovski stol. Mnogi ljudi ne znadu, s kakvom se posebnom pobožnošću poštuju djedovske stvari.

Gledam po prostranoj popodjenoj i čistoj sobi s pet postelja, gledam kroz prozor, kako liepa bielo-crvena hrpa domaćih žena hrane živad, veselo razgovaraju i nješto se šale, slušam pripoviedanje gospodarevo, gledam vesele i zadovoljne oči braće mu — i meni je neizkazano milo i liepo pri duši: u pravoj sam hrvatskoj kući, tu, u tom Blatu kraj Zagreba. Mislim, ima li što takvo u drugom svietu. — Nema! — odgovaram odmah. Nema na svietu seljaka, koji bi bili tako imućni i tako prosviećeni, — a da bi ipak ostali seljaci, kako ih je, štono je rieč, »Bog stvorio«. Ima poljodjelaca francuzkih, njemačkih, čeških, koji su kud i kamo imućniji i prosviećeniji od naših, — ali je njihova duša i njihovo mišljenje velikim dielom promienjeno: oni su stoljeća natezani i nategnuti na tudji kalup, i to Francuzi na kalup rimski, Niemci na kalup francuzki, a Česi na kalup njemački. Hrvatski seljak u Blatu može jedini kazati za sve, što ima oko sebe, na sebi i u sebi: »To je naša oskrb«, jer na njem

nema još traga nikakvoj tudjinštini, a možemo ga, što se tiče i života i prosvjete, ponosom postaviti uz svakoga seljaka drugoga naroda na svietu.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 42.)

Pučka vlada.

Naša stranka hoće pučku politiku, a pučka politika hoće pučku vladu. To smo toliko puta rekli i napisali na različne načine, a sve u istoj misli, — pa ipak nas jošte naši političari drugih stranaka ne razumiju. Ne kažemo: ne će da nas razumiju, — nego nas baš ne razumiju. A nije ni to čudo. Stara se je politika tako ukorienila u cielom životu, tako je prešla već u mišljenje našemu svietu, školanomu i neškolanomu, da drugu politiku zbilja težko razumiju. A da pravo shvate, što je to pučka politika, jedni bi zacielo pristali uz nas, a drugi bi nam bili još i ljući protivnici, jer je izmedju gospodske i pučke politike zbilja velika razlika, tolika, štono je rieč, kao od neba do zemlje. Zato treba tu temeljnu razliku ne samo jasno pokazati i dokazati, nego ju i češće spominjati i na nju upozorivati, da ljudi podpuno razumiju, zašto pristaju uz jednu, ili uz drugu politiku i stranku.

Glavni biljeg gospodske politike jest to, što »gospodski« političari misle, da samo gospoda imadu pravo, da odlučuju u politici. Mi smo to obširnije kazali već na više načina, pa i u onoj knjižici, u kojoj je program H. P. S. Stranke. To se je na žao dalo rodoljubnoj našoj gospodi, pa se tuže, da im činimo krivo. Ali tu se vidi, da su gospoda previše ugrezla u svoju politiku, pa nikako ne razumiju, o čem se radi. A o čem se radi, sudite po ovom primjeru.

Javili smo, da su o našoj skupštini prilično dosta pisale zagrebačke novine »Obzor«. Mi smo sa zadovoljstvom priznali, da su te novine pisale pošteno. Pa ipak čitamo u tim novinama i ovo: »Narodu se može dozvoliti svako slobodno i odlučujuće sudjelovanje u politici . . .« — Jeste li čuli: Narodu se može »dozvoliti«? Tko može narodu »dozvoliti«? Tko drugi, nego — gospoda? Gospoda su, vidite, spremna, narodu dozvoliti svako

slobodno i odlučujuće sudjelovanje, ali ipak samo onda, ako . . . ., i opet je to samo gospodska dozvola.

A nema sumnje, da je pisac onoga članka u »Obzoru« sklon pučkoj politici, — ali badava: misao je njegova privezana uz gospodsku politiku, te on ne može sebi nikako ni pomisliti pučke politike, ako narod bude takav i takav, a ni kako pučke politike nema bez te gospodske dozvole, koja uviek glasi ovako: »Dovle — a dalje ne!«

A mi, koji smo za pučku politiku, mi tako ne mislimo, već mi kažemo, da i puk ima pravo — bezuvjetno pravo, bez ikakvoga »ako« — da i puk ima pravo krojiti sudbinu ne samo sebi, nego i gospodi i cieloj državi. Tu se naravski može dogoditi, da puk odluči nješto, što gospodi ne bi bilo po volji. Zato gospoda misle, da pučka politika ima vazda uza se nositi ovu gospodsku dozvolu. — Ali to nije prava pučka politika, to nije prava demokracija. »Demokracija« — to znači: pučka vlada, to znači, da puk vlada, a ne da čeka na kakvu dozvolu.

Kad mi ovako govorimo i pišemo, da puk kao većina naroda ima vladati, pak još dodajemo, da će tako i biti, ako puk, osobito seljačtvo kao većina puka, — ako seljačtvo bude složno, — da će skoro u našoj domovini vladati pučka vlada, — onda nam naša gospoda bez razlike dovikuju prikorno: To je demagogija! To je zavadjanje naroda!

A mi odgovaramo, da nije, nego je to dosljedna ili razložna nauka o pučkoj politici, dosljedna nauka o pučkoj vlasti, o demokraciji.

Mi nismo gluhi, kad nam kažu, hvatajući se mnogi očajno za glavu: »Za Boga, što mislite! Što bi puk, osobito seljačtvo, — što bi oni učinili, da imadu vlast i vladu u rukama?! Ta oni bi gledali samo na sebe i za sebe! To bi bilo užasno, strašno! . . .«

Mi sve to čujemo i odgovaramo pitanjem: A što su činili i počinili pristaše »gospodske« politike, imajući sami vlast i vladu? Hoćete li da nabrajamo? Na koga su i za koga su »gospoda« gledala, imajući vlast i vladu u rukama? Hoćete li, da i opet nabrajamo? Nije li ono bilo »užasno« i »strašno«? A gdje stoji pisano, da se pristaše gospodske politike, kad imadu vlast mogu »bez dozvole« služiti svojom vlašću po svojim propisima i zakonima, — a da se puk ne bi smio isto tako služiti vlašću, kad bi do nje došao svojim putem, kako su i gospoda došla svojim putem? —

To ne stoji nigdje pisano, pa se samo po sebi razumije, da će puk, kad bude imao vlast i vladu, gledati na sebe i za sebe. To se razumije! A posve ništa ne smeta, što ne će za to imati dozvole onih, koji misle, da su samo oni stvoreni za vladanje.

»Bit će tu bome svašta!« — Ako bude, bilo je i pod drugačijim vladama ne samo »svašta«, nego i još više, pa mi ne znamo, zašto bi samo pučka vlada imala biti savršena ili idealna. Ona barem ima za sebe to, da će gledati na većinu naroda, ako bude gledala na puk. A onomu, tko hoće da vjeruje, njemu kažemo: Ne bojte se! Puk znade za pravicu i poštuje ju možda i više od drugih, ako i ne zna, u kojem je rimskom paragrafu zapisana.

(»Hrvatski Narod«, God. 1905., Br. 53.)

»Hrvatske Novine« 1905-06.

Čemu se imamo nadati od magjarskih košutovaca?

Poznato je već prilično, premda ne dosta, da su njekadašnji pravaši i obzoraški zastupnici zajedno s hrvatskim zastupnicima u dalmatinskom saboru prije devet nedjelja pristali uz magjarske košutovce, t. j. priznali ne samo to, da su težnje magjarskoga naroda opravdane, nego i to, da je Hrvatima dužnost boriti se uporedo s Magjarima. Uz ove zastupnike pristali su i hrvatski »naprednjaci« oko »Pokreta«, malo ne sve hrvatske novine, a onda i hrvatski Srbi i dalmatinski Talijani. Sve ovo krenulo složno u boj za tu t. zv. »riečku rezoluciju«, jer se je sve to skovalo na Rieci. No premda je tako riečka rezolucija dobila za sebe velik broj generala, koji su imali povesti hrvatski narod u boj za Magjare, ipak branitelji njezini nisu pravo vjerovali, da je sve to dosta, pa su pozvali u pomoć same Magjare, neka i oni pomognu otvarati oči hrvatskomu narodu: neka Magjari sami kažu, čemu se Hrvati imadu od njih nadati. Tomu se pozivu odazvao glasovit magjarski političar grof Aponyi, koji je na obranu riečke rezolucije ustao u »Obzoru« od 1. studenoga o. g. pa je i zbilja otvorio oči barem nama. Pokazat ćemo to u njekoliko redaka.

Grof Aponyi dobro znade i osjeća, što su Hrvati doživjeli od Ugarske, pa zato i dopušta pitanje: Je li moguć sporazumak izmedju Hrvatske i Ugarske? »Koje bi to stvari imale biti medju nama« (t. j. medju Hrvatskom i Ugarskom), »što se ne bi dale svladati: Zar možda gorke uspomene, koje su ostale iz režima« (vlade) »posljednih decenija« (desetgodišta t. j. iz vlade Hedervarijeve)?... Istina je, da se hoće Ugarska učiniti odgovornom za slobodi neprijateljski karakter toga režima, za

njegove zloporabe i zabadanja; dopustimo takodjer, da su mnogi od nas, nedostatno informirani i zavedeni prividnošću, nasjeli, sve dok nismo jasno pred nama vidjeli, kako se drže muževi onoga režima« (t. j. vlade Hedervarijeve) »prema našim vlastitim« (t. j. magjarskim) »narodnim zahtjevima i sve dok nam se s tim nisu otvorile oči.«

Tako piše magjarski grof. Ne može se to doduše tako lako razumjeti, jer je pisano čudnim hrvatskim jezikom, pak još k tomu prevedeno iz njemačkoga. No vriedno je to pročitati i tri puta, rieč po rieč, pa će svakomu biti jasno, što ono kaže na početku, a ono na kraju i odviše je jasno! Grof piše, da je vlada u Hrvatskoj posljednjih deset godišta imala »slobodi neprijateljski karakter« (obilježje), t. j. da pod tom vladom nije bilo slobode. To mi znademo, kao što znademo i to, što grof dalje kaže: da se je govorilo, da je tomu kriva Ugarska i da je ona odgovorna, što vlada u Hrvatskoj nije dala slobode. Grof Aponyi to dopušta; on dopušta pače i više veleći, da su i »mnogi od nas« t. j. mnogi od njegovih političkih prijatelja, »nasjeli«, t. j. da su bili prevareni, da nisu bili dosta »informirani« (upućeni), da su bili »prividnošću zavedeni«, — ali su im se otvorile oči. A kad su im se oči otvorile, što su vidjeli? — Vidjeli su, kako se pristaše Hedervarijeve vlade (»muževi onoga režima«) drže prema magjarskim narodnim zahtjevima, — i sad je odmah kraj prijateljstvu izmedju košutovaca i »muževa onoga režima«.

Jeste li razumjeli? — Kako ne bi! Dok su košutovci mislili, da su stari magjaroni baš pravi magjaroni, koji će braniti sve magjarske zahtjeve kao pravi Magjari, dotle su »muževi onoga režima«, t. j. ti stari magjaroni — mogli raditi u Hrvatskoj što su htjeli. No kad su košutovci vidjeli, da se magjaronima ne će u boj proti Beču za magjarsku komandu, — odmah su opazili, da je Hedervarijeva vlada imala »slobodi neprijateljski karakter«!

A nauk iz svega ovoga? — Daje se sam po sebi, naime: Ako se u Hrvatskoj nadju »muževi režima«, koji budu za sve magjarske zahtjeve, t. j. muževi, koji budu držali za svoju dužnost boriti se uporedo s Magjarima, (kako to kaže riečka rezolucija), ti će muževi moći raditi ono isto, što su radili stari magjaroni, dok su ih Magjari držali za svoje. To je grof Aponyi

jasno i glasno naviestio, a podpisatelji riečke resolucije su još jasnije i posve spremno na to pristali, kad su podpisali, da je njihova dužnost boriti se uporedo s Magjarima. No po tom je ujedno jasno i to, čemu se imamo nadati od vlade hrvatskih košutovaca, kad dobiju u ruke vladu od magjarskih košutovaca. Težko će biti i pretežko, kao što je i bilo, ako te nesreće ne uzmognemo od sebe odvratiti, no dobro je, da unapried budemo o tom na čistu.

(»Hrvatske Novine«, God. 1905. br. 50.)

Nova »koalicija« hrvatskih stranaka.

Da uzmognemo pravo i pravedno prosuditi, što znači i što vriedi ova nova sloga, treba da u kratko kažemo, kako su stranke u banskoj Hrvatskoj stajale jedna prema drugoj još prije kratkoga vremena, prije dvie godine.

Pet stranaka u banskoj Hrvatskoj složilo se u »koaliciju«, u svezu ili spregu, i izdalo zajednički proglas na narod za buduće izbore. To je ovih pet stranaka: 1) Hrv. str. prava, 2) napredna stranka, 3) socijalno-demokratska (socijalistička) stranka i napokon dvie srbske stranke: 4) radikalna i 5) samostalna srbska stranka.

Još prije dvie godine bila je glavna snaga opozicije u »hrvatskoj stranci prava«: to je bila stranka, u koju je, štono je rieč, »narod upirao oči«, od koje je očekivao spasenje. U toj su stranci bili sjedinjeni — tako se je barem narodu proglašivalo — svi rodoljubni »elementi«: tu su bili i rodoljubni pravaši, tu su bili obzoraši, tu su bili kršćanski radnici, tu je napokon bio i mladji naraštaj. Ne treba zaboraviti, da je u toj stranci veliku rieč imalo rodoljubno svećenstvo (popovi), a napokon i to, da je napokon i drugo pravaško krilo »čisti« naime pravaši (»frankovci«) pristupilo u tu stranku i primilo njezino ime. Srba nije bilo, to je istina; socijalisti su se držali podalje, ali su u zgodi i oni znali zajednički poraditi i s tom strankom. No osim srbskih opozicionalnih stranaka i osim socijalista, bilo je u toj stranci sve, što je htjelo, da se zove hrvatsko i rodoljubno.

Što se je dogodilo s ovom strankom, to je poznato. Najprije se razbila sloga s »čistim« pravašima. U ožujku 1904. izstupili su iz te stranke oni, koji su malo za tim osnovali »Hrv. pučku seljačku stranku«; za pet, šest mjeseci izstupili su oni, koji su kasnije osnovali »naprednu stranku«. Kad je »Obzor« skinuo sa sebe naslov »glasilo Hrv. stranke prava«, činilo se, da stranke više i nema. Pa i zbilja; da nema njekoliko zastupnika u saboru, ne bi se za nju ni znalo, jer nema ni novina, ni organizacije.

Danas se ta stranka opet javlja pred narodom, ali u posve novom društvu: mjesto svećenstva, koje joj je bio glavni stup, ima sada uza se ljute protivnike svećenstva, socijaliste i »naprednjake«, a mjesto da se, kao prije, dižu glasovi za slogom s pravašima (»čistima«) gotov je sporazum sa srbskim strankama. Drugim riečima: hrv. stranka prava prešla je u ovo kratko vrieme s jednoga kraja na drugi: jučerašnji njezini ljuti protivnici — danas su joj saveznici. A ako se još sjetimo, s kolikim su biesom i s kolikim porugama »naprednjaci«, još pred godinu dana — pisali o toj hrv. stranci prava, — onda ćemo doista morati priznati, da su se tu dogodile velike promjene.

No da se ne prenaglimo, treba da spomenemo još i ovo: Novine, koje pišu o toj novoj slozi medju tako različnim i oprečnim strankama, kažu, da ove stranke nisu morale jedna drugoj popuštati, ili, kako se ono kaže: nisu pravile medju sobom »kompromisa«, nego su se lako složile, jer ih vode jednake misli, jednaka »načela«. Same dakle njihove novine tvrde, da ove do jučer tako različne i oprečne stranke imadu jednake misli i jednaka načela. No u isti čas pišu ove novine, da je svaka stranka zadržala svoj program. Mi toga ne razumijemo pravo, jer jedno i drugo nije moguće u isti čas. Povrh toga težko je i vjerovati, da bi zreli ljudi u godinu, dvie mogli tako lako prieći s jednoga kraja na posve drugi: od popova k socijalistima, od pravaša k srbskim strankama. Mi doduše ne mislimo, da su naši političari imali bog zna kako jasne i stalne misli o našoj politici, ali znamo to, da su donjih mnogo držali i da su se godine i godine natezali, samo da ostane na njihovu. Zato držimo, da su i sada od stida pred sobom i pred svietom ostali kod svoga »programa« i svojih »načela«, samo su ipak u koječem popustili. Najviše su morali popustiti pravaši, jer

se mora priznati, da u onom proglasu nema pravaškim načelima ni spomena ni traga. No popustili su malo i svi drugi.

Popustiti — to nije samo po sebi zlo. Bez popuštanja ne može se često ni časak proživjeti, a politika je život. No svatko od nas znade, da je popuštanje mnogo puta ne samo pogreška, nego pravi smrtni grijeh. Zato treba prosuditi, u čem su ovi novi sprežnici popustili i čemu su za volju popustili. Mi o tom mislimo ovako:

Svi ovi novi sprežnici popustili su od svojih načela za volju političkomu uspjehu. Svaki političar hoće da ima uspjeha od svoje politike, t. j. hoće da bude na njegovu; a za to treba da dobije u ruku vladu, ili barem da dobije pravo vladi prigovoriti, — t. j. da dodje u sabor. Novi sprežnici valjda ni sami ne taje, da to hoće i oni. Zato su proglas i izdali za izbore, zato i govore o izborma. Glavno im je dakle, da budu izabrani u sabor, a kako su svaki za sebe slabi, složili su se i s ljutim protivnicima, samo da zadrže dosadašnja zastupnička mjesta i da dobiju koje novo mjesto. — Ni ovo samo po sebi nije zlo. Svaki političar ima pravo, pače dužnost nastojati, da dodje na takvo mjesto, gdje će se njegova rieč dalje čuti i gdje će se morati slušati i na nju paziti, t. j. u sabor. No prosudimo li pravo stranke, koje su se sada složile za izbore, mi ne vidimo, da će i koji njihov zastupnik moći u saboru slobodno govoriti i braniti po uvjerenju glavne misli svojega programa. Kako će na pr. stari pravaši braniti državno pravo, recimo, protiv srbskih stranaka, — kad su s njima u savezu? A još će teže biti na pr. »naprednjacima«. Mi razumijemo, pače odobravamo, što »naprednjaci« nastoje, da dodju u sabor, ali razložno očekujemo, da će u saboru ustati odlučno i oštro proti »staroj« i »gniloj« našoj politici, i samo radi te svrhe ima smisla, da se puste u odlučnu izbornu borbu. No može li se i pomisliti, da će naprednjaci ustati proti toj politici, kad su u savezu sa starim političarima: Tuškanom, Harambašićem i drugima? Ne, to se ne može očekivati, nego je vrlo lako vjerovati, da će »naprednjaci«, koji su onako žestoko napadali staru našu štetnu politiku, morati štediti stare političare i njihove griehe, — a što smo time dobili? Staro neiskreno petljanje nastavit će se dalje. — Ako pak »naprednjaci« zaborave došavši u sabor svaki obzir na svoje saveznike, bit će to opet dvostruko štetno, a drugo

zato, što će time nastati svadja t. j. savez će se raztepsti, pa eto nas ondje, gdje smo bili.

Novi dakle savez naših stranaka ne će naše politike pomaknuti ni za vlas napried, pa se mi čudimo, ako toga saveznici i sami ne vide. Starima se ni srbskim strankama ne čudimo, ali se čudimo »naprednjacima« i socijalistima. Čudili bismo se i više, da ne znamo i da ne razumijemo, koliko im je do toga, da barem koji od njih zasjedne u saboru. Znamo mi, da se oni tješe time, što su se stari složili s njima u tom, da će raditi poglavito za »ustavna prava«; u tom smo, kažu, složni, tu ćemo moći složno raditi. Ali mi se tomu umovanju još više čudimo, jer su ovako umovali i stari pravaši, kad su se zadovoljavali samo tim, ako obzoraši priznadu pravaški program. Pok. je Kumičić, kažu, skakao od veselja, kad je pok. Rački priznao, da je Bosna hrvatska, kao da je Bosna tim već i osvojena. Tako je i s ustavnim pravima, jer kao što su se obzoraši i drugi nepravaši Hrvati uvijek branili: »Ta nemojte za Boga, koji Hrvat ne želi, da nam domovina bude što veća? — tako se pravaši brane od nas mladjih: »Za Boga, zar mi nismo od vajkada bili za slobodu, za narod, za seljačtvo?« — Jest, sve je to istina, samo je pitanje: Kako ćemo osvojiti Bosnu, kao što je pitanje, kako ćemo doći do slobode. Samo priznavanje — nije za to dosta.

Mi u kratko držimo, da je štetno, što su se mlade i odlučne stranke svezale sa starima, osobito poslije toga, što su ih onako gadno pogrdile. Mi po tom sudimo, da te stranke malo vjeruju u svoju snagu i da malo drže do vlastitih svojih odsuda. Mi nismo za klanje i svadju, ali nismo ni za spregu s onima, kojih mora nestati. A one, koji su za spregu, pitamo: zašto su se odielili od starih, kad eto mogu s njima složno raditi? Zar zbilja samo zato, da pokažu, kako iz prošlosti nismo ništa naučili, već ponavljamo isto s pravašima što su pravaši godine i godine radili s obzorašima?

No osim ovoga još se dvie vrlo važne stvari vide u ovoj novoj spregi. O tomu u drugom članku.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 1.)

Srbi i socijalisti u spregi s hrvatskim strankama.

Kao što se je prva sprega hrvatskih stranaka dičila, da je u njoj »sve, što je hrvatsko i rodoljubno«, tako se nova pravaško-naprednjačka sprega diči novim jednim uspjehom, naime: da je sada riešen i dovršen nesrećni spor i razdor medju Srbima i Hrvatima, pa da se tek sada može računati na uspjeh u borbi za bolju budućnost naroda.

Mi na žalost moramo i za ovo kazati, da je to samo varka.

To je varka prvo zato, što je većina Srba u banskoj Hrvatskoj još i danas uz stare magjarone. Nisu uz stare magjarone samo saborski zastupnici Srbi (a ima ih preko 30!), nego su za stare magjarone i velika većina Srbâ izbornikâ, i to danas, pošto je hrvatska stranka prava svoj politički rad udesila po želji srbske opozicije. To se je vidjelo na pr. za izbora u Vukovaru, gdje su malone svi srbski izbornici glasovali za staroga magjarona Krajcsovicsa.

No kolika je to varka, kad se nova naša stranačka sprega proglasuje spasiteljicom domovine zato, što se je spregla sa dvie srbske stranke, vidi se još bolje po tom: Velika većina Srba u banskoj Hrvatskoj bila je i do danas podpuno složna sa starim magjaronima i stari su se magjaroni vazda time dičili i danas se diče: da su oni spasili domovinu i narod, jer samo oni umiju složno i zajednički raditi sa srbskom braćom. — Pa ipak je ciela opozicija toj slozi prigovarala i danas još prigovara. Zašto? Zato, što Hrvati vide i osjećaju, da Srbi nisu pristali uz stare magjarone zato, što su stari magjaroni njihova hrvatska braća, nego zato, što su protivni hrvatskoj opoziciji, poglavito pravašima; drugim riečima: Srbi i Hrvati složili su se u magjaronskoj politici.

Što li sve nisu hrvatske stranke — obzoraši i pravaši — kušali, da dodje do sloge sa Srbima! Nije išlo. Nije išlo sve dotle, dok Hrvati nisu odustali od hrvatske politike i priznali magjarsku politiku: čim su hrv. zastupnici na riečkom sastanku proglasili, da je njihova dužnost boriti se za podpunu samostalnost

Ugarske, odmah su uz njih pristale i one dvie srbske stranke, radikalci i samostalci.

Jesu li dakle novi magjaroni u ovoj stvari postigli što više od starih magjarona? Ja bih rekao, da nisu ni u kojem pogledu. Gledamo li na broj, imadu stari magjaroni kud i kamo više Srba; gledamo li na stvar ili cilj, u kojem su se složili, ni tu nije bolje: i ovdje su Srbi pristali uz Hrvate za magjaronsku politiku, t. j. prije svega sloboda Ugarske države, a Hrvatskoj — što dadu Magjari.

I tako nova sprega nema razloga dičiti se pred narodom svojom slogom sa Srbima, jer su i stari magjaroni kud i kamo složniji sa Srbima. Prava dika bila bi onda, kad bi se i Hrvati i Srbi u Hrvatskoj složili za slobodnu hrvatsku državu. Ovo je Srbima do sada težko i izgovoriti.

Što se tiče socijalista, još je više vriedno pogledati, kako su oni došli u spregu. Pravaško-naprednjačka sprega dobro vidi, da narod nije za njezinu, recimo, za košutovsku politiku, koja se bori za slobodu Magjara. S tom svojom politikom ne mogu stupiti pred seljačtvo, osobito poslije toga, što se je velik dio svećenstva od te sprege odvratio. To je neprilika, jer politička stranka mora imati za sobom kakav takav narod. Zato se je sprega obratila na vodje socijalista i vodje su pristali, — i sad je sprega imala svoj narod: pet šest tisuća radnika po cieloj banskoj Hrvatskoj i to samo u gradovima. I ovaj je narod učinio svoju dužnost, i to ovako: Kad je trebalo raztjerati skupštinu koje druge stranke, socijalistički vodje dali bi znak, i eto socijalističkih radnika, da raztjeraju ili onemoguće skupštinu. Tako je bilo u Zagrebu, u Brodu, u Varaždinu. Nove magjaronske novine nisu toga tajile, nego su se tim hvalile. Mi smo se tomu čudili, jer držimo, da tako ne bi smjeli postupati ljudi, koji se bore za slobodu. Ali smo se naskoro uvjerili, da novomagjaroni i socijalisti drže, da je to dopušten način borbe, da se to smije. Mi držimo, da se to ne smije. — U ostalom su socijalisti sami na posljednjem svojem sastanku u Zagrebu (na božićne blagdane) oštro prigovarali svojim vodjama, što su pristali u ovu spregu.

Napokon treba da za ovu spregu kažemo još i ovo, što je našim čitaocima već poznato: Nova sprega hoće da sruši magjarone. Tomu ne prigovaramo. Proti magjaronima stupila je sprega u dogovor s jednim Magjarima, kako su stari magjaroni bili u dogovoru s drugim Magjarima. Tomu prigovaramo. Osim Magjara pozvali Srbe i socijaliste. Glavni su dakle saveznici pravaško-naprednjačke sprege; Magjari, Srbi i socijalisti. Držeći to na umu ne treba nam tek pitati, kakovi su ljudi, rodoljubi, i političari prvaci u toj sprezi, već mi i bez toga imamo dosta razloga vrlo i vrlo sumnjati, je li ta sprega najrodoljubnija i najpolitičnija hrvatska skupina, jer to barem znamo, da Magjari, Srbi i socijalisti nisu do sada pokazali, da su najbolji prijatelji hrvatskomu narodu i domovini.

A pitamo li za pučku politiku, što je za nas glavna stvar, tu imamo proti novoj ovoj političkoj skupini i glavni prigovor: ona hoće da dodje do rieči u saboru, pa i na vladu pomoću Magjara. To odsudjujemo. Tko hoće u sabor, tko hoće do vlade, ima pitati narod. Nova sprega nije to učinila, već je postupala posve po običaju gospodske politike. Mi smo pak odlučni protivnici tajne i visoke gospodske politike, pa je posve naravski, da smo i proti ovoj novoj političkoj spregi.

(*»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 2.*)

»Realna« politika.

Danas je »realna« politika na glasu. Za nju su sve one naše novine, koje su za »riečku rezoluciju«. Da vidimo, što je to — ta realna politika.

Realna se politika ovako hvali: Mi ne govorimo fraza (praznih rieči), mi nismo za deklamacije, (bučne i kićene rieči), mi nismo za fantazije i sanje. Mi smo za stvar, koja se može vidjeti i pipati, mi smo za ono, što je u politici stvarno (realno), mi smo za ono, što se dade postići, što je moguće, mi hoćemo u politici uspjehe, a ne ćemo, da se borimo za ono, što je daleko, ili što je dapače nemoguće. Zato realni političari, ili politički realisti ovako prosudjuju svoje protivnike: Što ste vi postigli svojim frazama i deklamacijama? Četrdeset godina deklamirate samo i galamite, pa je posve naravski, što nemate uspjeha, što niste ništa postigli.

Prosudjujemo li samo gole ove rieči, ne ima im prigovora,

jer svatko živ voli vidjeti i imati uspjeha i plod od svoje muke i rada, nego se boriti zaludu. Za prazne rieči nitko ništa ne dade. No pitamo li dalje: a što vi to zovete »frazama« i »deklamacijama«? Što se vama čini nemoguće u našoj politici? Što vi držite za uspjeh? Tako bismo se mogli i dalje pitati, pa na ta pitanja odgovarati, i možda bismo se štogod i naučili. No ne ćemo, nego ćemo odmah kazati, kakva treba da bude naša realna politika.

Za realnu politiku nisu dosta samo rieči, ali su potrebne i rieči. Istina je, da u nas ima dosta rieči, i to liepih rieči. I to je već dosta dugo trajalo, što su se u nas čule samo liepe rieči, a djelu gotovo ni traga. No mi ne treba da takva čovjeka, koji je pun liepih rieči i liepih želja, — da ga odmah osudimo, proglasimo svojim protivnikom ili ga dapače prokunemo. Pazimo dobro, pa ćemo se uvjeriti, da bi svaki oduševljeni rodoljub, koji liepo govori, liepo i dobro radio, kad bi znao! No kad bi to bilo, onda bismo mi bili već na konju. U čovjeku se najprije rodi misao. No misao je riedko kada jasna, čovjek riedko kada znade, što je zapravo mislio, dok to ne izreče, osobito pred drugim ljudima. Kad se misao izreče, već je jasnija; a kad ju drugi ljudi čuju, onda se tek vidi, da li ju i razumiju. U kratko: rieč je potrebna. — Zato mi ne držimo, da su oni rodoljubi naši protivnici, koji govore o »slobodnoj i ujedinjenoj« domovini, o »mučeničkom« narodu itd. premda nisu još ništa uradili za slobodu i jedinstvo domovine i za narodnu pravicu. Kad bi znali, oni bi. Drugo je dakako, kad se namjerimo na čovjeka, koji ni sam ne vjeruje i ne osjeća što govori. Taj govori zbilja prazne rieči, i to je naš protivnik, jer to nije čovjek, nego varalica, koji govori kao rodoljub radi kakve druge svrhe. No ovakovih ljudi ima do sada malo.

Mnogo je važnija stvar, kad prigovaramo komu, što ništa ne radi. Važno je to zato, jer je prigovarati lako, a vrlo je težko kazati, gdje bi se, i kako bi se čovjek imao primiti posla za narod i za domovinu. Narod nije prosjak, koji sjedi uz cestu, pa pruža ruku, da mu dadem ja ili ti kakav darak; Domovina nema svojega polja, pa da ga podjem ja ili ti orati. Gdje ćemo se dakle primiti posla za narod i za domovinu? — Na to znade tkogod odgovoriti onako, kako je ono Isus kazao: Gladnoga nahranite, žednoga napojite itd., i štogod

učinite kojemu Hrvatu, učinili ste Narodu i Domovini. No gdje ćeš i tu početi, i što ćeš učiniti ovomu ili onomu Hrvatu? Hoćeš li početi kod svoga oca ili kod svog sina, ili brata, pa ćeš mu učiniti ovo ili ono dobro? Ili ćeš na ulicu, pa pitati prolaznike: »Treba li ti štogod, dragi brate Hrvate?« — Tko bi to pokušao, valjda bi ga držali za ludjaka, no nikako nikomu ne bi palo na pamet, da je taj čovjek rodoljub i da je njegovo djelo politika, niti bi tko od toga očekivao sreću naroda i domovine.

Spomenuo sam ovo, da se vidi, kako je to lako prigovarati, da naši rodoljubi ne rade. Kako je težko primiti se narodnoga posla, to se je najbolje vidjelo kod naših mladih »realista«, koji su prigovarali starima, a sami su se hvalili, da su oni za »sitni rad«, t. j. raditi danas ovu malu stvar, sutra onu, — pa će za malo biti mnogo. No od rieči nije dalje došlo; mi barem ne znamo, da su u tom »sitnom radu« što uradili, pače sad više i ne govore o »sitnom radu«, nego su se latili velike stvari: pogadjaju se s Magjarima, okreću ledja Beču, a lice »k iztoku« (tako pišu sami), — vode veliku politiku.

No mi ni ovima ne zamjeravamo, koji su se hvalili, da su za »sitni rad«, jer su i oni htjeli dobro, ali nisu znali bolje; ali im zamjeramo, njima kao i drugima, to, što su se dali na veliku politiku, gdje se čuju rieči Beč, Pešta, pangermanizam, dualizam, Iztok itd., itd. — pak i to zovu realnom politikom. Mi ćemo budući put prosuditi, može li se to zvati realnom politikom.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Broj. 3.)

Francezka Republika.

Dne 17. siečnja o. g. izabran je novi predsjednik Republike Francezke, pa nam to daje priliku, da svojim čitaocima kažemo ponajglavnije stvari o toj velikoj, bogatoj, slavnoj i naprednoj državi i narodu njezinom, o Francezkoj i Francezima, koji su do sada u svojoj domovini srušili jedno kraljevstvo, dva carstva i dvie republike, tako te sada imadu po treći put republiku.

Francezka ili Francija (La France; izg. »la frans«) leži od

nas na zapadu iza Njemačke uz Sredozemno more s juga, a uz Atlantsko veliko more (ocean) sa zapada i sjevera, dakle s tri strane ima more. Na jugu joj je medja sa Španjolskom, a sjeveru preko mora susjed joj je Englezka. Francezka je po prilici dvadeset puta prostranija od banske Hrvatske (prostire se na 536.000 četv. km.), a za šestinu je manja od Austro-Ugarske. Stanovnika ima oko 40 milijuna, dakle 16 puta više od banske Hrvatske, te je po tom gušće naseljena od ovoga diela naše domovine. Francezka ima naseobina ili kolonija u svim dielovima svieta, koje su kud i kamo prostranije od nje same, a imade u njima daleko preko 30 milijuna stanovnika. Najveće su francezke kolonije u Aziji (u Indiji: Tonking, Anam, Košinšina itd.) i u Africi (Algir).

Prošlost je francezkoga naroda i države vrlo burna, t. j. francezki je narod mnogo proživio, ali i mnogo stvorio, pa je još i danas u mnogom prvi narod na svietu.

U Francezkoj su u staro vrieme, prije 2.000 godina, živili Galli ili Kelti, kojih još i danas ima do milijun duša. Ovi Galli, po kojima se Francezka zemlja i danas latinski zove Gallia, pomiešali su se s Rimljanima i Niemcima (Germanima), tako da današnji Francezi nisu ni po krvi, a još manje po jeziku onako čisti narod kao što smo na pr. mi Hrvati: oni govore tudjim jezikom, koji je vrlo sličan rimskomu (latinskomu), a po tom i talijanskom i španjolskomu jeziku. Po vjeri su Francezi gotovo sami katolici od starine, pa papa još danas zove Francezku »najstarijom kćerju katol. Crkve.«

Francezka država obstoji već blizu poldrugu tisuću godina. Do pred sto godina (do god. 1789) vladali su nad Francezkom kraljevi, od kojih su se mnogi (njih 16) zvali Luj (Louis). Pred 116 god. digoše Francezi glasovitu revoluciju (bunu), odsudiše svoga kralja Luja XVI. na smrt, smakoše ga i proglasiše republiku.

Što je to republika? — Rieč je rimska (res publika), a znači: stvar pučka, t. j. stvar cieloga naroda. U državnom i političkom životu znači republika ovo: U državi je gospodar puk, t. j. cieli narod, a ne onako, kako je govorio franc. kralj Luj XIV.: »Država — to sam ja!« Imao je pravo, jer je on bio gospodar svemu: narodu i narodnom imetku. Republika ne će tako, već hoće, da narod izabire i postavlja sebi sam glavu t. j. predsjednika (presidenta).

No čudna je to stvar — s tom republikom. Stari Rimljani imali su najprije »kralja« kako bi smo mi rekli, a onda su i oni kralja protjerali, proglasili republiku i birali svake godine dva »savjetnika« (konsula), koji su vladali. Tako je kod njih trajalo 500 godina, — a onda su i nad njima zavladali »cesari« još nasilniji gospodari nego njekadašnji »kralji«. — Na vlas tako bilo je i kod Franceza. Razlika je samo u tom, što prva republika u Francezkoj nije trajala ni petnaest godina, nego dobiše i oni »cesara« ili imperatora: Vojvoda Napoleon proglasio se (1804 god.) cesarom — i narodu je bilo pravo.

O tom silnom cesaru Napoleonu čuli ste barem štogod: od častnika (oficira) postao cesar i osvojio gotovo pol Evrope. Vladao je deset godina i proslavio sebe i Francezku po cielom svietu.

Proti Napoleonu digla se gotovo ciela Evropa i srušila ga, a Francezkoj dala opet kralja, i to brata smaknutoga Luja XVI. Novi taj kralj francezki, Luj XVIII. (ne XVII. jer se kao Luj XVII. računa sin Luja XVI. no taj nije vladao) vladao je deset godina, a iza njega još dva kralja (Karlo X. i Luj Filip) kadno opet plane revolucija glasovite godine 1848., i to s razloga, što su kraljevska gospoda bila pokvarena, a narod nije imao gotovo nikakove rieči, jer nije imao izbornoga prava. Kralj pobježe, a Francezi proglase opet republiku. To je druga republika.

Druga republika nije trajala ni pet godina. Od sedam milijuna izbornika glasovalo je blizu 5½ milijuna za princa Luja Napoleona, sinovca Napoleona I. Velikoga, da bude predsjednik republike. No taj se je princ od početka držao za pravoga vladara, pa su ga izbornici (dne 7. stud. 1852. god.) izabrali francezkim imperatorom (carem): dobio je 7 milijuna i 800.000 glasova za sebe, a samo 250.000 proti! I tako Francezka dobije drugo carstvo. Novi cesar nazove se Napoleon III. (treći), jer se kao Napoleon II. računa sin Napoleona I., koji nije vladao, kao ni onaj Luj XVII.

Drugo carstvo Francezko potrajalo je hajde de — malo dulje: blizu 18 godina. Car Napoleon III. zarati se s Prusijom, izgubi bitku i morade se predati Niemcu (1. studenoga 1870. kod Sedana). Za tri dana proglasi narod u Parizu republiku.

To je treća republika, koja traje i danas premda je bilo ljudi, koji su kušali, da opet postave kralja, ili cesara, t. j. monarhiju (to su »monarkisti«, a koji su za republiku, to su »republikanci«).

To je u kratko duga, burna i slavna prošlost francezke države. Stotinu godina već bore se u francezkom narodu dvie stranke: monarhistička i republikanska; stotinu godina razapet je, rekao bi čovjek, francezki narod izmedju misli monarhijske i republikanske. Nisu proti republici samo oni ljudi, koji bi htjeli kralja ili cara mjesto predsjednika, nego mnogi i mnogi, koji nisu zadovoljni s ovakvom republikanskom vladom, kakva je u Francezkoj. Da oni nadvladaju, izabrali bi takovoga predsjednika, koji bi se lako proglasio carem. Proti republici su u glavnom svećenici, pa svi oni, koji su za čast i ponos francezkoga naroda (t. zv. narodnjaci ili »nacionalisti«), koji brane vojsku, viču na tudjince (Niemce) i t. d. Ovi kažu za republikance, da su »framasoni«, njihovi, židovski i svačiji sluge, riečju: francezka sramota. Nama je o tom težko pravedno suditi, no možemo zabilježiti rieči pok. Ante Starčevića, koji je kazao: da su Burboni i Bonaparte (t. j. kraljevi i carevi francezki) Francezkoj više koristili, kad su spavali, nego republikanci, kad su bdjeli i radili. Istina je, da je carstvo vodilo ratove, širilo slavu francezku vani, a davalo red i stvaralo bogatstvo doma. Istina je i to, da je republika pokazala mnoge gospodske pokvarenosti i donesla dosta sramote. To su Francezi vidjeli i sami, pa su zato već imali dva cara poslie prve republike. I kad bi narod francezki birao predsjednika, nije težko vjerovati, da bi izabrao — cara. Sada predsjednika biraju gospoda; zastupnici i starješine (senatori), zajedno 884 čovjeka od 11 milijuna izbornika. I to je, rekao bi, najslabija strana Republike. Dok se gospoda francezka boje, da bi njihov narod izabrao jednoga cara mjesto tolikih carića, — dotle je Republika u pogibelji, da svaki čas postane monarkijom.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 4.)

Hrvatska realna politika.

Recimo još jedan put: Realna se politika hvali, da ona ne lovi po zraku, da ne grabi, gdje se ne može ništa primiti; ona hoće stvar, nješto, što se može vidjeti i pograbiti, ona hoće uspjeha, da može nješto učiniti, što se vidi. Zato realna politika ne deklamira i ne fantazira o velikoj i njegda slavnoj i moćnoj Hrvatskoj i t. d. — Da vidimo, kako prema tomu rade naši realni političari, koji su danas svi poprieko za glasovitu riečku rezoluciju.

Naši realisti, naprednjaci i ponaprednjaci pravaši i obzoraši govore danas i pišu vrlo mnogo o Beču i Pešti. Tu prije svega treba upozoriti na to, da iz novina naših novih političara nikako ne možemo pravo doznati, što je to za pravo taj »Beč«. Kad koga pitaš, onda se obično čuje, da to i to dolazi iz Beča »kroz desetu ruku«, pa da se to zapravo nikada pravo ne zna, što taj Beč snuje i plete. Tako je govorio i pisao o toj »desetoj ruci« već pok. A. Starčević, a današnji naši političari ne govore o tom ništa jasnije. A kad se o toj stvari tako nejasno govori, kad se i ne kaže, koga se Hrvati imadu čuvati i proti komu se u Beču imadu boriti, — onda je to vrlo, vrlo nerealno. Prosudimo samo ovo: Ako taj Beč ima tolike ruke, da nikad pravo ne znaš, nije li taj i taj političar to i to učinio po nalogu iz Beča, a to sve »kroz desetu« ruku — nije to vrlo lako svakoga osumnjičiti, da je sluga Beču — ali »kroz desetu« ruku? Tako su se ovih dana našle jedne novine, koje su napisale, da su sami rezolucionaši stvorili svoju riečku rezoluciju po nalogu iz Beča, — i to »kroz desetu ruku«. Kad se narodu ovako govori i piše, mi držimo, da tako istim nastaju prave fantazije u glavi mnogoga i mnogoga, osobito neukoga čovjeka, kojemu je onda sva druga rieč »bečka ruka« i »bečki prsti«. — Mi i opet kažemo, da to nije ni najmanje realno.

A mnogo bolje nije ni ono, što se govori za Peštu i za Magjare, jer malo tko zna, ili bolje nitko gotovo od novih naših političara ne zna pravo, s kim to imademo posla, kad se govori o Pešti i o Magjarima: je li to Kossuth Ferencz, jesu li to magjarski velikaši i židovi, ili je to magjarski narod. Naši novi

političari i novinari mogu pisati, što im drago, ali je uza sve to ipak istina, da barem vrlo često nemaju ni pojma, što je to »Pešta« i »Magjari«. A da još upitamo te naše političare, znadu li, što misle Magjari, onda bismo tek vidjeli, kako i vidimo, da oni toga ne znadu. Tako na pr. sve naše novomagjaronske novine pišu, a još više sve o tom govori, da Magjari hoće da »sruše Austriju«, a kad tamo, Magjarima nije to ni na kraj pameti. Sve to nije realno, sve to znači govoriti prazne rieči, kojima se vodi »velika« politika.

Još je manje realno ono, što naši novi političari pišu, da su odsada »naši saveznici na iztoku«. To nije ništa nego magla i tmina, jer je iztok velik i dalek: na iztoku su Beču Magjari, na iztoku su nama Srbi, Bugari, Turci, Rusi i Japanci. Mi doduše nagadjamo, da bi to imali biti Magjari i Srbi — ti naši novi saveznici na iztoku, pa što se tiče Magjara, moramo doista reći, da su Magjari naši saveznici i da je to realno. No mi već davno imademo dosta političara, koji su tražili savez s Magjarima i koji su bili s tim savezom zadovoljni, — ali nije s tim bio zadovoljan hrvatski narod; a to nezadovoljstvo — to je takodjer nješto vrlo realno, pa bi naši novi političari morali i na to gledati. — Što se pak tiče Srba, treba prije svega spomenuti, da tu treba gledati na dvoje: Srbe u Hrvatskoj i Srbe u Srbiji. Da nama Hrvatima Srbi u Hrvatskoj budu ne samo »saveznici«, nego upravo ono isto, što smo i mi sami u političkoj borbi na korist naše domovine, — to je vrlo potrebno; no je li to i realno, t. j. je li to i moguće, to je drugo pitanje. Sudeći po današnjim srbskim vodjama, po srbskoj gospodi i novinama, — to na žalost nije realno, jer, kako smo posljednji put pisali, Srbi do danas nisu bili jedno s Hrvatima u političkoj borbi. Zašto nisu, o tom sad ne ćemo razpravljati, no ovo se mora reći: Srbi imadu posebne političke misli, pa drže, da im Hrvati imadu popustiti ili priznati to i to, nješto posebno; a to Hrvate ozlovoljuje i Hrvati se odvraćaju od svake stranke, koja Srbima popušta. To je istina, to je realno, pa na to treba gledati, ili kako se ono kaže: s tim treba računati.

Tko s tim ne računa, taj ne radi realno, kao što ne radi realno ni onaj, tko ne računa sa Srbima. Tu treba sada gledati, što je više realno, no o tom za čas.

Što se tiče toga, da nama Hrvatima budu danas politički saveznici Srbi u Srbiji, — to nije ni malo realno, to je gola fantazija. I kad se danas o tom piše ili govori, onda su to samo liepe, ali prazne rieči, pa o tom nije dalje vriedno govoriti. O tom govore oni, koji misle, da će sutra »srušiti Austriju«.

Napokon ima još jedna vrlo nerealna stvar u novoj našoj politici, a to je ovo: Novine novih naših političara pune su psovanja, ruganja, izsmjehivanja pače i mržnje. To je upravo težko čitati. To se nikomu ne dokazuje i ne razlaže, nego udri odmah u porugu, pa ako i ne ide od srca. Sve je to tako pisano, kao da su se ti novinari zakleli, da nikad ne će napisati razložne rieči. No hoćemo li da budemo pravedni, treba kazati i to, da protivničke novine nisu mnogo bolje. Tako se naše stranke raztepoše — ljudi iz njih velikim dielom pobjegoše, jer ne će da im se tkogod bez imena ruga i da ih grdi. Po tom se lako razumije, da do hrvatskih stranaka malo drži i narod i naši protivnici izvan Domovine. Zato se može punim pravom kazati, da sve to nije realno, pače da je ono, kad se »deklamiralo« bilo barem ljepše, ako nije bilo realnije.

— »Ako sve to nije realno, — što je onda realno?«

Ovo bi bilo realno po našem sudu:

Prije svega neka se toliko ne mrze i ne grde oni, koji hrvatsku politiku vode. Svi ne mogu biti u jednoj stranci, pa tko to hoće, taj ne misli realno; no da budu pravedni jedni prema drugima, to je moguće. Danas mnoge političare, male i velike, diele jedne od drugih mržnja, radi svakojakih uvreda, a kad se uvrede dan na dan ponavljaju, mržnja ne prestaje, ljudi se ne mogu zbližiti ni složiti. Sve je to tako jasno, da o tom ne treba mnogo više govoriti.

Drugo: Ostavimo veliku politiku. Budimo tu realni, pa ne varajmo sami sebe i drugoga. Koliko u nas ima ljudi, koji govore o »Beču«, o »kamarili«, i o koječem drugom, o čem ni pojma nemaju, pa se sami u sebi stide, što istom štogod melju, u što ni sami ne vjeruju! To je sljeparija, to nije realno. Odgovorimo svaki sebi u duši na ovo pitanje: Držimo li zbilja što do naroda, ili ne držimo? — Ako držimo, govorimo narodu ono, što razumije i o čem može suditi, riečju, ostavimo gospodsku politiku, pa govorimo o tim stvarima po zdravom razumu, a ne po onom, što smo čitali u novinama, samo da pokažemo, koliko razumijemo.

Treće držimo na pameti ovo: Hrvatskoj se može težko pomoći bez Srba, koji u njoj živu, ali nemojmo zaboraviti, da joj se bez Hrvata ne može pomoći nikako. Lakše je u jednoj misli složiti same Hrvate, nego s njima složiti Srbe u Hrvatskoj. To je stalno, to je realno. Kad se slože Hrvati, onda idimo dalje. No nemojmo na jednoj strani prikupljati, na drugoj rasipati. To ne bi bilo realno.

Napokon je na žalost realno to, da »Beč« i »Pešta« ne će za Hrvate ni pitati i da će biti baš onako, kako bude htio onaj od ove dvojice, koji bude jači. Jest, to je realno. To je realno uzprkos novoj našoj politici, koja se je počela sa mnogo rieči i visokim glasom hvaliti, da je Hrvate postavila medju »Beč« i »Peštu« pa da se ništa ne će odlučiti za nas, a bez nas. To hvaljenje — to je tako nerealno, da je malone čudo, kako su se usudili tako govoriti i pisati ljudi, koji su barem čuli za realnu politiku.

A zašto je ovo posljednje tako nerealno? — Zato, jer i Beč i Pešta vrlo dobro znadu, što to znači, kad se kaže: »Hrvati hoće to i to«. To znači: Njekoliko hrvatske gospode hoće to i to, pa ako bude trebalo, da se pokaže, da to hoće i hrvatski narod, načiniti će se izbori, pa će 10 do 12 tisuća službenika i 15 do 20 tisuća drugoga naroda, ukupno 25 do 30 tisuća naroda, — ovi će potvrditi, da »hrvatski narod« zbilja hoće ono isto, što i njekoliko hrvatske gospode. Što misli ostalih 500 do 600 tisuća odraslih Hrvata, za to se ne će pitati.

Na temelju takve potvrde doći će gospoda u sabor, pogadjat će se s Bečom i s Peštom, davat će zakone, dielit će službe i t. d. To jest današnja hrvatska realna politika.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 5.)

Evropa i Azija.

Mnogi od nas misli možda, da je to Bog zna što, kad se kaže: »ciela Hrvatska«, a i ne zna pravo, kolika je ta »ciela Hrvatska«, jer ne zna, da je dobar komad Hrvatske uz more i baš u moru na otocima, a kamo li bi i mislio na onaj veliki dio Hrvatske, koji je do jučer bio pod Turčinom; naš naime

sviet vrlo malo znade za druge hrvatske krajeve osim svoje male domovine. Tako Hrvati oko Zagreba i podalje malo znadu i za donju Hrvatsku ili tako zvanu »Slavoniju«, još manje za Dalmaciju, i Istru, a za Bosnu i Hercegovinu većinom misle naši ljudi, da su tamo »Turci«; dalmatinski Hrvati jedva malo znadu za Ličane, a bosanski kažu svima, što su preko Save i Dinare, da su to »Švabe«. Pa kakva je onda ta »ciela Hrvatska« prema onoj zbilja pravoj hrvatskoj zemlji, u kojoj živu Hrvati?

No što je i ta recimo »velika Hrvatska« prema Ugarskoj, koja je i od »velike Hrvatske« malo ne tri puta veća! A što je Ugarska prema Njemačkoj ili Francezkoj, a što su ove obadvie prema Rusiji! A sve ovo zajedno: i Hrvatska i Ugarska, i Njemačka, i Francezka, i Rusija i još k tomu Italija, Španjolska, Srbija, Bugarska, Rumunjska, pa Sjeverne Države: Švedska i Norvežka, i male države uz Njemačku: Danska, Belgija i Holandija, — što je ta sva Evropa prema golemoj Aziji, koja je od ciele te Evrope veća četiri puta još i više, a od banske Hrvatske baš njekako tisuću puta!

No nisam nakanio govoriti samo o toj veličini i o prostoru, jer to i nije glavna stvar. Evropa je od Azije četiri puta manja, pa ipak su evropski narodi od starine prvi kolovodje na svietu, a za azijske se narode malo znade, kao što i oni malo znadu za druge narode po svietu. Ta za Kitajce ili Kineze, kojih ima kažu, preko 400 milijuna, t. j. deset puta više, nego svih naroda pod bečkim cesarom, — za njih ste valjda čuli, da su se ogradili njekakvim velikim zidom, samo da k njima nitko ne dodje i da za njih ne saznade! I zbilja ima tamo oko njihove države njekakav zid, pa ako i nije sazidan baš za to, da Kitajce odieli od svieta, ipak je istina, da se Kitajcima ciela Evropa ruga, što su u svem odieljeni od svieta. Naši Evropljani: Španjolci, Holandijci, Francezi, i Englezi i drugi po malo idu od starine i putuju po cielom svietu, pa su tako iztražili i Aziju, našli i osvojili Ameriku i Australiju, napisali o tom ciele knjige i knjižurine, — a nije se još čulo, da bi Azijci ovako dolazili u naš sviet, u našu Evropu i kod nas što iztraživali. No to nije sve, već je glavno ovo: Evropljani su danas učitelji Azijcima u svačem, pa Japanci imadu samo Evropljanima zahvaliti, što su Ruse nadvladali: naučili su ih Niemci i Englezi.

Danas su eto Evropljani učitelji Azijcima, a do nedavna se mislilo, kao što i danas neki misle, ne samo da su se Evropljani doselili ovamo iz Azije, nego da je i prosvjeta ili kultura dolazila i širila se iz Azije u Evropu, po onoj staroj: »s iztoka svjetlo« (ex [eks] oriente lux). Danas se već misli drugačije, i to baš protivno, naime: »da su se mnogi azijski narodi, poimence tako zvani »arijci« (a to su Indijci i Persijanci u Aziji i svi evropski narodi osim Magjara) — da su se doselili iz Evrope u Aziju. Istina je, da su azijski narodi od starine mnogo puta provaljivali u Evropu; tako su u staro vrieme, još davno prije rodjenja Isusova, htjeli da provale u Evropu Persi ili Persijanci, a odbijali su ih i junački odbili Grci ili Heleni (Jeleni). U vrieme poslie Isusa provalili su iz Azije u Evropu već pet puta silni divlji čopori iz Azije, kao što vam je valjda poznato: prvi su bili Huni ili t. zv. pasoglavci (oko 500 god. po Is.), onda Abari ili Obri (sto god. iza Huna), onda Magjari (po prilici 300 g. poslie Abara), za njima Mongoli, ili Tatari (300 god. iza Magjara) i napokon Turci-Osmanlije (preko 200 g. iza Mongola, ili g. 1453. po Isusu, kad su osvojili Carigrad). Koliko su zla, štete i nesreće ovi divljaci i nasilnici počinili, a dielom još i danas čine, to se ne može kazati u njekoliko rieči. Dosta je spomenuti, da su Hrvati preko 400 god. stajali na vječitoj straži proti Turčinu. A za nas se Hrvate može u obće reći, da smo najviše prepatili od raznih azijaca. Ta mi smo sa svima imali posla: Obre smo našli, kad smo se u današnju svoju domovinu doselili; s Magjarima nismo ni danas posve u redu; Mongoli ili Tatari našli su svoj grob baš na našem zemljištu, na Grobničkom polju, pošto su poharali Rusku, Poljsku i Ugarsku.

Sudeći po tom, što su iz Azije u Evropu provaljivali samo ovakvi divljaci nasilnici, čini se u prvi mah upravo čudno, kako je mogla nastati rieč, da »s iztoka dolazi svjetlo«. A kad se stvar pravo prosudi, to i nije istina. Istina je, da je na zapad u Evropu došla s iztoka ne samo kršćanska vjera, nego se je iztraživanjem dokazalo, da su i druge vjere dolazile ponajviše s iztoka, iz Azije, pa je Azija upravo na glasu poradi čudnoga svoga, tamnoga i zapletenoga vjerovanja. A istina je i to, da je u jednom dielu Azije bilo i prosviećenoga svieta od starine. Tako su u Asiriji i Babiloniji bili glasoviti mudraci, osobito zviezdoznanci, koje spominje i sv. pismo. No to je bio samo

jedan dosta mali dio Azije, medju dvie rieke: Eufratom i Tigrom. Ostala je Azija do danas divlja i većim dielom neprosviećena, ako izuzmemo prosvjetu kitajsku i indijsku, o kojima je vriedno kazati još koju rieč.

Indijci imadu stare svete knjige, tako zvane »vede«. Te su knjige pune najčudnijih misli i vjerskoga nauka. — Za Kitajce se znade, da su oni još u starini znali za njekoje stvari, za koje se u Evropi nije znalo; tako su na pr. davno prije Evropljana bili izumili barut, porculan, magnetičku iglu (kompas) itd. No i za indijsku vjeru i za kitajsku znanost mora se reći isto, a to je: da se je jedna i druga nekako kao ukočila i smrzla, te ostala stoljeća i stoljeća jednaka i na istome mjestu: niti se širi, niti napreduje, tako, da je nama na porugu, dok azijci našu evropsku znanost i naš napredak ipak po malo primaju, ako ga se i boje — osobito, kad se radi o puškama i topovima!

Čudno je to doista, kako je azijska prosvjeta različna od evropske. Gdje je i u čem je uzrok tomu, to Bog zna. Možda je uzrok to, što su ti narodi drugoga plemena, (rase) možda je tomu uzrok njihov zrak, njihova zemlja i njihovo nebo. Možda je uzrok i to, što su oni narodi na velikom prostoru, a daleko od mora, pa se nisu miešali s drugim narodima; no onda se pita: Zašto su takovi i oni Azijci, koji su uz more, na pr. mnogi Indijci i Kitajci? Kolike su to stvari, na koje se danas ne može odgovoriti.

Danas se u Evropi boje, da bi za koje vrieme mogli u Evropu opet provaliti Azijci, ali sada ne s oružjem, nego goloruki da rade. To je t. zv. »žuta pogibelj« (jer su azijski narodi većinom žute kože). Mnogobrojni azijski sviet nagrnuti će u Evropu kao mravlje, jer ga ima kao mravlja. Onda će biti kraj našemu gospodskomu životu, jer azijci rade kao mravi, a malo im treba: oni će raditi za trećinu, za četvrtinu one plaće, za koju rade naši radnici, pa još nisu zadovoljni. Onda će biti riešeno »socialno pitanje«, ali će biti riešeno i koješta drugo. Premda je japanska pobjeda nad Rusima povećala taj strah, ipak se nije bojati, da bi to moglo biti baš tako strašno, i ako je stalno, da će biti težke kubure, možda i gadnoga klanja, ako azijska gladna sirotinja navali ovamo, da nadje posla i kruha.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 7.)

Magjaroni — proti magjaronima!

Nema možda ni hrvatskoga djeteta, koje ne bi znalo, što su to magjaroni i kakvi su njihovi griesi. A najveći magjaronski grieh jest, što su u svem pristali uz Magjare, pa su zato i dobili to ime: magjaroni. Svatko se na svietu brani, pa tako bi se mogli braniti i magjaroni, oni bi mogli reći: Pa što smo mi mogli proti Magjarima? Zar nije i sam Beč popuštao Magjarima?! Zar nisu i Nijemci još danas biesni, što se je Magjarima toliko popuštalo? Pa što onda vičete na nas?! — No takva bi obrana malo vriedila. Svatko zna, da su Magjari poslije godine 1866. došli do takove vlasti, kakve nisu nikada prije imali: oni su radili, što su htjeli, i to ne samo u Ugarskoj, nego i u Hrvatskoj, a što su radili, osobito u Ugarskoj, o tom se ni danas ne smije na sva usta govoriti. Sve je to istina. Ali je istina i to, da su magjaroni, imajući vlast u Hrvatskoj, mogli drugačije postupati sa svojim protivnicima, koji nisu bili magjaroni: a ako nisu mogli, već su radili, kako su radili, samo da im Magjari ne uzmu vlasti, — onda su krivi, i nitko ih pod suncem ne će obraniti od te krivnje. Neka nitko ne kaže, da bi Magjari na njihovo mjesto bili postavili još gore ljude, jer toliko valjda nema Hrvata, da bi bez kraja i konca mogli dolaziti sve to gori.

Mi smo dakle svi na čistu s magjaronima, koji su kako rekosmo, baš po tom dobili i svoje ime, što su pristali uz Magjare. Ako su dakle krivi magjaroni, krivi su nam još više i Magjari, jer bez Magjara nema ni magjarona. To je očito.

No što je očito svakomu čovjeku, — za čudo nije očito novim magjaronima. Čujte samo i sudite sami:

U novomagjaronskim novinama možemo čitati dan na dan ovakvo razlaganje: da su svemu zlu u Hrvatskoj krivi magjaroni, koji su gazili slobodu, a Magjari su svi, i košutovci, i banfijevci, i ne znam još koji, — svi su oni, da ne mogu biti bolji; Magjari nisu ništa krivi, — svemu su krivi magjaroni!

Ovako pišu novomagjaronske novine (na pr. njeki dan »Naše Pravice« u Varaždinu). — Tu se čovjek prije svega u čudu pita: A zašto se magjaroni zovu magjaroni? Ne zovu li se tako po tom, što su uz Magjare? A ako magjaroni zlo rade, čine li to po volji, ili proti volji Magjara. Ako čine proti volji Magjara, zašto ih zovemo magjaronima? A ako čine po volji Magjara, po čem su Magjari bolji od magjarona, ili kako se može kazati, da Magjari nisu ništa krivi?

To je pitanje, na koje novi magjaroni nemaju odgovora. Novi magjaroni znadu dobro, da narod pozna dobro magjarone, — zato i oni viču na njih; ali da se ne zamjere Magjarima, sve zlo svaljuju na magjarone, na domaće ljude, a brane Magjare, — da tako obrane svoju novu magjaronsku politiku.

No kuditi magjarone, a braniti Magjare, — to ne ide: to je jedno. A tko to dvoje dieli i razlikuje, — taj neka stare magjarone krsti drugčije neka ih ne krivi radi magjaronstva, jer magjaronstvo nije nikakov grijeh, kad i novi magjaroni sami toliko hvale Magjare. Inače je sva ta vika na magjarone nečuvena jedna sljeparija. Mi se i nadamo, da će hrvatski narod skoro progledati ovu drzovitu sljepariju, pa će ili hvaliti sve magjarone, stare i nove, ili će pak spoznati, da magjaronstvo ostaje magjaronstvo, pa bilo novo ili staro.

Uz ovu nečuvenu sljepariju zasljepljuju novi magjaroni svoje čitaoce još jednom, koja je mnogo pogibeljnija. Oni naime pišu, kako stari magjaroni drhću i strepe od straha, da će izgubiti vlast, ako vladu u Ugarskoj dobiju košutovci (magjarska koalicija). Očito je po tom, da novi magjaroni vide i priznaju, da vladu u Hrvatskoj postavljaju i ruše Magjari, t. j. ugarska vlada. I gle: tomu novi magjaroni ni jednom riečju ne prigovaraju, nego o tom pišu, kao da se to samo po sebi razumije. Po tom se samo po sebi razumije i to, da bi i novu vladu u Hrvatskoj postavili Magjari, pa bi i to bila, naravski, magjaronska vlada. A koga bi drugoga Magjari postavili na vladu, ako ne bi svojih prijatelja, koji ih toliko hvale? To se razumije, da bi vladu dobili rezolucionaši, oni, koji su se na Rieci složili i pobratili s Magjarima proti Beču. I oni još uviek imadu obraza vikati na stare magjarone, a sami se eto spremaju i jedva čekaju, da od Magjara prime vladu u ruke!

Ovako bezočno mislim, još nije nitko govorio u lice hrvatskom narodu. A mogu novi magjaroni hrvatskom narodu ovako govoriti i još se dičiti rodoljubljem samo zato, što je staro magjaronstvo narodu još uviek u takovoj uspomeni, da svakoga drži svojim prijateljem, tko god viče na magjarone; toliko

pak nije upućen u gospodsku politiku, da bi znao prosuditi ovakvu drzovitu sljepariju.

No ni to ne će dugo trajati, jer se narodu dan na dan otvaraju oči.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 8.)

Ima li što novo pod suncem?

Tko je njegda prvi izrekao rieč: »ništa nova pod suncem«, Bog zna, ali ta se rieč danas vrlo često čuje, osobito medju gospodom (koja po latinski kažu: »Nihil novi sub sole«, ili njemački: »Alles šon dagevezen«.)

Tima riečima kao da je kazana velika mudrost i veliko izkustvo, to je kao njeka »filozofija«, koja hoće da utuče svaku novost i novotariju, dovikujući joj: »A što se dižeš i napuhavaš, — ta to nije ništa nova, svega je toga već bilo, sve smo to već vidjeli i doživjeli!

I u prvi mah čovjek bi zbilja rekao, da ništa novo nema pod suncem i da je svega već bilo. Ne samo da i danas dolazi iza noći dan, iza zime proljeće i ljeto, kao što i pred tisuću i tisuću godina, nego i u ljudskom životu vidimo, kako se gotovo sve obnavlja i opetuje. Osobito se često misli na ovu rieč, kad vidimo koga, kako se diže i napuhava prama svojim bližnjima, a kad tamo — čeka ga stalno ono isto, što je dočekalo mnoge takove prije njega: profućkat će i raztepsti imetak, što su mu stariji ostavili, pa će biti opet ništa, — kao što se je to dogodilo već tolikima. Drugi je opet od siromaha postao bogat i ugledan — pa i to nije ništa nova: svega je toga bilo, sve se to opetuje. Zato je i naš pjesnik Gundulić (koji je umro gotovo pred 300 godina) napisao one stihove: Kolo sreće u okoli, — Vrteći se ne prestaje: Tko bi gori, eto je doli. Tko bi doli, gori ostaje. — Cieli dakle život ljudski — sve je to samo vječna miena, vječno okretanje: Tko bi gori, eto ga doli... Sve isto, sve uviek i uviek isto, samo što se mienja, opetuje i okreće, baš kao kolo, a nikad se tomu okretanju na vidi kraj, jer nikad ne ide ni za vlas napried, nego sve isto, pa opet isto do vieka.

No to se samo na prvi pogled čini, da je to sve isto i da se u svietu sve samo ponavlja i opetuje. Naprotiv se može i mora reći ovo: Ne samo da nije istina, da se sve na svietu samo opetuje, nego je naprotiv istina i to, da se ništa ne opetuje. Što je bilo prošlo je — i nikad se više ne će povratiti, ponoviti ni opetovati. To je tako stalno kao što je stalno da živimo i mislimo.

Da je to uistinu tako, to nije težko razložiti i dokazati. Promislimo samo vrieme, evo: Današnji se dan ne će više nikada povratiti. Ono, što je bilo danas, toga više nikada biti ne će i ne može. Zašto se ono kaže: »Kasno je popoldan k misi?« Zašto bi bilo kasno, kad bi se vrieme moglo ponoviti? Zašto ne bi bilo dva puta jutro u jednom danu? — Ne, nema toga! Tko je jedno jutro ustao iza izlaza sunca, taj ga više taj dan ne će na izlazu vidjet. Tko je jedanput zakasnio, taj toga nikad više stići ne će. To je očito.

A gledamo li na ljude, i to je tako. Tko je jedanput ovdje na svietu bio, taj se više ne vraća ovamo: dolaze drugi i opet drugi — kao ono lišće u šumi: jedno pada i trune, a drugo raste i zeleni se.

A kad se ne vraća ni jedan dan ni čas, nego iza njega dolazi drugi i opet drugi; kad se ne vraćaju ljudi, nego jedni odlaze s ovoga svieta, a dolaze drugi, — onda je očito, da se ni dogadjaji nikakovi ne opetuju i ne ponavljaju, nego iza jednoga dogadjaja dolazi drugi i opet drugi od vieka do danas.

»No — reći će tkogod — ipak to nije baš tako, jer mi vidimo i znamo doduše, da se prošli dan ni čas nikad više ne vraća, ali vidimo i to, da je dan danu sličan kao jaje jajetu. Pa i ljudi su slični jedni drugima, a i dogadjaji mnogi kao da se baš opetuju. Eto na pr. ovo: Čitamo, da su ljudi njegda bili jedni drugima robovi, a danas toga nema, kaže se. Ako dobro pogledamo, ima i danas robova. Što su na pr. oni seljaci, koji nemaju svoje zemlje, — što su nego robovi? Jednako se kaže, da je nestalo grofovskoga gospodstva i da je narod slobodan, a kad tamo — koliki su danas nad narodom gospodari i kolike daće! — Po svem sudeći ipak u svietu ostaje vazda njekako jednako — sve se zbilja opetuje, samo malo drugačije.

Jest, ovako bi smo se mogli njekako složiti. Treba samo da još jednom kažemo: Što je bilo, toga više nema i ne će ga biti.

A može biti što slično, i to vrlo slično, — ali to ipak ne samo da nije ono isto, što je negda bilo, nego uza svu sličnost ima i razlike. I baš ona sličnost (ili kako se učeno kaže: analogija) — baš to i jest razlog, što se kaže, da ništa nova nema pod suncem, jer ljudi bolje paze i gledaju na ono, što im je već poznato, nego ono, što im je nepoznato i novo. A to je zbilja istina, da u ljudskom životu u razno doba ima sličnih ili analognih dogadjaja i pojava. A to je tako ne samo zato, što svi ljudi od postanka ovoga svieta živu na ovoj istoj Zemlji, koja ih hrani i pod istim Suncem, koje ih grije, nego i zato, što su ljudi i po tielu i po duši jedni drugima slični, što su iste naravi.

No nikako se uza sve to ne može reći, da se sve na svietu samo ponavlja i opetuje. To se ne može reći već zato, što na sviet dolaze bez prestanka drugi novi ljudi, dakle barem ljudi nisu isti, kad bi i sve drugo bilo isto, kao što nije. A kod dogadjaja i života ljudskoga — glavno je čovjek; pa kad je čovjek drugi, onda je i život i dogadjaj drugi.

A razlagao sam sve ovo zato: kad bi bilo istina, da pod suncem nema ništa nova, onda bi bilo istina i ovo: Mi, koji danas živimo, mogli bismo se mučiti i truditi, da što postignemo, a kad tamo, došli bismo za 50 godina, recimo, onamo, gdje smo danas: sve bi bilo isto, a naša muka i sve naše nastojanje bilo bi uzalud. — Je li, da je strašno i pomisliti, da se čovječanstvo od postanka svieta samo mota i okreće, tako da poslie stotine i stotine godina, poslie tolikih muka i patnja dodje napokon tamo, gdje je njegda bilo!

Ne, to nije tako, to ne može biti tako. Naprotiv je istina, da svaka naša misao, svaka naša rieč, svaki naš i najmanji čin — sve je to nješto novo i nješto više na ovom svietu i životu, i nijedan naš čin, ni onaj isti, kad malim prstom ganemo — ni to nije uzalud učinjeno, nego je i time doneseno zrnce za veliku onu zgradu, što ju čovječanstvo gradi, odkad ga je Bog na Zemlju postavio. Učinimo li dakle i najmanju stvar, učinili smo nješto za napredak čovječanstva, jer nije istina, da se sviet samo okreće, obnavlja i opetuje, nego je istina, da sviet napreduje.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 9.)

Deset god. poslie smrti A. Starčevića.

Dne 28. veljače o. g. navršilo se 10 g. od smrti Antuna Starčevića, pa su starčevićanske novine tom prilikom dosta pisale o pokojniku. Druge novine ne rekoše tom zgodom ni rieči. — Mi ćemo svoju kazati.

Danas je kod nas ovako medju političkim strankama: Što jedne novine do neba hvale, to novine druge stranke grde i u blato bacaju, tako da se nigdje ne može čuti razložna rieč, uz koju bi mogao pristati svaki pametan čovjek. Tako i o pokojnom Starčeviću: jedni ga grde i u grobu, drugi ga uzvisuju više nego ikojega sveca. To ne valja ni jedno ni drugo. Razboriti ljudi, koji hoće da se bave politikom, treba da budu na čistom sa Starčevićevom politikom. Mi smo s njom na čistu, i zato nismo starčevićanci!

Zašto nismo starčevićanci, to ćemo najbolje razložiti time, ako pokažemo, kako sami starčevićanci pišu o pok. Starčeviću. Evo, što pišu: »Ante Starčević je najizrazitiji genije (um) hrvatskoga naroda. U njemu su bile skupljene sve težnje narodne i sva njegova (t. j. narodna) nastojanja. On je . . . narod podučavao, kako će oživotvoriti te svoje težnje i ta svoja nastojanja.

Ovako se obično piše o pok. Starčeviću. A ovo je previše rečeno.

Previše je reći, da je pok. Starčević bio naš pravi (najizrazitiji) hrvatski um, jer cieli njegov život dokazuje, da je bio svoje vrsti čovjek, koji je na svoj način živio i mislio, tako da u tom ne ide za njim nijedan njegov pristaša. Za takvoga se čovjeka ne može reći, da je bio baš ono pravo, što je Hrvatima po duši i po srcu. Naprotiv se može reći, da je u jednoj stvari branio misao, za koju je svaki pravi Hrvat, a to je misao, da Hrvatska ima biti samostalna i slobodna.

No ovo nije dosta, jer narod hoće i treba mu mnogo više. Previše se zato kaže, kad se kaže, da su u pok. A. Starčeviću bile »skupljene sve težnje narodne«. Narod je i za života Starčevićeva imao, a i danas ima takovih težnja i potreba, za koje A. Starčević nije mario. Da nam se hoće o tom pisati, mogli bismo se dugo kod toga zadržati, ali ne ćemo. Spomenuti ćemo samo, kako bi to bilo žalostno, kad hrv. seljak ne bi ni dan da-

našnji imao više težnja, nego što ih je pred 40 do 50 god. imao A. Starčević. To bi bilo žalostno, pače i vrlo kobno, jer mi znamo, da sviet napreduje, da sviet ima od dana do dana sve to više težnja, da hoće sve to dalje, i sve to više, kako je i naravski. Svi drugi narodi povećavaju i umnažaju svoje težnje, a samo hrvatski narod ne želi ništa više i ne nastoji da što više postigne, nego što je to zamislio, želio i nastojao A. Starčević pred toliko godina! Kad bi tako bilo, hrvatski bi narod bio zbilja blizu svojoj propasti.

S tim dakle riečima, da je netko imao u sebi »skupljene sve narodne težnje i nastojanja«, — s tim se kod razboritih ljudi ne može ništa opraviti.

No mnogo je važnija ova stvar: Pišu, da je pok. Starčević »narod podučavao, kako će oživotvoriti svoje težnje«. Kamo li sreće, da je to zbilja tako! Ali na žalost nije. Pok. A. Starčević nije za narod napisao ni jedne rieči, t. j. nije napisao ni jedne rieči za veliku većinu naroda, za hrv. seljačtvo. On je pisao za gospodu, i to za mali broj gospode. On je govorio, kako sami starčevićanci pripoviedaju, da njemu ne treba mnogo pristaša: da je dosta pet poštenih ljudi, koji će biti stalni u njegovoj političkoj nauci. Ovo je malo čudno. No nipošto nije čudno, što Starčević nije ništa pisao za seljački narod i što nije, koliko se zna, ni držao ništa do toga, da se seljaci upute u politiku. A nije to čudo stoga, što su gotovo sva gospoda tako mislila: onda je bilo drugo vrieme, onda se za seljački narod nije pitalo. Zato nama A. Starčević ne može biti učitelj i u toj stvari, za koju on nije ni znao ni mario; on ne može biti učitelj nama, koji idemo za tim, da se cieli narod prosvieti, uputi i primi posla za svoje dobro. Da je to sve tako, to osjećaju i sami starčevićanci, pa onda kažu, da se je i Starčević rodio u seljačkoj kolibici i t. d. Jest, istina je. Ali zar se nisu i toliki drugi rodili u seljačkoj kolibici, izašli iz opanaka i otišli od koza medju gospodu? Mnogo je takvih bilo, — ali je to seljačkomu svietu malo hasnilo. Nije to dosta roditi se u seljačkoj kolibici, već treba i nešto drugo.

Nismo mi time rekli, da pok. A. Starčević nije mislio na seljački narod, ili da ga je dapače možda mrzio. Moguće je, pače je lako i vjerovati, da je i on mislio na biedu i muke seljačkoga svieta, — ali je mislio, da će svemu tomu pomoći

njegova politika, t. j. njegova obrana hrv. držav. prava, kako bi i mnogočemu pomogla. No pokazalo se je, da naša hrvatska gospoda ne mogu sama ni sebi pomoći, nego se listom predaju tudjinu. Trebalo je dakle udariti drugim putem: trebalo je pozvati cieli narod, a osobito seljački sviet na obranu domovine od tudjinaca, ali i na obranu pravice od domaće sile. Kako bi se cieli narod pripravio i složio za taj veliki posao, o tom pok. A. Starčević nije ni rekao ni napisao nijedne rieči.

Napokon treba o toj stvari kazati ovo, što mi je kazao jedan naš seljak: Čudno je to, da se koja stranka zove po imenu jednoga čovjeka. Mi smo Hrvati imali poštenih i slavnih ljudi, koji su dušom, srcem i tielom bili za domovinu, tako da im se ne može ništa prigovoriti. Eno, na pr. Petra Zrinskoga! Nije li on i poginuo za hrvatsku domovinu, za njezinu samostalnost? Pa zašto se takva stranka, koja hoće državnu samostalnost hrvatske domovine, ne bi zvala po Zrinjskom? Zar i Zrinjski nije tu težnju izvadio iz duše hrv. naroda? — I pravo ima ovaj naš prijatelj. Zato je bolje, da se stranka zove po tom, što hoće, t. j. po glavnoj stvari, koju zastupa i brani. Tako je u ostalom i drugdje po svietu, pa se po imenu koje osobe zovu samo one stranke, koje se bore za vladu ili za priestolje koje familije, kao što su na pr. u Francezkoj bili »bulanžisti« (koji su htjeli da vladu dobije general Boulanger (Bulanže).

Toliko smo u kratko mislili, da je bilo potrebno kazati o toj stvari, da se i tu razumijemo.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 11.)

Naš politički kalejidoskop.

»Kalejidoskop« — to vam je njekakva igračka za gledanje: Čovjek gleda u jednu ciev, i kadgod tu ciev malo strese, vidi drugu sliku. A te slike nastaju ovako: U cievi su namještena dva mala zrcala, ili ogledalca licem jedno k drugomu okrenuto i na jednom kraju jedno k drugomu pritisnuto. Medju ogledalca metne se njekoliko komadića stakla razne boje, ili drugih stvari, — i to sve, to je ciela ta mudrost. Pa ipak, kolikogod puta okreneš ili

streseš ciev, odmah vidiš drugu sliku, i to liepu zviezdu, i svaki čas drugačiju. A sve to čine ona dva ogledalca od onih kojekakvih komadića, a mislio bi čovjek, da je u toj cievi Bog zna što. To vam je taj »kalejidoskop« ili »liepi vidogled« ili »liepi likovid«.

Tako nješto, kao što je ta igračka, tako vam je posljednjih godina u našoj politici: tri, četiri i više puta u godini vidi čovjek posve drugu sliku, posve drugu situaciju ili položaj. Sjetite se samo malo vi, koji ste više novina čitali. Ja ću vam u sjećanju pomoći.

Jedna je slika bila ova: Sjedinjenu hrvatsku opoziciju vodi Bresztyenszky, dično naše svećenstvo stoji uz njega kao jedan čovjek, a »Obzor« širi slavu o radu opozicije i kudi dan na dan starčevićance, koji ne će da mu ostanu dužni, pače i sami znadu mnogo toga proti tim »slavosrbom svih dlakah« proti Hrv. Poljodjelskoj Banci, proti Ježuvitima i t. d. Već je gotova stvar, da će dično svećenstvo dobiti glavnu rieč u našoj politici, samo da nema Franka, toga pokrštenoga Židova, toga... Bog zna, što sve nije. — Druga slika: Nekdašnji urednik »Obzora« koji je tako liepo uzvisivao naše dično svećenstvo, uredjuje »Pokret«, koji je u neprestanom boju s njegda dičnim svećenstvom; a svećenstvo u svojem »Hrvatstvu« u sav glas zove zagrebačke gradjane katolike, neka glasuju za starčevićance, samo za starčevićance. — Treća slika: Pobuniše se »mladi«, digoše se djeca na otce. Do sada su bili zajedno, pod jednim krovom i pod jednom zastavom »Obzorovom«, a sad viču na »starce«, viču na gnjilu i neplodnu politiku. Javljaju se novi vodje: Dežman, Hajmerl, Mazzura — i dižu se proti starima: proti staromu Mazzuri, proti Tuškanu, Harambašiću, Banjavčiću. Izgrdiše ih, štono rieč, na pasja kola, odčitaše im nauk, da im sav posao ne valja. — Za čas, evo četvrte, pete i šeste slike, kojih nisi pravo ni vidio, a već evo nova: Mladi se vraćaju k starima, mladi i stari složno brane novo političko evandjelje, riečku rezoluciju. »Mladi« se više ne rugaju Harambašiću, ne krste ga (da prostite) pijandurom, već zajedno s njim, i s popom Zagorcem, snuju velike stvari. — Nova slika, ne znam, koja: Franko Potočnjak postao »socijalist« i »bezbožac« tako, da su ga pune katoličke i socijalističke novine: jedni ga hvale, drugi grde; za malo — Potočnjak putuje s popom Zagorcem, od popa do popa, kao da

nije bilo ništa. — Ili evo: Gledate jedno vrieme, kako sve viče na Stjepana Radića, da je prodao Hrvatsku Srbiji, da je Srbin baš iz Srbije; gadno mu zamjeraju i njegovi prijatelji; no malo vrieme bilo potrajalo, čitate eto dan na dan u »N. Srbobranu«, da je Stjepan Radić »ćesarovac«, i kao najveći dušmanin Srbima. Čitate dapače, da je kod gradskih izbora u Zagrebu glasovao za »frankovce« proti kojima se je toliko borio. Glasovanje je kod izbora gradskih doduše tajno, ali to već svatko znade, da nije drugačije moguće, nego da St. Radić glasuje proti naprednjacima i proti socijalistima, naravski za — starčevićance.

Hoćemo li da još gledamo? — Ne ćemo, nego evo što ćemo kazati. Mnogi ljudi videći sve to kažu zlovoljno: Borme je to sve jedna komedija! Tu se ne zna, tko pije, a tko plaća. Tako to može trajati do vieka, pa nikad bolje ne će biti. Tu ne možeš nikomu vjerovati. — I tako dalje, mnogo toga govore ljudi. I nije čudo, ali nije ni istina, da je sve to tako. Tako sude samo oni, koji nemaju vremena misliti, ili koji su lieni misliti, ili koji gledaju samo jednu sliku. Da malo bolje pogledaju i da malo više misle, vidjeli bi i spoznali bi, da sve to ima svoj uzrok i svoj razlog; vidjeli bi, tko samo pije, a tko će plaćati. Mi ovdje u malom razgovoru ne možemo svega toga razlagati, a i ne ćemo. Biti će i za to prilike.

A spomenuo sam to, za to, da se ne smutite, već da mislite i svakoj stvari tražite razlog. Onda ćete politiku razumjeti, a ne će vam se činiti samo kao gospodska komedija i ciganija.

Magjari i njihova »kruna«. Čitali ste valjda, da je sva neprilika u Ugarskoj nastala odatle, što se »kruna« ne može pogoditi 's narodom. Nisam nakanio, da vam na dugo i široko razlažem, što je to »kruna« i što Magjari misle i drže za tu svoju »krunu«. Ja to ne bih pravo ni znao, jer je ono što Magjari naučaju i vjeruju za svoju magjarsku »krunu« — to je teže razumjeti, nego Otkrivenje sv. Ivana: To vam je njekakva posebna magjarska filozofija. Toliko možemo kazati, da je u tom magjarskom vjerovanju glavna misao ovo: Drugo je osoba kraljeva, koja nosi »krunu« a drugo je »kruna«. No kako se Magjari vladaju po toj svojoj misli, vidi se najbolje po jednoj stvari, koju ćemo spomenuti.

Dok »magjarski kralj«, koji je ujedno i cesar od Austrije, cielom svojom vojskom brani Magjare, a kao poštovani po cielom svietu i moćni vladar pomaže magjarskoj politici, — onda je sve dobro, onda Magjari slave svojega »magjarskoga kralja«, za kojega bi se i malo znalo, kad bi bio samo magjarski kralj. Tu im je dakle pravo, što imadu koristi od cesarove moći i njegova ugleda. A kad taj moćni i ugledni cesar misli i na ostalu svoju državu i na ostale narode, onda eto Magjara gdje viču, da oni ne poznadu nikoga drugoga osim »magjarskoga« kralja, koji bi sve morao činiti po volji Magjarima; udri onda na sve one, koji se protive njihovim željama, udri po njima, da su »cesarovci«, da su bečke sluge, da se klanjaju Beču, da su proti slobodi itd. Jednom riečju: dok je moć i ugled cesarov za Magjare, sve je dobro, »cesaru« se ne prigovara, onda se »cesaru« sve klanja i slavi ga; a čim cesar svrne okom i po ostaloj državi, onda Magjari ne poznadu »cesara«, nego »magjarskoga kralja«, — onda su svi oni bečki sluge i plaćenici, koji samo i spomenu cesara. — Ovom svojom sljeparijom zasliepili su Magjari i naše nove magjarone, osobito naše Srblje.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 12.)

Iz hrvatskoga književnoga svieta.

Do nedavno naš seljački i ostali neškolovani narod nije gotovo ništa znao za gospodske svadje radi politike, a i danas još znade vrlo malo. Zato nije čudo, što ne samo ni hrvatski prosviećeni seljaci, nego ni mnoga školana gospoda ne razumiju gotovo ništa, zašto se to naši političari ne slažu i radi šta se toliko, kakono se kaže, »natežu«. Mnogi i mnogi kažu, da su sve to fiškalske pravde, komedije, i t. d., za koje pametan čovjek ne mari, nego se bavi svojim poslom.

A kad je tako u politici, za koju se dan na dan stara sve to više ljudi, nije onda nikakvo čudo, što velika većina školanih ne zna baš ništa o tom, što se dogadja u književničkom svietu, t. j. medju hrvatskim književnicima, medju onima ljudima, koji pišu knjige.

No ni to ne će uviek tako ostati. Istina je, školana su gospoda odieljena od ostaloga naroda, tako da smo mi Hrvati podieljeni njekako u dva tabora, u dva svieta: jedan sviet za sebe — to su školana gospoda, a drugi sviet — to je ostali narod. Jedni za druge malo znadu i malo mare. Gospoda stvaraju politiku, pa što stvore, — narodu mora biti pravo; gospoda pišu knjige, pa što napišu i ture u narod, — narod neka čita, neka se po tom uči, neka se toga drži. No, kako rekoh, toga sve to više nestaje: narod se ujedinjuje, gospoda se sve to više približuju narodu, puku, a puk gospodi. I tkogod ikoliko radi, da cieli narod, gospodu i puk, na taj način ujedini, taj čini dobro, jer ako igdje, istina je u ovoj stvari ona rieč sv. pisma: Svako carstvo, koje je u sebi razdieljeno, propasti će. Tako i narod, koji je u sebi razdieljen, razdieljen na gospodu i puk, — taj narod mora propasti. Zato je potrebno, da vam tri četiri rieči kažem o hrvatskom književničkom svietu.

Od njekoga vremena razdieljeni su i hrvatski književnici u dva tabora: jednim kažu »stari« drugima »mladi«. Stari su gospodari u družtvu, za koje ste zacielo čuli, u »Matici Hrvatskoj«, a mladi su pred koju godinu osnovali svoje družtvo »družtvo hrvatskih književnika«. Nijedan od onih, koji vode rieč u tom družtvu hrv. književnika, ne će da piše knjige za »Maticu Hrvatsku«, nego su počeli izdavati mjesečni list »Savremenik«. No »Matica Hrvatska« ipak izdaje i bez pomoći ovih književnika svake godine po 7 do 9 knjiga, tako da joj ta protivština nije baš velika smetnja u njezinom radu, jer medju mladima i nema baš mnogo takovih književnika, koji bi kadri bili napisati veću kakovu dobru knjigu. Veća je neprilika to, što uz »mlade« književnike (medju kojima ima i starijih ljudi, kako medju starima i mladjih) — što uz mlade književnike pristaje većina novina. Neprilika je to zato, što je »Matica Hrvatska« staro narodno družtvo, koje je u cielom narodu bilo na glasu, pa je svaki prosvjećeniji Hrvat držao za svoju dužnost, da bude član »Matice Hrvatske«. A tu su mnogo pomagale novine, koje su za »Maticu« pisale. Jedino su starčevićanske novine bile obično proti »Matici«. Danas je naopako: Danas se starčevićanske novine priklanjaju »Matici«, a za čudo — sve rezolucionaške novine proti »Matici«. Dakle i tu se vidi, kako politika ima svagdje svoje prste.

No za danas dosta. Drugom ću zgodom, ako Bog dade, razložiti, kako je postala »Matica«, kako je postala akademija naša u Zagrebu i t. d. Sve je to potrebno znati, ako hoćemo da nam narod bude prosviećen, da bude upućen, jer samo tako može biti u velikim stvarima složan i jak. A na male svadje, koje su od danas do sutra, ne treba mnogo gledati.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906. Br. 13.)

Lutorani i Kalvini.

Nema možda djeteta, koje nije čulo ovih rieči, a ima i možda dosta školovanih ljudi, koji ne znadu, što je to »lutoran«, a što je »kalvin«, možda su kada u školi i čuli nješto o tom, ali su zaboravili. A vriedno je znati i to, kako ćemo vidjeti.

»Lutoran« i »kalvin« — to je za nas vrlo ružna rieč, to je kao da komu kažeš poganin ili bezbožnik. A nisu ni lutorani ni kalvini — nisu ni pogani, ni bezbožnici, nego su kršćani, ili barem hoće da su kršćani i da ih sviet drži za kršćane.

No ipak nije isto »lutoran«, što i »kalvin«, dapače — nemojte se čuditi — lutorani su veliki protivnici kalvinima, a kalvini lutoranima.

Pa što su to lutorani i kalvini? — To su, kako rekoh, kršćani, ali takvi kršćani, koji ne samo da ne priznavaju pape rimskoga, nego naučaju, da nema sedam sv. sakramenata, nego samo tri: krst, pokora i »zadnja večera« (sv. Otajstvo). Ne priznavaju dakle ni svećeničkoga reda, pa je onda posve naravski, što se njihovi pastori (»pastiri, t. j. župnici«) žene kao i drugi ljudi. Naučaju još koješta, a glavna im je nauka sv. pismo ili evangjelje, koje svatko smije i mora pače tumačiti i razumievati po svojoj pameti, po svojem razumu. Kad nemaju svećenika, razumije se, da nemaju ni biskupa.

To su u malo rieči, ti lutorani i kalvini. No mnogo više bi rieči trebalo, kad bih htio samo u kratko razložiti, kako su nastali ti lutorani i kalvini, i zašto je i samo ime njihovo kod nas tako mrzko. No kazat ću i to u njekoliko rieči.

Ima već više stotina godina, što sami rimo-katolički svećenici prigovaraju koječemu, što im u rimo-katoličkoj crkvi nije

po volji, i što oni žele, da bi bilo drugačije. Tako će biti skoro 500 godina, što je tako počeo prigovarati i češki svećenik Jan Hus (Ivan Gus iz Gusinca), pa je to i glavom platio: bio je živ spaljen.

Sto godina poslie njega pošao je njegovim tragom u Njemačkoj fratar (redovnik) Martin Luter, a u Švicarskoj Kalvin: jedan i drugi naučao je ono, što smo već spomenuli. U glavnoj stvari naučali su isto, t. j. jedan i drugi bio je proti rimo-katoličkoj Crkvi, proti papi, proti svećenstvu, proti sakramentima itd. Obojica su bila za reformaciju, t. j. tobože za preinačenje ili za popravljenje katoličke Crkve: bili su reformatori, ili kako se njihovi pristaše zvali u Njemačkoj: bili su protestanti, jer su protestirali zaključku njemačkoga sabora, kad im je dao slobode u njihovom naučanju. No nisu se slagali u nauku o »zadnjoj večeri« (o sv. Otajstvu), pa i još u koječem, a što dalje, to su se jedni od drugih više udaljivali. Lutorani ili protestanti postali su s vremenom za kalvine ili reformirane gotovo ono isto, što su jednima i drugima prije bili katolički svećenici t. j. lutorani nisu davali slobode vjerovanja, a kalvini su u tom popuštali; lutorani su se sprijateljili s gospodom velikašima i s vladom tako, da bez vlade ne mogu ništa, a kalvini se više čuvaju od vlade. U svojoj slobodi došli su kalvini tako daleko, da su već u početku imali u svakoj zemlji svoje vjerovanje. Tako je već u starini bilo i posebno »ugarsko« kalvinsko vjerovanje. A mnogo bolje nije ni s lutoranima, jer su se i oni raztepli i još se raztepliu na stotine obćina, od kojih svaka drugo vjeruje. Ipak se jedni i drugi, i lutorani i kalvini, zajedno zovu evangelici, i to »augsburžkoga vjerovanja« (to su »lutorani« ili protestanti) i »helvetskoga vjerovanja« (to su kalvini). Ova su imena dobili po gradu Augsburgu u Njemačkoj, gdje im je složeno vjerovanje, a »helvetsko« se vjerovanje zove po tom, što se je razišlo po Švicarskoj, koja se zove Helvetia. U Njemačkoj su se njekoji lutorani sjedinili s reformiranima, (tako se još zovu kalvini) i stvorili protestantsku unijatsku (»uniranu«) Crkvu, a i drugdje se to kuša, ali slabo ide. Tako i zagrebački evangelici imadu zajedničku crkvu.

No nije to sve, što sam htio kazati. Ima još jedno, što je dobro držati na pameti, a to je ovo:

Radi tih protestanata klali su se Niemci preko sto godina;

vjerski ratovi radi toga protestantizma bili su gotovo uništili slavnu kraljevinu Češku i češki narod, a bilo je radi njih nemira i nesloge i u našoj domovini, pa zato i jest lutoransko i kalvinsko ime kod nas mrzko.

A čemu sve to? — pita se čovjek. — Ne ćemo da razlažemo protestantsko vjerovanje, u kojem ni sami protestanti nisu baš složni i radi kojega se medju sobom prepiru i mrze, pa bi već to mogao biti dokaz, da to vjerovanje nije baš osobito mudro i dobro mišljeno. Drugo nam je na pameti, i to ovo: Reformatori ili protestanti htjeli su da raztepu rimo-katoličku Crkvu i da stvore novu Crkvu, dakako bolju. Uza svu nauku, uza sve borbe i krvave ratove — to ne samo da im nije pošlo za rukom, nego su se upravo jadno i kukavno raztepli i danas se raztepliju u svadji i neslozi. — Zašto?

Vriedno bi bilo na to odgovoriti, jer nesloga, svadja i mržnja, koja se je u toj stvari pokazala i danas se još pokazuje medju Niemcima, koji su cielu tu stvar na svoja ledja primili, — tolika je i takova, da je naša slavenska nesloga pravi raj prema njemačkom klanju radi njihovoga protestantizma. Htjeli su stvoriti nješto liepo, nješto veliko, novu kršćansku Crkvu ljubavi i mira, — a raztepeni su i zavadjeni u mržnji kao nijedan narod na svietu! Bezbrojna njemačka protestantska vjerovanja trista su puta gora od današnjih hrvatskih programa i stranaka. Zato neka se nama ne rugaju.

No o našoj političkoj i njemačkoj vjerskoj neslozi trebalo bi napisati posebni razgovor.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 14.)

Tko »drhće i temeljito stište stečeno blago«?

Na drugome mjestu priobćujemo, što je zagrebačko »Hrvatstvo« pisalo o govorima na sastanku H. P. S. Stranke dne 1. travnja o. g. Te su novine pisale, da je djelovanje pučke seljačke stranke pogibelj za seljački stalež, a zašto je pogibelj, toga nisu kazale. No po onom dodatku na koncu, gdje kažu, da ljudi seljačke stranke uče seljake, da im je dušmanin (krvni neprijatelj) svaki onaj, koji ne nosi seljačkoga odiela, — po tom se

dodatku vidi, u čem popovi kod »Hrvatstva« vide pogibelj: kao da se boje, da će seljačka stranka pobuniti seljake proti »gospodi«.

»Hrvatstvo« je već pred godinu dana ovako i još gore pisalo proti seljačkoj stranci, pače i to, da je pučka seljačka stranka proti kralju. Ni onda, ni sada nije »Hrvatstvo« ovih svojih težkih rieči (ne ću da kažem pravu rieč) — nije ih ničim i nikako dokazalo. Što se tiče ovih težkih rieči o kralju, najbolje se vidi koliko je istine u pisanju protivnika seljačke stranke, po tom, što jedni pišu, da je seljačka stranka proti kralju, a drugi zovu njezine ljude »cesarovcima« t. j. da su za cesara, a proti slobodi. Zato o tom ne ćemo da govorimo, nego ćemo kazati koju o tom: da pučka seljačka stranka »buni« seljački stalež proti »gospodi«, proti »svakomu«, tko ne nosi seljačkoga odiela.

Ovo prigovaraju i drugi, pa se je o tom već mnogo pisalo. No kako je to velika stvar, ne će to biti tako brzo gotovo. Za sada ne ću opetovati svega onoga, što je o toj stvari već napisano, naime: kako pučka seljačka stranka hoće baš to, da seljake i gospodu približi, da ukloni onu pregradu i onaj jaz, koji sada dieli seljake od gospode. Upozorit ću samo gospodu kod »Hrvatstva« na ono, što su sami pisali o toj stvari.

U broju od 26. ožujka 1906. pisalo je »Hrvatstvo« o promjeni izbornoga prava u Austriji. »Hrvatstvo« je pisalo medju ostalim i ovo: Aristokratski veleposjed baš se upro rukama i nogama, da spasi svoje privilegije (povlastice, t. j. posebne gospodske pravice). Svi veleposjednici... govorili su protiv osnove« (o obćem izbornom pravu); »njekoji su otvoreno pobijali osnovu, drugi su se skrivali za štokakve izlike... Neki su predbacivali dinastiji nezahvalnost spram plemstva, koje da je svoju krv prolievalo za dinastiju, kao da je ostali narod pri tome skrštenih ruku u zapećku sjedio, dok je plemstvo vojevalo: U istinu pako bilo je prije obratno: narod je krvario, a nagradu je pobiralo plemstvo«. Osobito se »Hrvatstvo« oborilo na njekoga štajerskoga grofa Stürgha, koji je govorio proti obćemu pravu glasa. »Hrv.« piše: »Ali štajerski grof je pokazao odvratnu (odurnu) grimasu (izkrivljeno lice) umirućega škrtca, koji još u zadnjem času drhće i grčevito stište stečeno blago...«.

Ovo je dosta. Naše su »Hrvatske Novine« odmah zabilježile

i obećale, da će ove rieči izpisati, neka se vidi, da ne »buni« samo seljačka stranka, nego da znadu i te kako buniti i popovi kod »Hrvatstva«.

Nije li eto »Hrvatstvo« pisalo, da je narod krvario, a nagradu je pobiralo plemstvo? A može li biti veće krivice pred Bogom i pravičnim svietom, nego što je to, da jedan krvari, a drugi pobire nagradu za njegovu krv? A onda, kad narod — mučenik traži natrag plaću za svoju krv i muku, onda gospoda plemići »još u zadnjem času drhću i grčevito stišću stečeno blago!« Kako je stečeno to blago — to je očito: stečeno je krvlju cieloga naroda.

A što bi sad rekli oni kod »Hrvatstva« da im tko kaže, da je njihovo pisanje pogibeljno, da svakoga, tko ima plemićku diplomu, proglasuju dušmanom ostalomu narodu?

Ljudi oko »Hrvatstva« a i ostala »gospoda« znadu vrlo dobro, što nauča pučka seljačka stranka; ona nauča, da nije pravo, što u politici odlučuju samo oni, koji su školani i koji plaćaju toliko i toliko poreza, da treba dati rieč i cielomu onomu narodu, koji je »krvario« — a mi kažemo, da i danas krvari na sto i sto načina«. Pa zašto bi to bilo pogibeljno, i to baš seljačkomu staležu? Kad su se gospoda, školani ili bogati gradjani, borili s plemstvom i tražili prava i za sebe, — onda je to bilo u redu; a sada, kad se i za ostali narod traži rieč i pravo, — sad je to pogibeljno samomu tomu narodu!

Da pravo kažemo, mi ovoga nikako ne razumijemo, pa nam se čini, da oni kod »Hrvatstva« i sami ne znadu pravo, što bi i kako bi u toj stvari. Očito se rugaju velikašima, koji brane svoje posebne pravice i još u zadnjem času »drhću i grčevito stištu stečeno blago«: protivni su tomu, da narod dodje do rieči.

Mi tu ne vidimo razloga. Mi pače kažemo, da je kud i kamo veća današnja krivica, kad fiškalska i židovska politika vlada nad narodom, nego što je bilo ono, kad je vladalo plemstvo i svećenstvo, pa bismo doista htjeli znati, zašto i ljudi kod »Hrvatstva« brane današnju židovsko-fiškalsku politiku, a pučku politiku proglasuju pogibeljnom. Nama se sve čini, da kod »Hrvatstva« nemaju u ovoj stvari rieči popovi, jer da imaju, oni bi drugačije o tom sudili i pisali; popovi naime dobro znadu, ili bi barem morali znati, da je današnja fiškalsko-židovska politika najveći dušmanin svemu onomu, što popovi brane i moraju braniti.

Ako pak kod »Hrvatstva« imadu riеč popovi, pa ipak pišu ovako, onda pišu proti seljačkoj stranci samo iz mržnje i jada, i to zato, što vide, da su drugi ljudi počeli jednu dobru i pravednu stvar, a ne popovi. Oni se boje, da će izgubiti ugled i vodstvo u narodu, pa zato valjda i oni »još u zadnjem času drhću i grčevito stištu stečeno blago« svojega uglednoga položaja.

Ako je ovako, onda je to zloća. No nikako se ne može dopustiti, da bi ovakova zloća prevladala i kod većine katoličkoga hrvatskoga svećenstva, a kamo li u čitavom svećenstvu. Naprotiv možemo stalno očekivati, da će razbor nadvladati zloću. Hrvatsko će katoličko svećenstvo spoznati, da ne može imati prve rieči ni medju seljačkim, a kamo li nad cielim narodom, pa zato i ne će priekim okom gledati svakoga, tko hoće da sudjeluje u velikom poslu prosvjećenja i vodjenja naroda k dobru, niti će »još u zadnjem času drhtati i grčevito stiskati« u prošlosti stečeni svoj položaj. Danas ima medju narodom i za narod mnogo više posla, pa treba i mnogo više poslenika. Čemu tu drhtanje i grčevito stiskanje? Ima posla za sve nas, koji hoćemo dobro.

(»Hrvatski Narod«, God. 1906., Br. 15.)

Na suncu slobode.

Čim sam pročitao u novinama (u »Pokretu«), kako je izabrani zastupnik glinskoga kotara Pribićević doveo pred glinske izbornike novoga kandidata Supilu, pa što je i kako je Supilo tamo govorio, odlučio sam poraditi, koliko mogu, da se i u samom glinskom kotaru digne glas proti sramotnoj tudjinskoj politici. Zato sam za narod i izbornike glinskoga kotara sastavio kratku uputu sa svojim podpisom, u kojoj uputi kažem na koncu ovo:

»Košutovska politika, koju vodi Frano Supilo, to je propast našega naroda i naše domovine.

Sramota bi bila za naše ime i za naše pleme, da se nitko od vas ne digne proti ovoj nečastnoj i tudjinskoj politici.

Zato, ako vas ima petorica, u kojima ima kap djedovske krvi i kojima je sveto materino mlieko, ustanite, složite se i postavite proti Franu Supili svojega predloženika, koji će ustati proti ovoj sramotnoj košutovskoj politici.

Ne bojte se. Neka vas ne bude više od deset moći ćete reći, da ste ostali čista obraza.

Neka magjaronski poslanik Frano Supilo ne uzmogne reći, da je cieli glinski kotar pao pred njim na koljena, i nitko da se nije usudio pomoliti pred njim glavu.

Dogovarajte se i sporazumite s izbornicima iz susjednoga kotara petrinjskoga, koji pristaju uz hrvatsku pučku seljačku stranku. Oni će vas o svem još više uputiti, a doći će vam u pomoć i drugi susjedni prijatelji, koji još ne pokloniše koljena i ne izgubiše srca pred novom našom sramotom i nesrećom — pred hrvatskim i srbskim košutovcima.

A doći ću k vama i ja, da vam sve ovo još podpunije u oči kažem, pa da za svaku upitate i tražite dokaz. Ja sam na biljezi za svaku ovu rieč, jer je sve ovo istina.«

I ja sam zbilja krenuo u glinski kotar s prijateljem Stjepanom Šimunovićem, članom glavnog odbora H. P. S. S. i s dva povjerenika, Sigurom i Mandićem. Svi su ovi iz susjednoga petrinjskoga kotara. Došli smo u Kraljevčane, pa kad se okupilo nješto ljudi, eto dva gospodina medju narod, koji stadoše u sav glas vikati: Ljudi, ne slušajte! To vam je onaj Radić, koji je srbsku crkvu u Zagrebu omazao drekom. Ja još ne bijah ni usta otvorio narodu. Ova gospoda viču, eto trećega, koji pristupi k meni, kaza mi, da je obćinski bilježnik, pa da — razpušta skupštinu, jer nije prijavljena. Ja mu rekoh, da se u vrieme razpisanih izbora dogovori izbornika ne moraju po zakonu prijavljivati, no on tvrdi protivno. Nije htio popustiti, dok ne podjosmo u obćinski ured i ne pogledasmo u zakon. Putem govorah tomu gospodinu, koji se je držao ljutito neprijateljski, da ovako ne ćemo doći do slobode, pa mi se činilo, da još nije posve pokvaren, te da nije izgubio stida pred poštenim čovjekom. Dodjosmo opet zajedno medju ljude. Tu ona dvojica gospode viču u sav glas kao prije, a priključio im se i treći, domaći trgovac Miočionović. A ona druga dvojica bijahu dva učitelja (jedan Živković, a drugomu sam ime zaboravio) — oba Srblji. Viču i dalje onu laž o dreku na srbskoj crkvi u Zagrebu. Pristupiv k njima, kažem, tko sam i upitam ih, kako mogu ovako raditi, ovako gadnom lažju narod razdraživati. (Vikali su narodu: »Udrite ih ljudi!«). Moram po duši kazati, — ogadili su mi se. Vidio sam, da su to ljudi pustahijske ćudi, koji su kadri sve učiniti, kad bi ih ovaj narod poslušao. Srećom — narod je niemo ili mirno gledao krasnu ovu gospodsku borbu za slobodu. Samo su dva pripita seljaka galamila i sami ne znajući što. Kad mi je jedan od njih kazao, da se i sudac nizi pred Supilom, rekoh mu, da se sudac nizi i pred Sliepčevićem, a oni će mi na to: »Kad su nas davili do sada, neka nas dave i dalje.« Ja sam i drugdje vidio, da je narod izgubio vjeru u sebe, ali ovakvoga robstva nisam još vidio.

Gospoda galame i dalje i zovu ljude sa sobom. Zovu i obćin. bilježnika (»Hodi, odemo!«), kojemu je očito bilo malo neugodno, što se je vidjelo, da je i on na njihovu stranu. Nitko se nije odazivao pozivu. A ja sam pojedinim ljudima razlagao novu politiku. Napokon odoše gospoda učitelji naroda (u Bačugu, k Supili), a g. bilježnik, valjda da uzmognemo za njima, obrati se k meni i reče mi, da razpušta skupštinu. Ja njegov nalog ponovim glasno narodu, — neka se dobro zapamti, da g. bilježnik ne bi možda poslie rekao, da nije razpuštao dogovora. Stražari počeli gurkati ljude, ali nitko ne ide, pa se g. bilježnik smirio. Da jedanput svršimo, progovorih na glas njekoliko rieči i rekoh ljudima s Bogom!

Pošto smo nješto zagrizli, dojaviše mi, da mnogo naroda čeka i da žele, da im govorim. Izadjoh s prijateljima i progovorim im njekoliko rieči na onom suncu. Držim, da je ono čestit i pošten narod. Liepo smo se razgovarali i rastali sa željom: Do vidjenja!

Iza toga krenusmo u Maju. Prijatelj Šimunović bijaše pisao svojemu znancu, gostioničaru M. Šterku, poslao mu onih listića o izboru i knjižica »Hrvati i Magjari« i pitao ga, bi li se u njegovoj gostioni mogao držati izborni govor. Šterk mu je odgovorio: da je pismo i one stvari primio, ali hoće li biti uspjeha, ne zna, piše; mjesta ima u gostioni. Došav u Maju uvezosmo se u dvorište k ovomu gostioničaru i zaputismo se preko puta u njegovu krčmu. Tu je bilo nješto gospode u prvoj sobi, a u drugoj su pila kod stola tri četiri seljaka. Čim sam ja stupio u prvu sobu, stupi preda me njeki mladji gospodin i reče ponješto

tiho, kao plašljivo, da se odstranim iz Maje, jer mi smo svi, kaže, za Supila. Ja sam tomu gospodinu u kratko odgovorio, da sam u svojoj domovini slobodan i da se ne ću nikome za volju »odstranjivati«. Ovaj se gospodin izgubi. Za koji čas jedan seljak dovede preda me jednoga gospodina (to je bio sin gostioničara Šterka, kojemu je prijatelj Šimunović pisao), koji me upita: »Što izvolite? Vi ste me zvali«. — »Nisam«, odgovorim. »A tko ste Vi?« Ja, videći, da taj gospodin govori malo razdraženo, odgovorim, da je ovo gostiona, pa da je čudno, što me pita za ime i ovako govori sa mnom. »U ostalom, rekoh, ja sam taj i taj, došao sam ovamo s prijateljem Šimunovićem«. — »Jest, on mi je pisao radi sastanka, pak izvolite govoriti,« — reče i okrene se, a ja podjoh u drugu sobu, gdje je prijatelj Šimunović razgovarao s gostioničarom-otcem. Tek što sam njekoliko rieči progovorio s prijateljem Š., nagrne u sobu dosta gospode (seljaka, osim onih što su od prije sjedjeli u drugoj sobi nisam vidio), a preda me stupi jedan gospodin, koji reče: Ja sam Baglama — i stane govoriti. Što je govorio i što je bilo dalje, o tom piše »Pokret« (od 30. lipnja o. g.) ovo:

»Na to se digņuo sudbeni pristav iz Gline g. Mirko Baglama, koji se tamo desio, sa još nekoliko Supilovih prijatelja iz Gline, te mu predstavivši se rekao od prilike: Posve je opravdano, da je narodno ogorčenje protiv Vas. Vi dobro znate, da je ovaj kotar izabrao bio svojim zastupnikom g. Svetozara Pribićevića; Vi dobro znate, da je ovaj kotar nedavno ponudio kandidaturu g. Franu Supilu i da ju je on prihvatio. Time smo jasno dokazali, da smo jednodušni pristaše riečke i zadarske rezolucije, da smo pristaše u tim rezolucijama označene realne i za Hrvatsku spasonosne politike. Pošto je Vama to sve poznato, pošto ste došli ovamo? Pa kako ste još došli? Krišom ste preko noći ovaj svoje vrsti pamflet razturili po selima ovoga kotara i krišom ste došli ovamo i to par dana pred izbore. Zar mislite pamfletom i jednim govorom dovesti ljude do toga, da svoje uvjerenje, kojim su birali za svog zastupnika Svetozara Pribićevića, a kojim nudjaju kandidaturu Franu Supilu, sada pogaze. Očito je, da ste si uzeli zadaću, da seljački narod zavedete i razdražite. Dok znate, da nam je politika novoga kurza, koju Frano Supilo zastupa, doniela, oslobodivši nas robstva, nov život, bolju budućnost, iznašate u tom pamfletu, da nas Frano Supilo prodaje

Magjarima. U kratko rečeno, mi znamo tko je Supilo, a tko Radić. Vaša politika, dok je protiv rezolucionaša, služi Beču, a takove politike mi ne trebamo.

Za toga govora spaljen je jedan primjerak Radićevog pamfleta, a neki napiti čovjek približi se Radiću i udari ga. G. Baglama je odmah pred svima požalio i odsudio taj čin, kojega nitko ne odobrava.

Na to izrazi dr. Radić želju, da bi narodu govorio. Kad je ta želja prisutnima priobćena, odvrati gostioničar g. Šterk, da on u svojoj gostioni ne da govoriti, već, ako hoće, neka narodu gdje vani govori. Na to zaoriše povici: »Ne damo govoriti.« »Dolje s plaćenim Austrijancem«. »Živio Supilo«. Iza toga se Radić udaljio praćen nekolicinom, da ga razljućeni narod ne insultira, do svojih kola.«

Dakle, ja sam po tom govoru došao u glinski kotar, da narod zavedem, a oni ne zavadjaju naroda. Ja sam govorio narodu na stotinu i stotinu sastanaka, pa nikomu nije pao ni vlas s glave, a ovdje govori jedan sudac (tako ga svi zovu), i poslie toga dobiva njegov politički protivnik — šakom po glavi. To nije razdraživanje.

No neka ne misle naši čitaoci, da ću ja štogod razlozima dokazivati ovoj našoj gospodi, koja hvale novu zoru slobode, kad se dokazuje šakama. To nisam htio ni u Maji, pa nije istina, da sam »na to izrazio želju, da govorim«. Ja sam se odmah, čim je onaj sudac svršio svoj govor, — priklonio k njemu i rekao mu od prilike ovako: »Gospodine, Vi ste mene ovdje oštro i nepravedno napali, prije nego što sam usta otvorio; ja Vas molim kao poštena protivnika, da ove ljude, koji su slušali Vas, umolite, da slušaju časak mene. Ja Vas to ne molim samo kao Hrvat Hrvata, kojima je jednako do slobode, nego to držim stvarju osobne Vaše časti«. — G. Baglama mi je na to odgovorio, da je ovdje gospodar krčmar, a nijednom riečju nije pokušao, da me ljudi saslušaju. Ja bih to bio učinio sam, da još za vrieme našega razgovora nije doletio onaj čovjek, udario me i strjelovito se izgubio. Onda sam mahnuo rukom prema sudcu i kazao: Meni je Vaše slobode dosta.

Ja mislim da naši pristaše i čitaoci jasno već vide, gdje smo mi i kuda nas vodi nova košutovska politika. Ljudi, koji pristaju uz novu politiku, to su stari khuenovski nasilnici, samo

što su još gori i bezobrazniji. Košutovska politika može se dičiti, da je u njezino ime i pod njezinom zaštitom i to poslie govora i pred licem jednoga sudca — pao prvi udarac na glavu političkoga protivnika opozicionalca. Toga pod Khuenom nije bilo. Sudci su pod Khuenom glasovali za magjarone, ali nisu razdraživali na kršenje zakona. Košutovci to ne odobravaju — oni to osudjuju — ali tim načinom dobivene mandate zadržavaju.

Neka ne misle naši pristaše, da ćemo mi nad tim jaukati i kao jaganci to mirno gledati. Nipošto. Ja sam uvjeren, da će se i gdjekoji košutovac naći sam i goloruk pred »zavedenim« narodom, pa da će se pristaše drugih stranaka držati novoga evangjelja: Tko tebe šakom, ti njega toljagom; tko tebe kamenom, ti njega željezom... Dakako — mi toga ne ćemo odobravati, mi ćemo to požaliti i osuditi.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 27.)

Narodni život i politika.

Današnja se politika tako vodi (a još će se dugo tako i voditi), da je u njoj vrlo lako poći krivim putem. Jedna od najvećih pogriešaka i zabluda u politici jest to, što gotovo svaka politička stranka sve malo pomalo zaboravlja na sve one liepe rieči, koje se nalaze u programu, i koje obećavaju narodu svako dobro, — a mjesto toga bori se stranka s drugim strankama, kao da naroda i narodnih potreba nema.

U jednu ruku to je i naravski, jer ljudi u svakoj stranci misle, da će tek onda pomoći narodu, kad nadvladaju druge stranke, pa kad dobiju vladu u ruke.

No ovakvo mišljenje nije pravo i istinito. Naprotiv je istina, da politička stranka mora svoj rad i postupak tako udesiti, da bude mogla koliko toliko pomoći narodu i onda, dok još nema vlasti, pa se po tom najbolje može suditi, je li koja stranka potrebna ili nije. Onakva politička stranka, za koju bi se moglo reći, da je djelovala, recimo, 30 godina, a nije došla do vlade, pa da nije ništa narodu koristila, — takva bi politička stranka bila zacielo suvišna.

Za našu pučku seljačku stranku mora svatko priznati, da je već do sada imala vrlo mnogo uspjeha. Dakako, ako tko misli, da je samo to uspjeh, ako koja stranka dobije u saboru koliko toliko zastupničkih mjesta, — taj ne će seljačkoj stranci priznati nikakvoga uspjeha. Ali uspjeh kod saborskih izbora — to nije ni glavno, a kamo li sve, već je glavno ovo: Vriedi li što program, misli i rad koje stranke, to se vidi najbolje po tom, da li one misli, koje stranka širi i brani, nalaze u narodu pristaša. A to se za našu stranku može reći, pa mi u tom možemo s ponosom pokazati baš na velike uspjehe. Ili zar nije već svakomu vas dovoljno poznato, kako danas već sve naše stranke govore i pišu o seljačtvu mnogo više i mnogo drugačije, nego što su do sada govorile i pisale? Nije li očito, kako je seljački stalež u posljednje vrieme došao do poštovanja, kad njekoji ljudi na sve moguće načine — osobito za vrieme izbora — slave čak i seljački opanak pok. A. Starčevića? Nismo li za posljednjih izbora mogli čitati, kako su se njekoji zastupnici u svojim proglasima hvalili i dičili, da ih je seljačka majka rodila? A svega toga prije nije bilo. — To je sve već vrlo mnogo. A kad još spomenemo, da se je nedavno obdržavala politička pučka skupština u Dol. Miholjcu, gdje je bilo više doktora-odvjetnika, pa je ipak skupštini predsjedao seljak, — onda nam po gotovo mora biti posve jasno, da su misli seljačke stranke uhvatile korjena, jer još pred godinu dana nije se na to moglo misliti, da bi političkoj skupštini u Hrvatskoj predsjedao seljak.

Dakako, da je onda posve naravski, što nam pripoviedaju vrlo mnogi seljaci: da i gospoda kod kotara i kod občine danas već u mnogim krajevima posve drugačije postupaju sa seljakom, nego što su to činili još pred kratko vrieme.

Razumije se, da je sve ovo — i još koješta drugo, kao na pr. njekoje vladine zakonske osnove za osiguranje seljačkoga prava — da je sve to nama vrlo drago. Ništa za to, što svi ovi, koji u ovoj ili onoj stvari pristaju uz misli seljačke stranke, — ne samo ne pristaju uz seljačku stranku, nego su joj veći ili manji protivnici. Nas to ne smeta, jer mi znamo, da to nije tako lako — stupiti u ovako mladu, pak još k tomu »seljačku« stranku. Težko je ljudima ostaviti zastavu, pa bila kakva bila, pod kojom su mnogo godina oduševljeno stupali; a još je teže očekivati, da će se naš gospodski sviet tako naglo baciti odmah

medju seljake i u njihovu stranku. Za nas je glavno to, što su se nastojanju i mislima naše stranke u tako kratko vrieme približili toliki drugi ljudi, koji našoj stranci ne pripadaju. A sve je to znak, da je ovakva stranka bila potrebna i da je nastala u horu.

No sve su ovo doduše vrlo važne stvari, — ali ipak ima još mnogo i premnogo toga, što narod težko podnosi, — a nijedna mu politička stranka ne može pomoći, dok ne dodje na vladu, pače nije stalno, da bi mu i vlada mogla pomoći, — misle mnogi. I doista se mora reći, da su sve naše stranke do sada dosta malo pitale za narodne nevolje, za narodni život. Istina je, znalo se je često spomenuti, kako »dušmanin« narod tlači i t. d., — ali ne znamo, da je koja stranka pokušala, kako bi i sama pomogla narodu, umjesto da neprestano jauče i nariče. Nije toga bilo, nego su se stranke, kako sam na početku spomenuo, medju sobom borile i natezale, kao da to i jest glavni politički posao.

Naša pučka seljačka stranka nastoji, da i u toj stvari podjemo korak napried. Istina je, i mi smo rodjeni u griehu naših otaca, pa i mi pišemo o gospodskim petlanijama, od kojih nitko ni sit ni debeo, — ali ipak držimo, da nam to nije sav posao, već nam treba gledati u prvom redu za narod, kako on živi; jer što će nam i pučka seljačka stranka i politika, ako sve to narodu ne pomaže. No mora se priznati, da nam je težko, jer se ni tu od naših starih nismo mogli ničemu naučiti. Zato kušamo sami i uvjereni smo, da će biti dobro.

Za kratko vrieme, polovicom rujna mjeseca, držat će se u Zagrebu druga glavna skupština naše pučke seljačke stranke. O čem će se na toj skupštini viećati, to je odredjeno u sjednici glavnoga odbora naše stranke u nedjelju 22. srpnja. A viećati će se medju ostalim i o narodnom životu. Razumije se, da se ne će moći viećati o cielom narodnom životu i o svim narodnim nevoljama i neprilikama. Zato je odbor izabrao tri glavne stvari, od kojih narod najviše pati, s kojima se može ili posve pomoći, ili se mogu barem kako tako ublažiti. Te tri stvari u narodnom životu jesu ove: postupanje oblasti s narodom, parnice (pravde; procesi) i treće: izseljivanje u Ameriku.

Potrebno je, da već sada svatko, tko kani doći na našu glavnu skupštinu, počne o svemu tom razmišljati, razpitivati i bilježiti, da uzmogne svoju na skupštini kazati, — jer će samo onda biti istina, da će se na našoj skupštini čuti glas naroda. A nema sumnje, da će se i drugi javiti u ovim našim novinama, da dade o toj stvari obaviesti i upute. To će biti ozbiljan posao, zbilja dostojan politike, koja se zove pučka i seljačka. Od same svadje i prepirke s protivnicima, pa bili oni ne znam tko i ne znam kakvi, malo nam hasne svima, a najmanje narodu.

(»Hrvatske Novine«. God. 1906., Br. 30.)

Što radi hrvatski sabor?

Već njekoliko dana traju saborske sjednice u Zagrebu. Po svem se vidi, to je i istina, da je to novi sabor, i to ne samo zato, što stari ljudi govore sada drugačije, nego što su govorili pred godinu dana. Tako na pr. stari zastupnik Tuškan čita izjavu, da će on i njegova stranka podupirati vladu bana Pejacsevicha. Sada dakle nema nikakve sumnje o tom, da je stara hrvatska opozicija pristala uz vladu, da je ona sada vladina stranka.

Kad se čovjek sjeti, što su sve stari pravaši govorili i pisali proti vladi, morao bi misliti, da je sada sve drugačije, pa da će se to poznati i u saborskom radu, jer je sabor ono mjesto, gdje se može ukinuti mnogo ono zlo, o kojem je opozicija toliko govorila.

No ništa ne vidimo, što bi svjedočilo, da bi ovaj novi sabor radio drugačije, nego što je radio stari magjaronski sabor. Mi rado priznajemo, da je i vladi i njezinoj sadašnjoj stranci rieč sloboda često na jeziku; vidimo dapače, da ta sloboda ide tako daleko, da slušaoci sa saborske galerije mogu grditi narodne zastupnike, koji dolje imadu viećati o dobru domovine. To je doista nješto novo, ali se mi tomu previše ne radujemo. Uz ovu novost vidimo inače sve staro, jer nova vlada iznaša pred novi sabor zakon za zakonom, kao što je to činila i stara vlada, a svi se ti zakoni bave samo gospodskim stvarima, svi ti zakoni rješavaju kojekakve prepirke, o kojima jedna gospoda misle

ovako, druga onako. A da bi nova vlada i novi ljudi i riečju naviestili koji takav zakon, kojim bi se narodu pomoglo, — o tom ni traga.

Vidimo dakle, da gospodska politika cvate i u novom saboru. Mi ne ćemo reći, da je to zlo, što je nova vlada i novi sabor opet uzpostavio zakon o poroti, t. j. o tom, da novinarima ne budu sudili sudci samo po kaznenom zakonu, nego će im suditi odbor gradjana. To je bez sumnje dobro. Ali i tu se vidi, da sabor više pazi na dvadesetak novinara, nego na cieli narod. I opet kažemo: Dobro je, što se je i to uredilo, — ali je zlo, što se ništa ne radi za narod.

A kad čovjek promisli, što bi sve trebalo našemu, osobito seljačkomu narodu, onda tek pravo vidi, kakvim se sitnicama bavi novi sabor i nova vlada: onda se tek vidi, kako su naša gospoda daleko, daleko od naroda i kako ni najmanje ne osjećaju ništa od onoga, što narod pati; onda se tek vidi, kolika je to nepravda i šteta, što u saboru nema nijednoga seljaka.

Prosudite samo ovo: Još dan danas vriedi u Hrvatskoj cesarski patent (t. j. cesarova naredba, a ne zakon, koji bi sabor stvorio), po kojem se je sudilo i danas se sudi ovako na pr.: Jedan seljak vozi se cestom, a za njim se vozi gospodin, koji hoće da seljaka prestigne, a seljak potjera i ne pusti gospodskih kola preda se. Za koji dan pošalje kotarska oblast redara k onomu seljaku, a redar ga nadje baš kod pluga i odvede ga pred kr. kotarskog pristava, koji ne dade čovjeku ni rieči progovoriti na svoju obranu, već ga izgrdi: »vi pijane svinje« — i odsudi na zatvor od osam dana! Seljak moli, da ga pusti kući, da spremi svoj plug, a kr. kotarski pristav viče: »Ništa! Marš! Vodite ga!« — I redar odvede čovjeka u zatvor na osam dana, a plug ostao na polju, — sve to u mjesecu svibnju, kad je najveći posao na polju, a sve za to, što je seljak doista pogriešio, te nije pustio preda se gospodska kola. Osam dana zatvora u radno vrieme, a plug na polju i k tomu psovka do »pijane svinje!«

Tako se sudi po patentu, koji vriedi i danas pod novom vladom i novim saborom. Pustimo na stranu rezoluciju i Magjare, pa recimo: Kakva je to vlada, kakva je to vladina stranka? A dodajmo slobodno i ovo: Kakva je to starčevićanska

opozicija, koja buči i viče radi kojekakvih sitnica, — a ne vidi što se s narodom radi sve po cesarskom patentu. Da su starčevićanci zbilja za narod, osobito za seljačtvo, kako to govore i pišu, — ne bi li im ljepše pristajalo, da su iznesli priedlog, neka se ukine taj cesarski patent, pa ako vladina stranka (rezolucionaši) ne bi na to pristala, — da su onda digli buku i galamu i ne prestali dotle, dok većina ne bi pristala na taj priedlog.

Ovo je samo jedan primjer. No osim ovoga ima toliko toga, što bi narodna vlada mogla i morala učiniti na korist narodu, i to ne samo na političkom polju, nego još više na gospodarskom polju i na polju narodne prosvjete.

»Ne može se sve preko noći«. Tako će ih možda tko braniti. Da, ne može se sve preko noći, ali gospodski zakoni mogu se preko noći stvarati, a pravdati se i psovati radi svojih osobnih stvari i radi osobne mržnje — to mogu gospoda i ciela tri dana, a sve na narodni trošak.

No mi svejedno ne ćemo prestati, već ćemo i dalje pokazivati prstom na griehe stare gospodske politike. Znamo mi dobro, da će i gospoda dati narodu koju mrvicu od onoga, što mi toliko zahtievamo, pa će o tom bubnjati i zahtievati, da narod i za te mrvice bude njihov rob: oni će tim korteširȧti, a pred svojom će gospodskom masom trubiti, da seljačka stranka buni narod.

Takav je eto rad novoga hrvatskoga sabora, a takav će biti sve dotle, dok u njem ne budu seljaci sami sebe zastupali.

(»Hrvatske Novine«, God. 1906., Br. 48.)

Pučka politika.

Pučka politika*.

Što je »pučka« politika, to je za »pučku« stranku najglavnije pitanje, jer je »pučka« politika osnova, na kojoj pučka stranka radi.

A što je »pučka« politika, to će se najjasnije vidjeti, kad razložimo, što je to »gospodska« politika, jer za pravo i nema nego dvie politike: gospodska i pučka.

Ova rieč: »gospodska« politika čuje se i čita već duže vremena. Ima ljudî, koji se ljute i na samu ovu rieč, a dakako još više na nas njekoje, koji smo ju izmislili i narodu kazali. Ova je rieč najviše kriva, što se pučkoj seljačkoj stranci već sada prigovara, da narod »buni« proti »gospodi«. O svem tom bit će još govora, a sada pustimo rieč, pa gledajmo na stvar i recimo: Što je »gospodska« politika? — Na to će odgovor naći svatko sâm, ako prosudi ovo:

I. Stara ili konservativna gospodska politika.

Politika, kakvagod bila i gdjegod bila, svagda se vrti oko pitanja: Tko ima vlast i tko će imati vlast? Tu je ovo glavno: tko smije utjerivati poreze i daće, tko smije zatvoriti i pustiti, tko smije kazniti i pomilovati, tko smije zabraniti i dopustiti, jednom riečju: tko smije i može dati ili ne dati čovjeku da živi!

Odgovor na ovo pitanje — to je ono razkršće, gdje se pučka politika odvaja od »gospodske« i ide svojim putem. — Do toga mišljenja polazimo, kad prosudimo ovo, što ćemo u kratko kazati:

* Ovo je urednik »Hrvatske Misli« Stjepan Radić označio kao dio »Uvoda« u program Hrvatske Pučke Seljačke Stranke.

Od starine se po svim zemljama i državama na svietu razlikuju tako zvana »gospoda« od ostaloga naroda ili »puka«. Kako je do te razlike došlo, t. j. kako su gospoda nastala, toga sada ne ćemo razlagati. Dosta će biti, ako kažemo, da »gospoda« svagda i svagdje imadu mnogo više prava i mnogo više slobode, nego ostali narod. Jedno takovo pravo jest i to, da gospoda vode politiku i vladaju cielom državom i nad cielim narodom. To je glavna misao gospodske politike.

Ta se je misao bila jedno vrieme, i tomu nije još tako davno, tako učvrstila, da je jedan vladar mogao kazati: »Ja sam država!« t. j.: ja sam jedini gospodar u državi. Tako je bilo u Evropi osobito u tako zvanom »srednjem vieku«, t. j. od 500. godina po Isusu, pa tisuću godina dalje, a i poslie. Onda je vladar mogao cielu koju zemlju i narod u njoj predati ili prodati drugomu vladaru, ili pod vlast kojemu velikašu, naravski i ne pitajući naroda, je li to njemu pravo, ili nije. A velikaši su nad »svojim« narodom, t. j. nad svojim kmetovima, vladali posve i jedino po svojoj volji, ne pitajući nikoga i ne starajući se mnogo, je li to narodu po volji, ili nije. Vriedno je na pr. spomenuti, da su velikaši svoje kmetove prodavali drugim velikašima, crkvama ili samostanima. A s pojedinim kmetom smio je gospodar postupati i činiti gotovo sve, što je htio: mogao ga je uzeti u kakvu god svoju službu, mogao mu je zabraniti ženitbu itd., a naravski, da je gospodar bio svojim kmetovima jedini sudac, pa je mogao suditi i na smrt.

Tako je to bilo u Evropi preko tisuću godina, a kod nas do pred petdeset godina.

No mi toga sada ne spominjemo zato, da pokažemo, kako je to bilo strašno, kako je sva ta gospodska politika bila nečovječna, nasilna, okrutna i nepravedna, — premda je znala biti sve to. Naprotiv treba dodati, da je k r š ć a n s k a g o s p o d s k a p o l i t i k a staru gospodsku politiku poboljšala, zadahnula ju novim duhom, pače joj je dala, kako ćemo još čuti takvih novih misli, koje su gospodskoj politici protivne. Ovdje samo uz put spominjemo, o čem će još biti govora, da je kršćanska vjera naučala, kako su svi ljudi jednaki, kako je bogatašima težko doći u diku nebesku itd. A sve je to moralo ostaviti trag i u politici, jer su u politici jedno vrieme imali prvu rieč baš kršćanski biskupi. Tako je kršćanska vjera učila vladare i velikaše, da se imadu starati i za dušu svojih podanika, da imadu biti pravedni te da će Bogu odgovarati za svoje vladanje; da imadu biti blagi, da imadu opraštati itd., kako već glase svima nama poznati kršćanski nauci.

No uza sve ove liepe i dobre nauke gospoda su se i dalje držala one glavne svoje misli, na ime: Mi smo tu, da nad narodom vladamo, pa ako mu treba pomoći, mi smo tu, da mu i pomognemo i da se za njega postaramo. Drugim riečima: gospoda su i dalje hjela svu vlast za sebe, te nisu tako rekući ni u snu pomišljala na to, da bi tko drugi osim njih imao pravo postarati se i sâm za sebe po svojoj volji, a kamo li, da bi tko drugi osim njih imao što odredjivati i odlučivati za cieli narod i državu. O tom na pr. nije bilo ni govora, da bi poljodjelac smio ostaviti svoj posao, pa se primiti zanata, ili trgovine — bez dopuštenja svoga gospodara. Kažemo dakle i opet: Glavno, čega se je stara gospodska politika držala, bila je v l a s t nad svim i nad svima: nad zemljom i nad narodom; dalje nadzor, pazka, tutorstvo i skrbničtvo opet nad svakim, tako da se bez gospodareva dopuštenja nitko nije smio ni maknuti, a proti gospodskoj volji ili proti gospodskomu mišljenju ništa n i p o m i s l i t i. Ovo je drugo vriedno spomenuti osobito zato, što gospoda nisu nipošto dopuštala, da njihovi podanici vjeruju kakvu drugu vjeru, pa su krivovjerce progonili, svakako kaznili, pače ih žive u ognju palili.

Takva je bila stara politika i onda, kad je u njoj imala prvu rieč kršćanska crkva, bilo rimska, bilo grčka. Ne može se reći, da je ova politika bila svagda krivična, jer ju je kršćanska vjera, kako rekosmo, u mnogom poboljšala; ali se mora kazati, da nije bila slobodna.

I poradi toga, što ova politika nije davala slobode, postala je napokon nesnosna s dva razloga, i to prvo zato, što je bila na štetu gospodarstvu, jer se ljudi nisu mogli po volji i po najboljem svojem znanju za sebe starati; drugo zato, što je od podanikâ tražila i to, kako imadu misliti i što imadu vjerovati. Zato je posve naravski, da su se proti ovakvoj politici dizali i digli najviše oni, ili samo oni, kojima je trebalo više s l o b o d e. Koji su to bili, vidjet će se odmah, čim u kratko razložimo, kako je nastala —

II. Nova »liberalna« ili prava gospodska politika.

Proti staroj gospodskoj politici dizala su se i dižu se gospoda sama.

Najprije su se počeli dizati školani ljudi, a medju njima najprije svećenici proti crkvenomu naučanju i proti crkvenoj vlasti. Naravski, da su takvi ljudi bili proglašeni za krivovjerce, pa su njekoji kažnjeni smrću, kao na pr. češki rimokatolički svećenik Ivan Hus, koji je pred 500 godina živ spaljen. Njegova smrt uzbunila je čitav češki narod tako, da je radi toga došlo do dugotrajnoga rata s Niemcima. No nije prošlo ni sto godina od smrti Husove, javi se medju samim Niemcima novi krivovjerac rimokatolički redovnik Martin Luther. Taj je bio srećniji, pa je ostao živ, jer su uz njega bili već i mnogi velikaši. I radi njegova naučanja došlo je do dugotrajnih ratova, koji su se napokon svršili time, da je velik dio njemačkoga i madžarskoga naroda odkazao pokornost rimskoj Crkvi, t. j. nastala je nova vjera protestantska (evangelička, »lutoranska« i »kalvinska«, reformirana).

Ima ljudî, koji misle, da ove borbe i ratovi radi krivovjerstva ne spadaju u politiku. No drugi razlažu, da su baš ova krivovjerstva pravi početak novoga političkoga života. Ovi drugi imaju više pravo, jer se mora priznati, da je poslie ovih krivovjerstva bilo sve to manje svake pokornosti i poslušnosti. Stara su gospoda počela gubiti neograničenu do sada svoju vlast, t. j. ono glavno, oko čega se politika vrti. To nije ni čudo. Kad se je moglo naći na tisuće i tisuće ljudî, koji su odkazali pokornost crkvenim poglavarima, koji su imali i veliku političku vlast, onda je očito, da gospodska vlast nije više bila ono, što je bila njekada.

A istina je i to, da su i drugi školani ljudi počeli sada koješta slobodno naučati, što se prije nije dopuštalo. I to je posve naravski. Do sada su crkveni poglavari strogo na to pazili, što se nauča i što se u knjigama piše, a sada je najedanput bilo tu mnogo školanih ljudî, koji više nisu pitali za crkvene poglavare, jer nisu spadali pod rimsku Crkvu. Tako je nastala slobodna znanost, koja je počela pitati za uzrok i za razlog svakoj stvari na svietu. Tako su ti novi učenjaci počeli pitati i iztraživati: Zašto je čovjek čovjeku gospodar,

pače ne samo gospodar, nego vuk? Zašto plemići imadu posebna prava i posebnu slobodu? Od kuda su vladari dobili svoju vlast? Nisu li svi ljudi po rodjenju jednaki? — i tako dalje. A sve su to takva pitanja, na koje se je prije toga jedva smjelo pomisliti, a kamo li da bi tko to ovako otvoreno pitao i još otvorenije odgovarao, i to onako odgovarao, kako to gospodi nije bilo po volji.

I nije prošlo dugo, a svi su ikoliko školani ljudi (inteligencija) pristali uz ove »slobodoumne« misli, pače se je našlo i velikašâ i istih vladarâ, koji su posve pristajali uz ove »novotarije«. Najčudnije je to, da su njekoji vladari (na pr. cesar Josip II., pa Petar Veliki, car ruski) htjeli sami najedanput preokrenuti cieli sviet: htjeli su odstraniti sve stare uredbe, svu staru »ropotariju« i »bedastoće«. To je bilo pred jedno 120 godina. Po tom nije nikakvo čudo, nego naravska stvar, da su Francezi pred jedno 110 godina (god. 1793.) jednim mahom zbilja ne samo odstranili sve stare uredbe i zakone, uništili svu staru »ropotariju«, t. j. kojekakve gospodske pravice, nego i mnogo gospode poubijali, pače i istoga svoga kralja smaknuli i proglasili »narodnu vladu« ili republiku.

Od toga vremena — t. j. od tê glasovite francezke bune ili revolucije — zavladala je u Evropi i u Americi druga politika. Istina je, pošto je francezki narod smaknuo svoga vladara, većina se je vladarâ tako uplašila, te su opet počeli pritezati uzde po propisu stare gospodske politike. To je bila tako zvana »reakcija« poslie revolucije: vladari su se sastali i jedan drugomu obećali, da će čuvati stari red, vladati, kako Bog zapovieda i t. d., — ali je već bilo kasno. Jedno 50 godina životarila je još ta stara gospodska politika, a sve više i više se je širila nova »slobodoumna« ili »liberalna« politika. Svi vladari u Evropi osim ruskoga cara dali su redom svojim narodima ustav ili »konstituciju«, t. j. proglasili su, da od sada ne će vladati sami, nego s narodom: narod će birati zastupnike u sabor, sabor će davati zakone, a vladu i činovnike, koji će po zakonu upravljati, njih će postavljati ili imenovati vladar. Malone sve stare gospodske pravice su ukinute, a što je glavno: seljački je narod oslobodjen izpod gospodske tlake i vlasti i dan pod vlast novim »kraljevskim« službenicima, koji se imadu držati zakona.

To je eto u malo rieči ta nova gospodska politika.

Borba za ovu politiku nije bila baš krvava, nego, da tako kažemo: crna, jer se je vodila najviše perom i crnilom, t. j. pisanjem, pa onda riečju. To je i naravski, jer su ovu borbu vodila gospoda medju sobom. No ako ta borba i nije bila krvava, ali je ipak bila žestoka i na jednoj strani puna nade u veliku i sjajnu pobjedu, iza koje će doći novo srećno doba za čovječanstvo: doba slobode, slobode duha i tiela, slobode razvoja i napredka.

I zbilja su nova gospoda nadvladala staru, te je nova politika, kako rekosmo, zavladala po cieloj Evropi, pa naravski i kod nas. Zato ne će biti ni nuždno, da se potanko razlaže, kakve je plodove donesla ta politika, jer to svatko i kod nas može vidjeti na svoje oči. Politika, kakva se kod nas vodi već kojih 40 godina, — to je ta nova liberalna gospodska politika.

No da se ipak bolje vidi razlika izmedju stare i nove gospodske politike, a osobito izmedju nove gospodske i pučke politike, nabrojit ćemo u kratko redom:

III. Kojim je plodom urodila nova ili liberalna gospodska politika.

Nabrojit ćemo najprije loše plodove.

1. U glavnoj stvari ne razlikuje se nova gospodska politika od stare ni malo. A glavna je stvar u politici, kako rekosmo, to: Tko ima vlast? Nova politika daje vlast samo gospodi upravo tako kao i stara. Razlika je samo u tom, što u novoj politici nemaju vlasti samo stara gospoda, naime plemići i svećenstvo, nego još i nova gospoda, t. j. školani ljudi, osobito pravoznanci, pa pisci i novinari. A ove se je gospode u posljednjih sto godina stvorilo vrlo mnogo, jer su novi naučitelji osobito vikali na tminu i neznanje, te svu sreću i spas tražili u prosviećenju i znanosti. Zato su se otvarale mnoge škole, iz kojih su izlazila sama gospoda — nova gospoda, doduše većinom nizkoga roda, ali po znanju ravna staroj gospodi, pače još i viša.

Uz novu gospodu pristali su još mnogi gradjani, osobito oni, kojima stara politika nije dopuštala dosta slobode za njihove trgovačke i tvorničke poslove. Treba naime znati, da su

po staroj politici zanatnici ili majstori imali svoje družine (t. zv. »cehove«), koje nisu dopuštale nikakvoga napredka.

Osim toga su razne mitnice (malte) i drugi propisi smetali promet. Treba znati i to, da je slobodna znanost izmislila strojeve (mašine) i otvorila tvornice (fabrike), za koje je trebalo na tisuće radnikâ. A od kuda uzeti radnikâ, dok se seljak nije smio maknuti sa gospodareve zemlje, na kojoj je bio kmet? Zato su tvorničari (fabrikanti) jedva dočekali oslobodjenje seljakâ od kmetstva (tlake), pa je posve naravski, da su posve pristali uz novu politiku, koja je davala toliko slobode.

I tako je politika došla u ruke ovoj novoj gospodi i novim bogatašima, t. j. tvorničarima ili fabrikantima i novčarima. A kako su tvorničari, a osobito novčari od starine židovi, došla je nova politika u njekojim državama u ruke novim pravoznancima (»fiškalima«) i židovima.

Rekosmo, da je politika došla u ruke »novim pravoznancima«. I jest, i to treba držati na umu, jer su baš ovi novi pravoznanci stvorili takvu politiku, koju su mogli samo oni razumjeti, i to ovako:

Dok stara gospodska politika nije imala gotovo nikakvih zakona, jer je zakon bila volja gospodareva, — novi su političari za kratko vrijeme stvorili bezbroj zakonâ, koje su povrh toga još vrlo naglo mienjali. Svi su ovi zakoni bili strašno učeni, a to znači, da su ih težko razumjeli i školani ljudi, a kamo li bi ih razumio neškolani narod! To je i posve naravski, jer su te zakone sastavljali učenjaci, koji su vrlo mnogo držali do svake svoje rieči, a to opet zato, jer su htjeli da u zakone dodju nove njihove misli o slobodi, o redu i t. d. Osim toga pisani su ti zakoni takvim čudnim njekakvim gospodskim i učenjačkim jezikom, da toga obični čovjek nikako ne može razumjeti. I baš ovi toliki i tako nejasni zakoni — oni su uzrok, da je nova politika prešla posve u gospodske ruke, tako da nije previše rečeno, ako se kaže, da je nova politika postala kao njeka tajna gospodska čarolija, koje nitko ne razumije.

I tako je u glavnoj stvari ostalo sve pri starom: ostali narod osim gospode, t. j. puk nema ni u novoj gospodskoj politici nikakve rieči već zato, što prosto ništa od svega toga ne razumije. Sjetite se samo, koliko čovjek mora upravo študirati,

hoće li znati samo to: ima li rieč kod izbora, ili nema? — A što se tiče samih tih izbora, koji narodu daju rieč tobože i u politici, o tom ćemo za čas koju kazati.

2. Što se tiče sile, kojom se gospodari i poglavari državni služe u državnoj upravi, to se na žalost mora priznati, da je nova gospodska politika u tom i gora od stare. Istina je, nova je politika ukinula sve okrutne kazne, pa se danas krivcima ne sieku noge i ruke, ne režu im se uši, nosovi, ni jezici, ne kopaju im se oči, ne šibaju se i ne batinaju, pače se ni zločinci više ne okivaju u gvoždje. I svaki pravi čovjek mora s veseljem priznati, da je to napredak na bolje. No u drugu se ruku mora priznati, da je baš nova politika stvorila strašnu državnu silu, kakve do našega vremena sviet nije vidio. Današnja vojska, današnji oružnici (žandari), razni današnji stražari, pa današnje tamnice, — sve to strogo u redu i po propisu — to je stvorila nova gospodska politika. Ta je silna sila tu, a kad je tu, valjda nije badava tu, nego da čuva i brani sve ono, što je nova politika stvorila: zakone, uredbe, državu; cielu politiku. A to je ono, što treba imati na umu; naime: da ni nova politika ne može vladati bez »prisilnih mjera«.

3. Prigovaralo se staroj gospodskoj politici, da je narod izsisavala i gulila, da su stara gospoda živjela od narodnih žuljeva i t. d. No gledamo li u toj stvari novu politiku, nije ona ni malo bolja, ako nije gora. To je već na prvi pogled posve naravski, jer nas svatko znade prvo to: kakogod mi stvar okrenuli, da svi mi sve to više na gospodsku živimo, ili barem želimo živjeti, a drugo to: da gospode ima svaki dan sve to više. Naravski je po tom, da su i tereti veći, što zna već i svako diete. A kad pomislimo još na druge potrebe, kojih njekada nije bilo, osobito na silnu vojsku i urede, koje treba uzdržavati, pa na goleme državne dugove, koji iznose na tisuće milijuna itd., onda nije čudo, što je nova politika nametnula narodu takove i tolike daće i poreze, te da u to ime pobire tolike novce, o kojima stara politika nije ni sanjala.

A koliko se narod pita, kad se odredjuju nove daće i porezi, to svatko od nas znade, kao što i to, da država ne oprašta poreza, ako ga tko ne će ili ne može platiti.

4. Prigovaralo se staroj gospodskoj politici, i to najviše, to,

što je gušila svaku slobodu. I to je istina, osobito ako se drži na umu, kako se je stara politika držala prema puku, o čem smo već govorili: puk je staroj politici i bio za to tu, da sluša, — dakle o kakvoj slobodi nije moglo biti ni govora, niti je komu padalo na pamet, da bi puk mogao imati kakvu slobodu. Što mi o slobodi mislimo, to ćemo već kazati. A ovdje nam je samo do toga, da i opet utvrdimo složnost izmedju stare i nove politike, jer ni nova politika ne daje više slobode. Ako je stara politika palila na pr. krivovjerske knjige, to nova politika plieni i »uništuje«, dakako po posebnom zakonu, novine, pa i knjige; ako je stara politika sudila i kaznila ljude, što su drugačije mislili i drugi red htjeli, to u punoj mjeri čini i nova politika: kojagod misao ili rieč nije u »okviru zakona«, čovjek je za nju odgovoran. Zato ima danas političkih procesa, poslie kojih ljudi čame mjesece i godine po tamnicama.

5. Napokon još ovo: Staroj se politici prigovaralo, što je priznavala pojedinim staležima posebna prava. No o tom nije vriedno ni govoriti, jer je i nova politika sva ta posebna prava takodjer priznala i priznaje ih u većini država. U Ugarskoj vlada liberalna stranka, pa je Ugarska jošte puna grofova, baruna i t. d.

I tako se može reći, da se u glavnoj stvari nova gospodska politika od stare ne razlikuje: Jedna i druga daje na koncu konca vlast samo gospodi, a da se vlast uzdrži, služi se jedna i druga silom (sve po zakonu i prema potrebi), kao što jedna i druga prisvaja sebi neograničeno pravo gospodariti narodnom imovinom i sprečavati i zabranjivati nepovoljne joj čine, pače i misli. Temelj je jednoj i drugoj isti: misao, da su gospoda za vladu narodu.

No prije nego što svršimo o novoj gospodskoj politici, treba da kažemo još tri njezine loše stvari, koje se imadu posebno prosudjivati.

Prva je ovo: Od kad ima gospode, puk se tuži, da ga gospoda zametavaju, da do njega ništa ne drže i t. d. Mislio bi čovjek, da će se to s novom politikom promieniti, i to ponajviše zato, što nova politika dosta govori o puku, a onda i zato, što je puk, nadajući se dobru, novoj gospodi pomogao i danas joj pomaže do vlasti. No i tu moramo kazati, da je u toj stvari i gore, nego što je bilo za vlade stare politike.

Kako se je stara politika držala prema puku, to smo već više puta u ovom razlaganju kazali, pa se je iz našega razlaganja moglo jasno razabrati, da se mi s tim ne slažemo. No mi staru politiku barem razumijemo u toj stvari. Stara je politika bila »očinska« i »pastirska«, t. j. kao što je Bog otac svim ljudima, tako su gospoda otci puku, i kao što se ono kaže, da su vjerski poglavari »pastiri« svomu stadu, — tako se je ta misao počela uvlačiti i u politiku: da je puk stado, a gospoda su pastiri. — Rekosmo, da ovu misao razumijemo, a razumijemo ju zato, jer je naravska. Doklegod bude ljudî jakih i slabih, zdravih i bolestnih, pametnih i bedastih, — bit će i toga, da jedni drugima budu kao otci i zaštitnici. No na to će ljude uviek siliti l j u b a v, pa i d u ž n o s t, — ali to nikad ne može postati p r a v o: da bi tko naime komu imao pravo biti pomagač, zaštitnik, skrbnik, otac, pastir itd., a proti njegovoj volji! To ne ide, to se vidi samo po sebi. Zato su stara gospoda krivo radila, kad su tu misao uvukla u politiku.

No stara su gospoda mislila barem razložno, t. j. ovako: Tko je čemu gospodar, treba da se za to i stara, — pa su se stara gospoda koliko toliko brinula za svoj puk, za svoje kmetove: barem toliko, da ne poginu, ili su priznavala, da im je dužnost starati se za puk. »Liberalci« nisu toliko razložni: oni su sebi pridržali vlast i gospodstvo nad pukom, ali dužnosti, da se staraju za puk i da mu pomažu, toga »u načelu« ne priznavaju, nego neka se svatko stara sam za sebe. To nije razložno. Kad na ime država strogo utjeruje porez, zove nas u vojnike, izdaje ovakve i onakve propise i naredbe, onda je pravo, da se država i za naše dobro pobrine. Pa to i jest jedna od najvećih neprilika nove liberalne politike. Liberalne vlade neprestano kolebaju u toj stvari: bi li pomagale puku, ili ne bi. Glavna im je misao: ne pomagati i ne starati se »očinski«, a razlog i nužda to traži. Zato kolebaju, kao i svatko, tko ne zna pravo, što hoće.

Ova je stvar uzko svezana sa s l o b o d o m, o kojoj nova politika tako mnogo govori i po kojoj je ta politika i dobila ime »liberalna« politika (»Liber« znači u latinskom jeziku »slobodan«.) O toj bismo slobodi mogli napisati čitavu knjigu, kao što ih ima napisano na tisuće. Ali i onako se dugo zadržavamo kod liberalne politike, pa ćemo kazati samo ovo: Sloboda bez prava i pravice — to je zlo, a nije dobro. A liberalna je politika postavila slobodu nad svako pravo, osim nad ono, koje se nalazi u liberalnim zakonima, t. j. u novim zakonima, koje su stvorila nova gospoda. No ni najveći »liberalac« ne može kazati, da je u tim zakonima zapisano svačije pravo... Za puk barem mi nalazimo u tim zakonima vrlo malo prava. Zato se i dogadja vrlo često, da je mnogomu čovjeku i do krvi krivo, ali po zakonu je pravo. Zašto? Zato, što je svakomu mnogo toga slobodno, pa tako onaj, tko je jači i pametniji, — taj se tom slobodom služi; a ako je tko slabiji i neukiji, — tko mu je kriv? Tko je kriv seljaku, što on na svoje novce ne smije brati više od 8 na stotinu (8%), a mnoga gospoda dobivaju dvostruko toliko, premda zakon dopušta samo 8%? Krivo je to, što on ne može biti dioničar nijedne rodoljubne štedionice, koja prima tudji novac uz 4%, a daje ga uz 8%. I tako dalje.

Druga je stvar, koju su liberalna gospoda još i pogoršala, ovo: Stara su gospoda imala posla s narodom barem toliko, koliko dobar gospodar sa svojim blagom. Malo doduše, ali je to ipak nješto. Stara su gospoda znala barem govoriti: »naš puk«, pa i kako drugačije. No nova gospoda ne znaju ni za to. Nova su gospoda mnogo dalje od naroda. To je posve naravski, i to s dva razloga. Prvi je razlog to, što se je prosvjeta kod nove gospode tako raširila, da se u tom stara gospoda ne mogu novoj ni prispodobiti: sve je to učeno, poznaje tudje zemlje, narode i zakone, poznaje prošlost, poznaje prirodu, novovjeke izume i t. d. A narod je ostao gotovo posvuda malo ne u istom neznanju i tmini. Pa je li onda čudo, da se današnja gospoda tako težko približuju narodu? Ta kako će? O čem će se razgovarati? Gdje će početi, a gdje će nastaviti?! Njegda barem u tom nije bilo velike razlike, jer su gospoda osim latinskoga jezika i nješto o starim vremenima znala malo više od naroda, pa ih barem njihovo znanje i učenost nije od naroda odbijala. — Drugi je razlog to, što gospoda danas živu u mnogo većoj čistoći, ugodnosti, udobnosti i sjajnosti, nego što su njekada živjela. Pred koju stotinu godina morao je ugarski kralj uzajmiti cipele od njekakvoga Talijana, — a danas malo viši činovnik živi i ima sve oko sebe, kako njegda nisu imali ni naši banovi. Tu su liepe prostrane kuće, ulaštene stube, podovi kao stolovi, zidovi molovani kao crkva, voda dolazi sama u

kuhinju, pače žubori i u najzakutnijem mjestu. A narod, osobito seljački, ostao je, gdje je i bio, pače je u tom danas radi siromaštva još i gore: kuće tiesne, odielo slabo i trošno, čistoća od brige i posla zanemarena. Pa kako će onda današnji gospodin segnuti za seljačkom rukom, kako mu zaviriti pod zadimljeni krov, pod kojim se valja u neredu i tjesnoći sva njegova sirotinja! Kako će seljaka pustiti k sebi u kuću, da mu onu čistoću osmradi i ukalja?!

Nisu to, ljudi moji, pripoviesti ni izmišljotine, nego je to živa istina, koja ne dade, da se jednom vodi pučka politika.

No još ne ćemo do nje, dok ne kažemo i treću pogrešku nove gospodske politike i još tri dobre njezine stvari. Sve to samo u kratko.

Treća je i najveća pogreška nove gospodske politike to, što se zadovoljava ljupinom mjesto jezgre, obsjenom mjesto svjetla. Tako kažemo, jer ne ćemo reći, da se zadovoljava lažju. A obsjena je i više nego obsjena, kad nova politika u sav glas govori, da danas vlada n a r o d, ili da se vlada po narodnoj volji. Vi o tom toliko znate, da bi bilo u ludo trošiti i jednu rieč više. A znadu to još i bolje nova liberalna gospoda, — i svejedno su pri tom zadovoljna i tjeraju svoju politiku dalje.

A sada da kažemo tri dobre stvari, što ih je stvorila nova liberalna politika.

1. Nova je politika učinila mnogo za z n a n o s t i p r o s v j e t u: dizala je škole i davala mnogo za njihove potrebe i za razno učenjačko iztraživanje. Istina je, za pučku prosvjetu nije učinila mnogo, i to je njezin grieh, a ne pogreška. Ali već tim, što je dizala škole i priganjala puk u škole (premda, da se je razumnije radilo, toga ne bi trebalo), — učinila je mnogo te olakšala i nama posao. Od stare politike ne bismo toga bili valjda nikada doživjeli.

2. Nova je politika upravo usavršila p r o m e t i o b ć e n j e po svietu. Istina je: željeznice, brzojavi, telefoni, kanali, parobrodi i t. d. — tomu je početak dala znanost, no bez državne pomoći ne bi te stvari nikad dobile one vriednosti, koju danas imadu; nova je politika spoznala tu vriednost za napredak čovječanstva, pa se nije bojala silnih milijuna troška, nego ih svim mogućim načinom državnom vlašću pribavila. Da nije toga učinila, mnogi bi narodi jedva ikada pregorjeli silne terete, što su ih nove vlade na njih godine i godine tovarile i još danas tovare. Dakako, da ima narodâ, koji od svega toga nemaju ništa, ili imadu pače štete, — ali mi sad govorimo u obće.

3. Napokon je nova politika ipak uza sve svoje griehe i pogrieške koračila i u pravoj političkoj misli napried i olakšala put pučkoj politici. Premda naime i nova politika daje vlast za pravo samo gospodi, ipak ju daje i novoj gospodi. A nove gospode ima svakim danom sve to više — i tako politička vlast naravski i sve po malo prelazi u ruke onomu, komu jedino pripada: c i e l o m u n a r o d u. To je zasluga nove politike. Nova je politika utrla put pučkoj politici i tim, što je postavila barem pravilo, kojega se svuda i svagda strogo ne drži, na ime: da se političke stvari nemaju skrivati pred narodom, t. j. da gospoda ne smiju medju sobom tajno dokončati i spletkariti. A to je velika stvar. Kakogod se postupa danas s narodnim dohodkom, kakogod o tom odlučuju samo gospoda, ipak se barem u glavnom znade, koliko se toga ubere i kamo se potroši. I onda: Kakvigod bili ovdje ili ondje narodni sabori, i kolikogod se ovdje i ondje ne dade govoriti, — ipak se razpravlja javno, tako da to svatko može čuti, ipak ima mjesto, gdje pošten čovjek može kazati istinu, a da ga odmah ne strpaju u zatvor.

I tako prosudivši gospodsku politiku dodjosmo do toga, da kažemo ono pravo, za čim idemo, naime:

IV. Što hoće pučka politika?

Iz onoga, što smo više puta spomenuli u ovom razlaganju, naime: da gospodska politika uzprkos »svome načelu« daje i priznaje vlast samo »gospodi«, lako je razabrati, da pučka politika toga ne priznaje. A tomu, što je svatko mogao iz našega razlaganja sam razabrati, dodajemo: da pučka politika traži vlast za čitav narod, t. j. za puk i gospodu.

Da samo narod ima vlast nad sobom i nad svim svojim, što mu je zajedničko, t. j. nad svojom državom, — to nije nova politička misao, jer tu misao priznaje i nauča i liberalna politika. To je ono načelo, da narod ima vrhovnu vlast, ili, kako se u Evropi kaže: N a r o d j e »s u v e r ê n«.

O toj vrhovnoj narodnoj vlasti ili o narodnoj suverenosti napisano je na tisuće knjiga, čulo se na tisuće mišljenja. Mi,

naravski, o svem tom ne možemo i ne ćemo razpravljati, nego ćemo, što se tiče drugoga svieta oko nas i učenoga mišljenja o toj stvari, spomenuti samo ovo:

Ima li nad narodom vlast tko drugi osim naroda samoga, — to je pitanje postalo ozbiljno onda, kad su se narodi počeli otimati izpod gospodske vlasti na taj način, da su svoga vladara prosto odstranili i postavili drugoga, i to takvoga, kojemu je narod sam odredio rok, do kada će vladati. Sad je nastalo pitanje: Ima li narod to pravo? — To se je pitalo osobito zato, što su se vladari zvali i danas se zovu: da su oni vladari »po milosti božjoj«, pa su njekoji to tumačili tako: da vladari imadu vlast od Boga, a ne od naroda. A da je zbilja tako, dokazivalo se i tim, što u sv. pismu kršćanskom piše: da je »svaka vlast od Boga, i koja jest, od Boga je«. Toga su se mišljenja držali mnogi, osobito katolici i katolički poglavari, pa su se zato i držali prema francezkoj vladi tako, kao da to nije prava vlada, a to zato, što Francezka nema vladara »po milosti božjoj«, nego ima predsjednika ili presidenta, kojega su izabrali narodni zastupnici. No odkad se je pred kojih 20 godina sv. Otac rimski papa Leo XIII. »pomirio« s francezkom vladom, od onda i francezki katolici ne misle tako o toj stvari.

Razumije se, da mi sada ne ćemo razpravljati o tom, što znače one rieči, da je »svaka vlast od Boga, i koja jest, od Boga je«. Mogli bismo samo uz put dodati ovo: Ako je »svaka vlast od Boga, i koja jest, od Boga je«, — onda i ona vlast, koju ima i kad ju ima narod, onda je i ta od Boga, i koji god bi narod imao vlast, bila bi po tom i ta od Boga. — No to, kako rekosmo, samo uz put, da od prilike samo znate, koliko bi se o tom dalo razpravljati.

Razumije se i to, da mi ne možemo, pa i ne ćemo sada iztraživati, kako je nastalo to mišljenje, da njeki ljudi, ili njekoje familije imadu kao vječno i nepovredivo pravo — vladati nad narodom pače i proti volji čitavoga naroda. Dosta će biti ako kažemo, da je to mišljenje danas prilično oboreno, a mjesto njega postavljena nova politička misao, koju smo već spomenuli, na ime: da narod ima nad sobom vrhovnu vlast, ili da je narod »suverên«. Vriedno je samo dodati to, da su se po ovoj novoj misli mnogi narodi i puci — od starine pa do danas — borili za svoje pravo i prije, nego je ta misao izrečena i kao

političko pravilo proglašena. To je samo dokaz, da je to posve naravska misao, koju shvaća svaki zdravi razum.

No premda danas gotovo sav prosviećeni sviet priznaje, da narod ima vlast, ipak je to samo riec, ili kako bi gospoda rekla: to je samo »teorija«, a u istinu, na djelu ili u praksi — »gospoda« i dalje imadu gotovo svu vlast. I ne samo, da »gospoda« imadu vlast, nego i drže da je to njihovo pravo i da se to samo po sebi razumije. To je mišljenje tako razšireno i učvršćeno, da u nas — a i drugdje — ljudi svoju djecu školaju za to, »da budu gospoda«. I tako se bez prestanka narod dieli na dvie polovine: na »gospodu« i na »puk«, na one, koji vladaju i zapoviedaju, i na one, koji se imadu pokoravati, slušati i zadovoljni biti sa svim, kakogod to gospoda odrede i urede.

Mi i opet kažemo, da ne ćemo razlagati, kako je to mišljenje moglo nastati, no zato ipak kažemo ovo: Doklegod se bude narod dielio na gospodu i puk, dotle ne će biti pučke politike.

Po ovom bi tkogod mogao bilo i na čas pomisliti, da pučka politika hoće da »uništi gospodu«. No to nije samo tako, nego tu stvar treba ovako razložiti:

Dok bude svieta i vieka, bit će i ljudî pametnih i glupih, učenih i neukih, bogatih i siromašnih, jakih i slabih. A sada, ako su gospoda oni, koji su pametni, učeni, školani, pa možda i bogati i jaki, — onda će takve gospode biti do vieka. Ali to nisu ona gospoda, o kojoj mi toliko govorimo. Mi govorimo o ljudima, koji se bave politikom, a misle i u toj misli živu: da puk mora imati gospodara, i to »gospodu«. A da tko postane puku gospodar, dosta je, da ga »gospoda« uzmu medju sebe, da ga priznaju za svoga te mu još dadu i vlast nad narodom. To je ono, što se čuje i od ljudî iz puka: da sina školuje za »gospodina«. I tako, kako je njekada bilo, a i sada ima gospode po rodjenju, tako ima i gospode po školovanju, po izpitima: išao njetko u školu, položio izpite i postao — »gospodin«.

To su ona prava »gospoda«, o kojoj govorimo: ljudi, koji misle, da se rodjenjem ili školanjem, ili bilo kakvim odjelenjem od puka može steći i dobiti pravo, da budeš nad pukom, da mu budeš gospodar.

Pučka politika ovakvoga mišljenja ne poznaje i ne priznaje; ona traži, da se gospoda imadu odreći i same misli, da imadu njekakvo pravo vladati nad pukom, pa i proti njegovoj volji. Ili još drugačije i kraće: Pučka politika ne priznaje »gospode« niti ikakvih »gospodskih« prava.

No što traži pučka politika, na to se još toliko ne gleda, pa se zato ne možemo nadati, da će se gospoda već sutra ili preksutra odreći svoje vlasti i svoje misli o vlasti. Naprotiv treba kazati, da će gospoda imati vlast i živjeti u misli, da imadu pravo na vlast, sve dotle, dok budu imala razloga. A tri su poglavito razloga, s kojih gospoda drže da imadu, pak i zbilja imadu vlast.

1. Starina, običaj, navika — to je prvi uzrok i razlog gospodskoj vlasti. Ništa se u svietu naglo ne mienja, pa tako ni to. Tko je jučer imao vlast, vrlo je lako vjerovati, da će ju imati i sutra. Kad je sve jednom uredjeno, bilo ovako ili onako, — onda red i dalje sam po sebi traje duže vremena, jer se sviet na to nauči, stvari se jedne s drugima spletu, tako da se jedna ne može bez druge ni maknuti. Za primjer samo možemo spomenuti ovo: Znalo se dogoditi, da je vladar koji umro, pa su njegovi bližnji smrt zatajili — i sve je išlo jedno vrieme svojim redom. Treba naime držati na umu, da uz gospodu i od gospode živu i drugi ljudi: trgovci i obrtnici, pa sluge itd., koji opet imadu svoju rodbinu; svi ovi brane stari red, jer se boje, da ne izgube kruh.

No mnogo je veća zapreka u toj stvari navika i cielo mišljenje, kad se ljudi jednom na jedan red nauče. Spomenuli smo već, kako su se gospoda uživjela u misao, da puk mora imati gospodara. A recimo istinu: I puk se je već uživio u to, da je stvoren samo zato, da se muči, da sluša i da se pokorava. Svi znademo, kako se puk i boji gospode. I to je velika zapreka pučkoj politici.

2. Drugo, po čem gospoda imadu vlast, to je znanje i prosviećenje. Nikad toga nije bilo i ne će biti, da bi neznalice i neprosviećeni ljudi gospodarili mudracima i prosviećenim ljudima, ili da bi budale vodile pametne ljude.

3. Napokon i imetak podržava gospodsku vlast. Ta poznato je, da su mnoge vladarske familije osnovale svoju vlast baš na svojem imetku. Pogledajte i danas oko sebe, pa

ćete vidjeti, tko vodi, vlada i zapovieda: onaj, tko ima. Imetak ima u tom osobito onda veliku vriednost, kada dugo prelazi od otca na sina: tako se i stvara gospodstvo i vlast, jer se sviet lako nauči služiti sinu, kako je služio otcu.

Po tom se trojem najbolje vidi, što i kako treba raditi, da i puk s vremenom dodje do prava. Treba na ime ovo troje:

1. Proti staroj političkoj misli: da samo gospoda imadu pravo vladati, treba postavljati i širiti novu političku misao, na ime: da vlast ima čitav narod, dakle i puk; a proti staromu političkomu redu i uredbama, koje gospodi dopuštaju dosta samovolje, treba tražiti novi politički red i nove uredbe, po kojima narod daje zakone, a službenici su pod pazkom ili pod kontrolom naroda. U jednu rieč: proti staroj gospodskoj politici treba postaviti cieli program pučke politike.

2. O drugim dvjema stvarima, ne treba trošiti mnogo rieči, jer je i samo po sebi jasno, da puk ne će moći ništa, ili vrlo malo, doklegod je neuk, neprosviećen i siromašan. Ne treba naime dokazivati, da se čovjek nad čovjeka diže znanjem i imetkom, ili kako gospoda kažu: znanje i imetak — to »imponuje«. Neka je gospodska vlada ne znam kako stara i učvršćena, — ona počinje padati onim časom, kad gospoda ne znadu više davati odgovora na pitanja, kad se pletu i motaju, kad nemaju stalne misli, koja bi im svietila, jednom riečju: kad nemaju znanja i kad nisu prosviećena toliko, da bi puk mogla i voditi, a kamo li svojim prosvećenjem zasliepiti. Jednako su kukavna gospoda, kad se već ne mogu »gospodski« odievati ni hraniti, nego dapače moraju uzimati na dug od onih, nad kojima hoće da gospoduju.

Zato je pučkoj politici uz program prva briga, da puk prosvieti i da mu sačuva i poveća imetak i blagostanje.

V. Hrvatska pučka politika.

Ovo, što smo do sada razlagali, vriedi za pučku politiku svagdje na svietu. No »hrvatska pučka politika« ima i posebnih svojih zahtjeva, i to tri poglavita, na ime:

1. Hrvatska pučka politika ima biti državopravna.

2. Hrvatska pučka politika ima biti seljačka.

3. Hrvatska pučka politika ima biti slavenska.

Razložit ćemo posebice svaki ovaj zahtjev.

1. Hrvatska pučka politika ima biti državopravna. Glavna je misao svake pučke politike to, da »gospoda« nemaju vlasti nad pukom. Mi smo doduše rekli, da ne ćemo razlagati, kako su gospoda nastala i kako su došla na misao o svojoj vlasti, no ipak vidimo nuždu, da u toj stvari kažemo barem ovo:

Povjest ili historija nas uči, da su prva »gospoda« u svakom narodu ponajviše t u d j i n c i. Toga sad ne ćemo potanje razlagati, jer je dosta i danas pogledati samo na »gospodu«, pa će se vidjeti, da su gospoda i danas po svem bliža tudjincima, nego svomu narodu. Ima narodâ, gdje su gospoda tako tudjinska, da bi se gospodska politika mogla punim pravom nazvati tudjinska politika.

Pučka politika, kako rekosmo, ne priznaje »gospodi« prava, da imadu vlast nad pukom, pa je sad svejedno, jesu li to domaća, ili tudja »gospoda«. A budući da danas velikim dielom tudja gospoda vladaju ne samo nad hrvatskim narodom, nego i nad hrvatskom gospodom, to je posve naravski, da hrvatska pučka politika ne priznaje tudjoj gospodi toga prava. Drugim riečima: hrvatska pučka stranka hoće, da hrvatski narod stvori sam svoju državu. To je rečeno i u programu hrvatske pučke seljačke stranke. Treba samo kazati još njekoliko rieči o hrvatskoj državi.

1. Kad se kaže »država«, svagda se misli zemlja (zemljište) ili domovina s narodom, a sve pod jednom vladom, nad kojom nema nitko na svietu vlasti do Boga; drugim riečima: svaka je država posve samostalna ili »suverena«.

No dan današnji tako su države jedna s drugom svezane, da često jedna bez druge ne može ništa, pa bi čovjek rekao, da mnoge države po tom i nisu države, da nisu posve samostalne, jer ne mogu sve, što bi htjele. No to nije tako. Ako su države jedna s drugom svezane, to su one svezane pogodbom i ugovorom, t. j. svojom privolom, pa doklegod se pita za njihovu privolu, one su samostalne, makar se kako težko obvezale. — Na sve ovo treba da bude u današnje vrieme spremna i hrvatska država, jer danas kako rekosmo, nema takve države na svietu, koja bi radila sve, što bi htjela.

To je trebalo dodati zato, što ima ljudi, koji misle, da bismo mi Hrvati mogli stvoriti takvu državu, koja bi bila

tako samostalna i svoja, da se ne bi imala obazirati ni na koga na svietu.

2. Drugo, što treba spomenuti, to je ovo: Više smo puta spomenuli, da je glavna misao stare gospodske politike bila v l a s t i g o s p o d s t v o: imati što veću vlast, što veće, šire i dalje gospodstvo, osobito nad tudjim zemljama i narodima. Uz ovu su misao na žalost pristali i mnogi naši ljudi: »A što će sve spadati pod hrvatsku državu? Koje zemlje računate vi k hrvatskoj državi?«

Na ovo mi odgovaramo ovako: Hrvatska će država sezati tako daleko, kako daleko bude na okupu naroda, koji će tu državu svojom voljom stvarati i stvoriti. Štogod i kolikogod naroda pristane uz hrvatsku politiku i svojom se voljom pridruži hrvatskomu narodu i domovini — to će biti hrvatska država. Kad ne bi bilo drugačije, mi bismo bili zadovoljni, kad bi narod zagrebačkoga zagorja stvorio hrvatsku državu, no još ćemo se više radovati, ako se hrvatskoj misli i državi pridruži sav narod našega plemena, kolikogod živi na okupu, pa bio on u Posavini, Podravini, Bosni, Istri, Dalmaciji i t. d. Što više, mi nemamo ništa protiv toga, ako se našoj državi uzhtjednu pridružiti i isti Arbanasi. No o tom nema govora, da bismo sanjali o tom, kako ćemo hrvatskoj državi pripojiti ili podložiti čitave zemlje proti volji onoga naroda, koji u toj zemlji živi te na taj način htjeli stvoriti »veliku« njekakvu Hrvatsku.

3. Napokon treba da kažemo rieč i o »državnom pravu«, t. j. i o starim hrvatskim zakonima i uredbama, koje su njegda i naši protivnici priznavali i poštivali.

O tom državnom pravu pala je sramotna rieč: da ne vriedi ni lule duhana. A to nije istina. Da to »državno pravo« nije ništa drugo nego spomen na starinu naših djedova i domovine naše, — vriedi već po tom toliko svakomu Hrvatu, koliko svakomu sinu vriedi spomen na svaku starinu njegove obitelji. A spomen napunja dušu i daje joj snagu. Tako i hrvatsko državno pravo napunja svakomu Hrvatu dušu spomenom: Ja tu nisam od danas i od jučer, nego se moj trag vuče preko tisuću godina natrag. Državno dakle pravo drži državnu i narodnu sviest, — a bez takve sviesti nema ni naroda ni države.

No hrvatsko državno pravo nije samo spomen, nego je još velikim dielom stvar, koja i danas stoji. Tu je na pr. i dan današnji hrvatski *ban*, i to od tisuću i dviesta godina! Zar je to ništa? A hoćemo li segnuti samo petdeset godina natrag u našoj politici, eto nam pod rukama starih zakona i uredaba, bez kojih se ni današnji zakoni ni uredbe nikako ne razumiju. A mi smo kazali govoreći ono o gospodskoj vlasti, da se stvari u svietu tako lako ne mienjaju i ne ruše, — a to osobito vriedi u politici, gdje se sve nadovezuje jedno na drugo, pa se tako i naša politika upravo mora nadovezati na staro hrvatsko državno pravo: bez njega se u državnoj politici ne možemo ni maknuti pred svietom, a s njim vrlo lako, jer možemo kazati i pokazati: Mi smo tu već preko tisuću godina. Jednom riečju: Mi po našem državnom pravu imamo za sviet gotov krstni list i domovnicu, a ne trebamo ga istom tražiti.

A što se s njeke strane digla upravo hajka na državno pravo i na one rodoljube, koji su o tom pravu govorili, — to je bilo nesporazumljenje. A nastalo je to nesporazumljenje tako, što su njekoji govorili samo o državnom pravu, a nisu radili onako, kako to današnja politika traži. Druga je pogreška bila u tom, što su njekoji govorili i pisali, da hrvatsko državno pravo treba »uzpostaviti«, a drugi su to razumjeli tako, da treba opet uvesti »gospodsku« (velikašku) vladu itd.

II. Hrvatska pučka politika ima biti seljačka, i to s tri razloga.

1. Kod nas Hrvatâ drugoga puka i nema mnogo osim seljakâ, jer mi imamo malo obrtnika i drugoga gradjanstva, koje bi se htjelo brojiti k puku. Zato se može reći, da je hrvatski puk — to je hrvatski seljak: to je ona cjelina, u kojoj jedan kao drugi može ustati i složiti se proti zloj politici. Zato je seljačtvo gotova politička stranka, samo ju treba urediti (organizovati).

2. Kod nas se Hrvatâ seljak više razlikuje od gospode, nego drugdje. Drugdje na pr. nose seljaci gradsko odielo, a naši nose svoje narodno; drugdje gospoda ne govore toliko tudjim jezikom i ne vladaju se i ne misle toliko tudjinski kao kod nas. Zato se naša gospoda više i odvraćaju od seljaka, nego drugdje; zato je našoj gospodi još kako tako bliže radnik i kakav god civilizovani čovjek iz puka, — samo neka nije

baš »prosti« seljak; zato je i bilo — da rečemo sve — zato je i bilo gospode, koja nisu htjela da pristupe u seljačku stranku samo zato, što je seljačka.

A tomu je trebalo jednom učiniti kraj! Mi puka bez seljakâ nemamo, — nema dakle ni pučke politike bez seljakâ. Hoćemo li dakle pučku politiku, — treba da jednim mahom preskočimo onaj jaz, koji dieli gospodu od seljakâ, treba da se gospoda počnu osjećati, da su sa seljacima jedno, — trebalo je u jednu rieč: da od gospode i seljakâ postanemo jednom *narod*. A bez seljačke politike, u kojoj je na prvome mjestu seljak i opet seljak, — ne bismo do toga nikada došli.

3. Često se čuje, da mi Hrvati zato ništa ne možemo, što nemamo velikašâ (grofova, barunâ i t. d.) kao na pr. Madžari, koji sve mogu. I to je istina. Naši su se velikaši narodu otudjili, a naša su gospoda velikom većinom nizkoga roda, te je mnogi današnji gospodin do jučer bio ne samo ponizan i pokoran, nego možda i kruha gladan. Sad vi prosudite: Što mogu ovi ljudi, kad se pogadjaju s madžarskim i njemačkim velikašima? Ništa ne mogu. Ne samo, da su i sami od naravi njekako plašljivi i smeteni pred tudjim bogatim i mogućim svietom, nego tudjinci na njih i gledaju kao na »pučane« (plebejce) i siromahe, koji su sretni, što su dobili službicu, i u vječnom strahu, da je ne izgube.

Tako vam je to — i zato se naša politika ne može ni za korak pomaknuti napried: Mi nismo ništa, ili kako se u politici kaže: mi nismo »faktor«, s kojim bi se moralo računati. — A zašto nismo »faktor«? Zato, što naša gospoda nisu »faktor«. A gospoda nisu faktor, jer ništa ne mogu, nego se samo, i to možda plašljivo, mogu pozivati na zakon i na hrvatsko pravo.

A kako bi drugačije bilo, kad bi hrvatska gospoda mogla reći i pokazati: »To ne tražimo mi, nego to traži stotine tisuća hrvatskoga naroda!«! A gdje je taj narod, — ako to nije hrvatski seljak?!

Zato, hoćemo li, da se hrvatska politika pomakne i koliko napried, treba uputiti, prosvietiti i složiti hrvatsko seljačtvo: To će biti novi politički faktor. Razumije se samo po sebi, da time prestaje gospodska politika medju četiri zida, za koju narod i ne zna.

III. Hrvatska pučka politika ima biti slavenska. U prvi mah reći će gdjetko, da je to najnepotrebnije i najčudnije, jer hrvatski seljaci znadu malo ili ne znadu o tom ništa, što su to Slaveni. I zbilja ih ima koji kažu, da je to Slavenstvo u hrvatskoj politici ili tudje maslo, ili glupa maglovita izmišljotina domaće gospode. — Je li tako, sudite po ovom:

1.) Pučka politika ima pred očima potrebe i mišljenje pučko, pa prema tomu ima stvarati zakone i uredbe. Kakovi imadu biti zakoni i kako imade biti uredjena država, — o tom je napisano bezbroj knjiga u drugih naroda. Razumije se samo po sebi, da su te knjige pisane po mišljenju i po potrebama onih tudjih naroda, pa se onda samo po sebi razumije i to, da se hrvatska pučka politika ne može u svem držati tih knjiga, nego treba da drži pred očima mišljenje i potrebe svoga, t. j. hrvatskoga puka.

No ovdje treba da se malo zaustavimo, te kažemo ovo: Politička nauka nije mudrovanje iz glave i na pamet, nego se politička nauka vadi iz dogadjaja i iz života narodnoga: tek onaj, koji dobro pozna život narodni u sadašnjosti i prošlosti, tek taj može naučati i takove političke osnove snovati, koje ne će biti kao san. Zato je posve naravski, da će se bolje razumjeti u politiku onaj, tko pozna život više narodâ, a ne samo jednoga naroda. A budući da su slavenski narodi t. j. Hrvati, Srbi, Slovenci, Bugari, Rusi, Česi i Slovaci te Poljaci, srodni ne samo po plemenu, jeziku i po ćudi, nego i po političkoj sudbini, to je za hrvatskoga političara već samo po sebi poučno, ako pozna mišljenje i život tih slavenskih naroda.

No hrvatska pučka politika ima ići dalje: njoj nije dosta, da pozna život i mišljenje slavenskih naroda, nego ona treba da se po tome mišljenju i ravna. Zašto?: — Zato: Spomenuli smo da o politici ima bezbroj knjigâ u tudjih naroda. Naravski je, da ove knjige dolaze u ruke i našoj gospodi, pa se naša gospoda po tom i ravnaju, — a bez velike brige, je li to za naš narod ili nije. I već se dosta puta pokazalo, da nije sve za naš narod, što je za druge narode suho zlato. I tako je naša politika već koji puta udarila stranputicom držeći se tudjinske politike. — Mi tim putem ne ćemo. Mi ćemo udariti stalnijim putem, naime: Mi ćemo se prije svega ogledati po našem hrvatskom narodu, a onda ako budemo vidjeli dosta, pogledat ćemo na slavenske narode, pa ako uztreba štogod presaditi k nama, stalno je, da će to više odgovarati potrebama i mišljenju hrvatskoga naroda, nego što bi odgovaralo nješto, što bismo unesli u naš narod iz tudjinskoga svieta.

Na koncu o toj stvari treba osobito iztaknuti jedno, a to je ovo: Politika, kako ju vode neslavenski narodi od nas na Zapadu, — ta je politika vječna borba, vječna buna i vječna mržnja, a život uz takvu politiku — to je, rekao bi čovjek, pravi pakao. Ta politika pozna samo sliepe pristaše i smrtne neprijatelje, koje treba nadvladati i uništiti, te nješto novo stvoriti. Zašto je to tako, mi sad ne ćemo da iztražujemo, nego samo kažemo, da to nije po našoj slavenskoj naravi i ćudi. Po našoj ćudi i naravi mi smo više za mir, a politika je naravski rad i nastojanje da se staro popravi sve po malo i po mogućnosti. U tom poslu mogu raditi i ljudi različitoga mišljenja, a ne moraju zato biti smrtni protivnici. Jednom riečju: Naša politika nema samo rušiti, nego i dalje graditi, a što je glavno: naša se politika nema hraniti mržnjom, nego ljubavlju. Zato je bolje, da se mi manje držimo tudjih političkih nauka, a više da gledamo na mišljenje i potrebe hrvatskoga i ostaloga slavenskoga puka. Ono što je dobro, primit ćemo i već primismo i od tudjih naroda, pa i dobar dio onih misli, što su izložene u našem programu, — to smo naučili i od tudjinaca. No nadjemo li naukom i izkustvom što bolje od onoga u svojem narodu, mi ćemo prihvatiti ono bolje, i to tim više, što je naše. Zato i treba, da naša politika najprije gleda po domu i slavenskom rodu, a onda po svietu; zato treba da bude slavenska.

2.) Drugi razlog, s kojega hrvatska pučka politika ima biti slavenska, jest to, što su Slaveni naša rodbina, naši naravski prijatelji i pomagači. O tom bi se dalo vrlo mnogo i liepo razpravljati, ali će ovdje biti dosta ovo:

Kad je već čovjek tako stvoren, da se rado diči i uznosi silom, jakošću i veličinom, — onda je bez svake sumnje najljepša i najdostojnija dika i ponos ono, kad se otac diči svojim sinovima, ili kad se je stari hrvatski gazda dičio svojom družinom. A tako se i ljudi jednoga plemena i jezika rado diče: Nas ima toliko i toliko. Da vam je čuti Niemce, kako se oni diče svojim Germanima! Pa kako onda da se mi Hrvati ne dičimo svojom slavenskom rodbinom, koje imamo najviše! »Od

crnoga do mraznoga mora« — to je tako stara rieč, kako je star hrvatski pogled po svietu: čim su naši djedovi pogledali svietom, spoznali su i priznali su slavensko rodbinstvo i njim su se dičili. Mi to nismo izmislili — ni danas, ni jučer: tom su nam učitelji naši stari, naš Gundulić i Kačić — i toliki drugi. Slavensko rodbinstvo — to je svakidašnja hrana umu i srcu svakoga prosviećenoga Hrvata. A pita li tko: Daje li ta hrana i snage duši našoj, odgovaramo: Daje, jer sve, što čovjeku širi pogled, a osobito ono, što ljude zbližuje i ujedinjuje, to daje čovjeku snage. I da Slavenstvo nema ništa drugo, — hrvatska bi pučka politika imala biti slavenska.

3.) No ima ne samo još nješto, nego još toga mnogo. Ne ćemo se zadržavati kod toga, što i naši protivnici vide, da smo mi Hrvati grana velikoga stabla slavenskoga, pa da i oni nješto do toga drže i s tim računaju. Ne ćemo se zadržavati ni kod toga kolika je korist za prosviećena Hrvata, što tako lako može naučiti slavenski govor, te se služiti slavenskim knjigama, koje danas nisu više zadnje na svietu. Spomenut ćemo samo to, da s nama Hrvatima živi u istoj državi pod bečkim cesarom preko dvadeset milijuna Slavena, pa koji god hrvatski političar misli, da se u toj državi ima što promieniti na našu korist, mora priznati, da se to ne može dogoditi bez sloge svih tih Slavena: Čehâ, Poljakâ, Hrvatâ, Rušnjakâ (Malorusa), Slovenacâ, Slovakâ i Srbâ.

(»Hrvatska Misao«, God. IV., Ožujak 1905., Svezak 6. Str. 254.—275.)

SADRŽAJ